

WYDAWNICTWA **CODN**

ZROZUMIEĆ
INNÝCH,
CZYLI JAK UCZYĆ O UCHODŹCACH

pod redakcją Katarzyny Koszewskiej

Warszawa 2001

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
00-478 Warszawa
Al. Ujazdowskie 28
tel. (0-22) 621-30-31/35
fax. (0-22) 621-48-00
e-mail: codn@codn.edu.pl
Internet: www.codn.edu.pl

Autorzy publikacji: Monika Agopsowicz, Ewa Bobińska, Jakub Boratyński, Dorothea Burdzik, Małgorzata Glinka, Joanna Gospodarczyk, o. Marek Kosacz OP, Katarzyna Koszewska, Katarzyna Kozłowska, Jacek Królikowski, Małgorzata Multańska, Katarzyna Porembska, Mirosław Sielatycki

Redaktor prowadzący: Katarzyna Koszewska
Redakcja językowa: Joanna Gospodarczyk
Projekt okładki, opracowanie graficzne: Agnieszka Czyżowska
Konsultacje: Agnieszka Siarkiewicz (UNHCR)

**Publikacja współfinansowana przez
Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców**

W publikacji wykorzystano motyw graficzny Agencji Reklamowej Bates Poland

Fotografie zamieszczone w publikacji są własnością UNHCR oraz PAH.
Autorzy zdjęć UNHCR: S. Errington (s. 63), P. Jambor (s. 71), A. Hollmann (s. 81 i 127),
A. Kazinierakis (s. 87), N. van Praag (s. 103), R. Chalasani (s. 135), B. Genier (s. 143),
M. Koboyashi (s. 151 i 161), R. LeMoyene (s. 169), U. Meissner (s. 175),
M. Vanappelghem (s. 181), H. J. Davies (s. 191).
Zdjęcie PAH — J. Doboszyńska (s. 129).

© Copyright by Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2001

Wydanie I

ISBN 83-87958-21-2

Skład: Jan Jacek Swianiewicz
Druk: WDD Plus, tel. (0-22) 634-47-97

SPIS TREŚCI

Wstęp, Katarzyna Koszewska	5
Zjawisko uchodźstwa we współczesnym świecie, Jakub Boratyński	7
„Zrozumieć innych”	
— międzyprzedmiotowy program edukacyjny, Jacek Królikowski	25
Scenariusze lekcji	
1. Godzina wychowawcza, O godności, Katarzyna Koszewska	63
2. Godzina wychowawcza, Dzieci uchodźcy, Katarzyna Koszewska	71
3. Godzina wychowawcza, W roli innego, Katarzyna Koszewska	81
4. Religia, Być chrześcijaninem, o. Marek Kosacz OP	87
5. Religia, Modlitwa uchodźcy, o. Marek Kosacz OP	103
6. Język polski, Uchodźcy — swojskość i obcość, Katarzyna Porembska	113
7. Język polski, Uchodźcy wśród nas, Katarzyna Porembska	123
8. Język angielski, Młodzi dziennikarze, Monika Agopsowicz	127
9. Język niemiecki, Ania z Łodzi w Kassel, Dorothea Burdzik i Małgorzata Multańska ..	129
10. Język francuski, Pokój Dany Čavar, Katarzyna Kozłowska	135
11. Język francuski, Dzieci uchodźcy, Katarzyna Kozłowska	143
12. Wiedza o społeczeństwie, Komu przyznałbyś status uchodźcy, Ewa Bobińska	151
13. Wiedza o społeczeństwie, Krok po krok, Ewa Bobińska	161
14. Historia, Grecy w Polsce po II wojnie światowej, Małgorzata Glinka	169
15. Historia, Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych, Małgorzata Glinka	175
16. Geografia, Uchodźcy ekologiczni — czarny scenariusz XXI wieku?, Mirosław Sielatycki	181
17. Geografia, Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?, Mirosław Sielatycki	191
Materiały źródłowe	
1. Słownik pojęć, Joanna Gospodarczyk	201
2. Instytucje i organizacje wspierające uchodźców, Joanna Gospodarczyk	205
3. Bibliografia	215
4. Wykaz przydatnych adresów	217
Suplement	
1. Mój pamiętnik z obozu dla uchodźców, Jakub Boratyński	221

WSTĘP

Oddajemy w Państwa ręce książkę, która jest efektem współpracy Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli z Biurem Łącznikowym Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców w Warszawie.

Wspólnie realizowane projekty — poświęcone głównie kształtowaniu postaw tolerancyjnych dzieci i młodzieży, rozwijaniu ich dociekliwości poznawczej, otwartości na inność, a adresowane do nauczycieli konsultantów, doradców metodycznych, pedagogów, wychowawców oraz nauczycieli — pozwoliły nam przygotować kadry, które od lat podejmują w różnych rejonach Polski trud uczenia o prawach człowieka, w tym o uchodźcach.

Mamy świadomość, że w dalszym ciągu jest zbyt mało przeszkolonych osób, stąd zrodziła się potrzeba dotarcia do szerszego kręgu odbiorców.

Do pracy nad książką zaprosiliśmy nauczycieli różnych przedmiotów — praktyków, ekspertów metodyki nauczania oraz praw człowieka. Wspólne tworzenie dostarczyło nam dużo interesujących doświadczeń i radości, było bodźcem do poszukiwań dydaktycznych rozwiązań. Zależało nam przede wszystkim na tym, aby program „Zrozumieć innych”:

- zawierał wiele treści dotyczących uchodźców i ich problemów,
- był interesujący dla uczniów, a proponowane przez autorów metody pracy pomogły nauczycielowi osiągnąć zamierzone cele,
- był na tyle uniwersalny, by można go było zastosować w każdej szkole po wprowadzeniu modyfikacji, wynikających z potrzeb konkretnego środowiska.

Nauczyciele, bo do nich głównie adresowana jest ta książka, znajdą w niej: szczegółowy opis programu uwzględniający jego kontekst społeczny (zadania systemu edukacji, założenia reformy oświatowej, odniesienie do podstaw programowych, standardów wymagań i programu szkoły), planowanie i sposób realizacji, charakterystykę metod nauczania proponowanych w programie, system oceniania uczniów, opis realizacji projektu „Dom uchodźcy”, scenariusze lekcji różnych przedmiotów, na których program może być realizowany. Pomocny nauczycielowi będzie zapewne rozdział poświęcony wiedzy na temat zjawiska uchodźstwa we współczesnym świecie, słownik pojęć dotyczących poruszanej problematyki oraz wykaz instytucji i organizacji wspierających uchodźców. Ciekawym uzupełnieniem całości jest „Mój pamiętnik z obozu dla uchodźców” — zapis przeżyć pracownika UNHCR podczas dramatycznego exodusu uchodźców z Kosowa.

Mamy nadzieję, że książka ta stanie się inspiracją do podejmowania nie tylko edukacyjnych działań na rzecz innych ludzi lecz także pobudzi do refleksji, dostarczy wzruszeń...

Katarzyna Koszewska

Jakub Boratyński

UCHODŹSTWO WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Uchodźstwo jest zjawiskiem społecznym, które towarzyszy ludzkości od początków jej dziejów. Jednak los wygnańców i uciekinierów, ofiar wojen i dramatycznych konfliktów nie interesował dziejopisarzy. Najwięksi historycy starożytni, jak Herodot i Tukidydes opisywali wydarzenia polityczne, posunięcia władców, ruchy wojsk, nie poświęcając uwagi tysiącom ludzi, zmuszonych do opuszczenia swoich domów. Dopiero wynalazki XX wieku: radio i telewizja z bliska pokazały okrucieństwo wojny, która unicestwia nie tylko armie, ale i bezbronnych cywili. Reportaże, artykuły prasowe, zdjęcia przybliżają dramat milionów ludzi, skazanych na tułaczkę, głód i cierpienia. Twarze uchodźców, uciekających z kraju ogarniętego wojną czy rządzanego przez bezwzględne władzę, burzą spokój zasobnych społeczeństw.

W pierwszym roku trzeciego tysiąclecia ponad 50 milionów ludzi przeżywa dramat uchodźcy, pozbawionego bezpieczeństwa i dostatku życia we własnym domu.

1. Migracje przymusowe i dobrowolne

Uchodźstwo i migracje to jeden ze znaków czasu współczesnej cywilizacji. Trudno na mapie świata pokazać jednorodnie etnicznie państwo. W ponad stu krajach można obserwować znaczne ruchy migracyjne. Większość ludzi przełomu XX i XXI wieku miało kontakt ze zjawiskiem migracji: z rodzinnego kraju wyjechali ich bliscy albo w ich sąsiedztwie zamieszkali przybysze z innych państw.

Uchodźcy to szczególna kategoria cudzoziemców osiedlających się w obcym kraju. Zasadniczym kryterium odróżnienia pojęć uchodźcy od migranta (czy precyzyjnie — imigranta ekonomicznego) są motywy indywidualnej decyzji opuszczenia kraju. W pewnym uproszczeniu można mówić o migracji dobrowolnej, będącej udziałem imigrantów ekonomicznych, którzy chcą poprawić los swój i bliskich oraz o migracji przymusowej, na którą skazani są uchodźcy. To rozróżnienie nie jest jedynie teorią, wynikają z niego bowiem zasadniczo odmienne prawa stanowione dla cudzoziemców w krajach osiedlenia lub azylu.

Uchodźcy (migracja przymusowa)	Imigranci ekonomiczni (migracja dobrowolna)
Obawa przed prześladowaniem jest zasadniczym motywem wyjazdu z kraju, stanowi istotę definicji uchodźcy w prawie międzynarodowym.	Motywy ekonomiczne wyjazdu wynikają z chęci wyrwania się z nędzy lub braku perspektyw życiowych dla siebie i dzieci.
Międzynarodowy konsensus oznacza, że społeczność międzynarodowa uznaje, iż uchodźcy są szczególną grupą cudzoziemców, którym potrzebna jest ochrona. Państwa działają zgodnie z ratyfikowanymi przez siebie aktami prawa międzynarodowego.	Brak międzynarodowego konsensusu oznacza, że nie istnieje międzynarodowe porozumienie, dotyczące przyjmowania imigrantów. Prawo wyboru miejsca osiedlenia się jest mocno ograniczane przez poszczególne państwa, np. przez restrykcyjny sposób przyznawania prawa do pobytu.

2. Współpraca międzynarodowa na rzecz uchodźców

Geneza współpracy

Udzielanie azylu osobom prześladowanym za swoje poglądy polityczne czy religijne ma źródła w starożytności i średniowieczu. Azyl zapewniał pobyt w świątyni, prześladowanego miały chronić boskie moce. Nie istniały jednak żadne międzynarodowe regulacje dotyczące uchodźców. Niektóre państwa, jak np. Francja, utrudniały wyjazd swoim mieszkańcom uważając, że w ten sposób tracą pozycję mocarstwa. Mimo to trudno w przeszłości znaleźć istotne ograniczenia zamykające drogę imigrantom. W nowożytnej Europie kusił „Nowy Świat” — Ameryka, do której emigrowali, zarówno uciekający przed religijną nietolerancją i politycznymi represjami, jak też marzący o własnej ziemi biedni chłopci. Po dziewiętnastowiecznej Europie można było podróżować bez paszportu. Dla wielu ludzi przeszkodą w wyruszeniu w świat był brak pieniędzy. Dopiero następane stulecie przyniosło, wydawałoby się istniejące od zawsze, instytucje: przejścia graniczne, na których sprawdza się paszporty, zezwolenia na pobyt cudzoziemców itp.

Lata po I wojnie światowej to początek tworzenia międzynarodowego systemu ochrony praw uchodźców. Europą wstrząsnęły wówczas ogromne ruchy migracyjne, powstałe na skutek rozpadu imperium rosyjskiego i rewolucji bolszewickiej, a także końca Cesarstwa Austro-Węgierskiego i konfliktu grecko-tureckiego. Setki tysięcy ludzi uciekło ze swoich domów, ich państwa przestały bowiem istnieć lub nastąpiły w nich radykalne zmiany polityczne, uniemożliwiające dotychczasowe bezpieczne życie.

Państwo z początku XX wieku stało się nowoczesnym organizmem, w którym zjawiska społeczne i gospodarcze ujęte były w prawne procedury i poddane kontroli władz państwowych. I wojna światowa okazała się krwawym potwierdzeniem nowego kształtu Europy, terenu zmagania w pełni dojrzałych państw, bezwzględnie realizujących swoje narodowe interesy. W tym świecie cudzoziemiec mógł stanowić źródło zagrożenia — jako szpieg, spiskowiec czy dywersant. Jego pobyt zaczął podlegać prawnym uregulowaniom, które ograniczały swobodę osiedlania się. Państwa pierwszej połowy XX wieku precyzyjnie wyznaczyły swoje granice, które można było przekroczyć jedynie w wyznaczonych punktach. Paszporty i wize utrudniały swobodne podróżowanie po Europie.

Uchodźcy nie spełniali warunków tworzonego systemu. Nie dość, że potrzebowali pomocy humanitarnej, to dodatkowo byli pozbawieni prawnego statusu obywatela. Po zerwaniu więzi ze swoim państwem nie mogli liczyć na jego ochronę, a zatem na rzecz tak zwyczajną, jak otrzymanie paszportu.

Taka sytuacja skłoniła rządy państw europejskich do podjęcia inicjatywy, której celem była regulacja statusu prawnego uchodźców. Podstawowym założeniem tych działań była rewolucyjna koncepcja: skoro ludzie nie podlegają ochronie własnego państwa, to powinni otrzymać ją od międzynarodowej społeczności. Suwerenne państwa utworzyły po I wojnie światowej Ligę Narodów — pierwszą organizację międzynarodową o uniwersalnym charakterze, która miała skutecznie strzec pokoju i rozwiązywać problemy, jakim pojedyncze państwo nie było w stanie poddać.

Wystosowany w sierpniu 1921 roku apel Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża o pomoc dla miliona uchodźców z Rosji, spotkał się z przychylnym odzewem społeczności europejskich. Liga Narodów powierzyła Fritjofowi Nansenowi, światowej sławy norweskiemu polarnikowi i filantropowi, funkcję Wysokiego Komisarza oraz zadanie zorganizowania pomocy dla uchodźców z Rosji. Później jego opiece powierzono m.in. grupę dwóch milionów ofiar wojny grecko-tureckiej. Ta pomoc wykraczała poza sprawy humanitarne. Jednym z największych osiągnięć pierwszych lat działalności Wysokiego Komisarza było wprowadzenie tzw. paszportów nansenowskich, będących widocznym znakiem międzynarodowej ochrony. Międzynarodowy paszport, jaki otrzymali uchodźcy, rozwiązał problemy związane z regulacjami pobytu w obcym kraju, podróżowaniem czy korzystaniem z uprawnień socjalnych.

Działalność Nansena obejmowała kolejne grupy uchodźców, m.in. z Armenii. Po jego śmierci urząd Wysokiego Komisarza zajął się uchodźcami z hitlerowskich Niemiec. Mimo prób stworzenia uniwersalnej organizacji, działającej na rzecz uchodźców, tzn. nieograniczonej do poszczególnych narodowości, w latach trzydziestych nasiliły się postawy nietolerancji i ksenofobii wobec cudzoziemców. Doświadczyli tego Żydzi niemieccy, którzy w czasach narastającej przemocy w hitlerowskiej III Rzeszy, mieli kłopoty ze znalezieniem schronienia. Bezczyność i niechęć państw europejskich wobec

uchodźców były tak silne, że James McDonald, następca Fritjofa Nansena, zrezygnował w 1935 roku z pełnionej funkcji.

II wojna światowa i okres tuż po wojnie to lata ogromnych ruchów migracyjnych w Europie. Miliony ludzi: uciekinierzy z krajów okupowanych, więźniowie obozów koncentracyjnych, jeńcy wojenni, robotnicy przymusowi znalazło się poza granicami własnych krajów. Początkowo wysiłki organizacji międzynarodowych, zajmujących się pomocą humanitarną koncentrowały się na organizowaniu powrotu do ojczystych krajów. Jednak zaostrzający się podział polityczny w Europie, brak bezpieczeństwa w ojczyźnie spowodowały, iż wielu ludzi zrezygnowało z tej możliwości.

Rok 1951 to kamień milowy w dziejach uchodźców. Wówczas grupa państw (głównie Europy Zachodniej) przyjęła w Genewie Konwencję dotyczącą statusu uchodźców. Od tego czasu datuje się początek działalności Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (w jęz. angielskim: United Nations High Commissioner for Refugees, w skrócie — UNHCR).

Powstanie UNHCR

Urząd Wysokiego Komisarza został powołany przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, aby pomagać wszystkim osobom, które w wyniku wojny stały się uchodźcami. W przeciwieństwie do przedwojennych poprzedników, zakres działalności Wysokiego Komisarza nie był ograniczony do wybranych narodowości. Określone zostały jego dwa główne zadania: międzynarodowa ochrona uchodźców oraz poszukiwanie trwałych rozwiązań problemu uchodźstwa.

Ochrona międzynarodowa

Międzynarodowa ochrona uchodźców oznacza działanie na rzecz respektowania praw uchodźców. W sformułowaniu „międzynarodowa ochrona” kryje się istota pomocy. W normalnej sytuacji każdy obywatel praworządnego państwa ma prawo oczekiwać, by gwarantowało ono ochronę praw osobistych i wolności. Między człowiekiem, który staje się uchodźcą a jego państwem ta specyficzna więź zostaje zerwana. Uchodźca to często obywatel, przeciwko któremu zwróciło się jego państwo — wtrącając do więzienia, torturując, dyskryminując czy pozbawiając możliwości wypowiedzenia własnych poglądów. Przykłady można znaleźć niemal w każdym zakątku świata: uchodźcy kurdyjscy z Iraku, przeciwnicy Talibów w Afganistanie, mieszkańcy południowego Sudanu, do niedawna Albańczycy w Kosowie i... jeszcze kilkanaście lat temu liczni Polacy. Uchodźcy uciekają także z krajów, które na skutek wojny domowej nie były zdolne zapewnić minimum bezpieczeństwa, tak jak stało się w Somalii czy Bośni.

Obywatel pozbawiony ochrony swego państwa ma prawo do pomocy ze strony społeczności międzynarodowej: bezpiecznego pobytu w kraju schronienia i szeregu praw, zawartych m.in. w Konwencji Genewskiej z 1951 roku. Z międzynarodową ochroną wiąże się też najbardziej znany i widowiskowy element działań na rzecz uchodźców — pomoc humanitarna, która zwłaszcza podczas wielkich kryzysów uchodźczych decyduje o fizycznym przetrwaniu ludzi.

Ochrona uchodźców i ich praw to tylko jeden element mandatu UNHCR. W międzynarodowych działaniach chodzi także o to, by czas kiedy przebywają z daleka od swoich domów był jak najkrótszy i by jak najszybciej mogli powrócić do normalności. Oto możliwe sposoby rozwiązania problemu uchodźstwa.

Repatriacja

Najlepszym rozwiązaniem kryzysu uchodźczego jest dobrowolny powrót do domu, czyli repatriacja. Jest to możliwe tylko w przypadku, gdy uchodźca ma zagwarantowane bezpieczeństwo w swojej ojczyźnie. Uchodźcy muszą być głęboko przekonani, że po powrocie do domu będą bezpieczni. W ostatniej dekadzie wracali m.in. do Mozambiku, Kambodży i Bośni. Powroty bywają bardzo trudne — zrujnowany kraj, brak perspektyw życiowych niosą w sobie zarzewie nowej destabilizacji. Z tego powodu tak ważna jest pomoc, jakiej udziela się powracającym, by ponownie poczuli się u siebie i mieli się z czego utrzymać. Programy pomocy obejmują m.in.: wyposażenie w podstawowe narzędzia rolnicze i nasiona potrzebne do uprawy ziemi. Uchodźcy mają kłopoty ze znalezieniem się

w nowej, wymagającej samodzielności sytuacji, bowiem otrzymywana przez wiele lat pomoc uzależnia i oducza ich aktywności. Niestety, w wielu krajach azylu pozbawiani są oni możliwości podjęcia pracy lub prawa do ziemi, którą mogliby uprawiać.

Integracja w kraju azylu

W sytuacji, gdy uchodźcy nie mogą wrócić do domu, najlepszym rozwiązaniem staje się integracja w kraju, który udzielił im schronienia. Integracja opiera się na założeniu, że uchodźca może być pożytecznym członkiem społeczeństwa. Uchodźstwo to nieszczęście, które odebrało człowiekowi dom, materialny dorobek życia, ale nie jego wiedzę, umiejętności i doświadczenie. Poza sytuacjami wyjątkowymi, uchodźcy chcą żyć jak inni — pracować, kształcić swoje dzieci, być na swoim. Ważne jest, by wsparcie materialne potrzebne w pierwszym okresie po przybyciu do kraju schronienia, zmieniło swój charakter. Pomoc w integracji obejmuje: naukę języka kraju schronienia, poznanie obyczajów i kultury oraz zdobycie kwalifikacji zawodowych potrzebnych do podjęcia pracy. Te działania niewątpliwie trudniejsze, czasem mniej wymierne niż wsparcie materialne, są niezwykle ważne, by okres uzależnienia od pomocy był jak najkrótszy. Czas pobytu w ośrodku dla uchodźców jest niezbędny, ale trzeba pamiętać, że przyzwyczajają do bezczynności i apatii.

Niezwykle istotnym elementem integracji jest edukacja dzieci uchodźców. Dla dzieci, które często mają za sobą traumatyczne przeżycia, regularne uczęszczanie do szkoły to jedna z najlepszych dróg powrotu do normalności. Kontakt z rówieśnikami, błyskawiczna nauka języka, gdy są rzucone na głęboką wodę powoduje, że to właśnie one najszybciej się integrują i stają się przewodnikami swoich rodziców w nowym kraju. Doświadczenie imigrantów i uchodźców w wielu krajach pokazują, że pełna integracja jest możliwa dopiero w drugim pokoleniu, czyli obejmuje uchodźców, którzy do obcego kraju trafili jako dzieci lub już się w nim urodzili.

Działaniami integracyjnymi zajmują się poszczególne państwa, które przyjmują uchodźców. Jeśli szybka repatriacja jest niemożliwa, to kraje azylu powinny umożliwić uchodźcom rozpoczęcie normalnego życia.

Główne założenia Konwencji Genewskiej

Podstawą praw uchodźców jest Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 1951 roku, powszechnie znana jako Konwencja Genewska dotycząca uchodźców. Poniżej zostały omówione jej najistotniejsze elementy.

1. Definicja uchodźcy

Konwencja zawiera po raz pierwszy sformułowaną uniwersalną definicję uchodźcy, tzn. nieograniczoną do konkretnej grupy narodowej czy ofiar konkretnego konfliktu. Dzięki temu mogła ona być z powodzeniem stosowana przez 50 lat po jej przyjęciu i każdy człowiek, który spełniał wymienione w Konwencji wymogi, mógł liczyć na otrzymanie praw uchodźcy. Państwa nie musiały za każdym razem uzgadniać na forum międzynarodowym, czy uciekinierzy z danego kraju są uchodźcami. W dalszej części artykułu znajduje się szersze omówienie definicji uchodźcy.

2. Zasada non-refoulement (zakaz wydalania uchodźców)

Zakaz wydalania to zawarta w Konwencji, fundamentalna dla ochrony uchodźców, zasada bezwzględnie zabraniająca deportowania uchodźcy do krajów, w których jego życiu lub wolności zagrażałoby niebezpieczeństwo. Respektowanie tej zasady przez państwo jest dla uchodźcy podstawową gwarancją bezpieczeństwa. Wie on, iż nawet jeśli jego obecność byłaby dla państwa azylu niewygodna, bo na przykład prowadzi ono ważne interesy gospodarcze w ojczyźnie uchodźcy, mimo to nie zostanie on wydany. Jednocześnie, zawarcie tej reguły w prawie międzynarodowym pokazuje, że udzielenie ochrony jest aktem apolitycznym i humanitarnym, opierającym się na prawie i nie powinno być interpretowane politycznie. Oczywiście, nadal są państwa, które łamiąc prawa człowieka protestują, gdy wywodzący się z tego kraju oponenci władz otrzymują azyl za granicą. Oskarżają wówczas nowy kraj uchodźcy o wrogość i prowokację polityczną wobec siebie.

3. Prawa uchodźców i minimalne standardy

Konwencja Genewska określa szereg praw uchodźców w dziedzinie społecznej i ekonomicznej, jednak nie narzuca obowiązującego modelu oraz zakresu udzielanej im pomocy. Naczelną zasadą jest dostosowanie zarówno praw, jak i charakteru pomocy do warunków panujących w państwie oferującym schronienie. Konwencja Genewska określa pewne minimum, które może być definiowane w dwojaki sposób:

- prawa uchodźców w danej dziedzinie są zrównane z prawami obywateli,
- prawa uchodźców są zrównane z prawami cudzoziemców posiadających najbardziej korzystny status (zazwyczaj są to cudzoziemcy z prawem stałego pobytu).

W związku z tym w wielu krajach uchodźcy mają prawo do pomocy społecznej, edukacji i zatrudnienia na takich samych zasadach, co pełnoprawni obywatele. Realny wymiar wsparcia uzależniony jest od warunków panujących w danym państwie. Inna będzie sytuacja uchodźcy w biednym państwie afrykańskim, inna w Polsce, a jeszcze inna w Niemczech. Celem Konwencji jest ustalenie minimalnego progu, zapobiegającego dyskryminacji uchodźców. Oczywiście, dane państwo może zrobić więcej niż nakazuje Konwencja. Przykładowo Konwencja Genewska zapewnia jedynie prawo do nauki w szkole podstawowej. Wiele państw oferuje znacznie więcej: bezpłatną naukę w średnich i wyższych szkołach, czyli dostęp do edukacji na tych samych zasadach, jakie obowiązują własnych obywateli.

4. Status prawny, dokumenty tożsamości

Konwencja przesądza o tym, że uchodźcy mają uregulowany status prawny, czyli prawo pobytu, i otrzymują tzw. Genewski dokument podróży. Ten dokument, który zastąpił paszport nansenowski, wydawany jest według jednolitego wzoru, ustalonego w Konwencji. Genewski dokument podróży umożliwia poruszanie się po świecie, zazwyczaj na podobnych zasadach, jakie obowiązują obywateli państwa, które udzieliło uchodźcy schronienia.

5. Obowiązek współpracy z UNHCR

Konwencja zawiera przepis, upoważniający UNHCR do monitorowania sposobów wywiązywania się państw członkowskich z postanowień zawartych w Konwencji. Urząd Wysokiego Komisarza ocenia sferę działalności państwa, pozostającą z reguły w gestii resortu spraw wewnętrznych. To zainteresowanie niekiedy staje się powodem napięć, ale warto podkreślić, że państwa sygnatariusze Konwencji uznały, iż pomimo wszelkich niedogodności, UNHCR ma prawo do „wtrącania się w wewnętrzne sprawy”.

Definicja uchodźcy

W definicji uchodźcy najbardziej istotne jest pojęcie „prześladowania”. Artykuł 1 Konwencji Genewskiej z 1951 roku brzmi: „W rozumieniu niniejszej Konwencji termin «uchodźca» stosuje się do osoby, która (...) na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem, z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”.

1. Uzasadniona obawa przed prześladowaniem

Definicja kładzie nacisk na obawę konkretnej osoby, a nie fakt występowania prześladowań w danym państwie. Istnieją dwie zasadnicze przyczyny tego stanu rzeczy. Prawa człowieka to prawa jednostki, a prawo do azylu jest prawem indywidualnym a nie grupowym. Uniwersalizacja ochrony polega na tym, że w dowolnym momencie każdy człowiek, który znalazł się w sytuacji uchodźstwa, przewidzianej w Konwencji Genewskiej, może liczyć na międzynarodową ochronę. Przed II wojną światową społeczność międzynarodowa za każdym razem określała, komu należy się status uchodźcy. W uregulowaniach Konwencji używane jest pojęcie „obawa”, uchodźca bowiem niekoniecznie musi być ofiarą prześladowań. Często uchodźcą staje się osoba, która obawia się, że jeśli pozostanie w domu, wówczas dotkną ją represje.

Poczucie obawy ma charakter subiektywny: stopień lęku przed czyhającym zagrożeniem bywa różny. W analizie indywidualnych obaw należy uwzględnić zasadnicze pytanie: na ile przedstawiana obawa jest racjonalna i znajduje odbicie w sytuacji panującej w danym kraju?

2. Prześladowanie

W międzynarodowym prawie nie istnieje jednolita definicja prześladowania. Ogólnie uważa się, że jest to poważne naruszenie podstawowych praw człowieka, np. zagrożenie życia lub wolności. W rozumieniu Konwencji dyskryminacja tylko wtedy będzie uznana za prześladowanie, jeśli będzie bardzo dotkliwa — np. w pełni uniemożliwiająca praktyki religijne czy pozbawiająca jakichkolwiek podstaw materialnej egzystencji.

3. Przesłanki prześladowania

Obawa przed prześladowaniem musi być związana z jednym z pięciu powodów: rasą, religią, narodowością, przynależnością do określonej grupy społecznej lub przekonaniami politycznymi. Oczywiście, często powodów jest kilka i trudno precyzyjnie wskazać główny motyw. Tak działo się w byłej Jugosławii, gdzie ludzie byli prześladowani na tle narodowym, religijnym i politycznym.

a) Rasa — należy to pojęcie rozumieć w najszerszym sensie, nie jako definicję akademicką, ale zgodnie ze sposobami interpretacji przyjętymi przez prześladowców. Przykładem prześladowania na tle rasowym była polityka apartheidu, czyli segregacji rasowej w Republice Południowej Afryki.

b) Religia — prześladowanie na tle religijnym może polegać na zakazie uczestnictwa w określonych związkach wyznaniowych lub praktykach religijnych. Państwa takie jak współczesne Chiny nie tolerują niezależnej od państwa aktywności religijnej. Przykładem jest kampania represji przeciwko członkom popularnej w Chinach sekty Falun Gong. W skrajnych sytuacjach sam fakt wyznawania danej religii może narazić na utratę życia lub wolności. W wielu krajach prześladowani są przedstawiciele mniejszości religijnych, np. szyici w Iraku czy chrześcijanie w Sudanie.

c) Narodowość — prześladowanie wiąże się z faktem przynależności do określonej grupy etnicznej czy językowej. Często jest to mniejszość bezskutecznie domagająca się swoich praw. Na czele listy ubiegających się o azyl w krajach europejskich można znaleźć Kurdów z Turcji i Tamilów ze Sri Lanki.

d) Przynależność do określonej grupy społecznej — prześladowanie łączy się z pochodzeniem społecznym, posiadanym statusem lub przestrzeganymi obyczajami. W ostatnich latach zwraca uwagę fakt, że to kobiety stały się określoną grupą społeczną prześladowaną z racji swojej płci. Tak dzieje się np. w niektórych krajach islamskich, w których wykształcone kobiety odmawiające rezygnacji z wykonywanej pracy zawodowej narażone są na więzienie, a nawet karę śmierci.

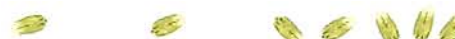
e) Poglądy polityczne — ten powód prześladowań najbliższy jest chyba intuicyjnemu rozumieniu pojęcia uchodźcy. Mówimy często „uchodźca polityczny”, opisując losy ludzi, którzy głosili odmienne poglądy polityczne niż rządy w ich krajach i podejmowali ryzyko narażenia się na represje. Bez wątpienia tysiące osób, które po II wojnie światowej nie zgadzały się z nowym systemem komunistycznym w Polsce i opuściły ją lub do niej nie wróciły — jak żołnierze armii gen. Andersa — to uchodźcy polityczni.

4. Pobyt poza krajem obywatelstwa

W myśl prawa międzynarodowego człowiek staje się uchodźcą w chwili przekroczenia granicy swojego kraju. Paradoksalnie często ci, którzy są najczęściej prześladowani, np. z powodów politycznych, trafiają na długie lata do więzienia i nie mają żadnej możliwości wyjazdu z kraju oraz otrzymania ochrony.

Brak ochrony własnego państwa oznacza, że uchodźca jako ofiara prześladowań w oczywisty sposób jest jej pozbawiony, lub że sytuacja w jego kraju związana z rozpadem struktur państwowych (tak było w przypadku wieloletniej wojny domowej w Somalii) uniemożliwia korzystanie z niej.

Na ochronę jako uchodźca nie może liczyć osoba, która jest zbrodniarzem wojennym, dopuściła się zbrodni przeciw ludzkości lub popełniła ciężkie przestępstwo o charakterze niepolitycznym.

Definicja uchodźcy w praktyce

Definicja uchodźcy zawarta w Konwencji Genewskiej to przykład znaczącego wpływu prawa międzynarodowego na rzeczywistość. Istnieje przekonanie, że prawo międzynarodowe jest spisem pobożnych życzeń i deklaracji, bo nie ma w nim instrumentów prawnych egzekwujących jego przestrzeganie. Istotnie, w wielu dziedzinach tak bywa. Jednak w przypadku Konwencji z 1951 roku mamy do czynienia z uniwersalnym zobowiązaniem przyjęcia przez dane państwo każdej osoby, która spełnia jej wymogi. Definicja uchodźcy jest podstawą prawną wydania tysięcy ważnych decyzji, które w różnych państwach podejmuje się wobec osób ubiegających się o azyl.

Państwo, które interpretuje na swoje potrzeby definicję uchodźcy ma z reguły do czynienia z dwiema sytuacjami. W pierwszej są to nie budzące wątpliwości fakty, np. wojna domowa w sąsiednim kraju, której ofiarami są przedstawiciele określonej grupy etnicznej, a konsekwencją — fala uchodźców. Wówczas uciekinierzy wojenni są zbiorowo uznani za uchodźców. Takie rozwiązanie stosowano w licznych kryzysach uchodźczych w Afryce. Druga sytuacja, która najczęściej ma miejsce w krajach europejskich, to tzw. indywidualna procedura uznania uchodźcy. Jest to bliższe duchowi Konwencji, która definiuje uchodźstwo w sposób indywidualny. Chronione są nie grupy religijne, narodowe czy polityczne, ale pojedyncze osoby.

Żądanie udzielenia ochrony osobie, która przybyła z kraju znacznie oddalonego od państwa azylu, weryfikowane jest na podstawie faktów z jej życia, dotyczących np. działalności politycznej czy okoliczności opuszczenia kraju, a także ogólnej wiedzy o kraju jej pochodzenia.

Każde państwo — sygnatariusz Konwencji Genewskiej stworzyło w swoim wewnętrznym systemie prawnym regulacje, dotyczące procedur indywidualnego przyznawania statusu uchodźcy.

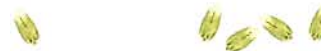
Rzeczywistość, w której realizowane są ustalenia Konwencji pokazuje pewien rozdźwięk między postulatami obiektywizmu i apolityczności procedur nadawania statusu uchodźcy a polityką prowadzoną przez konkretne państwo. Teoretycznie, urzędnicy w różnych państwach, podejmujący decyzje o przyznaniu azylu podczas rozpatrywania tego samego wniosku powinni wydać tę samą decyzję. Jednak tak się nie dzieje. Interesujący przykład może dostarczyć analiza statystyk azylowych. Przykładowo, w 1998 roku obywatele Sri Lanki (głównie przedstawiciele mniejszości tamilskiej), ubiegający się o azyl otrzymywali decyzje pozytywne w następujących proporcjach: Kanada — 74 proc., Francja — 51 proc., Dania — 39 proc., Norwegia — 30 proc., Holandia — 11 proc., Niemcy — 5,5 proc., Polska — 1,2 proc. (pomijając tych, którzy z Polski wyjechali — ok. 5 proc.). Trudno doprawdy uznać, by motywy wyjazdu Tamilów ze Sri Lanki mogły być tak różne.

Procedury określania statusu uchodźcy są bardzo zróżnicowane, co wynika z odmiennych systemów prawnych. Najczęściej składają się one z następujących elementów:

- złożenie wniosku o nadanie statusu uchodźcy i rozpoczęcie postępowania,
- przesłuchanie ubiegającego się o status uchodźcy (tzw. wywiad) po to, by poznać przebieg ucieczki, określić jej motyw i wyjaśnić okoliczności dotyczące życia wnioskodawcy we własnym kraju,
- ocena całości zgromadzonych informacji w świetle definicji uchodźcy podanej w Konwencji Genewskiej.

Niezwykle ważna jest ocena wiarygodności informacji, z reguły bowiem wiele danych podawanych przez ubiegającego się o status jest trudnych do zweryfikowania. Mówiąc obrazowo — rzadko urzędnik prowadzący sprawę ma do czynienia z ofiarą tortur, która jako dowód prześladowań przedstawi blizny po cierpieniach. Zdecydowanie częściej będzie to osoba, która nie dysponuje żadnymi pisemnymi dokumentami, poświadczającymi fakt prześladowania czy zagrożenia, związanego z prowadzoną działalnością polityczną w kraju pochodzenia. Urzędnik ocenia, na ile historia opowiadana przez wnioskodawcę jest wewnętrznie spójna, a następnie weryfikuje ją z posiadaną wiedzą o kraju jego pochodzenia. W podejmowaniu decyzji przydają się raporty przygotowywane przez UNHCR i inne międzynarodowe organizacje pozarządowe, które szczegółowo dokumentują stan przestrzegania praw człowieka w danym państwie.

Gwarancje proceduralne

Konwencja Genewska z 1951 stanowi część międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Warto pamiętać, że prawa człowieka zawarte w takich dokumentach, jak Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych dotyczą wszystkich ludzi, także uchodźców. Mimo ratyfikowania przez większość państw Paktu i innych konwencji, dotyczących tej problematyki, nadal w wielu z nich prawa te są brutalnie łamane. Dobrym przykładem tej sprzeczności był Związek Radziecki, który w swojej konstytucji obiecywał szereg swobód obywatelskich, był sygnatariuszem licznych międzynarodowych konwencji, a jednocześnie funkcjonował jako państwo totalitarne, odbierające wolność swoim obywatelom. Sytuacje takie rodzą sceptycyzm i niewiarę w skuteczność międzynarodowych aktów i porozumień.

Niezwykle ważne dla oceny przestrzegania praw człowieka jest nie tylko stwierdzenie, czy dane państwo przyznaje jednostce określone prawa, ale także stworzenie procedur, które pomimo niechęci władz umożliwiają ich wyegzekwowanie. Te przepisy nazywane są gwarancjami proceduralnymi. Możliwość odwołania się od decyzji, odmawiającej skorzystania z danego prawa, to jedna z najważniejszych gwarancji proceduralnych, służących ochronie praw jednostki w postępowaniu administracyjnym lub sądowym, w tym także uchodźczym. Jest to bardzo ważne dla uchodźców, konsekwencją błędnej decyzji może być bowiem deportacja, w ekstremalnych sytuacjach skutkująca zagrożeniem wolności lub życia.

Inną gwarancją o fundamentalnym charakterze jest prawo dostępu do postępowania, czyli możliwość wjazdu do kraju potencjalnego azylu nawet wtedy, gdy przybyło się tam nielegalnie. Warto dodać, że ze względu na rozmaite obostrzenia związane z ubieganiem się o azyl w państwach europejskich (często stosowana jest, budząca wątpliwości, prawna fikcja przebywania na ziemi niczyjej lub w strefie tranzytowej), wielu wnioskodawców woli nielegalnie przedostać się w głąb kraju i dopiero tam ubiegać się o azyl, nie ryzykując w przypadku niepomyślniej decyzji natychmiastowego zawrócenia z granicy. Taka sytuacja dotyczy m.in. Szwajcarii, w głąb której nielegalnie wjeżdża około 90 proc. wnioskodawców.

Jednym z elementów gwarancji proceduralnych jest wymóg udziału tłumacza, który powinien wykazać się wysokimi kompetencjami i umiejętnością bezstronnego, „przezroczystego” tłumaczenia.

Inne zasady postępowania to: doręczanie decyzji wraz z uzasadnieniem i pouczeniem o środkach odwoławczych w języku zrozumiałym dla wnioskodawcy oraz zachowanie poufności, gwarantującej bezpieczeństwo wnioskodawcy. Szczególne środki ostrożności podejmowane są w przypadku postępowania z małoletnimi, ofiarami tortur czy przemocy seksualnej bądź ludźmi doświadczonymi cierpieniem i tragicznymi przeżyciami.

Przy całym zróżnicowaniu wewnętrznych rozwiązań nie ulega wątpliwości, że rozbudowany system gwarancji, na czele z możliwością zaskarżenia decyzji o odmowie udzielenia ochrony, decyduje o tym, w jakim stopniu dane państwo rzeczywiście przestrzega ustaleń Konwencji. Rola tego systemu wzrasta, gdy uświadomimy sobie wspomniane tendencje do uzależniania decyzji w sprawach azylowych od innych czynników: politycznych czy gospodarczych.

3. Uchodźcy na świecie

Łączna liczba osób pozostających pod opieką UNHCR wzrosła z 17 milionów w 1991 roku do rekordowych 27 milionów w 1995 roku. Jednak w ciągu następnego pięciu lat liczba ta spadła do 22,3 miliona osób (stan z 1 stycznia 2000 r.). Mimo widocznego spadku, nadal jedna osoba wśród 280 mieszkańców Ziemi jest uchodźcą. Dane statystyczne obejmują zarówno uznanych uchodźców, jak repatriantów i uchodźców wewnętrznych.

Szacuje się, że na świecie jest 30 milionów uchodźców wewnętrznych, wśród nich około 5 milionów otoczonych jest opieką UNHCR.

Zatem łączna liczba osób, zmuszonych do opuszczenia swoich domów, uchodźców i uchodźców wewnętrznych, wynosi około 50 milionów.

Osoby znajdujące się pod opieką UNHCR, stan z 1 stycznia 2000 r.

Region	Uchodźcy	Ubiegający się o azyl	Repatrianci	Uchodźcy wewnętrzni i inne grupy	RAZEM (stan z 1 stycznia 2000 r.)
Afryka	3 523 050	60 990	932 780	1 741 000	6 257 820
Azja	4 781 750	24 650	627 740	1 884 750	7 318 890
Europa	2 617 650	532 660	950 200	3 248 700	7 349 210
Ameryka Łacińska / Karaiby	61 080	1 530	5 970	21 200	89 780
Ameryka Północna	649 600	605 600	—	—	1 255 200
Oceania	64 500	—	—	—	64 500
RAZEM	11 697 630	1 225 430	2 516 690	6 895 650	22 335 400

UNHCR został powołany po to, by uporać się ze skutkami II wojny światowej. Dość szybko okazało się, że jego misja nie zostanie zakończona zgodnie z planem, zakładającym trzyletni mandat działania. Pierwszą wielką operacją było udzielenie pomocy 200 tysiącom uchodźców, którzy wyjechali z Węgier po upadku powstania węgierskiego, zdławionego przez sowiecką interwencję jesienią 1956 roku.

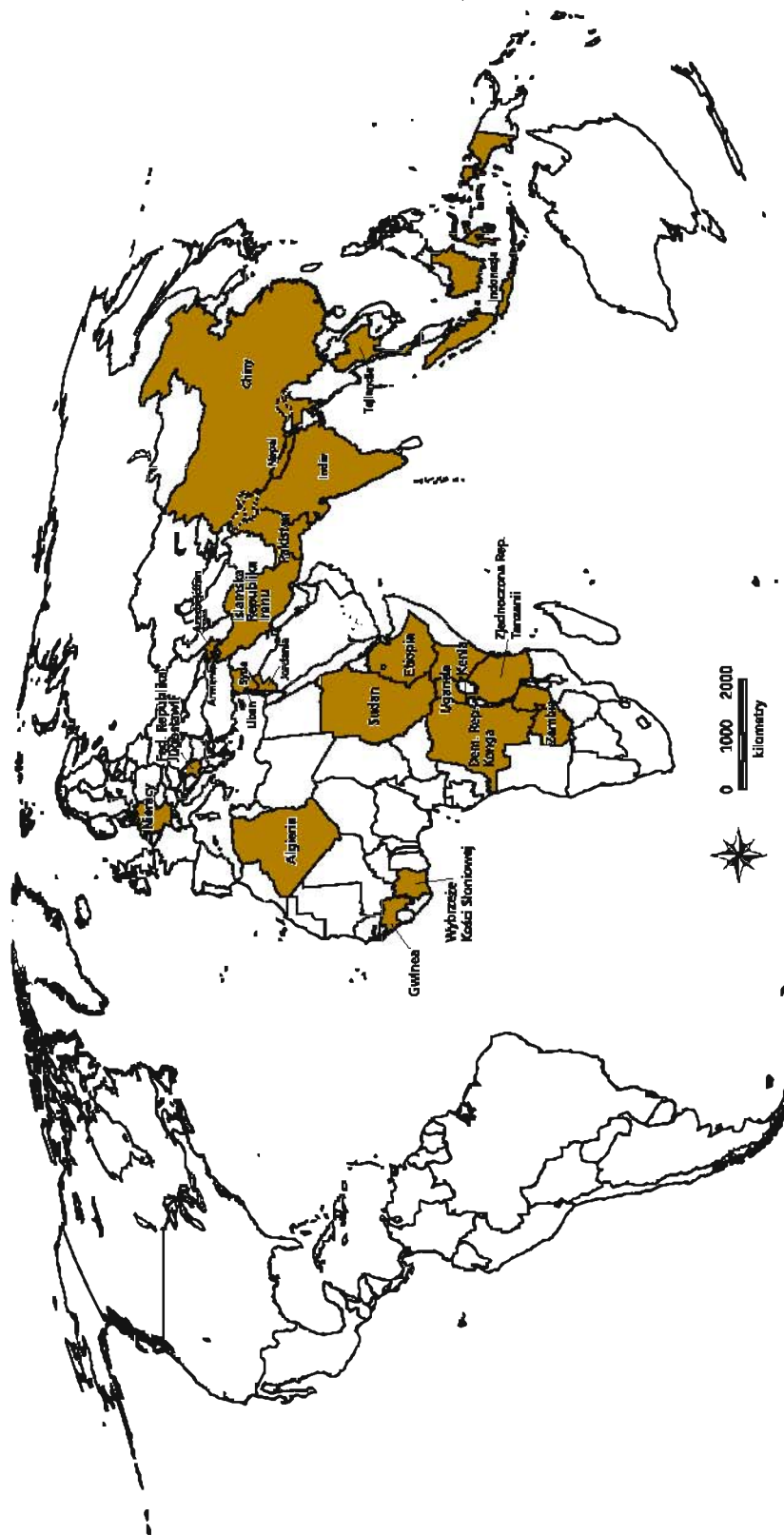
W latach sześćdziesiątych międzynarodowa pomoc udzielana była przede wszystkim w Afryce wstrząsanej wojnami domowymi i procesami dekolonizacyjnymi. Następną dekadą to dramat mieszkańców Kambodży, mordowanych przez reżim Pol Pota i zdesperowanych „boat people”, czyli Wietnamczyków, bląkających się w małych łódkach po morzach w nadziei, że bogate państwa sąsiedzkie zdecydują się na ich przyjęcie. Wobec obojętności krajów azjatyckich, Wietnamczyków przyjęły państwa Zachodu i Stany Zjednoczone.

Interwencja radziecka w Afganistanie w 1979 była początkiem największej uchodźczej epepei, która trwa do dzisiaj. Do tego kraju nigdy w pełni nie wrócił pokój, a w szczycie kryzysu poza granicami Afganistanu pozostawało ponad 6 milionów uchodźców.

Po zakończeniu Zimnej Wojny, zamiast spektakularnych konfliktów międzynarodowych, będących zastępczą formą starcia między wielkimi mocarstwami pojawiają się lokalne konflikty wewnętrzne, często o podłożu etnicznym. Wysiedlanie przedstawicieli „wrogiej” grupy etnicznej za pomocą kampanii zastraszania, zabójstw i terroru, staje się metodą prowadzenia walki, a często także jej celem. Najpewniejszym sposobem na umocnienie władzy na własnym terenie jest czystka etniczna. W wielu przypadkach wysiedlani nie przekraczają granicy państwa — choć znajdują się w bardzo podobnej sytuacji życiowej, jak uchodźcy, to nimi nie są. To tzw. uchodźcy wewnętrzni (IDP — internally displaced persons). Jednocześnie koniec Zimnej Wojny przyczynił się do wygaśnięcia niektórych konfliktów i uitorował uchodźcom drogę do domu, m.in. 1,7 mln z Mozambiku, 370 tys. z Kambodży i ok. 400 tys. z Etiopii.

4. Największe skupiska uchodźców na świecie

Mapa opracowana na podstawie danych
Sekcji Kartograficznej ONZ

Uwagi: Wykór przedstawionych państw jest nieszerokątny, ale nie polny.
Granice zaznaczone na mapie pochodzą z Sekcji Kartograficznej ONZ w Nowym Jorku

Algieria

W obozach w regionie Tindouf w południowo-zachodniej Algierii zamieszkuje 165 tys. uchodźców z Sahary Zachodniej.

Armenia i Azerbejdżan

W wyniku konfliktu między Armenią i Azerbejdżanem (m.in. wojna o ormiańską enklawę Górnego Karabachu w Azerbejdżanie) prawie 300 tys. członków mniejszości ormiańskiej uciekło z Azerbejdżanu do Armenii, a blisko 190 tys. zamieszkałych w Armenii Azerów schroniło się w Azerbejdżanie. Armenia przyjęła najwięcej uchodźców w świecie w przeliczeniu na liczbę mieszkańców kraju.

Chiny

W Chinach jest około 290 tys. osób ze statusem uchodźcy. Niemal wszyscy są przedstawicielami mniejszości chińskiej z Wietnamu, skąd uciekli w 1979 roku.

Demokratyczna Republika Konga (d. Zair)

Z Zairu uciekło ćwierć miliona mieszkańców. Jednocześnie gości tu 285 tys. uchodźców z sąsiednich krajów, m.in.: 150 tys. z Angoli, 68 tys. z Sudanu, 33 tys. z Rwandy, 19 tys. z Burundi i 12 tys. uchodźców z Republiki Konga.

Etiopia

W Etiopii przebywa blisko 260 tys. uchodźców, w tym ponad 180 tys. Somalijczyków, 70 tys. Sudańczyków i około 5 tys. Kenijczyków.

Niemcy

Niemcy goszczą u siebie prawie milion uchodźców, więcej niż jakikolwiek inny kraj europejski. Jednak nie wszyscy mają status uchodźcy, jaki przewiduje Konwencja z 1951 roku. Grupa, która otrzymała tzw. status humanitarny ma mniejsze uprawnienia. Większość uchodźców przybyłych do Niemiec pod koniec XX wieku pochodzi z byłej Jugosławii, Turcji, Iraku i Iranu.

Gwinea i Wybrzeże Kości Słoniowej

Choć Gwinea jest jednym z najbiedniejszych państw na świecie, to gości u siebie około 370 tys. uchodźców z Sierra Leone i około 130 tys. z Liberii. Na Wybrzeżu Kości Słoniowej przebywa 136 tys. uchodźców z Liberii.

Indie

Mieszkają tu uchodźcy z różnych krajów: wśród nich jest 100 tys. Tybetańczyków, którzy uciekli z Chin, 66 tys. Tamilów ze Sri Lanki, 15 tys. mieszkańców Bhutanu i 14 tys. Afgańczyków. Indie nie ratyfikowały Konwencji Genewskiej.

Indonezja

W wyniku kampanii przemocy rozpętanej po referendum w 1999 roku, w którym mieszkańcy Wschodniego Timoru opowiedzieli się za niepodległością, około 280 tys. ludzi uciekło do Timoru Zachodniego.

Iran i Pakistan

Iran i Pakistan przyjęły uchodźców z Afganistanu: 1,3 miliona przebywa w Iranie, a 1,2 miliona w Pakistanie. W Iranie mieszka również ponad pół miliona uchodźców z Iraku (głównie szytów). Państwo irańskie, w którym jest 1,8 miliona uchodźców gości największą liczbę uchodźców na świecie.

Kenia i Uganda

W Kenii przebywa 224 tys. uchodźców, m.in.: Somalijscy (ok. 140 tys.) oraz Sudańscy (ok. 64 tys.). Uganda gości prawie 220 tys. uchodźców, w tym 200 tys. Sudańczyków.

Nepal

Ponad 100 tys. uchodźców z Bhutanu mieszka tam od lat osiemdziesiątych. W Nepalu schroniło się również 20 tys. uchodźców z Tybetu.

Palestyńczycy

Palestyńczycy są najliczniejszą grupą uchodźców, która w ostatnich 50 lat rozproszyła się po całym świecie. Około 3,6 mln zamieszkuje Jordanię, Syrię, Liban oraz — znajdujący się pod kontrolą Izraela — Zachodni Brzeg i Strefę Gazy. Palestyńczykom pomaga specjalnie utworzona agenda ONZ ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim (UNRWA).

Sudan

W Sudanie przebywa 390 tys. uchodźców, wśród nich 340 tys. Erytrejczyków i ok. 35 tys. Etiopczyków. Jednocześnie, w wyniku długotrwałej wojny domowej z Sudanu uciekło 475 tys. ludzi, z których większość schroniła się w sąsiednich krajach: Ugandzie, Etiopii, Demokratycznej Republice Konga oraz Kenii.

Tanzania

Znajduje się tu największe w Afryce skupisko uchodźców — około 620 tys. ludzi. Wśród nich pół miliona to uchodźcy z Burundi, prawie 100 tys. pochodzi z Demokratycznej Republiki Konga i ok. 20 tys. z Rwandy.

Tajlandia

Tajlandia przyjęła prawie 100 tys. uchodźców z Birmy. Choć władze Tajlandii oficjalnie nie uznały Birmańczyków za uchodźców, pozwalają jednak UNHCR i innym organizacjom humanitarnym na udzielanie im pomocy.

Federacyjna Republika Jugosławii

W Jugosławii mieszka ok. pół miliona uchodźców; jest to największe skupisko uchodźców na Bałkanach. Wśród nich znajduje się 300 tys. Serbów z Chorwacji oraz 200 tys. Serbów z Bośni i Hercegowiny. Kolejne 200 tys. to uciekinierzy z Kosowa, którzy w świetle prawa nie są uchodźcami.

Zambia

Zambia gości ponad 160 tys. uchodźców z Angoli i 36 tys. z Demokratycznej Republiki Konga.

5. Uchodźcy w Europie

Po II wojnie światowej sytuacja wydawała się czytelna: polityczne uchodźstwo i migracja ekonomiczna to były dwa odrębne światy. Uchodźcami byli uciekinierzy z Żelaznej Kurtyny. Władze krajów komunistycznych zakazywały rozpowszechniania informacji o tych ucieczkach, dla Zachodu bowiem był to ważny argument w konfrontacji ideologicznej i swoiste głosowanie nogami. Konsekwencją tego była dosyć liberalna polityka azylowa, przyjęta przez państwa Zachodu. Przykładem życzliwego stosunku do uciekających z obozu komunistycznego są losy Polaków, którzy po wprowadzeniu stanu wojennego w 1981 roku nie mieli kłopotów z otrzymaniem azylu.

Odbudowujące się ze zniszczeń wojennych państwa europejskie potrzebowały rąk do pracy. Do krajów północnej Europy przyjeżdżali robotnicy z Turcji, krajów basenu Morza Śródziemnego, z byłych kolonii francuskich i brytyjskich w Afryce i Azji. Niepostrzeżenie dokonywała się wielka, historyczna zmiana: Europa przestała być miejscem, z którego się ucieka, a stała się celem podróży imigrantów.

Przez kilka poprzednich stuleci to właśnie z Europy emigrowano, kolonizując „Nowy Świat”. Imigracja kojarzyła się wyłącznie z takimi krajami, jak Stany Zjednoczone, Australia czy Argentyna. „Import” rąk do pracy nie był technicznym problemem, jak import surowców czy przepływ kapitału. Robotnicy cudzoziemscy nie przyjeżdżali na chwilę, ale przywozili ze sobą rodziny, własne doświadczenia, obyczaje, kulturę. Po latach pobytu jako gasterbeiterzy, czyli robotnicy w gościnie, wrastali w nowe miejsce. W ciągu trzydziestu lat jednolite etnicznie państwa, jak Francja, Niemcy czy Wielka Brytania stały się mozaiką narodowościową.

Kłopoty zaczęły się wtedy, kiedy w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych gospodarka europejska przeżywała wielki kryzys. Zachodnie rządy zaczęły stopniowo wprowadzać bariery, hamujące osiedlanie się w ich krajach. Trudniejsze stały się legalny przyjazd i podjęcie pracy. Ubieganie się o azyl stawało się jedyną furtką, dającą nadzieję na legalny pobyt.

Rewolucyjny rok 1989 nie tylko przyniósł wolność krajom bloku komunistycznego, lecz także niepokoje i kryzysy etniczne. Szokiem dla Europy stała się wojna, która wybuchła w byłej Jugosławii. Wydawało się, że zbombardowane miasta, spalone wsie i tysiące uchodźców to, po II wojnie światowej, raz na zawsze zamknięty rozdział historii kontynentu. W całej Europie pojawili się uchodźcy z Bałkanów. Drugim zapalnym punktem okazał się Kaukaz, gdzie w wyniku licznych wojen (ormiańsko-azerskiej, gruzińsko-abchaskiej, rosyjsko-czeczeńskiej) tysiące ludzi straciło swoje domy. Te kryzysy uświadomiły rządowi i społeczeństwu europejskim, że uchodźstwo to nie tylko problem dalekich krajów Trzeciego Świata, ale wyzwanie, przed którym stanęła współczesna Europa.

Po przełomie 1989 roku doszło do rewolucyjnej zmiany. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej, których obywatele przez lata uciekali na Zachód, teraz same zaczęły przyjmować uchodźców.

Na początku lat dziewięćdziesiątych nastąpiła kulminacja tzw. kryzysu azylowego w Europie, polegającego na skokowym wzroście podań o azyl. Była to konsekwencja wielu powiązanych ze sobą zjawisk. Po kryzysie naftowym w latach siedemdziesiątych pojawiło się znaczne bezrobocie i załamał popyt na pracę nisko wykwalifikowanych imigrantów z Trzeciego Świata. Część obywateli uważała, że cudzoziemcy przyczyniają się do wzrostu bezrobocia i z niepokojem przyglądała się odmiennym kulturom, religiom oraz obyczajom, wnoszonym przez imigrantów.

W szczytowym roku 1992, gdy złożono prawie 700 tys. wniosków o nadanie statusu uchodźcy (dwie trzecie w Niemczech), wybuchła wojna w Bośni. W jej rezultacie kilkaset tysięcy uchodźców szukało schronienia w innych krajach Europy. Państwa europejskie pod hasłami walki z nadużywaniem azylu przez imigrantów ekonomicznych zaczęły zmieniać przepisy imigracyjne i azylowe.

Wprowadzone zmiany to między innymi:

- przyśpieszone procedury, mające ograniczyć składanie wielu odwołań po to, by uniknąć deportacji,
- wprowadzanie wiz dla krajów, z których mogą przyjechać imigranci lub uchodźcy; przykładem szczególnie bolesnym, który stawia pod znakiem zapytania intencje walki z imigracją było wprowadzenie po wybuchu wojny na Bałkanach wiz dla mieszkańców byłej Jugosławii,
- obciążenie linii lotniczych grzywnami w przypadku przywiezienia pasażera nie dysponującego ważnym paszportem i wizą; to rozwiązanie czyni z przedstawicieli linii lotniczych pierwsze sito urzędników imigracyjnych,
- wprowadzenie pojęcia „bezpiecznego kraju trzeciego” dało władzom państw prawną możliwość odmowy merytorycznego rozpatrzenia wniosków o azyl osób, które wcześniej przejechały przez państwo uznane za bezpieczne, czyli takie, w którym przestrzega się podstawowych praw człowieka i istnieje możliwość ubiegania się o azyl. Stosowanie tej zasady skutkuje odsyłaniem do kraju tranzytowego. Tak dzieje się w przypadku Niemiec, otoczonych ze wszystkich stron państwami, które mają status „bezpiecznego kraju trzeciego”. Teoretycznie żaden uchodźca, który dociera do Niemiec drogą lądową nie powinien mieć możliwości ubiegania się o azyl. Podróż samolotem też nie daje gwarancji rozpatrzenia wniosku o azyl, ze względu na zachowanie przewoźników lotniczych wobec potencjalnych uchodźców. Jednak mimo widocznego spadku ubiegających się o azyl w Niemczech, nadal co roku ok. 100 tys. osób składa w tym kraju wnioski,

- wprowadzenie pojęcia „bezpiecznego kraju pochodzenia” skutkowało stworzeniem listy krajów, w których przestrzegane są prawa człowieka, a zatem wnioski mieszkańców tych państw są, poza nadzwyczajnymi przypadkami, od razu odrzucane,
- częste zatrzymywanie ubiegających się o azyl w aresztach lub długotrwałe przetrzymywanie w tzw. strefach tranzytowych na lotniskach.

Posunięcia te mają ograniczyć napływ cudzoziemców podszycających się pod uchodźców. Jednocześnie, wprowadzenie bardziej restrykcyjnych procedur powinno uspokoić mieszkańców dostatnich krajów i pokazać, że władza panuje nad ruchami migracyjnymi. Podjęte działania odnoszą odwrotny skutek: coraz więcej uchodźców w obawie przed odesłaniem nie ryzykuje przedstawienia prośby o azyl na granicy państwa. Większość nielegalnie przedostaje się w głąb kraju. Średnio co dziesiąty wnioskujący o azyl dostaje go. W niektórych krajach co trzeci wnioskodawca otrzymuje tzw. status humanitarny, co oznacza, że państwo przyjmujące go uznaje, że nie można takiej osoby deportować do kraju ojczystego.

Nadanie takiej osobie azylu oznaczałoby przyznanie pełni praw wynikających z Konwencji Genewskiej, m.in. zrównania z własnymi obywatelami w sferze socjalnej — dostępu do pomocy czy prawa do pracy. Z tego powodu upowszechniają się inne, pozakonwencyjne formy ochrony. „Wielką karierę” w latach 90. zrobiła tzw. tymczasowa ochrona, której beneficjentami byli uchodźcy z Bośni i Kosowa. Z jednej strony mieli mniejsze prawa niż uchodźcy uznani na podstawie Konwencji, z drugiej strony sprzyjało to większej otwartości państw przyjmujących.

Zamknięcie legalnych dróg przyjazdu i rosnąca niechęć do przybyszów nie są w stanie powstrzymać rosnącej presji zdeterminowanych ludzi, którzy pozbawieni perspektyw życiowych w swoim kraju jedyną szansę dla siebie upatrują w emigracji. Ludzie ci uciekają przed ubóstwem, przemocą, działaniami wojennymi. Malejące koszty transportu lotniczego, obecność rodaków czy dobra łączność telefoniczna z krewnymi w Europie, którym już się udało pomaga pokonać liczne przeszkody. W coraz większym stopniu do uzyskania prawa pobytu czy ochrony przed deportacją wykorzystywane są procedury azylowe. Wyrazny niegdyś podział między uchodźcami politycznymi a imigrantami zaczyna się zacierać. Ludzie wyjeżdżają nie tylko dlatego, że chcą wyrwać się z nędzy, ale także z obawy przed prześladowaniami w ojczystych krajach, w których łamane są prawa obywatelskie.

6. Uchodźcy w Polsce

Polska jest krajem, którego historię i kulturę przez ostatnie dwieście lat w istotny sposób kształtowali ludzie żyjący na wygnaniu. Literatura i muzyka Wielkiej Emigracji, systemy filozoficzne, prądy naukowe, działalność polityczna rodziły się poza granicami kraju. Na trwale zapisały się nazwiska wielkich artystów, którzy w tęsknocie za utraconą ojczyzną tworzyli arcydzieła.

Emigracja po II wojnie światowej również odegrała ogromną rolę w kształtowaniu świadomości narodowej współczesnej Polski: wystarczy wspomnieć paryską „Kulturę” i środowisko związane z Jerzym Giedroycem.

Z powojennej Polski uciekło na Zachód najwięcej uchodźców z krajów bloku komunistycznego. Polacy byli większością wśród obywateli państw Europy Środkowej i Wschodniej ubiegających się o azyl.

Pojawienie się w Polsce po roku 1989 uchodźców, często z egzotycznych krajów, stało się symbolem głębokich przemian politycznych. Warto jednocześnie pamiętać, że w następstwie tragedii Holocaustu, olbrzymich zmian terytorialnych i ruchów ludności po wojnie, polskie społeczeństwo stało się jednym z najbardziej jednolitych etnicznie w Europie. Historyczna tradycja przyjmowania uciekinierów, Żydów w średniowieczu czy „białych” Rosjan po rewolucji bolszewickiej, została zapomniana.

Początki systemu azylowego w Polsce

Pierwsza grupa uchodźców, pochodzących głównie ze Środkowego Wschodu i Afryki pojawiła się w Polsce na przełomie lat 1989/90. Próbowali oni przepłynąć Bałtyk, by dostać się do Szwecji. Na zaproszenie polskiego rządu, w latach 1990 i 1991 UNHCR wysłał misje, które zbadały wnioski azylowe i zakwalifikowały uchodźców do osiedlenia w krajach zachodnich.

We wrześniu 1991 roku Polska przystąpiła do Konwencji Genewskiej z 1951 roku i Protokołu Nowojorskiego z 1967 roku.

Związek Radziecki właśnie się rozpadał i wydawało się, że należy być przygotowanym na najgorszy scenariusz — tysiące uchodźców z pogrążonego w chaosie Wschodu. Jednym z pierwszych zadań nowo powołanej agencji rządowej (Biura Pełnomocnika ds. Uchodźców Ministerstwa Spraw Wewnętrznych) było przygotowanie, w konsultacji z ekspertami UNHCR, planu kryzysowego na wypadek przewidywanego wielkiego napływu uchodźców i przejęcie odpowiedzialności za procedurę nadawania statusu uchodźcy. Od tego czasu uchodźcy zaczęli otrzymywać Genewski dokument podróży z polskim orłem na błękitnej okładce. Ponieważ nie spełniły się pesymistyczne wizje zalewu uciekinierów ze Wschodu, pierwszym poważnym wyzwaniem dla polskich władz oraz Polskiego Czerwonego Krzyża był napływ uchodźców bośniackich w 1992 i 1993 roku.

Liczby i tendencje

Polska, z powodu swojej wielkości i położenia geopolitycznego jest krajem, przez który prowadzą główne trasy migracji do Europy Zachodniej, wykorzystywane zarówno przez migrantów ekonomicznych, jak i ludzi uciekających w obawie przed prześladowaniem. Pomimo stosunkowo dużej liczby przejeżdżających przez Polskę tranzytem lub migrujących tutaj (według nieoficjalnych szacunków dziesiątki tysięcy rocznie), całkowita liczba uchodźców pozostaje niewielka. Z blisko tysiąca przybyszów, którzy otrzymali status uchodźcy około trzystu przebywa w Polsce na stałe. A jednak w ostatnich czterech latach byliśmy świadkami znaczącego wzrostu liczby osób ubiegających się o status uchodźcy: z 840 osób w 1995 roku do ponad 3 000 w kolejnych latach. Wnioski pochodzą głównie od nielegalnie przybywających do Polski obywateli Sri Lanki, Afganistanu, Iraku i Somalii.

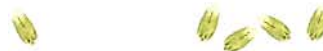
Niektórzy cudzoziemcy starają się o status w Polsce po wydaleniu z Niemiec, które od czasu wprowadzenia nowego prawa azylowego w 1993 roku mogą zawracać cudzoziemców, jeśli zostało dowiedzione, że dotarli z „bezpiecznego kraju trzeciego”, w tym wypadku — Polski. Poszukujący azylu, którzy przybywają do Polski z odległych miejsc, bardzo często nigdy wcześniej o niej nie słyszeli. Wiele z tych osób jest zdeterminowanych, by dotrzeć na Zachód, inni sceptycznie podchodzą do możliwości osiedlenia się w Polsce. W związku z tym opuszczają kraj, zanim nasze władze wydadzą decyzję w ich sprawie. Nieliczni decydują się na pobyt w Polsce. Od 1 stycznia do 31 listopada 2000 roku w Polsce złożono 3 934 wniosków o nadanie statusu uchodźcy. W tym czasie pozytywnie rozpatrzono 58 wniosków, 2 303 odrzucono, 969 umorzono. Największa liczba osób ubiegających się o status uchodźcy w Polsce pochodzi z Federacji Rosyjskiej (z Autonomicznej Republiki Czeczenii), Sudanu, Somalii i Afganistanu. W 1999 roku status uchodźcy przyznawano najczęściej obywatelom Sudanu (7 osobom) i Somalii (6). Statusu uchodźcy nie przyznano natomiast żadnemu z 868 wnioskodawców z Armenii, 211 z Rumunii, 185 z Bułgarii i 161 z Mongolii. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych władze polskie przyznały status uchodźcy kilkunastu białoruskim działaczom.

Rośnie również atrakcyjność Polski jako kraju krótko- i średnioterminowej migracji dla obywateli Wspólnoty Niepodległych Państw. Prowadzą oni na czarno niewielkie interesy, podejmują nielegalnie pracę (nieoficjalne szacunki mówią o 100 tysiącach przybyszów zza wschodniej granicy). Mimo wcześniejszych obaw, zaledwie niewielki ułamek tego olbrzymiego ruchu migracyjnego decyduje się na podjęcie starań o status uchodźcy.

Postępowanie o nadanie statusu uchodźcy

Po ratyfikowaniu w 1991 roku Konwencji Genewskiej, Sejm RP wprowadził jedynie nieznaczne poprawki do ustawy o cudzoziemcach, uchwalonej w 1963 roku. W ich efekcie odpowiedzialność za nadawanie statusu uchodźcy spoczęła na Ministrze Spraw Wewnętrznych. Nie istniały żadne

szczegółowe regulacje, dotyczące postępowania statusowego. Zostało ono zatem oparte na ogólnym modelu postępowania administracyjnego, bez specyficznych ustaleń odnośnie procedury składania wniosku.

Artykuł 56 nowej Konstytucji RP z 1997 roku przewiduje, że cudzoziemcowi, który w Rzeczypospolitej Polskiej poszukuje ochrony przed prześladowaniem, może być przyznany status uchodźcy zgodnie z wiążącymi nasz kraj umowami międzynarodowymi.

Po długim procesie legislacyjnym, również w 1997 roku, weszła w życie nowa Ustawa o cudzoziemcach, która reguluje ogólne kwestie dotyczące cudzoziemców, m.in.: prawo wjazdu, stałego pobytu, deportację oraz szczegółowe, dotyczące statusu uchodźcy.

Ustawa wprowadza pewne restrykcyjne instrumenty zbliżone do rozwiązań prawnych stosowanych w wielu krajach europejskich. Jest to między innymi zapis, iż wniosek o status uchodźcy, który zostaje uznany za bezzasadny, a jednocześnie został złożony przez osobę przybywającą z „bezpiecznego kraju trzeciego” lub „bezpiecznego kraju pochodzenia”, może zostać odrzucony w przyspieszonym postępowaniu (ściśle mówiąc, w takich przypadkach postępowanie nie zostaje wszczęte lub wniosek zostaje pozostawiony bez rozpoznania). O ile wcześniej żadne przepisy nie określały czasu i miejsca złożenia wniosku, obowiązująca ustawa wskazuje, że należy to zrobić podczas przekraczania granicy i tylko w wyjątkowych przypadkach dopuszczalne jest w późniejszym terminie.

Nowa ustawa wypełniła istotną lukę w polskim prawie, powołując od 1999 roku Radę do spraw Uchodźców, niezależny organ odwoławczy od decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Osoba ubiegająca się o status uchodźcy może po wyczerpaniu procedur odwołać się również do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Podczas trwania postępowania statusowego, cudzoziemiec ma prawo do swobodnego kontaktu z przedstawicielem UNHCR, którzy po uzyskaniu pisemnej zgody zainteresowanego mogą domagać się dostępu do informacji o przebiegu postępowania, udzielanych przez prowadzące sprawę organy.

W związku z procesem dostosowywania prawa polskiego do standardów unijnych przewidywane są kolejne zmiany w Ustawie o cudzoziemcach, które powinny rozwiązać istniejące problemy.

Większość osób, występujących o status uchodźcy znajduje schronienie w ośrodkach dla uchodźców, które zazwyczaj zapewniają przyzwoite warunki życia, w tym gorące posiłki. Główny ośrodek w Dębaku, położony w lasach pod Warszawą, wcześniej wykorzystywany przez wojsko, został niedawno przekształcony w Centralny Ośrodek Receptyjny, który przyjmuje wszystkich starających się o status. W ośrodku prowadzona jest rejestracja i badania medyczne. Wielu uchodźców zostaje następnie przeniesionych do innych ośrodków w Polsce. W 2000 roku działały trzy takie placówki, zazwyczaj w wynajętych hotelach robotniczych.

Jeszcze niedawno uchodźcy mogli przebywać w ośrodku tylko do czasu podjęcia decyzji w pierwszej instancji. Ograniczało to w znacznym stopniu możliwość korzystania z prawa do odwołania się od negatywnej decyzji. Obecnie uchodźcy, odwołujący się do Rady ds. Uchodźców mogą pozostać w ośrodku, aż do ostatecznych rozstrzygnięć.

Integracja

Polska, która powinna odgrywać większą rolę w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka, musi zająć się integracją uznanych uchodźców w polskim społeczeństwie. W minionych latach podjęto kilka inicjatyw integracyjnych, ale realia pozostają nieubłagane: osoby, które otrzymały status muszą opuścić ośrodek dla uchodźców i paradoksalnie znajdują się w znacznie trudniejszej sytuacji niż osoby dopiero występujące z wnioskiem, którym zapewnia się mieszkanie i wyżywienie.

W 1996 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych uruchomiło Program Indywidualnej Adaptacji — PIA (realizowany przez Ośrodek w Dębaku), w ramach którego uchodźcy otrzymywali w okresie nie dłuższym niż 15 miesięcy wsparcie finansowe. W związku z przekazaniem zadań integracyjnych do struktur pomocy społecznej, PIA zakończył działalność w 1998.

Dodatkowego wsparcia udzielają uchodźcom, finansowane przez UNHCR, programy integracyjne prowadzone przez organizacje pozarządowe. Niemal nie do pokonania jest główna przeszkoda inte-

gracji — brak dostępu do tanich mieszkań. Uchodźców z oczywistych powodów nie stać na kupno mieszkania na wolnym rynku, niezmiernie rzadko mają możliwość wynajmu lokalu komunalnego.

W ciągu ostatnich kilku lat w polskim ustawodawstwie wprowadzano przepisy, przyznające uchodźcom prawa socjalne i ekonomiczne, dzięki którym ich sytuacja prawna uległa poprawie. Ustawa o pomocy społecznej gwarantuje taki sam dostęp do opieki społecznej, jak obywatelom polskim. Uchodźcy mogą bez ograniczeń podejmować pracę, z wyjątkiem kilku zawodów zastrzeżonych dla Polaków. Prawa te są niezbędne, jednak bez spójnego programu integracji i skoordynowanych wysiłków różnych instytucji pozostaną w sferze teorii.

Typowe problemy, z jakimi borykają się uchodźcy i imigranci: obcość kulturowa, bariera językowa, brak stosownych umiejętności, odpowiadających potrzebom lokalnego rynku pracy są spotęgowane w kraju przechodzącym głębokie ekonomiczne przemiany i walczącym z wysokim bezrobociem. W Polsce nie ma również społeczności imigranckich, które w niektórych krajach Europy zapewniają nowo przybyłym dodatkowe wsparcie.

Uchodźcy w opinii publicznej

Do tej pory uchodźcy nie byli tematem poważnych publicznych kontrowersji lub gorących debat politycznych. W społecznościach lokalnych, gdzie mieszczą się ośrodki dla uchodźców nie odnotowano motywowanych politycznie czy rasowo aktów przemocy, wręcz przeciwnie, w niektórych przypadkach zostały nawiązane dobre kontakty z miejscową ludnością. Badanie opinii publicznej przeprowadzone przez OBOP po obchodach Dnia Uchodźcy w 2000 roku wykazało, że 36 proc. ankietowanych zgadzało się na umożliwienie uchodźcom osiedlenia się w Polsce na dłuższy czas, 15 proc. na pozostanie na stałe. Co czwarty Polak (25 proc.) był zdania, że powinno się dążyć do odesłania uchodźców do krajów, z których przyjechali. Sondaż OBOP wykazał także, że jedyną akceptowaną przez większość społeczeństwa (59 proc.) formą pomocy uchodźcom było zapewnienie im, do czasu usamodzielnienia się, pobytu w specjalnie dla nich prowadzonych ośrodkach. Pomoc w znalezieniu pracy akceptowało 11 proc. badanych, a przyznanie obywatelstwa polskiego czy zorganizowanie kursu języka polskiego — po 8 proc. ankietowanych.

Badania wskazały także, że niektórzy utożsamiają uchodźców z migrantami ekonomicznymi. Częste w ostatnich latach relacje prasowe o „nielegalnych Azjatach”, złapanych na wschodniej lub zachodniej granicy mogły jeszcze pogłębić to nieporozumienie. W artykułach tych zazwyczaj występował brak refleksji na temat powodów, dla których ludzie podejmują tak ryzykowne decyzje — a przecież są wśród nich zarówno autentyczni uchodźcy, jak ludzie uciekający ze względów ekonomicznych.

W ciągu kilku lat od podpisania przez Polskę Konwencji Genewskiej podstawowe struktury systemu ochrony uchodźców wydają się określone. Można mieć nadzieję, że poprawiające się warunki ekonomiczne w połączeniu z bardziej rozwiniętymi programami integracyjnymi pozwolą uchodźcom na szukanie szansy ułożenia sobie życia w Polsce.

Jednocześnie problemy i dylematy stojące przed Polską wydają się coraz bardziej zbliżone do charakterystycznych dla Europy Zachodniej.

W jaki sposób kontrolować nielegalną migrację, a zarazem chronić zasadę udzielania ochrony międzynarodowej osobom, które jej potrzebują? Jak skutecznie integrować uchodźców i imigrantów z miejscową ludnością? Jak oddzielać problemy uchodźstwa i polityki migracyjnej?

Biorąc pod uwagę geopolityczne położenie Polski i jej wysoki potencjał, nasz kraj prawdopodobnie przeżyje różne ruchy migracyjne, postrzegany jest bowiem przez uchodźców jako dobre miejsce na trwałe osiedlenie.

Już teraz, na początku XXI wieku oczekuje się od Polski, kandydującej do Unii Europejskiej i będącej strażnikiem jej najdłuższej granicy wschodniej, odpowiedzi na te pytania.

Jacek Królkowski

„ZROZUMIEĆ INNYCH” — MIĘDZYPRZEDMIOTOWY PROGRAM EDUKACYJNY

SPOŁECZNY KONTEKST PROGRAMU

UCHODźCY W POLSCE — ZADANIA SYSTEMU EDUKACJI

Jednym z efektów zmian demokratycznych w Polsce było przyjęcie przez nasz kraj międzynarodowych standardów w dziedzinie praw człowieka. W 1991 roku Polska podpisała Konwencję Genewską, przyjmując na siebie obowiązek udzielania schronienia osobom, które z obawy przed prześladowaniami zostały zmuszone do opuszczenia kraju, w którym mieszkały.

Uchodźcy stają się w Polsce elementem coraz bardziej wielokulturowej społeczności, zwłaszcza większych miast. Wiele organizacji pozarządowych (Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Polska Akcja Humanitarna) dostrzegając problemy uchodźców, wprowadza je do swojej misji. Polskie organizacje włączają się w międzynarodową pomoc uchodźcom. Konwoje z darami wyruszały w ostatnich latach do Czeczenii i Kosowa. Rząd polski włączył się też do ogólnoeuropejskich działań na rzecz uchodźców z Półwyspu Bałkańskiego, udzielając im schronienia w naszym kraju.

Coraz częściej w różne akcje pomocy dla osób szukających schronienia w Polsce angażują się uczniowie, czasami całe szkoły. Z roku na rok rośnie liczba cudzoziemców, ubiegających się o status uchodźcy w Polsce. Rodzi się zatem społeczna potrzeba upowszechniania wiedzy na ten temat, a także kształtowania postaw zrozumienia i akceptacji dla nich. Zwłaszcza że często są to osoby reprezentujące inne rasy, religie i kultury. Można przyjąć, że stosunek do uchodźców w szczególny sposób ogniskuje problem stosunku do „innych” w naszym coraz bardziej wielokulturowym społeczeństwie.

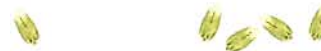
Z RAPORTU FUNDACJI BERTELSMANNA PODSUMOWUJĄCEGO REALIZACJĘ PROGRAMU TOLERANCJA

„Niechęć do wysłuchania innych, narastająca agresja, ostracyzm skierowany przeciw słabszym grupom społecznym, osobom starszym i niepełnosprawnym oraz niechęć do obcokrajowców czy rasizm, to przykłady obecnego w naszym społeczeństwie zjawiska nietolerancji. Jeśli zjawisko to nie zostanie potraktowane serio odpowiednio wcześniej, to może stać się katalizatorem procesu zagrażającego podstawom demokracji i porządku społecznego¹”.

Zastanów się: Czy dostrzegasz związek pomiędzy brakiem akceptacji dla uchodźców i tolerancji wobec „innych” w społeczeństwie a zagrożeniami dla demokracji w Polsce?

Ważną rolę w upowszechnianiu wiedzy na temat uchodźców i kształtowaniu postawy otwartości na ich problemy powinien odegrać system edukacji. Szkoła gwarantuje bowiem oddziaływanie na szerokie rzesze młodych ludzi. We współpracy z rodziną i działającymi w środowisku lokalnym organizacjami pozarządowymi może wiele zdziałać, zarówno jeśli chodzi o podstawową wiedzę o uchodźcach, jak i wspomniane wcześniej postawy. Tworzyliśmy program „Zrozumieć innych” w przekonaniu, że będzie on pomocny w realizowaniu tego zadania w gimnazjach.

¹ *Tolerance. Basis for Democratic Interaction*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gutersloh 2000, s. 9

Program „Zrozumieć innych” wspiera też cele, jakie wyznaczają systemowi edukacji programy międzynarodowe. Sekretariat Edukacji, Kultury i Sportu Rady Europy w swoich rekomendacjach dla Komitetu Ministrów Edukacji sformułowanych w 2000 r., po realizacji projektu „Education for Democratic Citizenship”, wskazuje na szczególną rolę edukacji obywatelskiej, jako lekarstwa na społeczne wykluczenie i nietolerancję. Podobnie programy Unii Europejskiej, w których uczestniczy Polska (np. „Sokrates” lub „Młodzież”) stawiają sobie za cel, między innymi, społeczną integrację wszelkiego rodzaju „innych”, w tym uchodźców.

WYBRANE CELE PROGRAMU MŁODZIEŻ UNII EUROPEJSKIEJ

- Ułatwianie integracji społecznej młodych ludzi oraz rozbudzanie w nich ducha inicjatywy.
- Rozszerzanie dostępu, w szczególności dla młodych ludzi żyjących w trudnych warunkach i młodzieży niepełnosprawnej, przy równoczesnym likwidowaniu wszelkich form dyskryminacji i promowaniu równości na wszystkich szczeblach społecznych.
- Umożliwianie młodym ludziom swobodnego wyrażania swej solidarności w Europie i szerszym świecie oraz wspieranie walki z rasizmem i ksenofobią.
- Działanie na rzecz lepszego poznania różnorodności naszej wspólnej kultury europejskiej i naszego wspólnego dziedzictwa.

Zastanów się: *W jaki sposób nauczanie o problemach uchodźców i „innych” w społeczeństwie może być wspierane przez udział młodych ludzi w programie „Młodzież”? Czy dostrzegasz powiązania pomiędzy celami programu „Młodzież” a celami programu „Zrozumieć innych”?*

PROGRAM ZROZUMIEĆ INNYCH A REFORMA EDUKACJI

Realizowaniu przez szkoły zadań, wynikających z potrzeby edukowania ku tolerancji, ku współistnieniu w wielokulturowym społeczeństwie, sprzyja wprowadzana w naszym kraju reforma edukacji. Jednym z jej najważniejszych celów jest spowodowanie, by system oświatowy przygotował młodych ludzi do życia w demokratycznej Polsce, integrującej się z Europą. Służą temu zarówno zmiany strukturalne (między innymi powstanie gimnazjów), jak i programowe.

Podstawy programowe kształcenia ogólnego w pewnym stopniu odchodzą od tradycyjnego podziału na przedmioty. Umożliwia to włączanie do zadań szkoły problemów, mających charakter międzyprzedmiotowy (interdyscyplinarny). Formą ich realizacji są przede wszystkim tzw. ścieżki edukacyjne. Szkoły uzyskały znaczny stopień swobody w decydowaniu o sposobie realizacji swoich zadań. Dyrektorzy dysponują np. możliwością przydziału dodatkowych godzin na wybrane zajęcia. Dzięki temu program „Zrozumieć innych” może bez trudu być realizowany w gimnazjum.

Reforma edukacji zakłada także położenie większego nacisku na kształcenie umiejętności. To rozwiązanie wymaga od nauczycieli uwzględnienia we własnych planach rozwoju zawodowego doskonalenie się w dziedzinie aktywizujących metod nauczania i oceniania, wspierającego rozwój ucznia. Opracowując program „Zrozumieć innych”, w pełni uwzględnialiśmy ten aspekt reformy. Proponowane przez nas scenariusze zajęć dostarczają nie tylko podstawowej wiedzy na temat uchodźców, ale także umożliwiają kształcenie umiejętności i postaw opisanych w podstawach programowych. Jesteśmy przekonani, że realizacja programu biorąca pod uwagę nasze sugestie dotyczące autorefleksji i ewaluacji, będzie jednym z istotnych kroków w rozwoju zawodowym nauczyciela.

Zgodnie z podstawami programowymi „nauczyciele powinni dążyć do **wszechstronnego rozwoju ucznia** jako nadrzędnego celu pracy edukacyjnej”. Pamiętając o tym, w celach programu „Zrozumieć innych” uwzględniliśmy, oprócz wiedzy i umiejętności także postawy i wartości. Jesteśmy przekonani o ich szczególnym znaczeniu w tym programie. W dalszej części tekstu wskażemy również, w jaki sposób jego realizacja może wspierać działania wychowawcze szkoły.

PROGRAM ZROZUMIEĆ INNYCH A PODSTAWY PROGRAMOWE

Program „Zrozumieć innych” pozwala realizować nie tylko ogólne zadania szkoły zawarte w podstawach programowych, ale także szereg konkretnych zapisów odnoszących się do poszczególnych przedmiotów i ścieżek edukacyjnych. Poniższe zestawienie wskazuje na niektóre z nich.

JĘZYK POLSKI

Cele

Wspomaganie umiejętności komunikowania się uczniów i wprowadzanie ich w świat kultury, zwłaszcza przez:

- Kształcenie sprawności mówienia, słuchania, czytania i pisanie w zróżnicowanych sytuacjach komunikacyjnych prywatnych i publicznych, ważnych dla życia w państwie demokratycznym i obywatelskim (...).
- Rozbudzanie motywacji czytania i rozwijanie umiejętności odbioru dzieł literackich i innych tekstów kultury — także audiowizualnych, a za ich pośrednictwem przybliżanie rozumienia człowieka i świata (...).

Zadania

- Doskonalenie umiejętności mówienia, słuchania, czytania, pisanie, odbioru różnorodnych tekstów kultury (...).
- Motywowanie do poznawania literatury oraz różnorodnych tekstów kultury, wzbogacających wiedzę ucznia o człowieku, życiu i świecie z perspektywy współczesności i z odniesieniem do przeszłości (...).
- Integrowanie różnych zakresów doświadczeń kulturowych; przybliżanie uczniom różnorodnych tekstów kultury w perspektywie wiedzy o człowieku i świecie, uczestnictwa w kulturze współczesnej i praktyce społecznej komunikacji oraz obcowania z tradycją.
- Wspomaganie uczniów w procesie rozpoznawania i rozumienia wartości oraz w osobistym wysiłku tworzenia wewnątrznie akceptowanej ich hierarchii.

Osiągnięcia

1. Mówienie, słuchanie, czytanie i pisanie:
  - (...) Rozpoznawanie i tworzenie wypowiedzi informujących, opisujących, wartościujących oraz służących wyrażaniu opinii, przekonywaniu i uzasadnianiu poglądów (...).
  - Rozpoznawanie i rozumienie założeń komunikacji (sytuacje, emocje, oceny) oraz przewidywanie skutków wypowiedzi i dyskusowanie ich etycznego wymiaru (np. szczerłość — nieszczerłość, kłamstwo, manipulacja, agresja słowna, brutalność w zachowaniach językowych).
2. Samokształcenie:
  - Poszukiwanie informacji w różnych źródłach.
  - Dokumentowanie, notowanie, selekcja i przechowywanie informacji.
  - Rozumne korzystanie ze środków masowego przekazu.
3. Odbiór tekstów kultury:
  - (...) Dostrzeganie uniwersalności doświadczeń, przemyśleń, uczuć i aspiracji wpisanych w dzieła z różnych okresów i kręgów kulturowych (zwłaszcza tradycji biblijnej, antycznej, dworsko-rycerskiej, patriotycznej, społecznikowskiej).
  - (...) Rozpoznawanie wartości w utworach oraz próby ich oceny na tle własnego świata wartości.
  - Samodzielne, krytyczne ustosunkowanie się do obserwowanych zjawisk kultury; formułowanie, uzasadnianie i obrona w dyskusji (także na piśmie) własnych punktów widzenia, pomysłów interpretacyjnych i opinii o utworach.

HISTORIA

Cele

- (...) Pogłębianie umiejętności powiązania dziejów Polski z dziejami Europy i świata.
- (...) Pogłębianie rozumienia pojęć i wartości niezbędnych do zrozumienia życia politycznego, gospodarczego i społecznego.

Zadania szkoły

- Przekazywanie wiedzy o najważniejszych etapach dziejów Polski, Europy i świata.
- (...) Uczenie zasad odczytywania i interpretowania źródła historycznego.
- Ukazywanie możliwości różnorodnych interpretacji źródeł, wydarzeń i postaci historycznych.
- (...) Doskonalenie różnorodnych form wypowiedzi ustnej i pisemnej.
- Rozwijanie umiejętności poszukiwania, porządkowania, wykorzystywania i przechowywania różnych rodzajów informacji.

Treści

- (...) Powstanie chrześcijaństwa i pierwsze wieki jego rozwoju.
- (...) Losy i postawy Polaków w warunkach braku niepodległości: powstania narodowe, koncepcje pracy organicznej, losy Polaków na emigracji.
- (...) Świat między wojnami: kryzys demokracji (systemy totalitarne, hitleryzm i komunizm); najistotniejsze problemy gospodarcze, społeczne i polityczne świata (...).
- II wojna światowa; pakt Ribbentrop–Mołotow i jego realizacja, momenty przełomowe wojny, budowa koalicji antyhitlerowskiej; eksterminacja narodów na terenach okupowanych; obozy koncentracyjne i łagry; Holocaust.
- Polska w latach 1939–1945: dwie okupacje; Katyń; formy i miejsca walki o niepodległość; polskie państwo podziemne; powstanie warszawskie; losy Polaków w kraju i na obczyźnie.
- Świat powojenny; postęp cywilizacyjny, przemiany polityczne i kulturowe; konflikt Wschód–Zachód, nowe zjawiska polityczno-społeczne i przyspieszenie cywilizacyjne, dekolonizacja; nowe zjawiska w kulturze masowej.
- (...) Rok 1980 i powstanie Solidarności, stan wojenny i lata osiemdziesiąte (...).

Osiągnięcia

- Rozpoznawanie miejsca człowieka w czasie historycznym, jego relacji z przyrodą, społecznością lokalną, ojczyzną, kręgiem kulturowym, innymi narodami i religiami.
- (...) Wykorzystywanie podstawowej wiedzy o najważniejszych etapach dziejów do powiązania zjawisk historycznych z zakresem dziejów powszechnych z historią Polski.
- (...) Interpretacja różnego rodzaju źródeł historycznych.

WYCHOWANIE OBYWATELSKIE

Cele

- (...) Rozumienie ważnych wydarzeń życia społecznego, politycznego oraz gospodarczego w kraju i na świecie.

Zadania szkoły

- (...) Pomoc w rozpoznaniu własnych praw i obowiązków.
- Ukazywanie praktycznych zastosowań zasad i procedur demokratycznych w społeczności szkolnej.
- Kształtowanie poczucia odpowiedzialności za siebie i innych.

Treści

- (...) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (ustrój polityczny i instytucje RP, prawa i obowiązki obywatela).
- (...) Niezbywalny charakter praw człowieka, ich katalog i systemy ochrony.
- Etyka w życiu publicznym.

Osiągnięcia

- (...) Rozpoznawanie własnych praw i obowiązków.
- Wykorzystanie wiedzy o zasadach ustroju Rzeczypospolitej Polskiej do interpretacji wydarzeń życia publicznego.
- Uczestniczenie w dyskusji, prezentacja i obrona własnego stanowiska, branie pod uwagę argumentów strony przeciwnej.
- Współpraca w grupie z uwzględnieniem podziału zadań.
- Podporządkowanie się wymogom procedur demokratycznych we wspólnym działaniu.

JĘZYK OBCY

Cele

- (...) Lepsze poznanie kultury i spraw życia codziennego kraju języka nauczanego.

Zadania szkoły

- (...) Rozwijanie w uczniach poczucia własnej wartości oraz wiary we własne możliwości językowe, m.in. przez pozytywną informację zwrotną dotyczącą indywidualnych umiejętności lingwistycznych.
- (...) Zapewnienie uczniom możliwości stosowania języka jako narzędzia przy wykonywaniu zespołowych projektów, zwłaszcza interdyscyplinarnych.
- Rozwijanie w uczniach postawy ciekawości, otwartości i tolerancji wobec innych kultur.

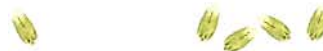
Treści

- (...) Poszerzenie repertuaru funkcji językowych, umożliwiających posługiwanie się językiem obcym w sytuacjach życia codziennego.
- Opanowanie bardziej rozwiniętych struktur gramatycznych stosowanych do wyrażania teraźniejszości, przeszłości i przyszłości.

Osiągnięcia

1. Sprawność rozumienia ze słuchu:
  - rozumienie ogólnego sensu oraz głównych punktów dialogów i wypowiedzi rodzimych użytkowników języka.
2. Sprawność mówienia:
  - formułowanie krótkich, płynnych i spójnych wypowiedzi na określone tematy z zastosowaniem form gramatycznych odpowiednich do wyrażania teraźniejszości, przeszłości i przyszłości.
3. Sprawność czytania:
  - rozumienie dłuższych i bardziej złożonych tekstów,
  - (...) wyszukiwanie żądanej informacji lub szczegółu z częściowo niezrozumianego tekstu.
4. Sprawność pisania:
  - formułowanie, w miarę zróżnicowanej pod względem morfosyntaktycznym i leksykalnym, wypowiedzi pisemnej,
  - (...) napisanie krótkiego listu.

5. Inne umiejętności:

- klasyfikowanie faktów i informacji, selekcjonowanie informacji,
- korzystanie ze słownika jedno- i dwujęzycznego oraz innych źródeł informacji.

GEOGRAFIA

Cele

- Budzenie zainteresowania szeroko rozumianą przestrzenią geograficzną (własnym regionem, terytorium Polski, Europy, świata) oraz przygotowanie do swobodnego poruszania się w niej.
- Kształtowanie w uczniach:
  - poszanowania innych narodów, systemów wartości i sposobów życia,
  - poczucia odpowiedzialności za swoje środowisko życia (geograficzne i społeczne), gotowości uczestniczenia w rozwiązywaniu problemów swojej społeczności (...).

Zadania szkoły

Stwarzanie uczniom sprzyjających warunków do:

- korzystania z możliwie różnorodnych źródeł wiedzy geograficznej, w tym z własnych obserwacji terenowych, ze szczególnym uwzględnieniem swojej gminy (powiatu),
- uczenia się czynnego, kształtującego dociekiwość, refleksyjność, zdrowy krytycyzm, chęć działania,
- kształtowania postawy szacunku dla przyrody.

Treści

- (...) Interakcja Ziemia — człowiek.
- Gospodarowanie zasobami naturalnymi Ziemi.
- Współczesne przemiany gospodarcze, społeczne i polityczne na kontynentach i w wybranych państwach.
- Źródła konfliktów i próby ich rozwiązywania (na wybranych przykładach).
- (...) Problemy integracyjne na świecie, w Europie i w Polsce.

Osiągnięcia

- Całościowe widzenie regionów i miejsc (Polski i świata).
- Lokalizowanie miejsc na powierzchni Ziemi i orientowanie się w ich wzajemnym położeniu za pomocą map.
- Gromadzenie, interpretowanie i prezentowanie wiedzy geograficznej.
- Ocenianie w kategoriach geograficznych działalności gospodarczej, społecznej i politycznej oraz działań własnych.
- Przewidywanie zmian w przyrodzie i w działaniach ludzi na podstawie uzyskanych informacji.
- Korzystanie z możliwie różnych źródeł informacji (...).

EDUKACJA EUROPEJSKA

Cele

- Określenie miejsca i roli Polski i Polaków w integrującej się Europie (...).

Zadania szkoły

- (...) Wskazywanie konkretnych form i możliwości współpracy młodzieżowej oraz uczestnictwa w życiu publicznym zintegrowanej Europy.

Treści

- Polska w Europie. Przykłady najważniejszych wzajemnych związków między Polską a innymi państwami europejskimi w przeszłości.
- Zasady ładu europejskiego opartego na wspólnej, historycznej podstawie cywilizacyjnej: filozofii greckiej, prawie rzymskim i Biblii.
- (...) Prawa człowieka.
- Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przesłanie Jana Pawła II).

Osiągnięcia

- (...) Wyjściowa postawa otwartości i dialogu, wznosząca się ponad uprzedzenia i stereotypy etniczne.

PROGRAM ZROZUMIEĆ INNYCH A PROGRAM SZKOŁY

Coraz więcej szkół podejmuje wysiłek określenia swojej misji oraz zadań zmierzających do jej realizacji. Na podstawie potrzeb społeczności szkolnej, z uwzględnieniem warunków, w jakich szkoła działa, formułowany jest program, stanowiący podstawę jej działań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Istnieją szkoły, których program koncentruje się wokół zagadnień związanych z poznawaniem „innych”. Na przykład w Szkole Podstawowej Towarzystwa Alternatywnego Kształcenia w Opolu realizowany był program „Spotkajmy się z innymi — niech inni nie będą obcy”, wprowadzający uczniów w świat kultury mniejszości narodowych². Takie akcenty w programie szkoły wydają się naturalne zwłaszcza w tych szkołach, które działają w środowisku wielokulturowym.

INNI W PROGRAMIE WYCHOWAWCZYM SZKOŁY

„Poprzez realizację programu wychowawczego «Inni a jednak tacy sami» stawiamy sobie za główny cel dostarczenie wiedzy o inności w odniesieniu do tradycji, różnic środowiskowych, kulturowych, etnicznych, wyznaniowych i rasowych, a także różnorodności psychofizycznej (...). Kierujemy się szacunkiem dla siebie i innych, akceptacją inności oraz wrażliwością na drugiego człowieka.”

Z ulotki Szkoły Podstawowej im. Jana Pawła II w Białymstoku

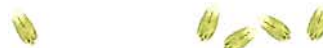
Zastanów się: W jaki sposób program wychowawczy tej szkoły można odnieść do problemu uchodźców? Czy program twojej szkoły zawiera zapisy o podobnym charakterze?

Cele programu szkoły odnoszące się do poznawania „innych” powinny być realizowane także w działaniach dydaktycznych szkoły. Może się to odbywać między innymi poprzez:

- Dobór programów nauczania. Chodzi o to, by wybierać te programy, które w swoich celach oraz proponowanych metodach nauczania i oceniania odwołują się do problemów „innych”. Dotyczy to przede wszystkim programów nauczania przedmiotów społecznych: wiedzy o społeczeństwie, historii, geografii, ale także języka polskiego, języków obcych i sztuki.
- Uwzględnianie problematyki „innych” w programach zajęć pozalekcyjnych, np. klubu europejskiego, koła historycznego itp.
- Realizowanie międzyprzedmiotowych projektów o tematyce nawiązującej do problemu „innych” takich, jak np. opisany w tej publikacji projekt „Dom uchodźcy”.
- Organizowanie ogólnoszkolnych, środowiskowych imprez z udziałem rodziców, władz lokalnych, przedstawicieli organizacji pozarządowych i zainteresowanych mieszkańców. Przykładem może być impreza z okazji „Dnia Uchodźcy” lub „Dnia Praw Człowieka”.

² *Inni to także my. Program edukacji wielokulturowej w szkole podstawowej*, Gdańsk 1998.

- Stosowanie metod nauczania i oceniania, które traktują ucznia podmiotowo, tzn. uznają jego aktywną rolę w procesie uczenia się. Uczniowie są „inni”, jeśli chodzi o styl uczenia się (np. podział na wzrokowców, słuchowców i kinestetyków), czemu powinno odpowiadać zróżnicowanie działań dydaktycznych nauczyciela. W ten sposób nauczyciel modeluje stosunek do „innych”. Rozwój zawodowy nauczycieli w zakresie diagnozowania potrzeb edukacyjnych uczniów, ich specyficznego stylu uczenia się oraz odpowiednich metod nauczania powinien być uwzględniany w programie wewnątrzszkolnego doskonalenia nauczycieli.

FRAGMENT PRZEMÓWIENIA PAPIEŻA JANA PAWŁA II WYGŁOSZONEGO 22 MARCA 2000 R. W OBOZIE DLA UCHODŹCÓW PALESTYŃSKICH W DEHEISHEH

„Głębokie znaczenie ma fakt, że tutaj, w pobliżu Betlejem, spotykam się z wami, uchodźcami i wysiedleńcami oraz przedstawicielami organizacji i agencji, prowadzącymi autentyczną misję miłosierdzia (...). Zostaliście pozbawieni wielu rzeczy najbardziej potrzebnych człowiekowi: odpowiedniego mieszkania, opieki lekarskiej, oświaty i pracy. Zwłaszcza zaś wspomnienie ze smutkiem to wszystko, co zmuszeni byliście porzucić — nie tylko własność materialną, ale swoją wolność, więzi rodzinne, znane wam otoczenie i tradycje kulturowe, które podtrzymywały wasze życie osobiste i rodzinne. To prawda, że wiele robi się w Deheisheh i innych obozach, aby zaspokajać wasze potrzeby, szczególnie za pośrednictwem Agencji Narodów Zjednoczonych dla Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (...).

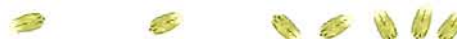
Ponizające warunki, w jakich często zmuszeni są żyć uchodźcy; utrzymywanie się przez długi czas sytuacji, które z trudem można tolerować w okolicznościach kryzysowych lub przez krótkie okresy przejściowe; fakt, że osoby wysiedlone zmuszone są pozostawać przez całe lata w obozach dla uchodźców, wszystko to ukazuje, jak pilnie potrzebne jest sprawiedliwe rozwiązanie problemów, które stanowią podłoże tej sytuacji.

Drodzy bracia i siostry, drodzy uchodźcy, nie sądzcie, że wasze obecne położenie umniejsza waszą wartość w oczach Bożych! Nigdy nie zapominajcie, że macie godność Jego dzieci!

Drodzy pracownicy organizacji humanitarnych i ochotnicy, wiercie w sens zadań, które wykonujecie! Autentyczna i czynna solidarność z potrzebującymi nie jest wyświadczaną komuś łaską, ale nakazem wynikającym z naszego wspólnego człowieczeństwa i wyrazem uznania godności każdej ludzkiej istoty.”

Zastanów się: *W jaki sposób wyrażony przez Papieża Jana Pawła II stosunek do uchodźców może wspierać realizację programu „Zrozumieć innych” w twojej szkole? Czy wartości, do których odwołuje się Papież są powiązane z wartościami z programu wychowawczego w twojej szkole?*

Istotną funkcję w realizowaniu programu szkoły, odwołującego się do problemów „innych”, w tym uchodźców, spełnia też sposób uregulowania relacji pomiędzy grupami tworzącymi społeczność szkolną. Dotyczy to przede wszystkim stanu przestrzegania praw ucznia (dziecka) oraz stopnia autentyczności samorządu uczniowskiego. Może to wywrzeć większy wpływ na postawy uczniów niż zajęcia na temat praw uchodźców. Niespójność w tym zakresie zostanie natychmiast wychwycona i może znacząco osłabić zakładany efekt zajęć dydaktycznych. Dotyczy to także tego, w jaki sposób w danej szkole traktowani są tacy „inni”, jak uczniowie z różnymi trudnościami, np. w uczeniu się, niepełnosprawni (czy budynek szkoły jest przystosowany do ich potrzeb?), uczniowie pochodzący z rodzin imigrantów, uczniowie należący do mniejszości narodowych, uczniowie innych wyznań albo uczęszczający na zajęcia z etyki, itp.

ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO NA RZECZ UCHODźCÓW

„Druhny i Druhowiel

Od kilku lat przybywają do Polski ludzie, którzy szukają tu czasowego schronienia, a nawet przystani na dłużej. Tak oto historia zatoczyła wielkie koło: Polska, z której przez ostatnie dwieście lat wychodziły kolejne fale uchodźców i migrantów, dziś — jak w dawnych wiekach — znów przygarnia prześladowanych.

Sześć lat temu została ratyfikowana przez Polskę Konwencja Genewska, będąca fundamentalnym aktem prawa międzynarodowego, gwarantującego ochronę uchodźców. Od tego czasu działa również biuro UNHCR w Polsce oraz nastąpił rozwój wielu organizacji, które zajmują się pomocą uchodźcom.

Również Związek Harcerstwa Polskiego — ze względu na swój wychowawczy charakter — nie może pozostawać obojętny na problem uchodźców (...).”

Zastanów się: W jaki sposób organizacja harcerska działająca w twojej szkole może wesprzeć realizację programu „Zrozumieć innych”?

Program „Zrozumieć innych” oferuje też nauczycielom zestaw metod nauczania i oceniania, które wspierają realizację celów wychowawczych, między innymi poprzez uwzględnianie „inności” uczniów i traktowanie ich jako aktywnych uczestników procesu uczenia się. W szkołach, w których nie ma tradycji nauczania metodami aktywizującymi realizacja programu „Zrozumieć innych” może być pierwszym krokiem na drodze do zmiany tej sytuacji.

ZADANIA WYCHOWAWCZE SZKOŁY ZAPISANE W PODSTAWACH PROGRAMOWYCH

„Nauczyciele w swojej pracy **wychowawczej**, wspierając w tym zakresie obowiązki rodziców, powinni zmierzać do tego, aby uczniowie w szczególności:

- Stawali się coraz bardziej samodzielni w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, godząc umiejętnie dążenie do dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialność za siebie i odpowiedzialność za innych, wolność własną z wolnością innych.
- Kształtowali w sobie postawę dialogu, umiejętność słuchania innych i rozumienia ich poglądów (...).”

Zastanów się: W jaki sposób program „Zrozumieć innych” może sprzyjać realizacji powyższych zapisów z podstaw programowych?

PROGRAMY NAUCZANIA SPRZYJAJĄCE REALIZACJI PROGRAMU ZROZUMIEĆ INNYCH

Jak już wspomniano, wybór programu nauczania jest ważną decyzją z punktu widzenia realizacji programu szkoły w sferze dydaktyki. Pewne programy nauczania mogą w większym, a inne w mniejszym stopniu wspierać realizację celów zapisanych w programie szkoły. Z kolei program nauczania

może wspierać realizację programu „Zrozumieć innych”. Aby się o tym przekonać, warto przeanalizować program nauczania danego przedmiotu (przedmiotów), poszukując powiązań pomiędzy jego celami, treściami oraz metodami nauczania i oceniania a odpowiednimi elementami programu „Zrozumieć innych”. Pomocne mogą okazać się w tym następujące pytania:

- Czy cele programu nauczania uwzględniają zagadnienia związane z problemami uchodźców i „innych” w społeczeństwie?
- Czy cele programu odnoszą się do postaw związanych ze stosunkiem do „innych” (tolerancji, otwartości itp.) oraz umiejętnościami związanymi ze zdobywaniem informacji o „innych”, a także potrzebnych w kontakcie z „innymi” (otwarte komunikowanie się, wyrażanie swoich przekonań, argumentowanie, działanie w grupie itp.)?
- Czy zakładane w programie osiągnięcia uczniów nawiązują do celów? Czy to, czego uczniowie mają się dowiedzieć (umieć zrobić) rzeczywiście wymaga znajomości problemów uchodźców („innych”) oraz posługiwania się opisanymi w celach umiejętnościami?
- Czy treści programu rzeczywiście uwzględniają problematykę uchodźców i „innych” w społeczeństwie? Jakie informacje uczniowie uzyskają na ten temat?
- Czy proponowane w programie metody nauczania rzeczywiście pozwalają zrealizować wszystkie cele programu? Czy uczniowie będą mieli możliwość rozwijania umiejętności i postaw? Czy proponowane metody nauczania uwzględniają różne style uczenia się?
- Czy proponowane sposoby realizacji programu uwzględniają korzystanie z zasobów środowiska, w którym działa szkoła?
- Czy program zakłada współpracę szkoły ze społecznością lokalną (organizacjami pozarządowymi zajmującymi się sprawami „innych”, władzami lokalnymi, domami kultury itp.)? Czy podaje przykładowe sposoby nawiązania tej współpracy i realizowania wspólnych przedsięwzięć (projektów, imprez)?
- Czy program proponuje narzędzia umożliwiające nauczycielowi, uczniowi i jego rodzicom zorientowanie się, w jakim stopniu cele programu zostały osiągnięte?
- Czy zawiera propozycje narzędzi umożliwiających nauczycielowi ewaluację programu i wprowadzenie w nim zmian?

PROGRAM ZROZUMIEĆ INNYCH A STANDARDY DLA GIMNAZJUM

Jednym z następstw reformy edukacji jest system standardów egzaminacyjnych oraz towarzyszący mu opracowania (informatory, sylabusy), których celem jest ułatwienie uczniom przygotowania się do egzaminu kończącego gimnazjum. Dokonując wyboru programu nauczania oraz planując jego realizację, nauczyciele powinni uwzględniać kryterium jego zgodności ze standardami. Chodzi o to, w jakim stopniu dany program będzie wspierał uczniów w zdobyciu wiedzy i umiejętności umożliwiających odniesienie sukcesu podczas egzaminu.

Program „Zrozumieć innych”, ze względu na specyfikę proponowanych zagadnień i metod nauczania, może wspierać uczniów zwłaszcza w rozwijaniu umiejętności związanych z czytaniem i interpretacją tekstów (literackich, prawnych) oraz odczytywaniem zawartych w nich wartości. Uczniowie mają też szansę wzbogacenia języka o pojęcia dotyczące problematyki uchodźców i jej różnych kontekstów (prawnego, kulturowego itp.). Wchodzi to w zakres języka, jakim posługują się przedmioty społeczne. Uczniowie rozwijają również umiejętność wypowiedzania się na temat kulturowych podobieństw i różnic między ludźmi.

STANDARDY WYMAGAŃ BĘDĄCE PODSTAWĄ PRZEPROWADZANIA EGZAMINU W KLASIE TRZECIEJ GIMNAZJUM

„A. Standardy wymagań z zakresu przedmiotów humanistycznych

I. Czytanie i odbiór tekstów kultury

Uczeń:

- 1) wyszukuje informacje zawarte w różnych tekstach kultury, w szczególności w tekstach literackich, publicystycznych, popularnonaukowych, aktach normatywnych, ilustracjach, mapach, tabelach, diagramach, wykresach, schematach,
- 2) odnajduje i interpretuje związki przyczynowo-skutkowe w rozwoju cywilizacyjnym Polski i świata, odnajduje i interpretuje związki przyczynowo-skutkowe w polityce, gospodarce, kulturze i życiu społecznym,
- 3) dostrzega wartości wpisane w teksty kultury.

II. Tworzenie własnego tekstu

Uczeń:

- 1) posługuje się kategoriami i pojęciami swoistymi dla przedmiotów humanistycznych i ścieżek edukacyjnych,
- 2) wypowiada się na temat związków między kulturą rodzimą a innymi kręgami kulturowymi, w tym komentuje powiązania, zwłaszcza między kulturą polską a śródziemnomorską oraz określa te powiązania w różnych obszarach: polityce, kulturze, gospodarce, życiu codziennym, w odniesieniu do przeszłości i w czasach obecnych (...).

Zastanów się: *W jaki sposób program „Zrozumieć innych” może pomóc uczniom w osiągnięciu zapisanych wyżej standardów?*

OPIS PROGRAMU „ZROZUMIEĆ INNYCH”

DO KOGO ADRESUJEMY PROGRAM

Program „Zrozumieć innych” jest adresowany do tych nauczycieli gimnazjów, którzy chcieliby w większym stopniu włączyć do realizowanych programów nauczania problematykę uchodźców i „innych” w społeczeństwie. Chodzi tu zarówno o aspekt poznawczy (więcej wiedzy na ten temat), jak i kształcenie umiejętności oraz postaw związanych z poznawaniem i wchodzeniem w relacje z „innymi”. Adresatami programu są przede wszystkim nauczyciele przedmiotów społecznych (wiedza o społeczeństwie, historia, geografia), ale także nauczyciele języka polskiego, języków obcych oraz religii. Stanowi on też interesującą propozycję dla nauczycieli realizujących ścieżkę europejską oraz prowadzących zajęcia pozalekcyjne o zbliżonej tematyce (np. Szkolny Klub Europejski).

Ze względu na interdyscyplinarne ujęcie problemu uchodźców program może zostać najpełniej wykorzystany wówczas, gdy jest realizowany zespołowo przez nauczycieli co najmniej kilku przedmiotów. Do zagadnienia tego powrócimy w części dotyczącej realizacji programu.

CELE PROGRAMU

Cele programu „Zrozumieć innych” wynikają ze wspólnych przekonań jego autorów na temat tego, co jest ważne w kształceniu młodych ludzi, jaką funkcję pełni system edukacji w rozwiązywaniu problemów społecznych oraz jak o tych problemach uczyć. Wśród tych przekonań są następujące:

- System edukacji powinien wspierać młodych ludzi w przygotowywaniu się do życia w demokratycznym społeczeństwie, w którym szanowane są prawa człowieka, w tym prawa uchodźców.
- Współczesne społeczeństwo polskie staje znowu się coraz bardziej wielokulturowe. Elementem tej wielokulturowości są uchodźcy. W związku z tym powstaje społeczny problem stosunku do

uchodźców, stanowiący szczególny aspekt stosunku do „innych”. Istotną rolę w rozwiązaniu tego problemu odgrywa system edukacji.

- W gimnazjum większość uczniów osiąga taki etap swojego rozwoju, na którym zaczyna kształtować własny system przekonań i wartości. Dzieje się to, między innymi, w atmosferze buntu wobec dotychczas uznawanych autorytetów. W związku z tym szczególnego znaczenia nabierają programy nauczania akcentujące rolę wartości, kształtujące przekonania młodych ludzi oraz ich wrażliwość na społeczny problem „inności”.
- Nauczanie o problemach uchodźców i „innych” w społeczeństwie powinno odwoływać się zarówno do sfery poznawczej (wiedza o uchodźcach, umiejętności związane z poszukiwaniem i analizowaniem informacji, układaniem ich w nowe struktury oraz wartościowaniem), jak i emocjonalnej (współodczuwanie z innymi, świadomość własnych emocji w określonych sytuacjach itp.).
- Nauczanie powinno uwzględniać specyficzne style uczenia się uczniów oraz ich specjalne potrzeby edukacyjne. Metody nauczania powinny umożliwiać realizację przyjętych w programie celów.
- Relacje pomiędzy uczestnikami procesu uczenia się (nauczycielami, uczniami, rodzicami) w znacznym stopniu, poprzez modelowanie, wpływają na realizację celów programu, zwłaszcza dotyczących postaw. Nauczyciel nie szanujący uczniów nie nauczy ich szacunku dla uchodźców.

Cele, które przyjęliśmy w programie „Zrozumieć innych” dotyczą w różnym stopniu wszystkich sfer związanych z rozwojem uczniów. Wynika to z wymienionych wyżej przekonań i odnosi się do zapisanej w podstawach programowych kształcenia ogólnego sugestii, że „nauczyciele, mając na uwadze osobowy rozwój ucznia, winni współdziałać na rzecz tworzenia w świadomości uczniów **zintegrowanego** systemu wiedzy, umiejętności i postaw”.

Cele, które przyjęliśmy w programie „Zrozumieć innych” pełnią kilka funkcji:

- Informują nauczycieli, co jest w programie ważne.
- Pomagają wybrać odpowiednie metody nauczania, zarówno proponowane w scenariuszach lekcji, jak i te, które stanowią część osobistych kompetencji nauczyciela.
- Stanowią punkt odniesienia systemu oceniania i ewaluacji programu.

Dla większej przejrzystości postanowiliśmy podzielić cele programu na trzy kategorie: cele związane ze sferą poznawczą (wiedza oraz umiejętności związane z analizą, syntezą i oceną informacji), cele związane z umiejętnościami społecznymi oraz cele związane z rozwojem systemu wartości. Szczegółowe cele konkretnych zajęć zostały zapisane w scenariuszach. Stanowią one rozwinięcie wymienionych poniżej celów ogólnych programu.

• Cele związane ze sferą poznawczą

Po zajęciach w ramach programu „Zrozumieć innych” uczniowie powinni:

- Umieć zdefiniować pojęcie „uchodźca”. Wyjaśnić, czym różnią się uchodźcy od innych osób przybywających do naszego kraju.
- Znać podstawowe prawa uchodźców.
- Umieć poszukiwać informacji na temat uchodźców.
- Opracowywać zebrane informacje w różnej formie (raportów, sprawozdań, charakterystyk, artykułów).
- Wiedzieć, co jest dla nich ważne w danej sytuacji. Uwzględniać wartości przy podejmowaniu decyzji.
- Uświadamiać sobie uczucia, jakie wywołują w nich różne zjawiska, a także kontakt z innymi osobami.
- Umieć nazywać i wyrażać te uczucia. Mieć świadomość ich wpływu na relacje z innymi.
- Dokonywać oceny zjawisk społecznych (np. ksenofobii, rasizmu) z uwzględnieniem swojego systemu wartości.
- Rozwijać swą kreatywność i wyobraźnię.

UMIĘTNOŚCI ZAPISANE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ

W szkole uczniowie powinni kształcić swoje umiejętności wykorzystywania zdobywanej wiedzy, aby w ten sposób lepiej przygotować się do pracy w warunkach współczesnego świata. Nauczyciele stwarzają uczniom warunki do nabywania następujących umiejętności:

- Skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia i brania pod uwagę poglądów innych ludzi, poprawnego posługiwania się językiem ojczystym, przygotowania do publicznych wystąpień.
- Efektywnego współdziałania w zespole i pracy w grupie, budowania więzi międzyludzkich, podejmowania indywidualnych i grupowych decyzji, skutecznego działania na gruncie zachowania obowiązujących norm.
- Przyswajania sobie metod i technik negocyjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

Zastanów się: *W jaki sposób nauczanie o uchodźcach i „innych” w społeczeństwie może wspierać uczniów w rozwijaniu powyższych umiejętności?*

• Cele związane z umiejętnościami społecznymi

Uczestnicząc w zajęciach programu „Zrozumieć innych” uczniowie powinni umieć:

- Uważnie słuchać innych.
- Wyrażać własne opinie. Argumentować w dyskusji.
- Zadawać pytania w celu poszukiwania nowych informacji lub poszerzania już posiadanych.
- Planować i realizować zadania indywidualne.
- Planować pracę w grupie (określać cele, sposoby działania, dzielić się odpowiedzialnością za realizowane zadania).
- Współpracować z innymi w grupie. Zawierać umowy, dotyczące zasad tej współpracy.
- Poszukiwać w najbliższym środowisku sojuszników dla podejmowanych działań.
- Podejmować zespołowe decyzje.
- Dokonywać oceny pracy zespołowej.
- Określić swój wkład w pracę grupy. Oszacować swoje mocne i słabe strony w danym działaniu.

• Cele związane z kształtowaniem postaw i rozwojem systemu wartości

Uczestnicząc w zajęciach programu „Zrozumieć innych” uczniowie będą mieli okazję do kształtowania następujących postaw:

- Szacunku dla człowieka i jego praw, w tym praw uchodźców.
- Otwartości na problemy uchodźców i „innych” w społeczeństwie.
- Współodczuwania z uchodźcami. Nie tylko rozumienia, ale także emocjonalnego stosunku do ich losu.
- Szacunku wobec uchodźców, osób należących do innych ras, narodów, religii i kręgów kulturowych.
- Współodpowiedzialności za los tych osób w społeczeństwie, które potrzebują pomocy, zwłaszcza uchodźców.
- Wrażliwości na problemy społeczne, chęci działania w celu ich rozwiązywania.
- Chęci niesienia pomocy słabszym i potrzebującym.
- Postępowania zgodnie ze swymi przekonaniami i wartościami, a nie tylko interesami.
- Otwartości na wartości innych ludzi.

WARTOŚCI: POMIĘDZY POZNAWANIEM A ODCZUWANIEM

„Jednostki określają siebie i swoje relacje z innymi w oparciu o pewne wartości (...). Niektórzy sądzą, że akceptacja dla wartości związanych z prawami człowieka i edukacją obywatelską powinna być wynikiem jedynie racjonalnego podejścia, podczas gdy inni wierzą, że nie jest to wystarczające. Twierdzą oni, że kiedy jednostka określa siebie i swoje relacje ze światem, to zawsze obecny jest w tym aspekt emocjonalny (afektywny)³”.

Zastanów się: Jak program „Zrozumieć innych” odnosi się do dylematu zawartego w tym cytacie? Jaki jest twój pogląd na ten temat? Jakie emocje powinny, twoim zdaniem, towarzyszyć nauczaniu o problemach uchodźców?

TREŚCI

Podstawowym kryterium doboru treści było przedstawienie różnych aspektów problemu uchodźstwa z uwzględnieniem specyfiki przedmiotów, dla których opracowane zostały scenariusze zajęć. Cechą charakterystyczną programu „Zrozumieć innych” jest to, iż w większym stopniu skupia się on na kształtowaniu postaw i emocjonalnego stosunku uczniów do problemów uchodźców niż przekazywaniu szczegółowych informacji, danych, statystyk, dokumentów prawnych itp. Nauczyciele chcący położyć większy nacisk na informacje, mogą sięgnąć do źródeł wymienionych w materiałach źródłowych naszej publikacji.

Zagadnienia poruszane w poszczególnych scenariuszach można scharakteryzować następująco:

SCENARIUSZ (PRZEDMIOT)	PODSTAWOWE POJĘCIA	GŁÓWNE ZAGADNIENIA (TREŚCI)
1	2	3
„Pokój Dany Čavar” (język francuski)	Pojęcia określające uczucia i stany (radość, niepokój, samotność, zagrożenie itp.)	<ul style="list-style-type: none"> • Współodczuwanie z innymi • Rozwijanie świadomości swolch uczuć, nazywanie ich
„Być chrześcijaninem” (religia)	Sobór Jerozolimski	<ul style="list-style-type: none"> • Adaptacja ludzi w nowym otoczeniu • Poznanie innych ludzi, otwartość na spotkanie z nimi • Spotkanie pierwszych chrześcijan z nowymi członkami Kościoła
„Modlitwa uchodźcy” (religia)	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźcy • Psalm 	<ul style="list-style-type: none"> • Współodczuwanie z losem uchodźców • Sposoby pomocy uchodźcom
„Ania z Łodzi w Kassel” (język niemiecki)	Niemieckojęzyczne pojęcia związane z tolerancją	<ul style="list-style-type: none"> • Przeżycia uchodźcy z punktu widzenia dziecka emigrantów polskich w Niemczech
„O godności” (godzina wychowawcza)	<ul style="list-style-type: none"> • Godność • Prawa i wolności człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie godności osobistej i osobowej; miejsce tego pojęcia w systemie praw człowieka • Podobieństwa i różnice pomiędzy ludźmi • Poszanowanie własnej godności i godności innych ludzi

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

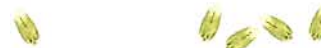
³ Francois Audigier, *Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship*, Council of Europe, Strasbourg 2000, s. 22

ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2	3
„Dzieci uchodźcy” „W roli innego” (godzina wychowawcza)	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźca • Tolerancja • „Inny” 	<ul style="list-style-type: none"> • Współodczuwanie z innymi • Definiowanie pojęcia „tolerancja” • Pogłębianie świadomości swoich przekonań, motywacji, zachowań i uczuć związanych z kontaktem z „innymi”
„Dzieci uchodźcy — krzyżówka” (język francuski)	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźca • UNHCR • Obóz uchodźców • Przyjaźń • Tolerancja • Uczuda (strach, samotność) 	<ul style="list-style-type: none"> • Definiowanie pojęć związanych z uchodźcami • Pomysły na rozwiązanie problemu uchodźców
„Młodzi dziennikarze” (język angielski)	Angielskojęzyczne pojęcia związane z uchodźcami	<ul style="list-style-type: none"> • Problemy młodych uchodźców • Przyjęcie uchodźcy w szkole
„Uchodźcy — swojskość i obcość” (język polski)	<ul style="list-style-type: none"> • Swojski • Obcy • Ojczyzna • „Obczyzna” 	<ul style="list-style-type: none"> • Patriotyzm a stosunek do „obcych” • Problemy emigrantów w XIX w. i obecnie
„Uchodźcy wśród nas” (język polski)	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźca • Obcokrajowiec • Emigrant • Obywatel 	<ul style="list-style-type: none"> • Diagnozowanie postaw wobec uchodźców w lokalnej społeczności • Debata nad wynikami diagnozy
„Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?” (geografia)	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźca • Nacjonalizm • Ksenofobia • Czystki etniczne • Prawa człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny uchodźstwa we współczesnej Europie • Główne miejsca konfliktów i „czystek etnicznych” na kontynencie • Wspólna troska o los uchodźców
„Uchodźcy ekologiczni — czarny scenariusz XXI wieku?” (geografia)	<ul style="list-style-type: none"> • Klęski ekologiczne • Uchodźcy ekologiczni • Rozwój zrównoważony • Solidarność • Pomoc humanitarna 	<ul style="list-style-type: none"> • Zjawisko uchodźstwa ekologicznego • Lokalizowanie na mapie miejsc dotkniętych klęskami ekologicznymi • Globalna współodpowiedzialność za globalne problemy • Przykłady pomocy humanitarnej we współczesnym świecie
„Grecy w Polsce po II wojnie światowej” (historia)	<ul style="list-style-type: none"> • Emigracja polityczna • ELAS • Plan Marshalla 	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny emigracji Greków po II wojnie światowej • Emigranci grecki w Polsce
„Krok po kroku” (wiedza o społeczeństwie)	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźca • Ustawa • Cudzoziemiec • Mniejszości narodowe 	<ul style="list-style-type: none"> • Uchodźcy a imigranci, cudzoziemcy i przedstawiciele mniejszości narodowych • Przyczyny migracji uchodźców • Jak można pomóc uchodźcom

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2	3
„Komu przyznałbyś status uchodźcy” (wiedza o społeczeństwie)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uchodźca ▪ Status uchodźcy ▪ Prześladowanie ▪ Obozy dla uchodźców ▪ Konwencja Genewska 	<ul style="list-style-type: none"> • Sytuacja uchodźców w prawie polskim; nadawanie statusu uchodźcy • Współodczuwanie z losami uchodźców
„Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych” (historia)	<ul style="list-style-type: none"> • Stan wojenny • Godzina policyjna • Cenzura • „Lojalka” ▪ Internowanie 	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny emigracji Polaków w czasach PRL • Emigracja po wprowadzeniu stanu wojennego • Losy Polaków na emigracji

ZESPOŁOWA REALIZACJA PROGRAMU

Program „Zrozumieć innych” może być realizowany indywidualnie przez nauczyciela danego przedmiotu (jednego z uwzględnionych w scenariuszach) lub przedmiotów pokrewnych. Np. nauczyciel historii może zdecydować się na realizację scenariuszy przewidzianych dla tego przedmiotu oraz wiedzy o społeczeństwie czy geografii. W takiej sytuacji zakres możliwych do zrealizowania celów programu zostanie ograniczony. Stanie się to wówczas, kiedy nauczycielom kilku przedmiotów nie uda się — z różnych powodów — nawiązać współpracy. Nauczyciel, który zdecyduje się na indywidualną realizację części programu może skorzystać z poniższych uwag (z wyjątkiem fragmentu dotyczącego kontraktu).

Pełna realizacja celów programu „Zrozumieć innych” jest możliwa wówczas, gdy nauczycielom przedmiotów, do których opracowano scenariusze, uda się nawiązać współpracę i powołać zespół. Na poszczególnych etapach realizacji programu zespół ten ma do spełnienia różne zadania:

• Planowanie

Zanim zespół rozpocznie swoją działalność, tworzący go nauczyciele powinni zawrzeć umowę określającą zasady współpracy (kontrakt). Umowa ta może dotyczyć następujących kwestii:

- Gdzie i jak często odbywać się będą spotkania zespołu?
- Jak długo będą trwały?
- Kto będzie ustalał program spotkań?
- Kto będzie przewodniczył poszczególnym spotkaniom?
- Czy zespół wybierze stałego lidera?
- Na jaki okres planowana jest współpraca w zespole?
- Jakie są podstawowe reguły komunikowania się w zespole?
- Jak podejmowane są decyzje?
- Jaki jest podział ról i zadań w zespole? Kto za co odpowiada?
- Jaki jest tryb przydzielania zadań i rozliczania się z nich? Jakie są konkretne zobowiązania każdej osoby wobec zespołu?

Po zawarciu umowy zespół powinien zaplanować realizację programu, tzn. ustalić harmonogram zajęć, oszacować zasoby, ustalić wspólne zasady i kryteria oceniania, itp. Uwagi na ten temat zamieściliśmy w dalszej części tekstu.

• Realizacja programu

Na tym etapie spotkania zespołu powinny być poświęcone monitorowaniu przebiegu programu i wprowadzaniu korekt na podstawie bieżącej ewaluacji (opinie uczniów, własne obserwacje itp.). Pewne zmiany w harmonogramie mogą wynikać z zaistnienia okoliczności, których nie można było wcześniej przewidzieć (np. w mediach pojawiła się ważna informacja na temat uchodźców, któryś z nauczycieli zachorował i konieczne stało się przeniesienia zajęć na inny termin, itp.).

Ważnym aspektem spotkań zespołu podczas realizacji programu jest też wymiana doświadczeń i wzajemne wspieranie się w radzeniu sobie z ewentualnymi trudnościami. Będzie to możliwe wówczas, gdy zachowane zostaną podstawowe reguły komunikacyjne:

- Każda osoba w zespole ma możliwość zabrania głosu i opowiedzenia o swoim problemie (można ustalić obowiązujący wszystkich limit czasu).
- Pozostałe osoby słuchają uważnie, nie przerywają mówiącemu, nie zasypują go pytaniami, nie oceniają i nie krytykują.
- Osoba zabierająca głos ma prawo poprosić innych o podzielenie się ich doświadczeniami z podobnych sytuacji. Od jej decyzji zależy, w jakim zakresie skorzysta z doświadczeń innych.

Spotkania zespołu mogą też służyć wzajemnej wymianie informacji na temat uchodźców i dzieleniu się zdobytymi źródłami czy pomocami dydaktycznymi. Jeśli okaże się to potrzebne, na któreś ze spotkań można zaprosić eksperta, zajmującego się sprawami uchodźców.

• Ewaluacja

Bieżąca ocena przebiegu programu „Zrozumieć innych” powinna być stałym elementem spotkań zespołu podczas realizacji. Po zakończeniu programu warto zebrać oceny i dokonać całościowej ewaluacji, która da odpowiedź na następujące pytania:

- Czy wszystkie cele programu udało się zrealizować?
- Jakie były przyczyny niepowodzeń?
- Jak można im zaradzić, by nie powtarzały się w przyszłości?
- Na ile skuteczny był bieżący monitoring przebiegu programu? Z jakich źródeł możemy uzyskać dodatkowe informacje o jego przebiegu?
- Co można uznać za szczególny sukces programu?
- Czego stanowczo trzeba unikać w przyszłości?
- Co zmienilibyśmy realizując program „Zrozumieć innych” jeszcze raz (cele, metody, system oceny)?

Kończąc pracę zespołu warto zadbać o przekazanie wniosków, wynikających z jego ewaluacji innym nauczycielom (np. podczas szkoleniowej rady pedagogicznej lub spotkania zespołu przedmiotowego). Upowszechnianie doświadczeń związanych z realizacją programu „Zrozumieć innych” będzie zarazem dobrą formą jego promocji w środowisku szkolnym. Temu celowi może też służyć realizacja projektu „Dom uchodźcy” w szkole i w środowisku lokalnym.

Uwagi na temat ewaluacji programu znajdują się w dalszej części tekstu.

PLANOWANIE REALIZACJI PROGRAMU

Niezależnie od tego, czy program „Zrozumieć innych” będzie przeprowadzony zespołowo czy indywidualnie zachęcamy do tego, by jego realizację poprzedzić planowaniem. Fakt, iż oferujemy nauczycielom kompleksowe narzędzie pracy (część metodyczną, scenariusze zajęć, część źródłową) nie oznacza, że jest to narzędzie w takim samym stopniu odpowiadające każdemu nauczycielowi, każdej grupie uczniów i każdemu programowi szkoły. Niezbędna jest jego adaptacja do warunków, w których będzie realizowany. Oto niektóre czynniki, które warto wziąć pod uwagę dokonując adaptacji programu w procesie planowania.

<p>Styl pracy nauczyciela (zespołu), jego umiejętności i doświadczenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Czy odpowiadają mi proponowane w programie metody pracy z uczniami? • Czy mam w tej dziedzinie wystarczające umiejętności (doświadczenia)? • Czy będę miał(a) możliwość, aby wyjaśnić ewentualne wątpliwości, zanim rozpocznę realizację programu, np. uzyskać pomoc od doradcy metodycznego? • Czy moje dotychczasowe relacje z uczniami pozwalają mi liczyć na ich otwartość w wypowiedaniu opinii?
--	--

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

Czas realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Ile godzin na realizację tego programu mogę poświęcić (może poświęcić zespół)? • Jeśli będę zmuszona(y) dokonać wyboru scenariuszy, to według jakich kryteriów? • Czy jest szansa na zrealizowanie niektórych scenariuszy podczas zajęć pozalekcyjnych?
Liczba przedmiotów reprezentowanych w zespole (jeśli program jest realizowany zespołowo)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie przedmioty są reprezentowane w zespole? • Jeśli w zespole brak nauczyciela danego przedmiotu, czy ktoś może go zastąpić, realizując dany scenariusz w ramach własnych zajęć?
Zainteresowania, potrzeby i możliwości uczniów	<ul style="list-style-type: none"> • Czy uczniowie wiedzają już coś na temat praw człowieka i praw uchodźców? • Czy problem uchodźców ma bezpośrednie odniesienie do środowiska, w którym mieszkają uczniowie? • Czy w szkole występuje problem stosunku do „innych”? • Czy uczniowie mają doświadczenie w pracy metodami proponowanymi w scenariuszach? Czy realizowali już kiedyś duże, zespołowe zadanie (projekt)?
Założenia programu szkoły (w tym programu wychowawczego)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie aspekty programu „Zrozumieć innych” można bezpośrednio powiązać z programem szkoły? • Czy program wychowawczy szkoły odnosi się do problemu stosunku do „innych”, tolerancji, otwartości na inne kultury? • Czy postawy akcentowane w programie „Zrozumieć Innych” są zbieżne z postawami podkreślanymi w szkolnym programie wychowawczym?

Proponujemy, aby planowanie realizacji programu „Zrozumieć innych” przebiegało według niżej opisanych etapów. Ponieważ poświęcamy im więcej miejsca w dalszej części tekstu, tutaj ograniczyliśmy się do ich wyliczenia i krótkiej charakterystyki.

• Analiza proponowanych celów i treści programu

Na tym etapie warto wziąć pod uwagę, między innymi, czynniki wymienione wcześniej w tabeli (własny styl pracy, czas, który możemy poświęcić na realizację programu, potrzeby uczniów itp.). Dodatkowo trzeba też podjąć decyzję dotyczącą tego, w ilu klasach będzie realizowany program. Warto pamiętać, że jeśli z jakichś powodów decydujemy się na pominięcie niektórych scenariuszy, to należy też dokonać odpowiedniej korekty celów. I odwrotnie, jeśli rezygnujemy z pewnych celów, to warto skupić się na scenariuszach, które pozwolą osiągnąć cele uznane za priorytetowe. Jeśli program realizowany jest zespołowo, wówczas wybór celów i treści programu będzie pierwszą ważną decyzją podjętą zgodnie z przyjętymi zasadami. Może ona być poprzedzona dyskusją, w trakcie której członkowie zespołu odniosą się do pytań, zapisanych powyżej w tabeli.

• Analiza zasobów

Po wyborze treści i celów programu zespół może przeprowadzić analizę zasobów, z których będzie mógł skorzystać, realizując program „Zrozumieć innych”. Sugestie dotyczące tej analizy zamieściliśmy w dalszej części tekstu.

• Analiza proponowanych metod nauczania

Wybór określonych scenariuszy jest zarazem wyborem dotyczącym proponowanych w nich metod nauczania. Warto wcześniej zapoznać się z daną metodą i w razie wątpliwości porozmawiać na ten temat z innymi członkami zespołu. Na tym etapie może też zapaść decyzja o wprowadzeniu zmian w proponowanych metodach nauczania lub nawet zastąpieniu ich innymi. Trzeba jednak pamiętać, by ewentualne zmiany w tym zakresie były spójne z przyjętymi wcześniej celami. Uwagi pomocne w analizie metod nauczania zamieściliśmy w dalszej części tekstu.

• Ustalenie zasad oceniania

Na tym etapie zespół powinien wspólnie ustalić zasady oceniania uczniów, obowiązujące podczas realizacji programu. Sugestie na ten temat zamieściliśmy w dalszej części tekstu.

• **Określenie formy zajęć**

W zależności od sytuacji w konkretnej szkole, zespół realizujący program może podjąć decyzje dotyczące formy zajęć. Można sobie wyobrazić, że z powodu braku czasu tylko część scenariuszy będzie realizowana podczas lekcji z danego przedmiotu, a część w ramach zajęć pozalekcyjnych (np. klubu europejskiego). Ponadto, znaczna część projektu może być realizowana przez uczniów po zajęciach szkolnych. Stąd też ważne jest poinformowanie o tym rodziców. Powinni oni wiedzieć, że czas poświęcony na projekt ma ścisły związek z edukacją ich dzieci.

• **Opracowanie harmonogramu⁴**

Harmonogram realizacji programu „Zrozumieć innych” nie tylko ułatwi koordynację całego przedsięwzięcia, ale także pozwoli zadbać o odpowiednią dynamikę cyklu zajęć. Warto rozpocząć od lekcji, które wprowadzą uczniów w problematykę dotyczącą uchodźców. Pożyteczna z punktu widzenia realizacji programu może okazać się prosta diagnoza stanu wiedzy uczniów na ten temat. Można ją przeprowadzić w formie krótkiej ankiety, zawierającej kilka podstawowych pytań na temat uchodźców. Po zajęciach wprowadzających można zaplanować cykl zajęć z różnych przedmiotów, podczas których realizowane będą scenariusze. Następnie trzeba zarezerwować czas przeznaczony na projekt (w czasie i po zajęciach szkolnych). Na zespole realizującym program spoczywa zadanie podzielenia pomiędzy siebie odpowiedzialności za przeprowadzenie poszczególnych elementów projektu. Na koniec powinien znaleźć się czas na podsumowanie programu.

Czynności związane z opracowaniem harmonogramu mogą przebiegać następująco:

1. Po podjęciu decyzji, które scenariusze będą realizowane, członkowie zespołu opisują według wzoru na małych kartkach samoprzylepnych (post-it) poszczególne zajęcia, w tym zajęcia wprowadzające, podsumowujące program oraz zadania związane z realizacją projektu:

Przedmiot (nazwa zajęć pozalekcyjnych):

Temat zajęć:

Zagadnienia:

Metoda:

Osoba prowadząca zajęcia:

2. Następnie przygotowują duży arkusz papieru z następującą tabelą:

Klasa: ..... (jeśli program będzie realizowany w kilku klasach)

	1 tydzień	2 tydzień (itd. w zależności od czasu przeznaczonego na realizację programu)
Poniedziałek		
Wtorek		
Środa		
Czwartek		
Piątek		

3. Członkowie zespołu podejmują decyzję o kolejności i formie realizacji poszczególnych zajęć, wkładając wcześniej opisane małe kartki w odpowiednie rubryki tabeli. Oto przykładowy efekt takiego działania:

⁴ Warto pamiętać, że zespół powinien też ustalić osobny harmonogram swoich spotkań w trakcie realizacji programu.

Klasa: I a

1 tydzień	
Poniedziałek	<p>1. Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie Temat zajęć: Poinformowanie uczniów o celach i sposobach realizacji programu „Zrozumieć innych” Zagadnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Informacja o celach, treściach i metodach pracy • Zawarcie kontraktu dotyczącego zasad oceniania • Przeprowadzenie ankiety na temat wiedzy o uchodźcach <p>Metody:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prezentacja • Dyskusja • Ankieta <p>Osoba prowadząca zajęcia: Nauczyciel wiedzy o społeczeństwie</p> <p>2. Przedmiot: Godzina wychowawcza Temat zajęć: O godność Zagadnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie godności osobistej i osobowej; miejsce tego pojęcia w systemie praw człowieka • Podobieństwa i różnice pomiędzy ludźmi • Poszanowanie własnej godności i godności innych ludzi <p>Metoda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definiowanie pojęć • Drama • Swobodne wypowiedzi uczniów <p>Osoba prowadząca zajęcia: Wychowawcy klas uczestniczących w realizacji programu</p>
Wtorek	<p>3. Przedmiot: Język polski Temat zajęć: Uchodźcy są wśród nas Zagadnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diagnozowanie postaw wobec uchodźców w lokalnej społeczności (wywiady) • Debata nad wynikami diagnozy <p>Metoda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wywiady • Debata <p>Osoba prowadząca zajęcia: Nauczyciel języka polskiego</p>
Środa	<p>4. Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie Temat zajęć: Krok po kroku Zagadnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uchodźcy a imigranci, cudzoziemcy i przedstawiciele mniejszości narodowych • Przyczyny migracji uchodźców • Jak można pomóc uchodźcom <p>Metoda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definiowanie pojęć • Metaplan • Dyskusja <p>Osoba prowadząca zajęcia: Nauczyciel wiedzy o społeczeństwie</p>

ZASOBY. Z CZEGO KORZYSTAĆ REALIZUJĄC PROGRAM?

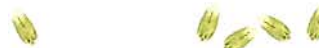
Poprzez zasoby rozumiemy to wszystko, co może nam ułatwić realizację programu „Zrozumieć innych” — począwszy od materiałów dydaktycznych, a skończywszy na umiejętnościach osób realizujących program. Część tych zasobów dostarczamy nauczycielom w postaci scenariuszy oraz informacji zamieszczonych w materiałach źródłowych publikacji. Zachęcamy jednak do przeanalizowania własnych zasobów, dostępnych w szkole i najbliższym środowisku. Analizę tę można przeprowadzić, korzystając z następującego schematu (zapisy wskazują na przykładowe kategorie):

LUDZIE	SPRZĘT, MATERIAŁY
<ul style="list-style-type: none"> • Zainteresowania uczniów • Kompetencje nauczycieli (np. związane z pracą metodą projektów) • Pomoc ze strony nauczycieli nie uczestniczących bezpośrednio w realizacji programu • Pomoc szkolnego pedagoga i psychologa (np. zajęcia wprowadzające na temat źródeł stereotypów i uprzedzeń) • Przychylność i wsparcie ze strony dyrekcji szkoły • Pomoc, którą mogą zaoferować rodzice • Pomoc ze strony doradcy metodycznego • Możliwość zaproszenia na zajęcia uchodźcy lub osoby, znającej kulturę któregoś z krajów, z którego przybywają do Polski uchodźcy	<ul style="list-style-type: none"> • Materiały znajdujące się w bibliotece szkolnej • Materiały, które mogą udostępnić nauczyciele, uczniowie, rodzice • Materiały, które można zdobyć z organizacji i instytucji zajmujących się sprawami uchodźców (np. UNHCR) • Komputery (Internet) • Wyposażenie domu kultury
ORGANIZACJE, INSTYTUCJE	ŚRODOWISKO LOKALNE
<ul style="list-style-type: none"> • Ogólnopolskie i lokalne organizacje pozarządowe, zajmujące się uchodźcami, działaniami na rzecz tolerancji i otwartości • Władze lokalne, które chcą wesprzeć realizację programu • Instytucje lub organizacje, które mogą wesprzeć realizację projektu „Dom uchodźcy”	<ul style="list-style-type: none"> • Fragmenty historii i współczesności danego środowiska (regionu), które odnoszą się do różnych aspektów wielokulturowości (np. obecność mniejszości narodowych, różnorodność religii) • Muzea • Kościoły, cerkwie, meczety

Rezultatem analizy zasobów będzie z pewnością większa świadomość tego, co ma do dyspozycji zespół realizujący program. Może się też okazać, że skorzystanie z niektórych zasobów wymaga podjęcia pewnych działań (np. umówienia się z członkami jakiegoś stowarzyszenia, opracowania pisma z prośbą o pomoc do władz lokalnych itp.). Wówczas zespół powinien zdecydować, kto w jego imieniu podejmie te działania. Innym rezultatem analizy zasobów może być wniosek, że są takie potencjalne zasoby, których w tej chwili zespół nie posiada, a które można z większym lub mniejszym wysiłkiem zdobyć.

Szczególnym rodzajem zasobów jest to wszystko, z czego korzystać będą uczniowie, uczestniczący w realizacji programu. Dotyczy to np. różnych materiałów zebranych w bibliotece, komputera z dostępem do Internetu itp. Korzystając samodzielnie z tych materiałów uczniowie mają szansę rozwijania umiejętności poszukiwania informacji w różnych źródłach.

Planując realizację programu, warto ustalić zasady współpracy z pracownikami biblioteki szkolnej. Być może uda się na przykład wydzielić — na czas realizacji programu — osobną półkę, na której będą gromadzone materiały na temat uchodźców.

METODY NAUCZANIA

Metody, które proponujemy w poszczególnych scenariuszach mają służyć osiągnięciu celów programu. Trzeba jednak pamiętać, że uwzględniając wspomniane kryterium możemy zastosować wiele różnych metod. Np. informacje na temat praw uchodźców uczniowie mogą zdobywać między innymi poprzez:

- czytanie i analizowanie fragmentów dokumentów (fotografii),
- wysłuchanie wykładu wygłoszonego przez nauczyciela i sporządzanie notatek,
- udział w prezentacji przygotowanej przez innych uczniów,
- obejrzenie filmu dokumentalnego poświęconego tej tematyce.

Dlatego też układając harmonogram zajęć, warto zwrócić uwagę na urozmaicenie metod, tak by nie powtarzały się zbyt często niektóre z nich. Poniżej przedstawiamy krótką charakterystykę metod proponowanych w programie.

METODA (KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA)	SCENARIUSZE, W KTÓRYCH METODA ZOSTAŁA WYKORZYSTANA	MOŻLIWOŚCI JAKIE WYNIKAJĄ Z ZASTOSOWANIA TEJ METODY	NA CO WARTO ZWRÓCIĆ UWAGĘ
1	2	3	4
<p>Drama (odgrywanie ról, rzeźby, scenki)</p> <p>Istotą dramy jest spowodowanie, aby uczniowie jak najpełniej przeżyli (doświadczyli, odczuli) sytuację zaaranżowaną przez nauczyciela. Owo „przeżycie” może nastąpić w wyniku wcielenia się w rolę innej osoby (np. uchodźcy), doświadczenie własnych reakcji w sytuacji opisanej przez nauczyciela (twój dom jest zagrożony — co robisz?) lub wyrażenie siebie w symbolicznej formie „rzeźby” (wyraź to, co czujesz swoim ciałem).</p> <p>Podsumowując dramę, skupiamy się na emocjach uczniów (co czułeś, kiedy byłeś uchodźcą, a inni zamykali przed tobą drzwi?), powodach ich określonych zachowań. W dramie uczniowie zawsze „grają siebie”, nawet jeśli wcielają się w role innych osób. Dlatego ważne są ich przeżycia i odczucia, a nie techniczna sprawność w odtwarzaniu roli.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Pokój Dany Čavar” • „Dzieci uchodźcy” • „Być chrześcijaninem” • „Ania z Łodzi w Kasel” • „W roli innego” • „O godność” 	<p>Zastosowanie dramy sprzyja realizacji tych celów programu, które dotyczą rozwoju emocjonalnego uczniów, ich wrażliwości na problemy innych osób i współodczuwania z nimi. Drama daje też uczniom możliwość sprawdzenia swych reakcji w określonych sytuacjach, a także twórczego eksperymentowania w tym zakresie.</p>	<p>Drama uruchamia emocje, powoduje że uczniowie stają się bardziej otwarci, a tym samym bardziej wrażliwi na reakcję otoczenia. Sięgając po tę metodę, trzeba zadbać o odpowiednią atmosferę w klasie i mieć pewność, że dysponuje się wystarczającym czasem, by zakończyć rozpoczęty proces. Kolejne działania trzeba wprowadzać stopniowo, zachęcając do nich uczniów, ale pamiętając o ich prawie do odmowy „wejścia” w daną sytuację.</p>

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2	3	4
<p>Rozmowa, swobodne wypowiedzi uczniów</p> <p>W odróżnieniu od dyskusji czy debaty swobodne wypowiedzi uczniów są mniej ustrukturyzowane. Ich istotą jest dzielenie się swoimi przeżyciami, emocjami, doświadczeniami, a nie wymiana informacji czy przedstawienie argumentów (co czujesz po wykonaniu tego ćwiczenia? z czym było ci trudno? co cię ucieszyło?). Tak rozumiana rozmowa powinna kończyć ćwiczenia, w których ważne jest osobiste przeżywanie (np. drama).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „O godności” • „Dzieci uchodźcy” • „W roli innego” • „Dzieci uchodźcy — krzyżówka” • „Być chrześcijaninem” • „Ania z łodzi w Kasel” 	<p>Swobodne wypowiedzi uczniów powinny kończyć sytuacje, podczas których uczniowie byli zachęceni do emocjonalnego zaangażowania, np. kiedy pracowali metodą dramy. Wypowiedzi takie pozwalają uświadomić sobie przeżywane uczucia, przyczyny określonych reakcji itp. Sprzyjają zatem rozwojowi emocjonalnemu uczniów i poszerzają ich samowiedzę.</p>	<p>Tego rodzaju wypowiedziom uczniów powinna towarzyszyć atmosfera wolna od ocen. Każdy ma prawo do swoich przeżyć i odczuć nawet wówczas, gdy komuś wydają się one niezrozumiałe. Niedopuszczalne jest informowanie kogoś „co naprawdę czuł” i inne tego typu ingerencje. Istotne jest, by zarezerwować odpowiedni czas na wypowiedzi uczniów, a jeśli jest to niemożliwe (mało czasu, duża grupa uczniów) zorganizowanie spotkań w małych grupach. Zwłaszcza, jeśli uczniowie mają już pewne doświadczenie w tego rodzaju spotkaniach.</p>
<p>Analiza źródeł (tekstów, fotografii, danych statystycznych, zdarzeń — „przypadków”, tekstów literackich, piosenek itp.).</p> <p>Pod tym hasłem kryją się różne szczegółowe techniki, których istotą jest poszukiwanie, analiza, selekcja i prezentacja informacji z różnych typów źródeł. Niektóre z tych technik, zastosowane w scenariuszach to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poszukiwanie: czytanie tekstów według przygotowanych wcześniej pytań, wywiad, ankieta, spotkanie z zaproszonym gościem, przeglądanie fotografii, przeglądanie danych statystycznych, oglądanie filmu • Analiza: opracowywanie zespołowej odpowiedzi na przygotowane pytania, metaplan, uzupełnianie tabel z określoną strukturą, debata • Selekcja: kula śniegowa, uzgadnianie priorytetów w grupach, posługiwanie się podanymi kryteriami • Prezentacja: opracowanie efektów pracy w grupach, udział w dyskusji, galeria prac plastycznych, plakatów 	<ul style="list-style-type: none"> • „Młodzi dziennikarze” • „Uchodźcy — swojskość i obcość” • „Uchodźcy wśród nas” • „Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?” • „Uchodźcy ekologiczni — czamy scenariusz XXI wieku?” • „Grecy w Polsce po II wojnie światowej” • „Krok po kroku” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy?” • „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych” • „Dzieci uchodźcy — krzyżówka” • „Ania z łodzi w Kasel” • „Być chrześcijaninem” 	<p>Zastosowanie tego rodzaju metod i technik umożliwia uczniom rozwijanie umiejętności poszukiwania, selekcji i prezentowania informacji. Różnorodność stosowanych źródeł pozwala też na poznanie ich specyfik. Prezentowanie informacji, zwłaszcza na forum klasy jest umiejętnością, która przyda się uczniom w wielu okolicznościach obecnie i w przyszłości.</p>	<p>Proponując uczniom źródła informacji, należy zadbać o to, by nie były one zbyt trudne z powodu stosowanego języka (pojęć, nieznanych faktów czy zbytnej obszerności nie uwzględniającej czasu przeznaczanego na analizę. Czasami warto dołączyć do tekstu (filmu itp.) słowniczek trudniejszych lub mniej znanych pojęć. Proponując uczniom selekcję informacji, trzeba się upewnić, czy rozumieją oni, według jakich kryteriów ją przeprowadzić. Z kolei prezentacja powinna się odbywać na podstawie jasno określonych zasad: np. czas trwania (liczba stron w przypadku tekstu), miejsce, sprzęt, z którego można skorzystać itp.</p>

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2	3	4
<p>Wykorzystywanie ekspresji twórczej</p> <p>Różne formy działań artystycznych umożliwiają uczniom rozwijanie ich twórczego potencjału, a także wyrażanie emocji, w tym programie związanych z problemami uchodźców. Proponowane w scenariuszach formy ekspresji to, między innymi: malowanie, rysowanie, reżyserowanie scenek, formy teatralne (teatr czytelnika), dopisywanie zakończenia do psalmu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Pokój Dany Čavar” • „Dzieci uchodźcy” • „W roli innego” • „Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?” • „Być chrześcijaninem” • „Modlitwa uchodźcy” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy” 	<p>Tego rodzaju działania dają uczniom możliwość rozwijania kreatywności i wyrażania emocji. W świecie wyobraźni mogą oni nawiązać kontakt z problemami uchodźców i poszukiwać rozwiązań tych problemów. W świecie tym nie ma bowiem żadnych ograniczeń.</p>	<p>Należy tak zaplanować dane działania, by (przynajmniej w tym przypadku) nie miało ono charakteru wyłącznie działań artystycznych, lecz pomagało uczniom lepiej rozumieć problemy, jakich doświadczają uchodźcy. Sugerujemy też, aby wytrwale zachęcać uczniów do wolnej i nieskrępowanej ekspresji podkreślając, że nie jest tu istotna biegłość techniczna. Zdarza się bowiem, że uczniowie zgłaszają problemy w rodzaju: „ja nie umiem malować postaci”.</p>
<p>Dyskusja (debata)</p> <p>Dyskusja to wymiana poglądów w jakiejś sprawie, odbywająca się według przyjętych reguł. Reguły te strukturyzują wymianę poglądów poprzez np. określenie uprawnień moderatora (prowadzącego dyskusję), określenie kolejności zabierania głosu, ograniczenie czasu i liczby wypowiedzi, charakteru wypowiedzi (np. najpierw argumenty „za”, a potem „przeciw”) itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Uchodźcy — swojskość i obcość” • „Być chrześcijaninem” • „Uchodźcy wśród nas” • „Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy” • „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych” 	<p>Uczestnicząc w dyskusji, uczniowie rozwijają umiejętności społeczne: słuchania innych, zwięzłego formułowania i wyrażania własnych opinii, kontrargumentowania itp. Uczą się też dyscypliny (przestrzegania reguł) koniecznej dla tego typu relacji z innymi.</p>	<p>Warto zadbać o to, by reguły obowiązujące podczas dyskusji ustalić wspólnie z uczniami. Należy się też upewnić, czy reguły te są dla wszystkich jasne. Aby umożliwić uczniom ćwiczenie się w roli moderatora, powinniśmy proponować różnym osobom pełnienie tej roli.</p>
<p>Definiowanie pojęć</p> <p>W proponowanych tu scenariuszach definiowanie pojęć mieści się gdzieś pomiędzy analizą źródeł a ekspresją twórczą czy burzą mózgow. Bywa, że pojęcia definiowane są na podstawie „poważnych” dokumentów, innym razem zaś na podstawie dotychczasowych doświadczeń lub luźnych skojarzeń uczniów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Krok po kroku” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy” • „Dzieci uchodźcy — krzyżówka” • „Grecy w Polsce po II wojnie światowej” • „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych” 	<p>Pojęcia są istotne dla rozumienia języka danej dyscypliny czy określonej problematyki. Ułatwiają też wyrażanie myśli i komunikowanie się. Samodzielne definiowanie przez uczniów danych pojęć pozwala im ćwiczyć się w syntezie (poszukiwaniu uogólnień).</p>	<p>Należy rozważyć, czy uczniowie mają dość „materiału wyjściowego”, by podjąć próbę definiowania danego pojęcia. Trzeba też pamiętać, że definicja powinna odpowiadać językowo i znaczeniowo możliwościom danej grupy uczniów. Definiowanie nie jest przecież skończonym działaniem, ale procesem: wraz z rozwojem uczniów zmienia się ich rozumienie i opisywanie zjawisk społecznych.</p>

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2	3	4
<p>Burza mózgów</p> <p>Burza mózgów polega na nieskrępowanym, wolnym od oceny zgłaszaniu pomysłów w określonej sprawie, propozycji rozwiązania jakiegoś problemu itp. Istotą burzy mózgów jest to, by w sytuacji braku oceny ujawniły się pomysły, które w innym przypadku mogłyby podlegać wewnętrznej czy zewnętrznej cenzurze. Dlatego tak ważne jest, by prowadzący burzę mózgów bezwzględnie dopilnował przestrzegania zakazu oceniania i komentowania zgłaszanych pomysłów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Uchodźcy ekologiczni — czamy scenariusz XXI wieku?” • „Krok po kroku” • „Dzieci uchodźcy — krzyżówka” 	<p>Burza mózgów daje możliwość rozwijania kreatywności, wyobraźni i pomysłowości. Ośmiela też uczniów do tego, by nie dokonywać autocenzury swoich idei ze względu na groźbę negatywnej oceny ze strony innych ludzi. Materiał uzyskany w wyniku burzy mózgów można następnie poddać selekcji na podstawie ustalonych kryteriów.</p>	<p>Podstawową kwestią, o którą należy zadbać jest wyeliminowanie oceny i komentowania zgłaszanych pomysłów. Jeśli uczestnicząca w burzy mózgów grupa uczniów jest bardzo liczna, to warto wyznaczyć dwie a nawet trzy osoby do szybkiego zapisywania zgłaszanych pomysłów.</p>
<p>Rozwiązywanie problemów, planowanie działań, projekty</p> <p>Metoda ta może następować po analizie jakiegoś problemu. Uczniowie na podstawie posiadanej wiedzy lub dodatkowych informacji opracowują pomysły rozwiązania jakiegoś problemu. Jeśli pomysły te mają ustrukturyzowaną formę i zawierają co najmniej cele, zadania (działania), sposoby i termin realizacji oraz wskazane osoby odpowiedzialne — to wówczas możemy mówić o projekcie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Uchodźcy ekologiczni — czamy scenariusz XXI wieku?” • „Grecy w Polsce po II wojnie światowej” • „Krok po kroku” • „Uchodźcy wśród nas” 	<p>Korzystając z tego rodzaju metod, umożliwiamy uczniom rozwijanie umiejętności planowania działań, jako odpowiedzi na określoną sytuację problemową. Uczniowie uczą się stawiania celów, identyfikowania efektywnych działań, określania ich kolejności (harmonogram), a w przypadku rzeczywiste realizowanych projektów — branża za nie odpowiedzialności.</p>	<p>Należy zadbać o to, by problemy, którymi mają się zająć uczniowie były zrozumiałe i dostosowane do ich możliwości. Jeśli uczniowie nie mają doświadczeń w planowaniu, to warto przygotować dla nich gotowe struktury (tabele, punkty itp.) z określonymi elementami planu (cele, działania itp.).</p>

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2	3	4
<p>Wykład, prezentacja</p> <p>Wykład lub prezentacja to słowne przedstawienie pewnych informacji według przyjętej struktury (planu, punktów). Wypowiedź wykładowcy (nauczyciela) może zostać wzbogacona o prezentację schematów, plansz, danych statystycznych, map, foliogramów z podstawowymi definicjami, pokazem filmu, fotografiami, cytatami ze źródeł itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • „Grecy w Polsce po II wojnie światowej” • „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych” • „O godności” 	<p>Podczas wykładu uczniowie mogą uzyskać nowe informacje lub uporządkować sobie poznane już fakty i pojęcia. Warto też zwrócić ich uwagę na elementy wykładu (prezentacji) i umożliwić uczniom ćwiczenie umiejętności, związanych z jego przygotowywaniem i wygłaszaniem.</p>	<p>Wykład nie powinien być zbyt długi. Istotne jest postugiwanie się jasnym, zrozumiałym językiem i mówienie w odpowiednim tempie. Różne techniki prezentacyjne (slajdy, foliogramy) oraz stosowane materiały (mapy, wykresy, fotografie itp.) powinny wspierać główne myśli wykładu, a nie stanowić wyłączenie jego urozmaicenie. Należy dokładać starań, by uczniowie rozwijali umiejętność notowania informacji, co spowoduje podniesienie efektywności tej metody.</p>

Z punktu widzenia celów programu, zwłaszcza wówczas, gdy realizujemy tylko część scenariuszy, istotny jest taki dobór metod, aby zakładane cele mogły być rzeczywiście realizowane. Dla ułatwienia tego zadania dokonamy teraz zestawienia wybranych celów programu (poznawczych, dotyczących umiejętności społecznych i kształtowania postaw uczniów) oraz metod, które umożliwiają ich osiągnięcie. Podobne zestawienie można wykonać w zespole realizującym program, by upewnić się, że wszystkie cele mają swoje odniesienie w metodach.

CELE PROGRAMU	METODY NAUCZANIA (WYBRANE SCENARIUSZE, W KTÓRYCH SĄ STOSOWANE)
1	2
<p>I. CELE POZNAWCZE</p> <p>Uczniowie powinni:</p> <p>Znać podstawowe prawa uchodźców.</p>	<p>Analiza źródeł, definiowanie pojęć, wykład</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Młodzi dziennikarze” • „Uchodźcy — swojskość i obcość” • „Uchodźcy wśród nas” • „Krok po kroku” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy” • „Dzieci uchodźcy — krzyżówka”
<p>Uświadamiać sobie uczucia, jakie wywołują w nich różne zjawiska, a także kontakt z innymi osobami. Umieć nazywać i wyrażać te uczucia. Mieć świadomość ich wpływu na relacje z innymi.</p>	<p>Drama, swobodne wypowiedzi uczniów, wykorzystywanie ekspresji twórczej</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Dzieci uchodźcy” • „Pokój Dany Čavar” • „Być chrześcijaninem” • „Modlitwa uchodźcy” • „Ania z Łodzi w Kassel” • „W roli innego” • „O godności”

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2
<p>Poszukiwać informacji na temat uchodźców. Opracowywać zebrane informacje w różnej formie (raportów, sprawozdań, charakterystyk, artykułów).</p>	<p>Analiza źródeł, rozwiązywanie problemów, dyskusja, burza mózgów</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Młodzi dziennikarze” • „Uchodźcy wśród nas” • „Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?” • „Uchodźcy ekologiczni — czamy scenariusz XXI wieku?” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy” • „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych”
<p>II. CELE DOTYCZĄCE UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH Uczniowie powinni umieć:</p>	<p>Dyskusja, definiowanie pojęć, swobodne wypowiedzi uczniów</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Uchodźcy — swojskość i obcość” • „Być chrześcijaninem” • „Uchodźcy wśród nas” • „Europa 1945–2045 — kontynent uchodźców?” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy” • „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych”
<p>Wyrażać własne opinie. Argumentować w dyskusji. Zadawać pytania w celu poszukiwania nowych informacji lub poszerzania już posiadanych.</p>	
<p>Planować pracę w grupie (określać cele, sposoby działania, dzielić się odpowiedzialnością za realizowane zadania).</p>	<p>Rozwiązywanie problemów, planowanie działań, projekty</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Uchodźcy ekologiczni — czamy scenariusz XXI wieku?” • „Grecy w Polsce po II wojnie światowej” • „Krok po kroku”
<p>Uważnie słuchać innych.</p>	<p>Swobodne wypowiedzi uczniów, dyskusja</p> <ul style="list-style-type: none"> • „O godności” • „Dzieci uchodźcy” • „W roli innego” • „Dzieci uchodźcy — krzyżówka”
<p>III. CELE ZWIĄZANE Z KSZTAŁTOWANIEM POSTAW I ROZWOJEM SYSTEMU WARTOŚCI. Uczestnicząc w zajęciach programu „Zrozumieć innych”, uczniowie będą mieli okazję do kształtowania następujących postaw:</p>	<p>Drama, swobodne wypowiedzi uczniów, wykorzystywanie ekspresji twórczej</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Pokój Dany Čavar” • „Dzieci uchodźcy” • „W roli innego” • „Być chrześcijaninem” • „Modlitwa uchodźcy” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy”
<p>Szacunku wobec uchodźców, osób należących do innych ras, narodów, religii i kręgów kulturowych.</p>	

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie

Ciąg dalszy tabeli z poprzedniej strony

1	2
Współodczuwania z uchodźcami. Nie tylko rozumienia, ale także emocjonalnego stosunku do ich losu.	Drama, swobodne wypowiedzi uczniów, wykorzystywanie ekspresji twórczej, wspólne planowanie działań <ul style="list-style-type: none"> • „Pokój Dany Čavar” • „Dzieci uchodźcy” • „W roli innego” • „Być chrześcijaninem” • „Modlitwa uchodźcy” • „O godności” • „Komu przyznałbyś status uchodźcy”
Współodpowiedzialności za los tych osób w społeczeństwie, które potrzebują pomocy, w tym zwłaszcza uchodźców.	Rozwiązywanie problemów, wspólne planowanie działań, projekty <ul style="list-style-type: none"> • „Uchodźcy ekologiczni — czamy scenariusz XXI wieku?” • „Grecy w Polsce po II wojnie światowej” • „Krok po kroku”

Niezależnie od tego, jakie metody nauczania wykorzystywane są podczas lekcji, można wydzielić pewne uniwersalne etapy w jej przebiegu:

1. Wprowadzenie

- Przywitanie się z uczniami.
- Poinformowanie o celach zajęć i ich roli w całym programie.
- Wyjaśnienie uczniom, z jakiej wiedzy i doświadczeń mogą skorzystać.
- Wyjaśnienie, do czego przyda im się nowa wiedza.
- Zorientowanie się, co uczniowie już wiedzą na dany temat.

2. Rozwinięcie

- Wprowadzenie w nowe zagadnienia.
- Podanie instrukcji do zadania dla uczniów (co należy zrobić, ewentualny podział na grupy, podanie zasad prezentacji efektów pracy, wyjaśnienie za co uczniowie będą oceniani); wyjaśnienie ewentualnych wątpliwości.
- Wspieranie i konsultacje w trakcie pracy uczniów i podczas prezentacji.
- Stworzenie warunków do oceny pracy uczniów; ocena dokonana przez nauczyciela, samych uczniów lub samoocena.

3. Podsumowanie

- Przypomnienie najważniejszych zagadnień omawianych podczas zajęć i ich miejsca w całym programie.
- Pomoc uczniom w dostrzeżeniu tego, czego i jak się nauczyli.
Poinformowanie o tym, w jaki sposób ta wiedza wiąże się z kolejnymi zajęciami.
- Podziękowanie uczniom za współpracę.

SYSTEM OCENIANIA W PROGRAMIE ZROZUMIEĆ INNYCH

System oceniania, który proponujemy w programie „Zrozumieć innych” ma spełnić następujące cele:

- umożliwić uczniom uzyskanie informacji o tym, czego się nauczyli i w jakim stopniu odpowiada to zakładanym celom programu,
- umożliwić nauczycielom i rodzicom uzyskanie informacji o rozwoju uczniów,

- umożliwić uczniom refleksję nad własnym rozwojem, a tym samym wspierać ich w podejmowaniu decyzji związanych z uczeniem się.

Ponieważ obecnie szkoły same tworzą wewnątrzszkolne systemy oceniania, nasze propozycje w tej dziedzinie powinny zostać zaadaptowane do założeń tego dokumentu. Dotyczy to zwłaszcza kwestii związanych ze skalą, w jakiej wyrażane są stopnie (o ile nie zostały one zastąpione opisem).

Specyfika programu „Zrozumieć innych” polega na tym, że szczególną rolę przywiązujemy w nim do kształtowania postaw oraz emocjonalnego stosunku uczniów do omawianych problemów. Choć zagadnienia te zapisujemy w celach programu, to jednak sugerujemy, by nie poddawać ich ocenianiu rozumianemu jako przekazywanie informacji o stopniu, w jakim dany uczeń osiągnął zakładany cel. Wynika to nie tylko z kwestii praktycznych, ale i z przekonania, że kształtowanie się postaw jest procesem długotrwałym, a określenia takie, jak „otwartość” czy „współodczuwanie” są trudno wymierne.

Nie wydaje nam się również, by sensowną reakcją na ksenofobiczne czy nietolerancyjne wobec „innych” opinie uczniów było stawianie stopni. Jest to raczej domena pracy wychowawczej, a także poznawczego uświadomienia uczniom tego, czym są stereotypy i uprzedzenia. Chyba że opinie takie używane są jako argumenty w dyskusji czy pracy pisemnej, w której wymagane są racjonalne (naukowe) uzasadnienia. Wówczas uczniowie mogą być oceniani za uwzględnianie lub ignorowanie faktów. Np. poglądy rasistowskie powinny być negatywnie oceniane jako sprzeczne z wynikami badań naukowych.

Wspólna praca zespołu realizującego program nad systemem oceniania może przebiegać według następujących etapów:

1. Wybór celów programu, których osiągnięcie przez uczniów ma być poddane ocenianiu. Wspominaliśmy już o specyfice celów, dotyczących postaw i sfery emocjonalnej. Ponadto nie wszystkie cele muszą być równie ważne z punktu widzenia programu szkoły oraz programu nauczania realizowanego przez nauczyciela. Wszystko to może wpływać na wybór priorytetów. Jest to o tyle istotne, że z całą pewnością nauczyciel nie jest w stanie w równym stopniu ocenić realizację wszystkich celów zapisanych w programie „Zrozumieć innych”.

2. Określenie tego, co ma być oceniane w postaci obserwowalnych zachowań lub innych wymiernych osiągnięć pracy uczniów. Np. cel, iż uczniowie powinni „znać podstawowe prawa uchodźców” można zamienić na wymierne osiągnięcia, np.: „uczniowie potrafią wymienić kilka podstawowych praw zapisanych w Konwencji o uchodźcach”, „uczniowie potrafią opisać procedurę starania się o status uchodźcy w naszym kraju” itp.

3. Ustalenie sposobu (okoliczności) oceniania i narzędzia, które zostanie zastosowane. Odwołując się do wyżej opisanego przykładu moglibyśmy uznać, że osiągnięcia uczniów zostaną poddane ocenie w formie dyskusji („Prawa uchodźców: czy są wystarczające?”), a narzędziem do oceniania będzie zestaw kryteriów uwzględniający zarówno merytoryczny wkład w dyskusję (znajomość praw uchodźców), jak i umiejętność zabierania głosu, argumentowania, słuchania innych itp. Narzędzia do oceniania celów uznanych za priorytetowe powinny zostać opracowane zespołowo.

4. Ustalenie, w jakiej formie wyrażana będzie ocena (stopień, punkty, symbole, opis) i w jakich okolicznościach przekazywana uczniom. Forma wyrażania oceny zależy między innymi od rozwiązań przyjętych w szkolnym systemie oceniania. Natomiast przekazywanie wyników oceniania uczniom jest najbardziej efektywne wówczas, gdy dzieje się to w sytuacji bezpośredniego kontaktu, kiedy nauczyciel ma dość czasu, by przekazać uczniowi swoje obserwacje, a uczeń możliwość zadawania pytań i przeprowadzenia samooceny. Zespół powinien też rozstrzygnąć, z jakich przedmiotów uczniowie otrzymają oceny za realizację projektu „Dom uchodźcy”.

5. Zawarcie z uczniami kontraktu dotyczącego oceniania. Uczniowie mają prawo znać wcześniej zasady, sposoby i kryteria oceniania. Proponujemy, aby po przyjęciu opisanych wyżej ustaleń, dotyczących oceniania zapoznać z nimi uczniów i po uwzględnieniu ich opinii zawrzeć umowę w sprawie ich stosowania. Jasność reguł gry w tej szczególnie delikatnej, budzącej emocje sferze, z pewnością przyczyni się do lepszej atmosfery w trakcie realizacji programu. Kontrakt warto spisać i powiesić w klasie na widocznym miejscu.

Przykłady celów programu „Zrozumieć innych” i związane z nimi sposoby i narzędzia do oceniania

Cel programu

Po zajęciach w ramach programu „Zrozumieć innych” uczniowie powinni:

- Umieć poszukiwać informacji na temat uchodźców.
- Opracowywać zebrane informacje w różnej formie (raportów, sprawozdań, charakterystyk, artykułów).

Co może podlegać ocenianiu

- Różnorodność źródeł, do których dotarli uczniowie.
- Liczba zebranych informacji.
- Związek zebranych informacji z tematem (celem poszukiwań).
- Jakość zebranych informacji, ich wiarygodność.
- Odpowiednie kryteria selekcji informacji.
- Wyróżnienie informacji rzeczywiście istotnych z punktu widzenia przyjętych kryteriów.
- Sposób opracowania informacji (struktura raportu, artykułu, prezentacji itp.).

Sposoby oceniania i narzędzia, które można zastosować

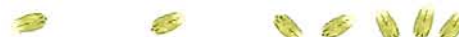
Ocena pracy uczniów przez nauczyciela oraz samych uczniów (samoocena) za pomocą tego samego narzędzia. Umożliwia to porównanie ocen i dyskusję na ten temat. Jeśli narzędzie zawiera kryteria oceniania, wówczas w dyskusji można odnieść się do nich, co zawęży obszar możliwych interpretacji. Przykład narzędzia:

Klasa:

Zadanie:

Imiona i nazwiska członków grupy:

KRYTERIA OCENIANIA	OCENA NAUCZYCIELA (1–6)	SAMOOCENA GRUPY (1–6)
Różnorodność źródeł	Ocena: Uzasadnienie:	Ocena: Uzasadnienie:
Liczba informacji, ich związek z celem zajęć	Ocena: Uzasadnienie:	Ocena: Uzasadnienie:
Jakość informacji, ich wiarygodność	Ocena: Uzasadnienie:	Ocena: Uzasadnienie:
Właściwe kryteria selekcji informacji, wybór informacji rzeczywiście ważnych	Ocena: Uzasadnienie:	Ocena: Uzasadnienie:

Cel programu

Uczestnicząc w zajęciach programu „Zrozumieć innych”, uczniowie powinni umieć wyrażać własne opinie i argumentować w dyskusji.

Co może podlegać ocenianiu

- Poprawność merytoryczna wyrażanych opinii.
- Argumentowanie na rzecz własnych opinii.
- Liczba argumentów.
- Odnoszenie się do wypowiedzi innych uczestników dyskusji, parafrazowanie.
- Słuchanie innych, nie przerywanie im wypowiedzi.
- Przestrzeganie czasu wypowiedzi.

W przypadku prowadzenia dyskusji

- Ustalenie zasad dyskusji.
- Udzielanie głosu dyskutantom.
- Stanowcze i kulturalne egzekwowanie zasad dyskusji.

Sposoby oceniania i narzędzia, które można zastosować:

Przed rozpoczęciem dyskusji warto ustalić wspólnie z uczniami kryteria oceniania. Np. odwołując się do doświadczeń uczniów, możemy zadać im pytanie: „Przypomnijcie sobie taką dyskusję w grupie, z której przebiegu byliście zadowoleni. Jakie zachowania powodowały, że tak było?” Po zebraniu wypowiedzi uczniów możemy przystąpić do ustalania listy zasad obowiązujących podczas dyskusji, zamieniając zachowania w konkretne zasady, np. zachowanie: „dyskusja była dobra, bo nikt mi nie przerywał”, zasada: „nie przerywamy wypowiedzi innym”. Następnie możemy sporządzić listę zachowań sprzyjających dobrej dyskusji, która posłuży obserwatorom, np.

ZACHOWANIA	IMIĘ UCZNIĄ 1	IMIĘ UCZNIĄ 2	IMIĘ UCZNIĄ 3
Przestrzeganie czasu wypowiedzi itd.			

Po zakończeniu dyskusji jej uczestnicy mogą dokonać krótkiej samooceny:

- Jak oceniam swój udział w dyskusji?
- Co mi pomagało?
- Co przeszkadzało?

Następnie obserwator (jeden z uczniów) przedstawia swoje spostrzeżenia, posługując się notatkami zapisanymi w odpowiednich rubrykach listy. W ten sposób uczniowie mają szansę skonfrontować swoje spostrzeżenia z obserwacjami kogoś, kto nie był bezpośrednio zaangażowany w dyskusję. Trzeba wyjaśnić wszystkim rolę obserwatorów (dostarczają mi spostrzeżeń z innego punktu widzenia, co nie oznacza, że moje odczucia nie są prawdziwe, jeśli obserwatorzy widzą coś inaczej niż ja), tak by byli postrzegani jako pomoc, a nie zagrożenie.

Cel programu

Uczestnicząc w zajęciach programu „Zrozumieć innych”, uczniowie będą mieli okazję do kształtowania następujących postaw:

- Postępowania zgodnie ze swymi przekonaniem i wartościami, a nie tylko interesami (...).

Co może podlegać ocenianiu

- Świadomość własnych przekonań i wartości w danej sprawie.

- Umiejętność wyrażenia swoich przekonań i wartości.
- Chęć rozumienia wartości innych osób.
- Dostrzeganie podobieństw i różnic, jeśli chodzi o wartości własne i innych osób.
- Umiejętność podejmowania decyzji w oparciu o własne wartości.

Sposoby oceniania i narzędzia, które można zastosować:

Uczniowie mogą najpierw przeprowadzić analizę własnych przekonań i wartości w odniesieniu do jakiegoś zagadnienia (problemu, dylematu), a następnie konfrontować je z przekonaniami i wartościami innych osób, np. biorąc udział w dyskusji. Oczywiście chodzi tu o większą świadomość uczniów w tym zakresie, a nie wystawianie stopni za określone przekonania. Pomocny może być schemat:

Problem, sytuacja wymagająca podjęcia decyzji:	
Moje wartości (co jest dla mnie ważne?)	Wartości innych osób (co jest ważne dla innych?)
Wartości podobne	Wartości różne
Moja decyzja:	

EWALUACJA PROGRAMU

Realizacja programu „Zrozumieć innych” jest przedsięwzięciem, którego przebiegu nie da się dokładnie zaplanować. Zbyt wiele zależy w nim od działań ludzi (uczniów, nauczycieli), ich reakcji w różnych sytuacjach itp. Inaczej mówiąc, wielu czynników wpływających na przebieg programu nie da się wcześniej przewidzieć. Na przykład, jeśli proponujemy uczniom jakąś pracę, to nie możemy być pewni jej wyników. Dlatego też zachęcamy nauczycieli realizujących program do stałej refleksji nad jego przebiegiem.

Ewaluacja programu będąca wynikiem refleksji nad poszczególnymi zajęciami (tzw. ewaluacja kształtująca) daje możliwość wprowadzania na bieżąco uzupełnień i zmian. Można ją prowadzić poprzez:

- Proszenie uczniów o ich opinie na temat zajęć (co się podobało, co by zmienili). Mogą one mieć formułę rozmowy, rundki, tzn. krótkich wypowiedzi każdego z uczniów lub krótkiej ankiety z dwoma, trzema pytaniami.
- Zastanawianie się nad tym, co się udało podczas zajęć, a co nie wyszło. Jakie są przyczyny niepowodzeń i jak można im zaradzić w przyszłości.
- Omawianie zajęć z koleżanką/kolegą nauczycielem, który jest dla nas autorytetem i cieszy się naszym zaufaniem. Jeśli program realizowany jest przez zespół, to jego członkowie mogą być właśnie tymi osobami, z którymi omawia się zajęcia (np. raz w tygodniu). W sprzyjających okolicznościach i przy pewnym doświadczeniu członków zespołu może on stanowić grupę wsparcia.

Na zakończenie programu warto przeprowadzić bardziej wnikliwą ewaluację, której celem będzie zebranie informacji, pozwalających na doskonalszą realizację programu w przyszłości. Można sięgnąć do sposobów opisanych powyżej, odnosząc je do poziomu całego programu, a nie poszczególnych zajęć. Warto jednak poszerzyć krąg osób pytanych o opinie (np. inni nauczyciele w szkole, rodzice), a także zwiększyć liczbę i stopień szczegółowości zadawanych pytań.

Przedmiotem ewaluacji programu powinny być te jego efekty, na których nam szczególnie zależy. Np. jeśli zależy nam na stwierdzeniu, o ile wzrosła wiedza uczniów na temat uchodźców, to można posłużyć się testem przeprowadzonym przed i po realizacji programu, a następnie porównać wyniki. Z pewnością znacznie trudniej stwierdzić zmiany w postawach uczniów. Przede wszystkim dlatego, że stają się one widoczne w dłuższej perspektywie i są wynikiem wielu trudnych do uchwycenia czynników. Dla pewnej orientacji można jednak posłużyć się anonimową ankietą przeprowadzoną przed i po realizacji programu, zawierającą pytania o osobiste przekonania uczniów na temat uchodźców i „innych”, np. czy i w jakim zakresie należy im pomagać, czy są jakieś kategorie „innych”, które odbierane są jako zagrożenia itp. Jeśli decydujemy się na tego rodzaju badanie, to powinniśmy zadbać o odpowiednią atmosferę, tak by uczniowie nie czuli się oceniani. Jeśli to możliwe, warto poprosić o pomoc specjalistów, choćby na etapie przygotowywania ankiety.

Przedmiotem ewaluacji może być też wzbogacenie kompetencji zawodowych nauczycieli, którzy go realizowali. Warto, by każdy odpowiedział sobie na następujące pytania:

- Czego się nauczyła(e)m realizując program?
- Czy zdobyła(e)m nowe umiejętności, związane z posługiwaniem się metodami nauczania? W zakresie której z metod nabyła(e)m nowe doświadczenia?
- Które z zajęć wspominam najlepiej? Co się wydarzyło podczas tych zajęć?
- Jakie momenty związane z realizacją programu okazały się szczególnie trudne?
- Czy potrafił(a)bym lepiej poradzić sobie z tym trudnościami, gdyby zdarzyły się w przyszłości?
- Co zrobił(a)bym inaczej, realizując program powtórnie?

Jeśli program realizowany był zespołowo, wtedy powyższe pytania mogą być też przedmiotem dyskusji na forum grupy.

Wynikami ewaluacji warto podzielić się z pozostałymi koleżankami i kolegami, np. w formie prezentacji podczas rady pedagogicznej. Dodatkowo, dobrze byłoby opisać przebieg programu, dzięki czemu z doświadczeń zebranych w trakcie jego realizacji mogliby korzystać nauczyciele z innych szkół. Taki opis mógłby też zapoczątkować tradycję dzielenia się swoimi doświadczeniami w szkole i stanowić pierwszy tom w „bibliotece refleksyjnych nauczycieli”.

A oto przykład narzędzia do autorefleksji nauczyciela na temat kompetencji potrzebnych do prowadzenia zajęć z edukacji obywatelskiej, opracowany na potrzeby jednego z programów realizowanych przez Radę Europy⁵.

⁵ K. Durr, V. Spajic-Vrkas, I. Ferreira Martins, *Strategies for Democratic Citizenship*, Strasbourg, Council of Europe, 2000

CZY POSIADAM NASTĘPUJĄCE KOMPETENCJE (UMIEJĘTNOŚCI)? CZY BLISKIE SĄ MI NASTĘPUJĄCE PRZEKONANIA?	NA JAKIEJ PODSTAWIE TAK SĄDZĘ?
Umiejętność spojrzenia na problem z perspektywy osoby uczącej się (ucznia).	
Umiejętność dostrzeżenia i zdolność do akceptacji podobieństw oraz różnic pomiędzy własnym stylem uczenia się a stylem uczniów, a także różnic pomiędzy stylami różnych uczniów.	
Respektowanie praw uczniów jako osób uczących się. Wrażliwość na ich potrzeby i interesy.	
Zdolność do radzenia sobie ze sprawami kontrowersyjnymi oraz wieloznacznością złożonych sytuacji, jakie mogą powstać w klasie szkolnej.	
Przekonanie, że każdy uczeń może poczynić postępy, może się rozwijać.	
Zdolność do uwzględniania w nauczaniu zarówno własnych priorytetów, jak i priorytetów i wartości wyrażanych przez uczniów.	
Wola przyznania się do błędu na forum klasy, chęć do uczenia się na tych błędach.	

PROJEKT DOM UCHODŹCY

Proponujemy, aby realizacja programu „Zrozumieć innych” w szkole zakończyła się projektem „Dom uchodźcy”. Zaprezentujemy kilka własnych pomysłów na ten projekt, zostawiając zespołowi realizującemu program miejsce na własne rozwiązania dostosowane do specyfiki danej szkoły i środowiska, w którym działa. Zakładamy, iż projekt będzie polegał na przygotowaniu przez zespoły uczniów, wspierane przez nauczycieli realizujących program, ogólnoszkolnej, środowiskowej imprezy. Poszczególne zespoły będą odpowiedzialne za przygotowanie jej elementów, np. zawodów sportowych, konkursów, zabaw itp. Finałem imprezy będzie wspólne budowanie przez uczestników domu uchodźcy. Dom symbolizuje prawo każdego człowieka do posiadania własnego miejsca na świecie, do bezpieczeństwa i rozwoju w kontakcie z bliskimi (rodziną) w przyjaznym, otwartym otoczeniu. Budując go, uczestnicy imprezy mają możliwość wyrażenia swojej solidarności z uchodźcami.

Projekt „Dom uchodźcy” spełnia kilka ważnych funkcji w programie „Zrozumieć innych”:

- daje okazję do podsumowania wiedzy i umiejętności zdobytych podczas zajęć,
- umożliwia rozwijanie umiejętności społecznych poprzez zespołowe realizowanie dużego zadania w warunkach sporej samodzielności i odpowiedzialności uczniów za jego efekty,
- umożliwia nauczycielom kompleksową ocenę uczniów w sytuacji, w której mają oni okazję wykazać się wieloma różnymi kompetencjami (takich okazji nie dają krótkie zadania realizowane podczas lekcji),
- daje okazję do promocji programu i osiągnięć uczniów w środowisku lokalnym (w finale projektu uczestniczy cała społeczność szkolna, rodzice, mieszkańcy, przedstawiciele organizacji i instytucji lokalnych itp.).

Poniżej prezentujemy nasze własne pomysły na projekt oraz przykładową instrukcję dla uczniów. Liczymy na to, że zespoły realizujące program „Zrozumieć innych” w poszczególnych szkołach uzupełnią zaproponowane rozwiązania o własne, twórcze pomysły dostosowane do warunków, w których działają. Inaczej może przebiegać impreza w szkole wielkomiastowej, inaczej w małej wsi czy miasteczku. Wiele zależy od lokalnych zasobów i tradycji tego rodzaju działań w danej szkole. Istotne jest także, czy w środowisku szkoły żyją społeczności „innych” (uchodźców, mniejszości narodowych, religijnych itp.). Ich udział w projekcie nadaje mu wówczas specjalny wymiar.

REALIZACJA PROJEKTU Z PERSPEKTYWY ZESPOŁU NAUCZYCIELI

Zadanie zespołu nauczycieli polega na opracowaniu szczegółów, związanych z realizacją projektu, koordynowaniem prac zespołów uczniowskich (zadaniem o podział zadań), udzielaniem im wsparcia i dokonaniem oceny. Po zakończeniu projektu nauczyciele powinni stworzyć uczniom warunki do podsumowania jego rezultatów.

Czynności zespołu nauczycieli związane z realizacją projektu można podzielić na następujące etapy:

1. Określenie celów projektu. Realizując tak kompleksowe zadanie uczniowie mogą rozwijać szereg różnych umiejętności. Zespół powinien określić, które uznaje za priorytetowe na podstawie np. wyników ewaluacji dotychczasowych zajęć. Kryteria wyboru mogą być następujące:

- Które z zakładanych celów programu zostały osiągnięte w najmniejszym stopniu i warto uczynić je priorytetem obecnie?
- Z którymi umiejętnościami uczniowie mają największe problemy?
- Które umiejętności trudno rozwijać podczas krótkich zajęć lekcyjnych?

Ustalenia dotyczące celów powinny zostać przekazane uczniom w instrukcji (patrz dalej) wraz z uwagami, do czego te umiejętności mogą im się przydać.

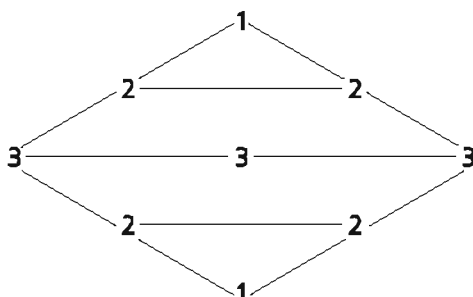
2. Ustalenie daty imprezy oraz czasu przeznaczanego na przygotowania do niej. Opracowanie harmonogramu.

Harmonogram dla zespołu nauczycieli (przykład)

ZADANIA	CZAS REALIZACJI	OSOBA ODPOWIEDZIALNA	POTRZEBNE MATERIAŁY

3. Ustalenie listy zadań dla poszczególnych grup uczniów. Lista ta może powstać w rezultacie burzy mózgów przeprowadzonej przez zespół. Warto uzupełnić ją o pomysły zgłaszane przez uczniów podczas zajęć. Informując o projekcie można podać ogólny pomysł (całodniowa impreza ogólnoszkolna, budowanie domu uchodźców) i poprosić uczniów o zgłaszanie konkretnych działań. Jeśli pomysłów będzie bardzo dużo, to konieczne będzie dokonanie ich selekcji według przyjętych kryteriów oraz połączenie kilku podobnych propozycji w jedną ogólniejszą. Warto zadbać o to, by pomysłów było mniej więcej tyle, ile planujemy powołać zespołów uczniowskich, które mają je realizować. Oczywiście, poza rankingiem znajduje się zadanie polegające na zbudowaniu przez uczestników imprezy domu uchodźcy.

Jedną z metod selekcji pomysłów może być tzw. ranking diamentowy. Zespół w trakcie dyskusji ustala, który z pomysłów jest najlepszy, które dwa kolejne są lepsze od pozostałych itd., według wzoru:

**PRZYKŁADY ZADAŃ PROPONOWANYCH W RAMACH PROGRAMU ZWIĄZKU
HARCERSTWA POLSKIEGO *POLSKIE DZIECI — DZIECIOM Z KOSOWA***

- Wytłumacz swojej klasie lub napisz artykuł do gazetki szkolnej o tym, dlaczego ludzie stają się uchodźcami.
- Dowiedz się, jak to jest być uchodźcą. Opowiedz o tym swoim kolegom (swojej klasie) lub napisz na ten temat opowiadanie, wiersz, narysuj historyjkę obrazkową.
- Wypisz co najmniej pięć sposobów, jakimi możesz pomóc uchodźcom. Wybierz jeden z nich i zrealizuj.
- Zbierz informacje o uchodźcach mieszkających w Polsce. Powiedz swojej klasie, lub paczce z podwórka, z jakich krajów pochodzą i jakie jest ich życie.
- Wymień pięć krajów, w których jest wielu uchodźców. Porozmawiaj z klasą, kolegami z podwórka, co możecie zrobić, aby uchronić ludzi przed zostaniem uchodźcami.
- Zorganizuj pokaz filmu wideo lub slajdów dla swojej klasy lub kolegów z podwórka. Porozmawiajcie o tym, jakie jest życie uchodźcy. Wyobraź sobie, że musisz uciekać przed zagrożeniem życia, zostawiając dom, książki, ubrania, kolegów, rodzinę i szkołę. O czym byś myślał(a) podczas pierwszych dni, jakbyś się czuł(a), gdyby dni przeciągały się w miesiące?
- Sporządź listę artykułów, które byś wysłał(a) uchodźcy zmuszonemu do wyjechania ze swojego kraju bez niczego. Pójdź do sklepu i sprawdź, ile te rzeczy kosztują. Podziel się tą informacją z klasą, kolegami z podwórka.
- Zaprosz na spotkanie z twoją klasą kogoś, kto pracował jako ochotnik w obozie dla uchodźców.
- Napiszcie i odegrajcie z przyjaciółmi przedstawienie o uchodźcach.
- Zorganizujcie kampanię, mającą na celu zwiększenie zrozumienia dla uchodźców w twojej społeczności.

Zastanów się: *Czy któreś z powyższych zadań mogłoby zostać włączone do projektu „Dom uchodźcy”?*

Zadania realizowane przez poszczególne grupy uczniów (przykłady)⁶:

- Wystawa prac plastycznych na temat uchodźców; zorganizowanie aukcji tych prac dla rodziców z przeznaczeniem dochodów dla uchodźców.
- Zaproszenie uchodźców do szkoły, stworzenie im okazji do zaprezentowania ich kultury, zwyczajów itp.
- Akcja zbierania pieniędzy i darów rzeczowych potrzebnych uchodźcom na świecie.
- Zaproszenie na lekcję religii osób różnych wyznań.
- Przygotowanie paczek z prezentami dla uchodźców.
- Zorganizowanie zawodów sportowych z udziałem uchodźców.
- Zorganizowanie akcji plakatowej promującej imprezę.
- Przemarsz uczestników imprezy przez miasto.
- Działania parateatralne.
- Zaproszenie na imprezę Polaków, którzy przesiedlili się do naszego kraju z Kazachstanu.

⁶ Przedstawione tu przykłady są efektem burzy mózgów z udziałem autorów scenariuszy

- Zorganizowanie w bibliotece szkolnej specjalnego działu z problematyką uchodźczą.
- Przygotowanie wywiadów i opracowanie danych na temat stosunku społeczności lokalnej do uchodźców.
- Przygotowanie potraw z krajów, z których przybywają do Polski uchodźcy.

Zadania należy teraz przypisać poszczególnym grupom w drodze wskazania, losowania lub wyboru przez uczniów. Grupa uczniów, która podejmuje się realizacji jednego z zadań ma obowiązek rozpisanie go na szczegółowe działania z podaniem czasu ich realizacji i osób odpowiedzialnych. Oczywiście termin zakończenia zadań wynika z wyznaczonej daty imprezy. Warto założyć, że wszystkie zadania muszą zostać wykonane na tydzień przed terminem. Wówczas w trakcie spotkania nauczycieli z przewodniczącymi zespołów uczniowskich może odbyć się przegląd gotowości poszczególnych zespołów do udziału w imprezie.

Szczególne zadanie realizuje zespół przygotowujący finał imprezy, czyli budowę domu dla uchodźców.

4. Podział uczniów na grupy. Od decyzji nauczycieli zależy sposób podziału (losowo, wybór grupy przez uczniów, wskazanie przez nauczyciela). Każda grupa powinna wybrać przewodniczącego. Przewodniczący wszystkich grup wraz z zespołem nauczycieli tworzą grupę koordynującą projekt. W ramach tej grupy w trakcie okresowych spotkań wymieniane są informacje, podejmowane decyzje, a także monitorowany jest przebieg przygotowań do finałowej imprezy. W zespole nauczycielskim może nastąpić podział odpowiedzialności za kontakt i wspieranie poszczególnych grup uczniów.

Podział odpowiedzialności w zespole nauczycieli za wspieranie poszczególnych grup uczniowskich (przykład)

OSOBA (NAUCZYCIEL)	GRUPA, KTÓRĄ WSPIERA	FORMY WSPARCIA (TERMINY SPOTKAŃ Z ZESPOŁEM UCZNIOWSKIM)

5. Analiza zasobów. Warto, aby zespół nauczycieli przeprowadził analizę zasobów, jakimi dysponuje w przypadku poszczególnych zadań oraz stworzył listę potencjalnych sojuszników, pomocnych w przygotowaniach do imprezy.

Przykład analizy zasobów

ZADANIE	CO JUŻ MAMY	CZEGO JESZCZE POTRZEBUJEMY	NASI SOJUSZNIICY

6. Podział odpowiedzialności za poszczególne zadania w dniu, w którym zaplanowano imprezę. Czuwanie nad jej przebiegiem we współpracy z przewodniczącymi zespołów uczniowskich.

7. Opracowanie sposobów oceny przebiegu imprezy. Zorganizowanie spotkania podsumowującego dla uczniów.

Instrukcja dla uczniów (przykład struktury)

I. Ogólne informacje o projekcie:

- na czym polega projekt,
- jak będzie realizowany (podział na grupy, wybór przewodniczącego, współpraca z zespołem nauczycielskim).

II. Informacja o celach projektu:

- krótka charakterystyka tego, czego uczniowi się dowiedzą i czego nauczą realizując projekt, a także do czego im się to przyda obecnie i w przyszłości,
- nawiązanie do tego, z jakiej wiedzy i jakich doświadczeń mogą skorzystać.

III. Opis zadania:

- charakterystyka zadania, które ma wykonać grupa,
- wskazanie na konieczność opracowania przez grupę harmonogramu realizacji zadania (patrz przykład),
- znaczenie tego zadania dla całości imprezy.

IV. Harmonogram grupy uczniowskiej przygotowującej w ramach projektu imprezy sportowe (przykład)

ZADANIA	TERMIN REALIZACJI	OSOBY ODPOWIEDZIALNE
1. Wybór przewodniczącego grupy. Ustalenie zasad współpracy w grupie 2. Wybór konkretnych imprez sportowych 3. Ustalenie, co będzie potrzebne 4. Podział zadań 5. Pierwsze spotkanie zespołu koordynującego. Plan spotkania: — ukonstytuowanie się zespołu — zebranie pomysłów z poszczególnych grup i ich zatwierdzenie		

V. Wyjaśnienie — za co, według jakich kryteriów, przez kogo i za pomocą jakich narzędzi uczniowie będą oceniani.

Katarzyna Koszewska

GODZINA WYCHOWAWCZA

O GODNOŚCI

(...)uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej stanowi podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie (...)

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ

Wstęp

Arystoteles, grecki filozof, już w VI w. p.n.e. nazwał godność najwyższym dobrem człowieka. Tak sformułowane przekonanie stało się podstawą międzynarodowych dokumentów, gwarantujących prawa człowieka.

Maria Ossowska dowodzi, że „są ludzie, którzy mają godność i tacy, którzy jej nie mają”. Podaje także drugi wariant znaczeniowy tego pojęcia: godność przysługuje wszystkim ludziom jako takim¹. Z tego stwierdzenia wynika, że wyróżnić można dwa rodzaje godności: osobistą i osobową. Synonimem godności osobistej jest cześć, dobre imię, honor. Na godność osobistą trzeba sobie zapracować. Można ją stracić, jeżeli postępuje się np.: nieuczciwie, niezgodnie z prawem. Godność osobowa jest niezbywalna, wynika z faktu bycia człowiekiem, mają ją wszyscy ludzie, niezależnie od sytuacji, w jakiej się znajdują. Godności osobowej nie można stracić.

Magdalena Środa tak to określa: „Godność ludzka implikuje równość określoną bezwzględny wymogiem traktowania wszystkich w każdych okolicznościach w pewien szczególny, ograniczający dowolność sposób i to nie dlatego, że ludzie z jakichś względów na takie traktowanie zasługują, lecz po prostu dlatego, że są ludźmi”².

Z idei godności wyprowadza się wiele uprawnień, należących do różnych sfer działalności człowieka. Z istnienia tych uprawnień wynika z kolei możliwość roszczeń w przypadku ich naruszenia.

Realizacja tego scenariusza zajęć wychowawczych uświadamia uczniom — gimnazjalistom wagę i złożoność tego zagadnienia, pozwala przełożyć rozważania teoretyczne na grunt praktyki szkolnej i nie tylko...

¹ M. Ossowska, *O pojęciu godności*, w: *Normy moralne — próba systematyzacji*, Warszawa 1970.

² M. Środa, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993.

Cele

- Kształtowanie postaw tolerancyjnych.
- Kształtowanie umiejętności współodczuwania z drugim człowiekiem.
- Zdefiniowanie pojęcia godności ze wskazaniem na jej związek z prawami człowieka.
- Kształtowanie umiejętności oceny sytuacji doświadczeń, w których godność osoby ludzkiej jest naruszona.

Metody

Drama, dyskusja

Pojęcia kluczowe

Godność, prawa i wolności człowieka

Środki dydaktyczne

Dwa arkusze papieru, cztery komplety mazaków, taśma papierowa

Materiały pomocnicze

- nr 1 — Włodzimierz Wysocki „Nie lubię” — tłum. Jacek Kaczmarski
- nr 2 — „Ludzik”
- nr 3 — Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, wstęp, art. 1, art. 2

Czas trwania

3 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Rozdaj uczestnikom zajęć piosenkę Włodzimierza Wysockiego, przetłumaczoną i wykonywaną przez Jacka Kaczmarskiego (materiał pomocniczy nr 1). Odczytaj głośno tekst. Jeżeli dysponujesz nagraniem dźwiękowym — zaprezentuj je. Poproś o refleksje:

- Jaka jest atmosfera tego utworu?
- O jakich relacjach między ludźmi śpiewa (pisze) autor?
- W jakim okresie historycznym piosenka ta była śpiewana przez Jacka Kaczmarskiego? (patrz scenariusz Małgorzaty Glinki „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych”).

Podsumuj dyskusję.

Istnieją utwory ponadczasowe. Ich aktualność w różnych okresach historycznych wynika z faktu, iż naruszenie godności drugiego człowieka jest zawsze bolesne, żywe, poruszające, twórczo inspirujące poetów i pisarzy.

2. Przedstaw cele zajęć. Podkreśl złożoność i wagę zagadnień, którymi będziecie się wspólnie zajmować.

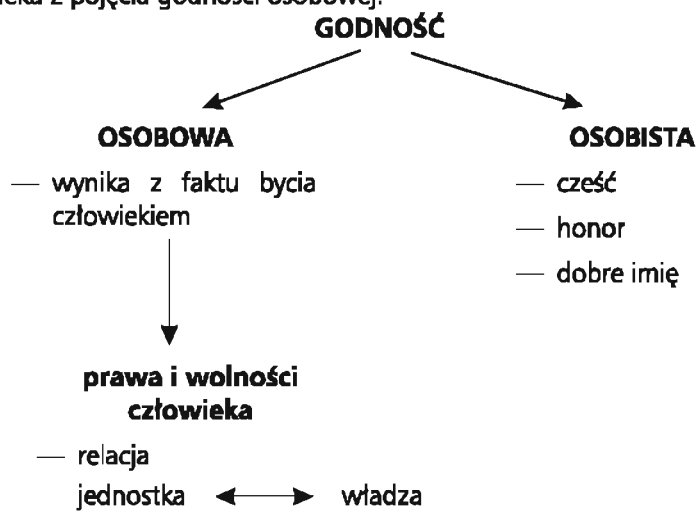
3. Poproś uczniów, aby dobrali się w pary i porozmawiali o takich sytuacjach z życia, w których czuli, że ich godność została naruszona.

4. Zachęć do wypowiedzi na forum grupy. Staraj się pogrupować sytuacje w kategorie dotyczące dwóch relacji: jednostka — władza, jednostka — jednostka. Podsumuj tę część zajęć.

Każdy człowiek niezależnie od koloru skóry, oczu, pochodzenia społecznego, wieku, sytuacji, w jakiej się znajduje, posiada niezbywalną godność, z której wynikają jego prawa i wolności.

Prawa i wolności człowieka dotyczą relacji jednostka — władza (znaczenie wertykalne), nie dotyczą relacji między ludźmi (znaczenie horyzontalne). Jednakże ograniczenia praw najczęściej wynikają z konieczności ochrony praw i dobra innych ludzi. Regulacje prawne wprowadzane i respektowane przez władzę porządkują obszary sprzeczności i wykluczania się realizacji praw w odniesieniu horyzontalnym.

5. Narysuj wykres i wyjaśnij różnice między godnością osobową a osobistą. Wskaż wynikanie praw i wolności człowieka z pojęcia godności osobowej:

6. Rozdaj każdemu uczestnikowi zajęć duże arkusze papieru, mazaki, taśmę papierową. Poproś, aby każdy z uczniów położył się na arkuszu papieru (można skleić dwa arkusze formatu A-1), a inna osoba obrysowała jego kontur. Zadaniem każdego uczestnika jest wpisanie w kontur ważnych informacji o sobie — odpowiedzi na pytania według wzoru umieszczonego w materiale pomocniczym nr 2.

7. Poproś o położenie „ludzików” obok siebie na podłodze. Zaproponuj uczestnikom zajęć spacer po sali. Stań z boku i uważnie obserwuj to, co się będzie działo. Zwróć uwagę na:

- spontaniczne wypowiedzi uczniów,
- wybór drogi poruszania się uczestników zajęć.

8. Usiądźcie w kręgu. Poproś uczestników o wypowiedzi związane z poprzednim ćwiczeniem:

— Co czuli?

— Co udało im się zaobserwować?

Nie przerywaj, nie komentuj, pozwól na swobodne refleksje.

Najczęściej uczestnicy zajęć chodzą obok arkuszy papieru, starając się nie nadepnąć na ludzkie kontury. Bywa też i tak, że dosyć swobodnie poruszają się, nie zważając na leżący papier. Działa tu psychologiczna zasada dowodu społecznego, która głosi, że o tym, czy coś jest poprawne czy nie, decydujemy poprzez odwołanie się do tego, co myślą (czynią) na dany temat inni ludzie. Im więcej osób zacznie chodzić w kółko, nie depcząc papieru, tym większe prawdopodobieństwo, że inni też tak będą się poruszać.

Warto o tym powiedzieć uczestnikom zajęć. Można też odwołać się do innych sytuacji, w których występuje ta psychologiczna zasada ludzkiego zachowania.

Porozmawiajcie o uczuciach. Co czuli, gdy ktoś nadepnął na ich kontur, na kontury innych ludzi? Jakie uczucia towarzyszą człowiekowi, gdy jego godność zostanie „zdeptana”?

Uwaga! Ćwiczenie to dostarcza uczestnikom zajęć silnych przeżyć emocjonalnych. Mogą się zdarzyć nieprzewidziane przez nauczyciela reakcje uczniów (na poziomie uczuć i zachowań). Dlatego też wskazane jest, aby nauczyciel posiadał wiedzę i umiejętności psychologiczne potrzebne do przeprowadzania tego typu zadań oraz dysponował taką ilością czasu, która pozwoli mu „zadbać” o emocje wszystkich uczestników zajęć.

Inny wariant:

Poproś, aby uczniowie wyobrazili sobie taką sytuację, że ktoś depcze arkusze papieru z narysowanymi przez nich konturami ludzkimi.

Zadaj pytania:

- Co mogliby odczuwać?
- Jak mogliby w związku z tym się zachować?
- Jakie uczucia towarzyszą człowiekowi, gdy jego godność zostanie zdeptana?

Poproś, aby każdy z nich posadził na kolanach swojego „ludzika” i mocno go przytulił. Pozwól na swobodną refleksję po tym ćwiczeniu.

9. Rozdaj materiał pomocniczy nr 3 — Powszechną Deklarację Praw Człowieka — wstęp, artykuły 1 i 2. Zachęć uczestników zajęć do przeczytania preambuły oraz obu artykułów. Poproś o podkreślenie tych zdań, które wydają im się szczególnie ważne. Przeczytajcie je głośno i skomentujcie.

10. Przymocujcie na ścianach arkusze papieru z konturami ludzkimi. Zachęć uczniów do obejrzenia tej galerii i zanotowania wszystkiego, co łączy członków klasy i wszystkiego, co ich różni. Porozmawiajcie o tym.

11. Podsumuj lekcję.

To, co łączy wszystkich ludzi to fakt posiadania niezbywalnej godności osobowej, z której wynikają ich prawa i wolności. Ludzie różnią się między sobą. Każdy z nas jest istotą jedyną, wyjątkową, niepowtarzalną.

12. Poproś o przyniesienie na następną lekcję jak najwięcej ludzkich twarzy, różniących się od siebie w sposób znaczący, np. kolorem skóry, oczu, włosów itp.

Celem następnej lekcji mogłoby być ćwiczenie umiejętności wczuwania się w sytuację innych ludzi.

Bibliografia

- Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M., *Psychologia społeczna, serce i umysł*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 1998
- Dziedzic I., *Drama i wychowanie*, Wydawnictwa CODN, Warszawa 1998
- *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*, praca zbiorowa pod redakcją T. Pilcha, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000
- *Prawa i wolności człowieka* — scenariusze lekcji do szkół podstawowych i średnich — praca zbiorowa pod redakcją E. Stawowy, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1996
- *Szkola Praw Człowieka* — teksty wkładów, Wydawnictwo EXIT, Warszawa 1996
- Szyszkowska M., *Filozofia prawa i filozofia człowieka*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1989

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

Nie lubię

Nie lubię, gdy mówią po imieniu,
gdy w zdaniu jest co drugie słowo — brat.
Nie lubię, gdy mnie klepią po ramieniu
z uśmiechem wykrzykując — kopę lat!
Nie lubię, gdy czytują moje listy
przez ramię odczytując treść ich kart.
Nie lubię tych, co myślą, że na wszystko
najlepszy jest cios w pochylony kark.

Nie znoszę, gdy do czegoś ktoś mnie zmusza.
Nie znoszę, gdy na litość brać mnie chce.
Nie znoszę, gdy z butami leżą w duszę,
tym bardziej, gdy mi napluć w nią starają się.
Nie znoszę much, co żywią się krwią świeżą,
nie znoszę psów, co szarpią mięsa strzęp.
Nie znoszę tych, co tępo w siebie wierzą,
gdy nawet już ich dławi własny pęd!

Nie cierpię poczucia bezradności,
z jakim zaszczute zwierzę patrzy w lufy strzelb.
Nie cierpię zbiegów złych okoliczności,
co pojawiają się, gdy ktoś osiąga cel.
Nie cierpię więc niewyjaśnionych przyczyn,
nie cierpię niepowetowanych strat,
nie cierpię liczyć niespełnionych życzeń,
nim mi ostatnie uprzejmy spełni kat.

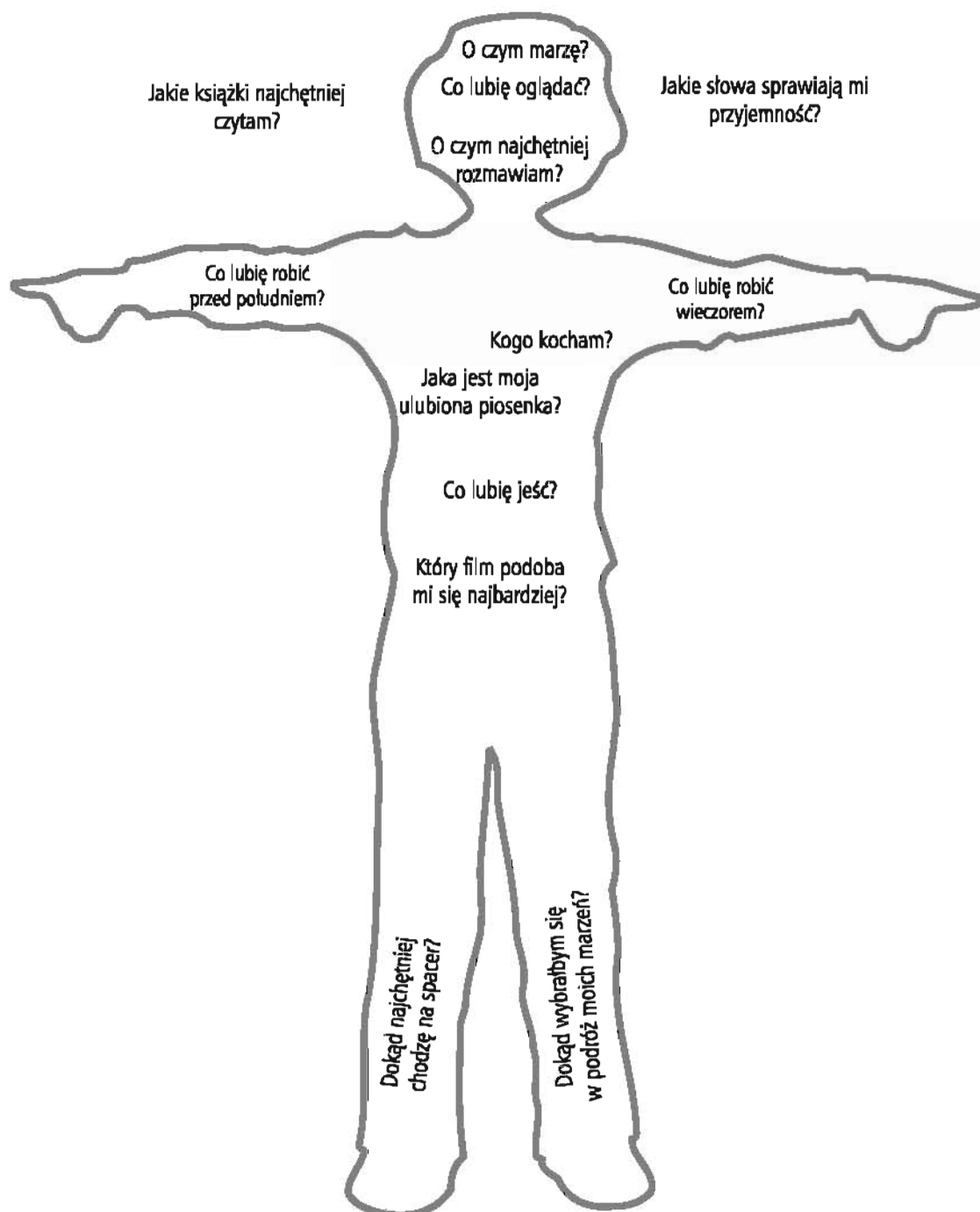
Ja nienawidzę, gdy przerwie mi rozmowę
w słuchawce suchy, metaliczny szcęk.
Ja nienawidzę strzałów w tył głowy,
do salw w powietrze czuję tylko wstręt.
Ja nienawidzę siebie, kiedy tchórzę,
gdy wytłumaczeń dla tajdactw szukam swych,
kiedy uśmiecham się do tych, którym służę,
choć z całej duszy nienawidzę ich!

Włodzimierz Wysocki

Jacek Kaczmarski — tłumaczenie

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

POWSZECHNA DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA

przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 10 grudnia 1948 r.

Wstęp

Zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,

zważywszy, że brak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do ataków barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, a nadejście świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz wolności od strachu i niedostatku, ogłoszono jako najwznioślejszy cel człowieka,

zważywszy, że jest istotne, aby prawa człowieka były chronione przez przepisy prawa, tak aby człowiek nie musiał, doprowadzony do ostateczności, uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi,

zważywszy, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa, w godność i wartość osoby ludzkiej, i w równe prawa mężczyzn i kobiet oraz dały wyraz swej stanowczej woli popierania postępu społecznego i polepszania warunków życia w większej wolności,

zważywszy, że państwa członkowskie zobowiązały się we współpracy z Narodami Zjednoczonymi do zapewnienia powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych wolności,

zważywszy, że jednakowe pojmowanie tych praw i wolności ma ogromne znaczenie dla pełnej realizacji tego zobowiązania,

Zgromadzenie Ogólne ogłasza uroczystie niniejszą Powszechną Deklarację Prawa Człowieka jako wspólny cel dla wszystkich ludów i narodów, aby każda jednostka i każdy organ społeczeństwa, zachowując stale w pamięci niniejszą Deklarację, dążyły poprzez nauczanie i wychowanie do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności, i aby zapewniły poprzez stopniowe kroki, w zasięgu krajowym i międzynarodowym ich powszechne i skuteczne uznanie i poszanowanie, zarówno wśród ludów samych państw członkowskich, jak i wśród ludów terytoriów pod ich jurysdykcją.

Artykuł 1

Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swoich prawach. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem, i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Artykuł 2

Każdy człowiek jest uprawniony do korzystania z wszystkich praw i wolności wyłożonych w niniejszej Deklaracji bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek inne różnice.

Nie wolno ponadto czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przynależy, bez względu na to, czy jest on niepodległy, powierniczy, autonomiczny lub poddany innym ograniczeniom suwerenności.

Katarzyna Koszewska

GODZINA WYCHOWAWCZA

DZIECI UCHODźCY

Czy wiesz, jak wiele dzieci uchodźców każdej nocy kładzie się spać głodnych? Czy wiesz, że na każde ośmioro dzieci uchodźców tylko jedno kiedykolwiek chodziło do szkoły? Większość tych dzieci nigdy nie było w kinie, w parku, w muzeum. Wiele z nich wychowało się za drutem kolczastym lub w zamkniętym obozie. Te dzieci nigdy nie widziały krowy ani psa. Nierzadko myślą, że trawa to coś do jedzenia, a nie miejsce, gdzie można poskakać i pobiegać. Dzieci uchodźców, to najsmutniejsza część mojej pracy, ale jej właśnie poświęcam coraz więcej uwagi.

Sadako Ogata
Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych
ds. Uchodźców

Wstęp

Zgodnie z Konwencją Genewską, uchodźcą jest osoba, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”.

W związku z tak zdefiniowanym pojęciem uchodźcy, rodzi się pytanie o sytuację dzieci — uchodźców. Dzieci pozbawionych radości dzieciństwa, często głodnych, wspólnie z dorosłymi lub samodzielnie przeżywających dramatyczne chwile. Chwile, których zdarza się, po prostu nie rozumieją. Szczegółowe przepisy prawne zapewniają im (ciągle nie wystarczającą) opiekę państwa, pod kuratelą którego się znajdują. Ważne jest zrozumienie ich sytuacji. Odpowiedź na pytanie: co czują? — jest trudna. Jeszcze trudniejsze jest znalezienie odpowiedzi na pytania o sens życia, o nasze w nim miejsce, o motywy i wartości, którymi kierujemy się w życiu.

Zrozumieć drugiego człowieka to lepiej zrozumieć siebie. I temu właśnie poświęcone są te zajęcia.

Cele

- Uwrażliwienie na problem zjawiska uchodźstwa we współczesnym świecie w kontekście sytuacji dzieci uchodźców.
- Ćwiczenie umiejętności wczuwania się w sytuację innych ludzi.
- Nabycie umiejętności konstruowania dramy jako zdarzenia parateatralnego, w tym: tworzenie czasu akcji, budowanie miejsca akcji, zaludnianie przestrzeni, tworzenie zdarzenia, przedstawienie zdarzenia w postaci dramy stop-klatki.

Metody

Współpraca w grupie, drama — stop-klatka

Pojęcia kluczowe

Uchodźca, drama

Środki dydaktyczne

Karty „Persona” lub wycięte z kolorowych czasopism twarze ludzkie naklejone na tekturę, film „Make a Little Difference” (o dzieciach uchodźcach), broszura „Dzieci uchodźcy” UNHCR (w scenariuszu umieszczono fragmenty tekstów — historie życia dzieci jako materiały pomocnicze), kartki papieru, długopisy, mapa świata.

Materiały pomocnicze

- nr 1 — Cudzoziemcy poniżej 18 roku życia samodzielnie starający się o status uchodźcy w Polsce
- nr 2 — Historia Narina
- nr 3 — Historia Jacoba
- nr 4 — Historia Amry
- nr 5 — Pięciostopniowe ćwiczenie Dorothy Heathcote

Czas trwania

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Zapytaj uczniów o współczesne wydarzenia na świecie, które przyczyniły się do tego, że ludzie na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych — opuszczają granice swego państwa i nie mogą lub nie chcą korzystać z jego ochrony.

2. Odnajdźcie wspólnie na mapie świata regiony, w których to zjawisko jest szczególnie nasilone.

3. Wyjaśnij pojęcie „uchodźca” i przedstaw cele lekcji.

4. Podziel uczestników zajęć na mniejsze grupy. Każdej z nich wręcz kilka kart PERSONA Polskiego Stowarzyszenia Pedagogów Zabawy KLANZA lub naklejone na twardej tekturze twarze osób wycięte z różnych kolorowych gazet.

(Persona [łac.] — maska używana przez aktorów; człowiek jako osoba)

5. Omów zasady korzystania z kart.

Karty „Persona” są zaproszeniem, aby w formie zabawy spojrzeć na świat oczami innej osoby i wyobrazić sobie, jakie mogłyby być jej pragnienia, uczucia, zasady postępowania:

- w grze nie ma współzawodnictwa, ważna jest spontaniczność i osobiste zaangażowanie,
- nie należy przerywać i poprawiać wypowiedzi osób ani inaczej interpretować znaczenia kart, które wybrali,
- każdy z grupy może spasować i odmówić wypowiedzi.

6. Poproś, aby każdy członek swojej grupy wyciągnął jedną kartę i na jej podstawie opisał osobę, szukającą pomocy w kraju, który symbolizować ma następna wyciągnięta przez niego karta. Należy opisać: kim jest ta osoba, której kartę wyciągnął, czy ma rodzinę, skąd pochodzi, do jakiego kraju chce się udać, jakie ma oczekiwania, jakich problemów, czekających na nią, jest świadoma.

Uwaga! Następna osoba może wyciągnąć swoje karty i rozpocząć opowieść tylko wtedy, gdy jej poprzednik skończy mówić. Jednoczesne wyciąganie kart przez członków grupy utrudnia aktywne słuchanie.

7. Omów pracę grup. Zapytaj o refleksje. Czy łatwo im było wczuć się w sytuację innych osób? Co ułatwiało, a co utrudniało zadanie?

8. Powiedz, że uchodźcami mogą być również dzieci. Uciekają ze swoich krajów, najczęściej z rodzicami, ponieważ ich życiu zagraża niebezpieczeństwo. Stają się świadkami straszliwych cierpień. Same również ich doznają. Zdarza się, że w panice zostają opuszczone albo zmusza się je, by stanęły po którejś ze stron w wojnie, której zazwyczaj nie rozumieją.

9. Rozdaj materiał pomocniczy nr 1 — tabela: „Cudzoziemcy poniżej 18 roku życia samodzielnie starający się o status uchodźcy w Polsce”.

Wspólnie ją przeanalizujcie. Zadaj pytania pomocnicze:

- Z jakich państw najwięcej dzieci stara się o status uchodźcy?
- W jakich latach znacznie wzrosła liczba starających się?
- Co było tego przyczyną?

10. Zaproś uczestników zajęć do obejrzenia filmu o dzieciach uchodźcach (kaseta video w wersji polskiej do otrzymania w Biurze Łącznikowym UNHCR, Aleja Róż 2, 00-556 Warszawa). W tym filmie dzieci uchodźcy z różnych kontynentów opowiadają o swoich doświadczeniach. Ich rówieśnicy z Europy dzielą się swoimi refleksjami na ten temat.

Inny wariant:

Poproś uczestników zajęć o omówienie artykułów prasowych, które dotyczą sytuacji życiowej dzieci — uchodźców. Znajdźcie na mapie świata te państwa, w których rozgrywają się dramatyczne wydarzenia.

11. Podziel uczestników zajęć na 3 grupy. Każda grupa otrzymuje jeden tekst — historię życia dziecka.

- Grupa I — historię Narina (materiał pomocniczy nr 2)
- Grupa II — historię Jacoba (materiał pomocniczy nr 3)
- Grupa III — historię Amry (materiał pomocniczy nr 4)

12. Zadaniem członków grup będzie indywidualne zapoznanie się z tekstem, a następnie wspólne wyreżyserowanie w grupie jednej ze scen. Grupy przedstawiają scenę zachowując następujące zasady:

- na scenie zagra 5 osób,
- aktor mówi tylko jedno zdanie lub jeden wyraz wyraźnie zapisane na kartce, którą trzyma w dłoni podczas gry,
- po odegraniu „aktorzy” zamierają w wymyślonych pozach.

13. Zaproś „aktorów” z pierwszej grupy do odegrania fragmentu opowieści. Zespół samodzielnie wybiera dla siebie określoną przestrzeń. W trakcie gry staraj się zapamiętać kolejność wypowiedzianych zdań (lub słów). Będzie to potrzebne podczas zadawania pytań po zamarcu „aktorów” we wcześniej wymyślonych pozach. Podejdź do poszczególnych postaci, zadaj pytania i przeczytaj odpowiedzi z kartki trzymanej w ręku „aktora”.

A oto pytania do poszczególnych „aktorów” (możesz również skorzystać z materiału pomocniczego nr 5):

- Co robisz?

- Dlaczego to robisz?
- Na kim się wzorujesz?
- Co chcesz przez to osiągnąć?
- Jaka jest twoja filozofia? W co wierzysz?

Inny wariant:

Zagrać może 6 osób. W takim przypadku do powyższych pytań dodaj jeszcze jedno:

- Co jest dobre?

14. Zaprosz kolejno „aktorów” z innych grup do odegrania zaplanowanych scen. Za każdym razem postępuj w sposób opisany wyżej, czyli po odegraniu i „zastygnięciu” przez „aktorów”, zadawaj pytania i odpowiadaj na nie, czytając odpowiedzi z kartek trzymanyh w ręku. Pamiętaj o kolejności wygłaszanych kwestii!

Drama jest wyrazem ludzkich interakcji, w których zasady i wzory postępowania można zbadać, ponieważ dana chwila może być oderwana od innych, powtórzona, odegrana na nowo z innymi rozwiązaniami (...)
Dorothy Heathcote

15. Poproś uczestników zajęć o refleksje. Pozwól na swobodne wypowiedzi, nie przerywaj, nie oceniaj. Zadbaj o to, aby każdy mógł się wypowiedzieć.

16. Wspólnie podsumujcie zajęcia. Zapytaj:

- Czy przeżycia, których doświadczyli, pozwalają im lepiej zrozumieć sytuację dzieci — uchodźców?
- Czy dowiedzieli się czegoś więcej o sobie?
- Jaki wniosek mogą wyciągnąć z ostatniego ćwiczenia?

W życiu najczęściej oczekujemy odpowiedzi wprost na zadawane nam pytania. Jeżeli odpowiedź zgadza się z naszymi oczekiwaniami, nie zastanawiamy się dłużej nad chwilą, która mija, ale uświadamiamy sobie sytuację, w której się znaleźliśmy.

Oto przykład:

CZYNNOŚĆ Co robisz?	Chronię się przed słońcem pod tym uschniętym krzakiem...
MOTYWACJA Dlaczego to robisz?	...ponieważ w południe słońce jest zbyt gorące dla wędrowca.
ZAANGAŻOWANIE Co chcesz przez to osiągnąć?	Mam nadzieję, że znajdę pomoc — leki dla mojego dziecka, jedzenie dla nas i ochronę przed mordercami.
MODEL Na kim się wzorujesz?	Patrzyłam, jak w obozie mój mąż umierał od ran postrzałowych — opuszczenie obozu oznacza możliwość przeżycia, więc wolę go opuścić.
FILOZOFIA Jaka jest twoja filozofia?	Jestem ofiarą politycznego konfliktu i międzynarodowej obojętności — nie mam niczego i nikogo poza moim dzieckiem i próbuję wytrwać w postanowieniu, aby ocalić życie.

Zdarza się jednak, że co innego mówimy, a co innego myślimy.

Oto, co mówię...

Muszę odpocząć, ale zaraz pójdę dalej ze względu na dziecko.

Oto, co myślę ...

Jeśli nikt nam nie pomoże, umrzemy w tej podróży.

W przypadku odpowiedzi nie wprost na zadane pytania, paradoksalnie zaczynamy zastanawiać się nad tym, o co w tym wszystkim chodzi i ...

**„... nie zaprzestaniemy poszukiwań
A na koniec wszelkich naszych odkryć
Przybędziemy tam, skąd wyruszyliśmy
I po raz pierwszy naprawdę poznamy to miejsce.”**

T. S. Eliot

17. Praca domowa. Poproś uczestników zajęć o zbadanie sytuacji prawnej dzieci — uchodźców pozbawionych opieki rodziców lub innych opiekunów. Oto propozycje zagadnień do opracowania:

- Podstawy prawne.
- Status prawny dzieci bez opieki.
- Opieka czy kuratela państwa?
- Postępowanie o nadanie statusu uchodźcy.
- Readmisja dzieci bez opieki.
- Zatrzymanie dzieci.
- Edukacja.

Podziel uczestników zajęć na trzy grupy. Każdej z mniejszych grup przydziel np. po dwa zagadnienia. Zadaniem członków mniejszych grup jest zebranie jak największej ilości informacji na dany temat. Adresy instytucji, w których można uzyskać powyższe informacje znajdziesz w naszym opracowaniu.

18. Kolejne spotkania z młodzieżą mogą mieć w dalszym ciągu formę zajęć warsztatowych prowadzonych metodą:

- debaty, np. na temat: Problemy dzieci — uchodźców w państwie polskim,
- projektu: Co mogę zrobić dla dzieci — uchodźców?

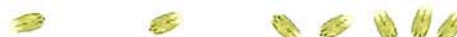
MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

CUDZOZIEMCY PONIŻEJ 18 ROKU ŻYCIA SAMODZIELNIE STARAJĄCY SIĘ O STATUS UCHODźCY W POLSCE

KRAJ	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Afganistan				12	78	43	30	20
Armenia	4	3	10	2	22	17	29	5
Azerbejdżan		2			96	1		1
Bangladesz						72	34	
Bośnia i Hercegowina	5	29	3					
Indie				4	18	27	10	
Irak				1	9	14	6	
Iran	2			1	2			
Jugosławia	3	7	4		2		44	7
Liban	1				5		2	
Liberia						7	1	
Pakistan				1	64	118	27	1
Rosja	1			3	2	2		
Somalia				6	7	4	3	
Sri Lanka				4	82	146	100	7
RAZEM	23	42	20	40	409	461	297	50

Uwaga: Suma obejmuje także pojedyncze osoby z innych krajów, nie uwzględnionych w tabeli.

Źródło: „Z obcej ziemi”, nr 9, maj 2000, Wyd. UNHCR

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

HISTORIA NARINA

Narin jest chłopcem z Kambodży, który spędził wiele lat jako uchodźca w Tajlandii, obserwując, jak po kolei znikali członkowie jego rodziny. Obecnie mieszka w sierocińcu na przedmieściach stolicy Kambodży, Phnom Penh.

„Przez większość mojego 13-letniego życia Kambodża była ojczyzną, którą znałem tylko z zastyszanych opowiadań. Słyszałem jedynie, że w Kambodży toczy się wojna i jest to kraj, w którym giną ludzie. Kraj, w którym ludzie stają się uchodźcami, tak jak ja. Przez większość mojego życia moim domem była Strefa 2 — wielki obóz dla uchodźców w Tajlandii. Nie jestem pewien, czy urodziłem się w Strefie 2. Mój brat i siostra urodzili się tam i tam również zostawili nas nasi rodzice.

Ale Strefa 2 nie była taka zła. Mieliśmy całkiem niezłe życie do chwili, kiedy pięć lat temu aresztowano mojego ojca. Byłem najlepszy w klasie. Uczyłem się bardzo pilnie, ponieważ wierzyłem, że wykształcenie to droga do dobrej pracy.

Kiedy mój ojciec trafił do więzienia, matka sprzedała kupony żywnościowe całej rodziny, aby zapłacić za jego uwolnienie. Później sprzedała moją siostrę parze, która nie miała dzieci, dzięki czemu mogła zdobyć pieniądze na jedzenia dla nas.

Kiedy mój ojciec wyszedł z więzienia, powiedział nam, że musi wracać do Kambodży, by zarobić pieniądze, które umożliwią zwrot naszych kuponów żywnościowych. Ale już nigdy stamtąd nie powrócił.

Utracone dzieciństwo

Tak więc zamiast iść do szkoły lub bawić się na podwórku, poszedłem do pracy.

Czasem chodziłem na cmentarz zbierać miętę, żeby ją sprzedać lub wymienić na cukier, a cukier na ryż.

W tym czasie moja mama była tak smutna, że cały czas piła. Kupowała alkohol za pieniądze, które zarabialiśmy na jedzenie.

Któregoś dnia nie mieliśmy w ogóle jedzenia, a moja mama była pijana. Wtedy wzięto mnie i mojego brata do sierocińca. Dom dziecka zapytał ludzi, którzy kupili naszą siostrę, czy chcieliby wziąć również nas. Oni odmówili.

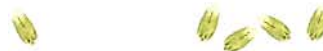
Dowiedziałem się, że moja matka rozpoczęła życie z innym mężczyzną.

Ponieważ tak bardzo tęskniłem za siostrą, poszedłem tam, gdzie mieszkała. Wszedłem, poprosiłem o szklankę wody i zobaczyłem jej twarz. Nie powiedziałem tym ludziom, że to moja siostra, chociaż było mi strasznie smutno.

Teraz mieszkam z moim bratem w sierocińcu w dystrykcie Takhmau, około siedem kilometrów od Phnom Penh.

Dobrze jest mi w sierocińcu, ale pragnąłbym być z powrotem ze swoją siostrą.”

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

HISTORIA JACOBA

Przez długi czas Jacob marzył o życiu tam, gdzie nie toczą się walki. Pewnego dnia zdecydował się uciec ze swojej wioski w południowym Sudanie.

„W mojej rodzinnej wiosce w południowym Sudanie walki toczyły się właściwie wszędzie. Nie było szkoły i cały czas spędzałem na zajmowaniu się zwierzętami i zabawie.

Przez długi czas myślałem o ucieczce do miejsca, gdzie nie ma wojny, gdzie z powrotem mógłbym chodzić do szkoły, gdzie byłoby jedzenie i bomby nie raniłyby kóz mojego ojca.

Czas uciekać

Wiedziałem, że to miejsce istnieje nie tylko w moich marzeniach, ponieważ słyszałem, jak ludzie w mieście mówili o tym i planowali ucieczkę.

Wielu ludzi tam podążało. Zapytałem ojca: „Czy nie moglibyśmy teraz tam iść?” Ale on powiedział, że to zbyt niebezpieczne. Ludzie umierali po drodze z głodu i pragnienia.

Obok nas mieszkała samotna kobieta z dwójką dzieci. Jej mąż został zabity w walkach.

Dopiero wtedy, kiedy ona uciekła, uznałem, że nadszedł czas dla mnie. Odszedłem, nie mówiąc o tym nikomu. Nawet ojcu.

Drogą szło wielu ludzi. Nie miałem nic. Ani odzieży, ani jedzenia.

Pierwszego dnia nic nie jadłem. Po prostu biegłem.

Z pierwszej nocy zapamiętałem dzikie zwierzęta, które widziałem wzdłuż drogi. Tak się bałem, że wspiąłem się na drzewo, żeby spać.

Ale nie mogłem spać. Bałem się, że coś wejdzie i ściągnie mnie na dół, albo że spadnę.

Długa i niebezpieczna podróż

Następnego dnia odnalazłem kobietę, która mieszkała w sąsiedztwie w mojej rodzinnej wiosce. Zapytała mnie, dlaczego uciekłem bez nikogo, kto by się o mnie zatroszczył.

Powiedziałem jej, że wszyscy uciekali od bomb. Nawet nasze kozy były bombardowane. Nikt nie miał czasu uprawiać ziemi.

Powiedziała: „W porządku, możesz iść z nami”.

I tak szliśmy przez wiele dni. Pewnego dnia trafiliśmy w miejsce, które było zaminowane. Kogoś rozerwało, wszyscy zaczęli uciekać, wszędzie była krew. Złapał się mocno za rękę i biegliśmy razem przez pole. Dotarliśmy do rzeki. Na drugim brzegu było mnóstwo ludzi. Wszyscy byli głodni. Kontynuowaliśmy zatem naszą wędrówkę, a z nami maszerowali inni. W ten sposób nasza grupa rosła z dnia na dzień.

Przechodziliśmy przez wiele opustoszałych wsi, skąd ludzie, podobnie jak my, uciekali. Widzieliśmy wsie, gdzie nie było nawet kotów. Nie mieliśmy żywności, ludzie zaczęli jeść liście.

Miejsce marzeń Jacoba

Po dziesięciu dniach ludzie w naszej grupie zaczęli umierać. Pewnej nocy starszy mężczyzna usiadł na drodze i powiedział, że dalej nie może iść. Godzinę później już nie żył. Przeszliśmy kolejną rzekę, wówczas samoloty zrzuciły na nas bomby. Byłem bardzo zmęczony i myślałem, że już nigdy nie znajdziemy obozu. Ale kobieta powiedziała mi: „Jesteśmy blisko. Po przekroczeniu granicy z Etiopią nie będziemy już mieli więcej problemów”.

Trzy godziny później dotarliśmy do obozu. Jest w nim wielu takich ludzi jak ja, z Sudanu. To miejsce, o którym marzyłem. Teraz znowu chodzę do szkoły. W obozie jest jedzenie i lekarstwa. Dźwięk samolotów nie budzi już mojego przerażenia, ponieważ wiem, że na ich pokładzie jest żywność, a nie bomby. Ale kiedy słyszę samoloty, pamiętam również o ojcu i braciach, którzy zostali w mojej wiosce, wtedy robi mi się bardzo smutno. Myślę, że tego dnia, kiedy uciekłem, oni mogli pomyśleć, że ich nie Kocham. Chciałbym wrócić do domu.”

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 4

HISTORIA AMRY

Amra jest uchodźcą z Bośni, mieszka wraz z mamą i siostrą w górach Szwajcarii. Każdego dnia myśli o swojej młodszej siostrze Elmie, z którą została rozdzielona podczas ucieczki z Bośni.

„Nazywam się Amra. Mam 13 lat. Pochodzę z bośniackiego miasta, leżącego 30 kilometrów od Djakova. Mam siostrę Zelmę, która ma 6 lat. Ale w Chorwacji mam jeszcze jedną siostrę, Elmę, która ma 9 lat. Nie wiemy dokładnie, gdzie ona się znajduje. Bardzo się o nią martwimy.

Bośnia była piękna. Było tam piękniej, niż gdziekolwiek indziej. Bardzo lubiłam swój kraj. Ale wybuchła wojna i widziałam, jak zabijano wielu ludzi. Podpalano domy. Ludzie nie mieli gdzie spać. Było naprawdę bardzo ciężko.

Wtedy przyszli żołnierze

Ponieważ nie mieliśmy wiele do jedzenia, mój ojciec i Elma poszli do domu mojego dziadka, zaś moja matka poszła z Zelmą i mną do wioski naszej babci. Ale żołnierze przyszli również do tej wioski. Byli brudni i odrażający. Wszyscy mieli karabiny i zabijali ludzi. Moja mama dotarła do wioski i powiedziała nam, że musimy uciekać do Chorwacji. Mama próbowała zabrać również Elmę, ale ponieważ wysadzono most, nie mogła się już do niej dostać.

Droga ku bezpieczeństwu

Moja mama, Zelma i ja zabrałyśmy się ciężarówką do Splitu w Chorwacji, gdzie załadowałyśmy się na statek do Rijeki. Zabrało nam to 13 godzin. Następnie jechałyśmy 12 godzin pociągiem do Gasinci, gdzie trafiliśmy do centrum dla uchodźców, w którym już znajdowało się 3000 ludzi. Było jedzenie, choć czasem go trochę brakowało. Nie miałam nic poza jednym ubraniem na sobie.

Mieszkałyśmy w centrum dla uchodźców dwa miesiące. Pewnego dnia pojawili się jacyś ludzie i zapytali, czy chcemy jechać do Szwajcarii. Opuściłyśmy zatem Chorwację. Podróż do Szwajcarii zajęła nam 30 godzin.

Bezpiecznie, ale smutno

Obecnie mieszkam w domu w Ilanz, w górach blisko granicy z Austrią. Jest tu bardzo nudno. Mieszkam wraz z innymi 17 rodzinami. Jest tu może około 70 ludzi z całej Bośni. Moja mama jest w sumie bardzo nieszczęśliwa. Nie może pracować. Służby socjalne dają nam trochę pieniędzy, ale my wolelibyśmy być niezależni, jak zawsze, kiedy mieszkaliśmy w Bośni, u siebie.

Nieznane otoczenie

Moja mama cały czas bardzo martwi się o moją siostrę. Chciałabym mieć pieniądze, by wezwać Międzynarodowy Czerwony Krzyż do poszukiwań mojej siostry. Nie chcę zostać w tym domu. Ludzie tutaj chcieliby wrócić do Bośni, ale ja chcę jechać do Ameryki. Chcę jechać do Bostonu, ponieważ moja ulubiona grupa rockowa „New Kids on the Block” mieszka w tym mieście. Byłabym tak szczęśliwa, gdybym mogła pojechać do Ameryki, ale nie pojechałabym tam bez mojej siostry.”

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 5

PIĘCIOSTOPNIOWE ĆWICZENIE DOROTHY HEATHCOTE	
CZYNNOŚĆ	Co robisz?
MOTYWACJA	Dlaczego to robisz?
ZAANGAŻOWANIE	Co chcesz przez to osiągnąć? Co to dla Ciebie znaczy? Co z tego masz?
MODEL	Na kim lub na czym się wzorujesz? Co sprawiło, że uważasz, iż dane zachowanie jest odpowiednie w danej sytuacji?
FILOZOFIA	Jeśli jesteś osobą, która zachowuje się w określony sposób w danych okolicznościach, za jaką osobę się uważasz? Jaka jest Twoja filozofia życiowa? W co wierzysz? Jakie są Twoje zasady, przyzwyczajenia, normy kulturowe?
OD NISKIEJ DO WYSOKIEJ ŚWIADOMOŚCI WYDARZENIA	

Katarzyna Koszewska

GODZINA WYCHOWAWCZA

W ROLI INNEGO

*Ale chroń mnie Panie od pogardy,
Przed nienawiścią chroń mnie Boże.*

Natan Tanenbaum

Wstęp

Ludzie w różny sposób definiują słowo: tolerancja. Powszechnie przyjmuje się, że tolerancja to wyrozumiałość wobec przekonań odmiennych od naszych własnych. Jej istota polega na uznaniu prawa innych ludzi do zachowań zgodnych z ich przekonaniami, nawet gdy nam się one nie podobają, oraz braku nacisku na ich zmianę. Tolerancja może odnieść się jedynie do takich postaw i działań ludzkich, które nie naruszają w wyraźny sposób zasad współżycia społecznego. Zatem przyzwolenie na chuligaństwo, wandalizm, kradzieże, naruszenie godności drugiego człowieka itp. byłoby wyrazem źle pojętej tolerancji. Mówiąc o tolerancji, warto więc mówić również o jej granicach. Aby być człowiekiem tolerancyjnym, czyli człowiekiem pozbawionym uprzedzeń, nie dyskryminującym innych ludzi, tylko dlatego, że różnią się od nas kolorem skóry, wyglądem zewnętrznym czy wyznawaną religią, potrzebna jest umiejętność wczuwania się w sytuację innego. Potrzebna jest empatia.

Zrozumieć drugiego człowieka to tak, jakby lepiej zrozumieć siebie. I temu właśnie poświęcone są te zajęcia.

Scenariusz jest modyfikacją lekcji „Dzieci uchodźcy”.

Cele

- Uwrażliwienie na problem zachowań nietolerancyjnych wśród dzieci i młodzieży.
- Ćwiczenie umiejętności wczuwania się w sytuację innych ludzi.

- Nabycie umiejętności konstruowania dramy jako zdarzenia parateatralnego w tym: tworzenie czasu akcji, budowanie miejsca akcji, zaludnianie przestrzeni, tworzenie zdarzenia, przedstawienie zdarzenia w postaci dramy stop-klatki.

Metody

Współpraca w grupie, drama — stop-klatka

Materiały pomocnicze

nr 1 — Pięciostopniowe ćwiczenie Doroty Heathcote

Czas trwania

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Poproś uczestników zajęć o skojarzenia związane ze słowem „tolerancja”. Zapisz je.
2. Spróbujcie stworzyć wspólną definicję tego słowa.
Po jej zapisaniu możesz podać określenia innych autorów, np.
  - D. Diderot: „Tolerancja jest nieprzeciwstawianiem się poglądom i działaniom odmiennym od preferowanych przez władze wszelkiego rodzaju”¹.
  - J. Keller: „Tolerancja to uznanie uprawnień wszystkich ludzi do wyrażania własnych opinii i do zachowań, które im odpowiadają, choć sprawiają przykrość innym”².
  - W. Wiśniewski: „Tolerancja to uznanie praw innych ludzi do wyznawania różnych poglądów i odmiennego, niż nasze, postępowania”³.
3. Podziel uczestników zajęć na trzy mniejsze grupy. Zadaniem każdego z członków tych grup będzie opowiedzenie takiej historii z życia szkoły, w której można było zaobserwować zachowania nietolerancyjne.
4. Następnie wspólnie w grupie należy wybrać jedną z opowiedzianych historii i wyreżyserować jedną ze scen, przyjmując następujące zasady:
  - na scenie zagra 5 osób,
  - aktor mówi tylko jedno zdanie lub jeden wyraz zapisane wyraźnie na kartce, którą trzyma w dłoni podczas gry,
  - po odegraniu „aktorzy” zamierają w wymyślonych pozach.
5. Zaproś „aktorów” z pierwszej grupy do odegrania fragmentu opowieści. Zespół samodzielnie wybiera dla siebie określoną przestrzeń. W trakcie gry staraj się zapamiętać kolejność wypowiedzianych zdań (lub słów). Będzie to potrzebne podczas zadawania pytań po zamarcu „aktorów” we wcześniej wymyślonych pozach. Podejdź do poszczególnych postaci, zadaj pytania i przeczytaj odpowiedzi z kartki trzymanej w ręku aktora.

A oto pytania do poszczególnych „aktorów” (możesz również skorzystać z materiału pomocniczego nr 1):

¹ M. Ossowska, *Normy moralne — próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 1985.

² Ibidem.

³ Ibidem.

- Co robisz?
- Dlaczego to robisz?
- Na kim się wzorujesz?
- Co chcesz przez to osiągnąć?
- Jaka jest twoja filozofia? W co wierzysz?

Inny wariant:

Zagrać może 6 osób. W takim przypadku do pytań umieszczonych poniżej dodaj jeszcze jedno:

- Co jest dobre?

6. Zaprosz kolejno „aktorów” z innych grup do odegrania zaplanowanych scen. Za każdym razem postępuj w sposób opisany wyżej, czyli po odegraniu i „zastygnięciu” przez „aktorów” zadawaj pytania i odpowiadaj na nie, czytając odpowiedzi z kartek trzymanyh w ręku. Pamiętaj o kolejności wygłaszanych kwestii!

Drama jest wyrazem ludzkich interakcji, w których zasady i wzory postępowania można zbadać, ponieważ dana chwila może być oderwana od innych, powtórzona, odegrana na nowo z innymi rozwiązaniami (...)

Dorothy Heathcote

7. Poproś uczestników zajęć o refleksje. Pozwól na swobodne wypowiedzi, nie przerywaj, nie oceniasj. Zadbaj o to, aby każdy mógł się wypowiedzieć.

8. Wspólnie podsumujcie zajęcia. Zapytaj, czy przeżycia, których doświadczyli, pozwalają im lepiej zrozumieć sytuację osób prześladowanych przez innych, motywy zachowań nietolerancyjnych itp. Czy dowiedzieli się czegoś więcej o sobie?

W życiu oczekujemy najczęściej odpowiedzi wprost na zadawane nam pytania. Jeżeli odpowiedź zgadza się z naszymi oczekiwaniami, nie zastanawiamy się dłużej nad chwilą, która mija, ale uświadamiamy sobie sytuację, w której się znaleźliśmy.

Oto przykład:

CZYNNOŚĆ Co robisz?	Wyśmiewam się z niego.
MOTYWACJA Dlaczego to robisz?	Jest Cyganem.
ZAANGAŻOWANIE Co chcesz przez to osiągnąć?	Udowodnię, że jestem od niego lepsza.
MODEL Na kim się wzorujesz?	Jestem w grupie, która myśli podobnie jak ja, jeżeli będę myślała inaczej — zostanę sama.
FILIZOFIA Jaka jest twoja filozofia?	Ludzie dzielą się na MY i ONI. ONI to inni. Ja to MY. Aby należeć do MY muszą udowodnić, że ONI są gorsi. Dzięki temu mam świadomość, że jestem lepsza.

Zdarza się jednak, że co innego mówimy, a co innego myślimy.

Oto, co mówię...

Jest Cyganem

Oto, co myślę...

Boję się samotności.

W przypadku odpowiedzi nie wprost na zadane pytania, paradoksalnie zaczynamy zastanawiać się nad tym, o co w tym wszystkim chodzi i ...

**„... nie zaprzestaniemy poszukiwań
A na koniec wszelkich naszych odkryć
Przybędziemy tam, skąd wyruszyliśmy
I po raz pierwszy naprawdę poznamy to miejsce.”**

T. S. Eliot

Bibliografia

- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, PWN, Warszawa 1998
- Grzymała-Moszczyńska H., *Uchodźcy*. Podręcznik dla osób pracujących z uchodźcami, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2000
- Hamer H., *Demon nietolerancji*, WSiP, Warszawa 1994
- Koziński J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, PIW, Warszawa 1980
- Ossowska M., *Normy moralne — próba systematyzacji*, PWN, Warszawa 1985
- Ryłko H., *Pokolenie zmian, czego boją się dorośli*, WSiP, Warszawa 1999

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

PIĘCIOSTOPNIOWE ĆWICZENIE DOROTHY HEATHCOTE

CZYNNOŚĆ	Co robisz?
MOTYWACJA	Dlaczego to robisz?
ZAANGAŻOWANIE	Co chcesz przez to osiągnąć? Co to dla Ciebie znaczy? Co z tego masz?
MODEL	Na kim lub na czym się wzorujesz? Co sprawiło, że uważasz, iż dane zachowanie jest odpowiednie w danej sytuacji?
FILOZOFIA	Jeśli jesteś osobą, która zachowuje się w określony sposób w danych okolicznościach, za jaką osobę się uważasz? Jaka jest Twoja filozofia życiowa? W co wierzysz? Jakie są Twoje zasady, przyzwyczajenia, normy kulturowe?
OD NISKIEJ DO WYSOKIEJ ŚWIADOMOŚCI WYDARZENIA	

Marek Kosacz OP

RELIGIA

BYĆ CHRZEŚCIJANINEM

Po długiej wymianie zdań przemówił do nich Piotr: „Wiedziecie, bracia, że Bóg już dawno wybrał mnie spośród was, aby z waszych ust poganie usłyszało słowa Ewangelii i uwierzyli. Bóg, który zna serca, zaświadczył na ich korzyść, dając im Ducha Świętego tak samo jak nam. Nie zrobił żadnej różnicy między nami a nimi, oczyszczając przez wiarę ich serca. Dlatego więc teraz Boga wystawiacie na próbę, wkładając na uczniów jarzmo, którego ani ojcowie nasi, ani my sami nie mieliśmy siły dźwigać. Wierzymy przecież, że będziemy zbawieni przez łaskę Pana Jezusa tak samo jak oni”.

Dzieje Apostolskie 15,7–11

Wstęp

Ludzie różnią się między sobą poglądami, stylem życia, talentami, charakterami... Ale każdy jest godny szacunku, bo każdy ma swoją godność. Piętnowanie kogokolwiek, pokazywanie palcem, wyśmiewanie, traktowanie jak INNEGO niż „wszyscy”, jest krzywdzące i niesprawiedliwe.

Kościół już na początku swoich dziejów stanął przed trudnym problemem: czy na barki chrześcijan, wywodzących się z pogaństwa włożyć najpierw ciężar Prawa Mojżeszowego, a potem ochrzcić i przyjąć do Kościoła, czy od razu ochrzcić i tym samym ominąć Prawo.

Scenariusz tej katechezy nie mówi wprost o problemie uchodźców, ale może stanowić znakomity punkt wyjścia do poruszenia tego tematu. Również innych tematów. Przecież w naszym społeczeństwie ludzi traktowanych jako INNYCH jest, niestety, wciąż bardzo wielu...

Cele

- Poznanie problemów pierwotnego Kościoła.
- Zachęta do osobistej refleksji nad swoim miejscem w Kościele.
- Ożywienie wiary i zaufania do Boga.
- Poznanie nowych metod pracy katechetycznej.
- Ćwiczenie umiejętności pracy w grupie.

Metody

Taniec, drama, praca w małych grupach, praca indywidualna, kolaż, dialog metodą „pustego krzesła”.

Pojęcia kluczowe

Sobór Jerozolimski

Środki dydaktyczne

Pismo Święte, kartki papieru, kasety z muzyką do tańca pt. „Tańce dla grupy” (*Tańce i zabawy dla grupy* — książka i kasety, Polskie Stowarzyszenie Pedagogów i Animatorów KLANZA, Lublin 1995, s. 13. Materiał do nabycia w: KLANZA, ul. Bernardyńska 6/3, 20-119 Lublin, e-mail: biuro@kianza.lublin.pl), magnetofon, schematyczna mapa Ziemi Świętej, zdjęcia z gazet, stare gazety, czyste blankiety telegramowe z poczty, duże arkusze papieru (format A3, A4), klej, taśma klejąca (tzw. papierowa taśma lakiernicza).

Materiały pomocnicze

- nr 1 — Formularz do pracy w grupach
- nr 2 — Blankiet telegramowy
- nr 3 — Plansze do dyskusji
- nr 4 — Kolorowanka

Czas trwania

3–4 lekcje lub jedno spotkanie 2–3 godzinne

Przebieg zajęć

1. Pierwszy krok na tych zajęciach można przeprowadzić w dwóch wariantach: z tańcem lub bez. O wyborze wariantu decydują warunki, w jakich prowadzisz zajęcia, np. wielkość sali, dostęp do magnetofonu i kaset.

Wariant I

Przygotowując katechezę i wybierając wariant z tańcem, przemyśl starannie jej pierwszy etap. Przećwicz sobie wcześniej taniec, przygotuj magnetofon i kasetę. Do tańca nie potrzeba wiele miejsca. Wystarczy, aby uczniowie wyszli z ławek, ustawili się jeden za drugim w korowodzie tak, by mogli sprawnie zmieścić się w przejściach między rzędami ławek.

Po przywitaniu uczniów, modlitwie i sprawdzeniu obecności zaproponuj uczniom przeniesienie się w krainę wyobraźni... Wyobraźmy sobie... ucznia, który wędruje do nowej szkoły, pracownika idącego do nowej pracy, ludzi z całym swoim dobytkiem wprowadzających się do mieszkania w bloku, nowego zawodnika w drużynie, muzyka, który po raz pierwszy przychodzi na próbę w zespole... Zapytaj uczniów o to, co mogliby odczuwać w takiej sytuacji? Zachęć, aby przez chwilę, w ciszy, pomyśleli o tym. Daj czas na refleksje.

Powiedz, że przeżycia te może w pewnym sensie wyrazić taniec Carnevalito. Poproś uczniów, aby wstali z ławek i przez chwilę wstuchali się w melodię. Włącz magnetofon i posłuchaj z uczniami muzyki (przez około minutę).

Następnie przygotuj uczniów do tańca. Grupa ustawia się w korowodzie, uczniowie stoją zwróceniami twarzami w jedną stronę. Pokaż kroki tańca: na przemian mocne tupanie w rytmie raz-dwa raz-dwa-trzy. Uczniowie zaczynając od lewej nogi, ruszają się jeden za drugi.

Początkowy fragment muzyki pomoże uczniom wyrazić w tańcu trud wędrowania w niepewność. Podczas refrenu wymachiwaniem rąk, „fruwaniem” i obrotami tancerze wyrażają nadzieję i radość z bycia w nowym miejscu.

Ponieważ taniec jest bardzo żywiołowy, po jego zakończeniu daj uczniom chwilę na ochłonięcie. Podziękuj za udane wykonanie i poproś o zajęcie miejsc. Zapytaj, czy taniec mógł rzeczywiście wyrazić niepokój i oczekiwania, o których mówiłeś wcześniej.

Wariant II

Przypomnij uczniom takie sytuacje, w których do pewnej grupy ludzi dołączają nowe osoby. Do klasy przychodzą nowi uczniowie, do sąsiedniego mieszkania wprowadzają się nowi lokatorzy, do drużyny przychodzą nowi zawodnicy... Podkreśl, że bardzo często takie osoby przynoszą z sobą coś nowego — uczniowie dzielą się swoimi zainteresowaniami w klasie (np. talentem do nauki lub leniuchowania), sąsiedzi to przyszli dobrzy znajomi, zawodnicy to nowy styl gry zespołu.

Podziel uczniów na 5–6-osobowe zespoły. Rozdaj każdemu z nich po kilka kartek papieru. Zadaj pytanie:

— Na co zwracamy uwagę, gdy po raz pierwszy widzimy człowieka?

Poleć, aby w grupach napisali na kartkach te cechy, które wydają im się najbardziej widoczne.

Daj kilka minut na wykonanie ćwiczenia. Poproś przedstawicieli grup o odczytanie wyników pracy.

Zaznacz że to, co przykuwa naszą uwagę w drugim człowieku, świadczy nie tylko o nim, ale przede wszystkim o nas samych, o naszych oczekiwaniach, podejściu do bliźniego, dojrzałości... Świadczy to również o tym, w jaki sposób możemy poznawać drugiego człowieka, jak możemy znaleźć sposób porozumienia się z nim, współpracy, może przyjaźń.

2. Powiedz uczniom, że potrzeba czasu, by poznać człowieka, znaleźć wspólny z nim język, polubić i zaakceptować. Ale... czy tylko czas odgrywa istotną rolę? Zachęć uczniów, aby poszukali odpowiedzi na następujące pytania:

— Co jest potrzebne, by jak najlepiej nawiązać kontakt z nowymi ludźmi?

— Co zrobimy, aby oni mogli nam zaufać?

— Jak znaleźć wspólne cele i sposoby ich osiągnięcia?

Wariant I

Podziel klasę na kilka zespołów, których zadaniem będzie odegranie scenki przełamania pierwszych lodów między ludźmi w sytuacji, opisanej w materiale pomocniczym nr 1.

Po zakończeniu wszystkich prezentacji znajdź czas na omówienie przeżyć i uczuć, jakie pojawiły się w czasie odgrywania scenek. Warto postawić uczniom następujące pytania:

— Jak się czuli w roli „nowych”?

— Czy działania ze strony grupy były przekonujące?

— Czy wzbudzały zaufanie?

— Czy pomagały przełamać poczucie obcości?

Wariant II

Podziel klasę na kilka grup. Każda z nich otrzymuje formularz z przedstawioną sytuacją i poleceniem (materiał pomocniczy nr 1). Daj uczniom kilka minut na zastanowienie się i wspólne wypełnienie zadania. Po zakończeniu pracy przedstawiciel grupy odczytuje odpowiedzi na forum klasy.

Wariant III

Podziel klasę na kilka grup. Przygotuj wycięte z gazet zdjęcia ludzi. Losowo wybierz zdjęcia i rozdaj je zespołom z poleceniem: *Wyobraźcie sobie, że do klasy (do pracy, do mieszkania za ścianą...) przychodzą te osoby. W jaki sposób przełamię pierwsze lody?*

Poproś o zapisanie na kartkach wniosków z dyskusji. Zaprosz przedstawicieli grup do prezentacji wyników pracy. Na zakończenie wszystkie kartki i zdjęcia z gazet przyklejcie na arkuszu dużego papieru i umieśćcie w widocznym miejscu w klasie.

Podsumowując tę część zajęć zauważ, że owocem pracy jest poznanie sposobów i zachowania grupy wobec obcych, którzy wkraczają w jej świat.

3. Postaw pytanie:

— Dlaczego na dzisiejszej katechezie o tym rozmawiamy?

Wyjaśnij uczniom, że podobne niepokoje i nadzieje, niepewności i oczekiwania towarzyszyły pierwszym chrześcijanom. Było to w czasach, gdy okazało się, że u bram Kościoła stanęli „nowi ludzie”, którzy chcieli włączyć się w życie chrześcijan. Gdyby „nowi chrześcijanie” byli pochodzenia żydowskiego, nie byłoby problemów. Naród wybrany był dziedzicem obietnicy Boga, który posłał swojego Syna, Jezusa Chrystusa, aby odkupił świat i zbawił człowieka. Jezus przyszedł na świat, przez mękę i swoją śmierć dokonał dzieła zbawienia, zgromadził uczniów i powierzył im misję głoszenia Ewangelii. Wielu ludzi, zarówno Żydów, jak i chrześcijan dzięki łasce Bożej uwierzyło w Chrystusa Zbawiciela. *„Kościół cieszył się pokojem w całej Judei, Galilei, Samarii. Rozwijał się i żył bogobojnie, i napełniał się pociechą Ducha Świętego”* (Dz 9,31). Apostołowie nie przypuszczali jednak, że wnet zaczną się kłopoty... Powstało bowiem pytanie: Co to znaczy być chrześcijaninem?

4. Podziel klasę na grupy 5–6-osobowe. Powiedz, że będą pracowali nad kolażem. Rozdaj im stare, kolorowe gazety, papier formatu A-3 i klej. Poproś, aby z fragmentów gazet, kolorów, zdjęć, napisów wykleili kolaż zatytułowany „Chrześcijanin”. Po zakończeniu pracy przyklej kolaże papierową taśmą klejącą na ścianie lub tablicy. Możesz też zrobić małą galerię. Wspólnie z uczniami obejrzyj i skomentuj prace. Zachęć ich, by po obejrzeniu wystawy, wypisali jak najwięcej skojarzeń związanych z pojęciem „chrześcijanin”. Odczytajcie je głośno.

5. Po zakończeniu pracy w grupach, powiedz uczniom, że do dziś aktualne są następujące pytania:

- Co to znaczy „być chrześcijaninem”?
- Jakie warunki trzeba spełnić, by nim się stać?
- Jak żyć, aby zasłużyć na to zaszczytne miano?
- Kto może być chrześcijaninem?

Pytania te narodziły się już w początkach Kościoła. Pierwsi chrześcijanie byli Żydami. Chodzili do świątyni, zachowywali szabat oraz inne przepisy prawa żydowskiego.

Wyjaśnij, że pierwsi chrześcijanie musieli odpowiedzieć na bardzo ważne pytanie: Czy staną się jedną z niewielkich i zamkniętych sekt żydowskich? Pamiętali, że przecież Pan Jezus nie zamykał się na pogan: uzdrowił sługę dowódcy rzymskiego (Mt, 8–10), Syrofenicjanekę (Mt 15, 21–28), długo rozmawiał z Samarytanką (J 4).

Przypomnij uczniom, w jaki sposób Piotr Apostoł zwracał się do Żydów w dniu Zesłania Ducha Świętego, jak działał Filip w niedalekiej Samarii, gdzie *„tłumy słuchały z uwagą słów Filipa, ponieważ widziały znaki, które czynił”* (Dz 8,6). Opowiedz o Piotrze wiedzionym przez Boga, przybywającym do domu Korneliusza, aby głosić mu Ewangelię. Apostoł przemawiał w domu setnika tymi słowami: *„Wiecie, że zabronione jest Żydowi przebywać z cudzoziemcem lub przychodzić do niego. Lecz Bóg mi pokazał, że nie wolno żadnego człowieka uważać za skażonego lub nieczystego”* (Dz 10,28).

Zauważ, że dla ludzi naszych czasów nie stanowi problemu, kto rytualnie jest czysty lub nieczysty... Lecz w tamtych czasach ta myśl była naprawdę rewolucyjna. Zbyt rewolucyjna, aby nie spotkała się ze sprzeciwem.

Powiedz uczniom: *Na sprzeciw nie trzeba było długo czekać... W Antiochii „niektórzy przybysze z Judei nauczali braci: Jeżeli nie poddacie się obrzezaniu według zwyczaju Mojżeszowego, nie możecie być zbawieni. Kiedy doszło do niemałych sporów i zatargów między nimi a Pawłem i Barnabą, postanowiono, że...”* (Dz 15,1–2).

6. Podziel uczniów na grupy 4–5-osobowe. Rozdaj każdej grupie blankiet telegramu (materiał pomocniczy nr 2). Zachęć uczniów do pracy i przedstaw kontekst zadania — powiedz, że zmienimy trochę bieg wydarzeń i wyobrazimy sobie, że chrześcijanie z Antiochii wysłali telegram do Apostołów z prośbą o natychmiastowe określenie:

- Czego przestrzegać muszą poganie, aby być chrześcijanami?
- Jakich przykazań muszą dochowywać?
- Jakie zasady szanować?

Zadaniem uczniów jest wymyślenie krótkiej i konkretnej odpowiedzi na postawione pytania.

Określ czas wykonania ćwiczenia. Po jego upływie poproś przedstawicieli grup o odczytanie odpowiedzi i przyklejenie jej na dużym arkuszu papieru.

7. Podsumuj tę część zajęć. Wyjaśnij, że oczywiście telegramów wtedy nie wysyłano. Za to „...postanowiono, że...” Paweł i Barnaba, i jeszcze kilku spośród nich uda się w sprawie tego sporu do Jerozolimy, do Apostołów i starszych. Kiedy przybyli do Jerozolimy, zostali przyjęci przez Kościół, Apostołów i starszych. Opowiedzieli też, jak wielkich rzeczy Bóg przez nich dokonał. Lecz niektórzy nawróceni ze stronnictwa faryzeuszów oświadczyli: trzeba ich obrzezać i zobowiązać do przestrzegania Prawa Mojżeszowego. Zebrał się więc Apostołowie i starsi, aby rozpatrzyć tę sprawę” (Dz 15, 1–3, 4–6).

8. Powiedz, że za chwilę rozpocznie się poważna debata — Sobór Jerozolimski (49 rok), której rozstrzygnięcia w sposób symboliczny będą dotyczyły nie tylko tego jednego konfliktu, ale całej historii Kościoła. Zaprezentuj uczniom plansze z zapisami (materiał pomocniczy nr 3). Przeczytaj ich treść i rozłóż w różnych miejscach w klasie.

Poproś, by uczniowie zastanowili się nad treścią plansz i zgromadzili się wokół tej kartki, z której przesłaniem zgadzają się. Zachęć, aby przez kilka minut w grupach zastanowili się nad argumentami, przemawiającymi za słuszością ich opinii. Poproś przedstawicieli grup o zajęcie miejsc w środku sali. Zostaw obok kilka krzeseł wolnych. Mogą je zająć ci, którzy chcieliby na moment włączyć się do dyskusji. Daj sygnał do rozpoczęcia.

Po zakończeniu zapytaj uczniów:

- Jak się czuli w trakcie tej dyskusji?
- Jakie emocje im towarzyszyły?
- Co ułatwiało im słuchanie i rozumienie innych?

Pozwól obserwatorom na wyrażenie swojej opinii.

9. Przedstaw, jakie było rozwiązanie, które przyjęli pierwsi chrześcijanie i przeczytaj fragment z Dziejów Apostolskich: „Po długiej wymianie zdań przemówił do nich Piotr: «Wiecie, bracia, że Bóg już dawno wybrał mnie spośród was, aby z moich ust poganie usłyszeli słowa Ewangelii i uwierzyli. Bóg, który zna serca, zaświadczył na ich korzyść, dając im Ducha Świętego tak samo jak nam. Nie zrobił żadnej różnicy między nami a nimi, oczyszczając przez wiarę ich serca. Dlaczego więc teraz Boga wystawiacie na próbę, wkładając na uczniów jarzmo, którego ani ojcowie nasi, ani my sami nie mieliśmy siły dźwigać. Wierzymy przecież, że będziemy zbawieni przez łaskę Pana Jezusa tak samo jak oni». Umiłkli wszyscy, a potem słuchali opowiadania Barnaby i Pawła o tym, jak wielkich cudów i znaków dokonał Bóg przez nich wśród pogan.

A gdy i oni umiłkli, zabrał głos Jakub i rzekł: «Postępujcie mnie, bracia! Szymon opowiedział, jak Bóg raczył wybrać sobie lud spośród pogan. Zgadza się z tym słowa Proroków, bo napisano:

Potem powrócę
i odbuduję przybytek Dawida,
który znajduje się w upadku.
Odbuduję jego ruiny i wzniosę go,
aby pozostali ludzie szukali Pana
i wszystkie narody, nad którymi wzywane jest imię moje —
mówi Pan, który to sprawia.
To są [Jego] odwieczne wyroki.

Dlatego ja sądzę, że nie należy nakładać ciężarów na pogan, nawracających się do Boga, lecz napisać im, aby się wstrzymali od pokarmów ofiarowanych bożkom, od nierządu, od tego, co uduszone, i od krwi” (Dz 15, 7–21).

Pod natchnieniem Ducha Świętego udało się rozwiązać ważny problem Kościoła. Przeczytaj fragment z Dziejów Apostolskich: „Wystannicy przybyli więc do Antiochii i zwolawszy lud, oddali list. Gdy go przeczytano, ucieszyli się z jego pocieszającej treści” (Dz 15,30).

10. Zachęć uczniów do modlitwy, aby Bogu podziękować za mądrość Kościoła, za opiekę Ducha Świętego nad nami wszystkimi.

11. Podsumuj pracę. Przedstaw uczniom drogę, którą przebyli: od poczucia obcości w nowym środowisku, znaków zapytania z tym związanych, przez obserwację nowego człowieka, pytanie o to, co znaczy być chrześcijaninem, wyznaczenie zasad rządzących Kościołem, do udziału w debacie — tzw. Soborze Jerozolimskim w 49 roku — i radości z dokonanych ustaleń...

12. Poproś o osobistą refleksję nad własnym miejscem w Kościele, nad swoją więzią z Kościołem i Bogiem.

Podziękuj uczniom za zajęcia.

13. Rozdaj rysunek — dziecięcą kolorowankę (materiał pomocniczy nr 4).

Zachęć, aby — jeżeli mają młodszego rodzeństwo — wspólnie z nim ją pokolorowali. Zadaniem uczniów jest napisanie odpowiedzi na następujące pytania:

- Jak muszą postępować bohaterowie kolorowanki, aby polubić się i stworzyć szczęśliwą społeczność z gościem?
- Jakie wymagania sobie postawią?

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

FORMULARZE DO PRACY W GRUPACH

Do waszej klasy przyszedł nowy uczeń. Zastanówcie się przez chwilę i napiszcie poniżej: co jest konieczne ze strony uczniów, aby jak najlepiej w niej się odnalazł?

Do waszego bloku sprowadziła się nowa rodzina. Zastanówcie się przez chwilę i napiszcie poniżej: co jest potrzebne ze strony sąsiadów na piętrze, aby nowi sąsiedzi poczuli się dobrze wśród was?

Do waszej drużyny sportowej dołączył nowy zawodnik. Zastanówcie się przez chwilę i napiszcie poniżej: co jest potrzebne ze strony koszykarzy, aby nowy zawodnik w drużynie jak najszybciej zintegrował się z zespołem?

Do waszego zespołu muzycznego dołączył nowy artysta. Zastanówcie się przez chwilę i napiszcie poniżej: co jest potrzebne, aby muzycy szybko poznali się z nowym artystą w zespole?

Na placu zabaw widzicie nową koleżankę. Zastanówcie się przez chwilę i napiszcie poniżej: co jest potrzebne, aby poznać, zaakceptować i polubić nową osobę na podwórku?

W firmie zatrudniony został nowy pracownik. Zastanówcie się przez chwilę i napiszcie poniżej: co zrobić, aby szybko poznał współpracowników oraz stał się aktywny?

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

PLANSZE DO DYSKUSJI

**Oczywiście, że chrześcijanie pochodzący
z pogaństwa muszą przestrzegać
wszystkich przepisów
Prawa Mojżeszowego.**

**Przestrzegali ich przecież Pan Jezus,
nigdy nie powiedział,
że są nieważne i niepotrzebne,
przestrzegają ich także Apostołowie.**

**Należy dopiero ustalić w gronie chrześcijan,
jakich zasad
będziemy przestrzegali,
należy je stworzyć zupełnie na nowo.**

**Należy wybrać pewne przepisy
z Prawa Mojżeszowego
i ich przestrzegać,
a innymi się nie przejmować.**

**Skoro chrześcijanie zostali ukształtowani
w swoich państwach, miastach i kulturach,
niech więc przestrzegają poznanych już zasad,
jednocześnie wierząc w Chrystusa.**

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

KOLOROWANKA

Marek Kosacz OP

RELIGIA

MODLITWA UCHODźCY

O Panie, w obliczu tego szalonego świata ludzi, którzy nie opamiętają się, dopóki się wzajemnie nie wyniszczą, ogarnia mnie załamanie. Wobec tych narodów, które upodobały sobie w nienawiści, grabieżach, gwałtach i masakrach, jestem na krawędzi rozpacz. I mam ochotę zwątpić w człowieka, zwątpić w życie, zwątpić... – O Panie, co zamierzałem powiedzieć?

Paul Gères

Wstęp

Wzruszają nas oglądane w telewizji relacje z obozów dla uchodźców: smutne twarze, załknięte oczy, bieda, smutek. Nie możemy jednak zatrzymać się tylko na wzruszeniu czy litości. Problem uchodźców dotyczy każdego z nas, ponieważ potrzebują oni naszej pomocy. A ta zaczyna się od osobistej refleksji i rozbudzenia wrażliwości na ludzkie cierpienie, kształtuje przez modlitwę oraz ufność w Bożą moc ofiarowaną człowiekowi i znajduje dopełnienie w konkretnych działaniach na rzecz uchodźców. O tym właśnie jest ta katecheza.

Cele

- Nauczenie zdolności poszukiwania rozwiązania trudnej sytuacji; zwrócenie uwagi na rolę modlitwy w ciężkim położeniu człowieka.
- Wzbudzenie zaufania do Boga, który nie opuszcza człowieka w nieszczęściu.
- Skierowanie uwagi uczniów na los uchodźców.
- Poszukiwanie konkretnych sposobów wsparcia uchodźców.
- Wypracowanie umiejętności pracy w grupie oraz wrażliwości na ludzkie problemy.

Metody

Współpraca w grupie, praca z tekstem psalmu, prezentacja

Pojęcia kluczowe

Psalm, uchodźcy

Środki dydaktyczne

Paczuszka jednorazowych papierowych chusteczek higienicznych, cienki sznurek długości kilku metrów, taśma klejąca (tzw. papierowa taśma lakiernicza), wybrane i odpowiednio przygotowane teksty psalmów: Ps 6,2–11; Ps 13,2–6; Ps 28,1–9; Ps 31,2–9; Ps 31,10–14.22–25; Ps 64,2–11, wspomnienia uchodźców, kasetta wideo pt. „Dzieci uchodźcy” lub „Uchodźcy świata” (o materiały pomocnicze

można pytać w Biurze Łącznikowym Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, Aleja Róż 2, 00-556 Warszawa, e-mail: polwa@unhcr.ch, tel. (0-22) 628-60-30).

Materiały pomocnicze

- nr 1 — teksty psalmów
- nr 2 — tabela do pracy w grupie

Czas trwania

1–2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Po modlitwie na rozpoczęcie katechezy, sprawdzeniu obecności itp., postaraj się, aby uczniowie wyciszyli się najbardziej, jak to jest możliwe. Powiedz wtedy o chwilach w życiu człowieka, kiedy przychodzą kłopoty, smutki, nieporozumienia..., kiedy wszystko wali się na głowę..., kiedy w nocy nie można spać, bo w ciszy i ciemności problemy nabierają mocy, nie pozwalają zmrużyć oka. Pojawiają się łzy...

Zamilknij na chwilę, aby uczniowie oswoili się z nastrojem twojego wstępu. Potem podkreśl tonem głosu następujące pytania:

- Co człowiek może wtedy zrobić?
- Co przyniesie chociaż chwilową pociechę w bezsennej noc?
- Co w takiej sytuacji może dodać nadziei?
- Nadać sens życiu?
- Nadać sens tej chwili?
- Co pozwoli przynajmniej otrzeć łzy w udręce?

2. Podziel uczniów na grupy cztero- pięcioosobowe. Mogą tworzyć je np. uczniowie siedzący najbliżej siebie. Możesz zastosować inne pomysły podziału uczniów na grupy, np. przez odliczanie i grupowanie dzieci posiadających te same numerki („jedyńki siadają tu... dwójki siadają razem w tamtym miejscu...”), możesz przygotować cukierki, figury geometryczne, które dzieci będą losować i dobierać się według nich. Im ciekawszy sposób podziału, tym lepsza zabawa i większa szansa na wciągnięcie uczniów do pracy w grupach.

Musisz mieć pod ręką przygotowaną paczuszkę chusteczek higienicznych, ale nie pokazuj jej jeszcze uczniom. Po powstaniu grup, wyjmij chusteczki i rozdaj. Zadaniem uczniów będzie zastanowienie się nad pytaniem: „Co może pomóc człowiekowi przetrwać taką bezsennej, pełną cierpienia noc?”. Poproś, aby zapisali odpowiedź na chusteczkach.

Chodź między grupami i kontroluj przebieg pracy, zachęcaj do aktywności. Rozwieś w klasie przygotowany sznurek oraz kawałki taśmy klejącej potrzebne do przyklejenia chusteczek. Przemyśl wcześniej, gdzie to zrobić! Dobierz wysokość odpowiednią dla uczniów! Jeśli nie możesz rozwiesić sznurka, przyklej chusteczki, np. na tablicy.

3. Poproś przedstawicieli grup o zaprezentowanie efektów pracy i powieszenie chusteczek na sznurku.

Jeśli wśród haseł wypisanych przez uczniów jest **MODLITWA**, podkreśl to. Jeśli nie, to powiedz, że znasz jeszcze jeden sposób na ukojenie smutku i jest nim właśnie ona.

4. Powiedz uczniom, że będziecie teraz pracować z tekstem Pisma Św. — można w nim przeczytać modlitwy ludzi, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji i z bólem zwracali się do Boga, aby od Niego

otrzymać wsparcie i łaskę pokoju. Modlitwy te znajdują się w Księdze Psalmów. Powiedz, że wybrałeś na dzisiejszą lekcję kilka takich modlitw.

Podziel uczniów na grupy. Mogą pozostać te same, lecz jeżeli masz możliwość spokojnego i szybkiego działania, możesz zmienić ich skład. Każda grupa otrzymuje kartkę z wydrukowanym fragmentem psalmu (materiał pomocniczy nr 1). Trzymając jedną z kartek w ręce, zaprezentuj ją całej klasie. Powiedz, że jest na niej puste miejsce, przeznaczone do uzupełnienia przez uczniów. Część kartki jest zagięta i zaklejona taśmą. Powiedz, że nie wolno im tam zaglądać. Zadanie uczniów jest następujące: przeczytanie tekstu psalmu, uchwycenie nastroju, wczucie się w sytuację człowieka, jego ból i udrękę oraz zastanowienie się nad dokończeniem modlitwy. Uzupełnienie trzeba wpisać w puste linijki.

Czuwaj nad spokojem w klasie. Podchodź do grup i pytaj się, czy wszystko jasne, zachęcaj uczniów do rozmowy.

Po upływie czasu przeznaczonego na pracę w zespołach, poproś przedstawiciela każdej grupy o głośne przeczytanie fragmentu psalmu oraz wymyślonego przez grupę dokończenia modlitwy.

5. Pozwól uczniom na odklejenie ukrytej części kartki z właściwym biblijnym zakończeniem. Nastrój ostatnich wersów jest inny niż dramat pierwszej części tekstu. Prawdopodobnie uczniowie będą pytać, dlaczego takie właśnie jest zakończenie? Dlaczego psalm kończy się zupełnie inaczej niż się zaczyna?

Wyjaśnij wtedy, że autor na początku psalmu modlił się w udręce i bólu. Pierwsza część psalmu miała wyrazić jego trudną sytuację, zaś drugą część napisał wtedy, gdy Bóg wysłuchał jego modlitwy i wsparł w dramatycznym położeniu.

Jeśli uczniowie mają jakieś spostrzeżenia, dotyczące omawianych fragmentów psalmów, porozmawiaj z nimi o tym.

6. Wyjaśnij, dlaczego w czasie katechezy pojawiły się smutek i pytanie o rolę modlitwy w zmartwieniu. Atmosferę katechezy można odnieść do ludzi, którzy są uchodźcami.

W tym momencie możliwe są dwa warianty poprowadzenia katechezy:

- możesz zaprezentować fragment nagrania wideo, np. z kasyety „Dzieci uchodźcy” lub „Uchodźcy świata”,
- jeżeli nie dysponujesz sprzętem wideo, to musisz na poprzedniej katechezie rozdać uczniom kopie wspomnień uchodźców do samodzielnego przeczytania w domu. Mogą to być relacje z książki: „Uchodźcy mówią” (Stowarzyszenie Amnesty International, w Polsce, Warszawa 1997), ewentualnie relacje uchodźców zamieszczone w biuletynach UNHCR lub w prasie. Możesz też skorzystać z fragmentów umieszczonych w naszej publikacji.

Zwróć uczniom uwagę na dramatyczną historię człowieka oraz jego najbliższych. Jest osobą wierzącą, szanuje Boga, kocha Go i stosuje się w życiu do Jego zasad.

Oczywiście razem z nim można byłoby „siąść i płakać”, „otwierać kolejne paczki chusteczek”, można również modlić się i tak wspierać człowieka w tej najtrudniejszej drodze ku Bogu, jaką jest ból i cierpienie... można też...

7. Podziel klasę na mniejsze, kilkusobowe grupy. Rozdaj uczniom wcześniej przygotowany formularz (materiał pomocniczy nr 2). Poproś o wykonanie zadania, czyli udzielenie odpowiedzi na postawione pytania, a następnie o zaprezentowanie wyników prac. Na twój znak kartki wędrują z grupy do grupy, zgodnie z ruchem wskazówek zegara. Podsumuj zajęcia. Zmówcie wspólnie modlitwę za uchodźców. Podziękuj uczniom za zaangażowanie i pracę. Mogą wziąć ze sobą kartki i wkleić je do zeszytu.

8. Zadaj pracę domową. Masz kilka możliwości:

- poszukanie przez uczniów w prasie notatek i artykułów na temat losu uchodźców i wklejenie ich do zeszytu,
- wieczorna modlitwa za uchodźców, o pokój na świecie i możliwość powrotu uchodźców do domów,
- refleksja nad fragmentem Ewangelii Mt 2,13–23 i napisanie pracy: „Co mogła przeżywać Święta Rodzina podczas ucieczki do Egiptu?”.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

TEKSTY PSALMÓW DO PRACY W GRUPACH

Poniższy Psalm jest modlitwą człowieka pogrążonego w kłopotach i smutku z powodu działania jego wrogów. Nie wiemy, co się stało. Widzimy tylko wyrażany w modlitwie ból.

Wyobraźcie sobie, jak dokończyć tę trudną modlitwę? Pomyślcie przez chwilę i napiszcie dokończenie w kilku zdaniach.

PSALM 6, 2–11

- ² Nie karć mnie, Panie, w swym gniewie i nie karz w swej zapalczowości.
- ³ Zmiłuj się nade mną, Panie, bom słaby; ulecz mnie, Panie, bo kości moje strwożone
- ⁴ i duszę moją ogarnia wielka trwoga; lecz Ty, o Panie, jakże długo jeszcze...?
- ⁵ Zwróć się, o Panie, ocal moją duszę, wybaw mnie przez Twoje miłosierdzie,
- ⁶ bo nikt po śmierci nie wspomni o Tobie: któż Cię wychwala w Szeolu?
- ⁷ Zmęczyłem się moim jękiem, płaczem obmywam co noc moje łóże, posłanie moje skrapiam łzami.
- ⁸ Od smutku oko moje mgłą zachodzi, starzeję się z powodu wszystkich mych wrogów.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dokończenie z Biblii:

- ⁹ Odstąpcie ode mnie wszyscy, którzy zło czynicie, bo Pan usłyszał głos mojego płaczu;
- ¹⁰ Pan usłyszał moje błaganie, Pan przyjął moją modlitwę.
- ¹¹ Niech się wszyscy moi wrogowie zawstydzą i bardzo zatrwóżą, niech odstąpią i niech się zawstydzą!

Poniższy Psalm jest modlitwą człowieka pogrążonego w kłopotach i smutku z powodu działania jego wrogów. Nie wiemy, co się stało. Widzimy tylko wyrażany w modlitwie ból.

Wyobraźcie sobie, jak dokończyć tę trudną modlitwę? Pomyślcie przez chwilę i napiszcie dokończenie w kilku zdaniach.

PSALM 13, 2–6

- ²Jak długo, Panie, całkiem o mnie nie będziesz pamiętał? Dokąd kryć będziesz przede mną oblicze?
- ³Dokąd w mej duszy będę przeżywał wahania, a w moim sercu codzienną zgryzotę? Jak długo mój wróg nade mnie będzie się wynosił?
- ⁴Spojrzyj, wystuchaj, Panie, mój Boże! Oświeć moje oczy, bym nie zasnął w śmierci,
- ⁵by mój wróg nie mówił: «Zwyciężyłem go», niech się nie cieszą moi przeciwnicy, gdy się zachwieję.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dokończenie z Biblii:

⁶Ja zaś zaufałem Twemu miłosierdziu; niech się cieszy me serce z Twojej pomocy, chcę śpiewać Panu, który obdarzył mnie dobrem.

Poniższy Psalm jest modlitwą człowieka pogrążonego w kłopotach i smutku z powodu działania jego wrogów. Nie wiemy, co się stało. Widzimy tylko wyrażany w modlitwie ból.

Wyobraźcie sobie, jak dokończyć tę trudną modlitwę? Pomyślcie przez chwilę i napiszcie dokończenie w kilku zdaniach.

PSALM 28, 1–9

- ¹ Do Ciebie, Panie, wołam, Skąło moja, nie bądź wobec mnie głuchy, bym wobec Twego milczenia nie stał się jak ci, którzy zstępują do grobu.
- ² Usłysz głos mego błagania, gdy wołam do Ciebie, gdy wznoszę ręce do świętego przybytku Twego.
- ³ Nie gub mnie z występnyimi i z tymi, co czynią nieprawość, co rozmawiają przyjaźnie z bliźnimi, a w duszy żywią zły zamiar.
- ⁴ Odpłać im według ich czynów i według złości ich postępów! Według dzieła ich rąk im odpłać, oddaj im własnymi ich czynami!
- ⁵ Skoro nie zważają na czyny Pana ani na dzieła rąk Jego: niechaj On ich zniszczy, a nie odbuduje!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dokończenie z Biblii:

- ⁶ Błogosławiony Pan, usłyszał bowiem głos mego błagania,
- ⁷ Pan moją mocą i tarczą! Moje serce Jemu zaufało: Doznałem pomocy, więc moje serce się cieszy i pieśnią moją Go sławię.
- ⁸ Pan jest mocą zbawczą dla swojego ludu, twierdzą zbawienia dla swego pomazańca.
- ⁹ Ocal Twój lud i błogosław Twemu dziedzictwu, bądź im pasterzem, [na ręku] nieś ich na wieki.

Poniższy Psalm jest modlitwą człowieka pogrążonego w kłopotach i smutku z powodu działania jego wrogów. Nie wiemy, co się stało. Widzimy tylko wyrażany w modlitwie ból.

Wyobraźcie sobie, jak dokończyć tę trudną modlitwę? Pomyślcie przez chwilę i napiszcie dokończenie w kilku zdaniach.

PSALM 31, 2–9

- ²Panie, do Ciebie się uciekam, niech nigdy nie doznam zawodu; wybaw mnie w Twojej sprawiedliwości!
- ³Skłoń ku mnie ucho, pośpiesz, aby mnie ocalić. Bądź dla mnie skałą mocną, warownią, aby mnie ocalić.
- ⁴Ty bowiem jesteś dla mnie skałą i twierdzą; przez wzgląd na imię Twoje kieruj mną i prowadź mnie!
- ⁵Wydobądź mnie z sieci zastawionej na mnie, bo Ty jesteś moją ucieczką.
- ⁶W ręce Twoje powierzam ducha mego:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dokończenie z Biblii:

Ty mnie wybawiłeś, Panie, Boże wierny!

⁷Nienawidzisz tych, którzy czczą marne bóstwa, ja natomiast pokładam ufność w Panu.

⁸Weselę się i cieszę z Twojej łaski, boś wejrzał na moją nędzę, uznałeś udręki mej duszy

⁹i nie oddałeś mnie w ręce nieprzyjaciela, postawiłeś me stopy na miejscu przestronnym.

Poniższy Psalm jest modlitwą człowieka pogrążonego w kłopotach i smutku z powodu działania jego wrogów. Nie wiemy, co się stało. Widzimy tylko wyrażany w modlitwie ból.

Wyobraźcie sobie, jak dokończyć tę trudną modlitwę? Pomyślcie przez chwilę i napiszcie dokończenie w kilku zdaniach.

PSALM 31, 10–25

- ¹⁰Zmiłuj się nade mną, Panie, bo jestem w ucisku, od smutku słabnie me oko, a także moja siła i wewnętrzości.
- ¹¹Bo zgrzyzota trawi me życie, a wzdychanie — moje lata. Siłę moją zachwiał ucisk i kości moje osłabły.
- ¹²Stałem się znakiem hańby dla wszystkich mych wrogów, dla moich sąsiadów przedmiotem odrazy, dla moich znajomych — postrachem; kto mnie ujrzy na ulicy, ucieka ode mnie.
- ¹³Zapomniano w sercach o mnie jak o zmarłym: stałem się jak sprzęt wyrzucony.
- ¹⁴Słyszę bowiem złorzeczenia wielu: «Trwoga dokoła», gdy przeciw mnie się zbierają, zamyślają odebrać mi życie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dokończenie z Biblii:

- ²²Błogosławiony niech będzie Pan, który okazał cuda swoje i łaski w mieście warownym.
- ²³Ja zaś powiedziałem przerażony: «Odcięty jestem od Twoich oczu», lecz Tyś wysłuchał głos mego błagania, gdy do Ciebie wołałem.
- ²⁴Miłujcie Pana, wszyscy, co Go czcicie! Pan zachowuje wiernych, a odpłaca z nawiązką tym, którzy wyniosłe postępują.
- ²⁵Bądźcie mocni i mężnego serca, wszyscy, którzy pokładacie ufność w Panu!

Poniższy Psalm jest modlitwą człowieka pogrążonego w kłopotach i smutku z powodu działania jego wrogów. Nie wiemy, co się stało. Widzimy tylko wyrażany w modlitwie ból.

Wyobraźcie sobie, jak dokończyć tę trudną modlitwę? Pomyślcie przez chwilę i napiszcie dokończenie w kilku zdaniach.

PSALM 64, 2–11

- ²Boże, słuchaj głosu mego, gdy się żalę; zachowaj me życie od strachu przed wrogiem.
- ³Chroń mnie przed gromadą złoczyńców i przed zgrają źle postępujących.
- ⁴Oni ostrzą jak miecz swe języki, a gorzkie słowa kierują jak strzały,
- ⁵by ugodzić niewinnego z ukrycia, zniemacka strzelają, wcale się nie boją.
- ⁶Umacniają się w złym zamiarze, zamysłają potajemnie zastawić sidła i mówią sobie: «Któż nas zobaczy
- ⁷i zgłębi nasze tajemnice?» Zamach został obmyślony, ale wewnątrz człowieka — serce jest niezgłębione.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dokończenie z Biblii:

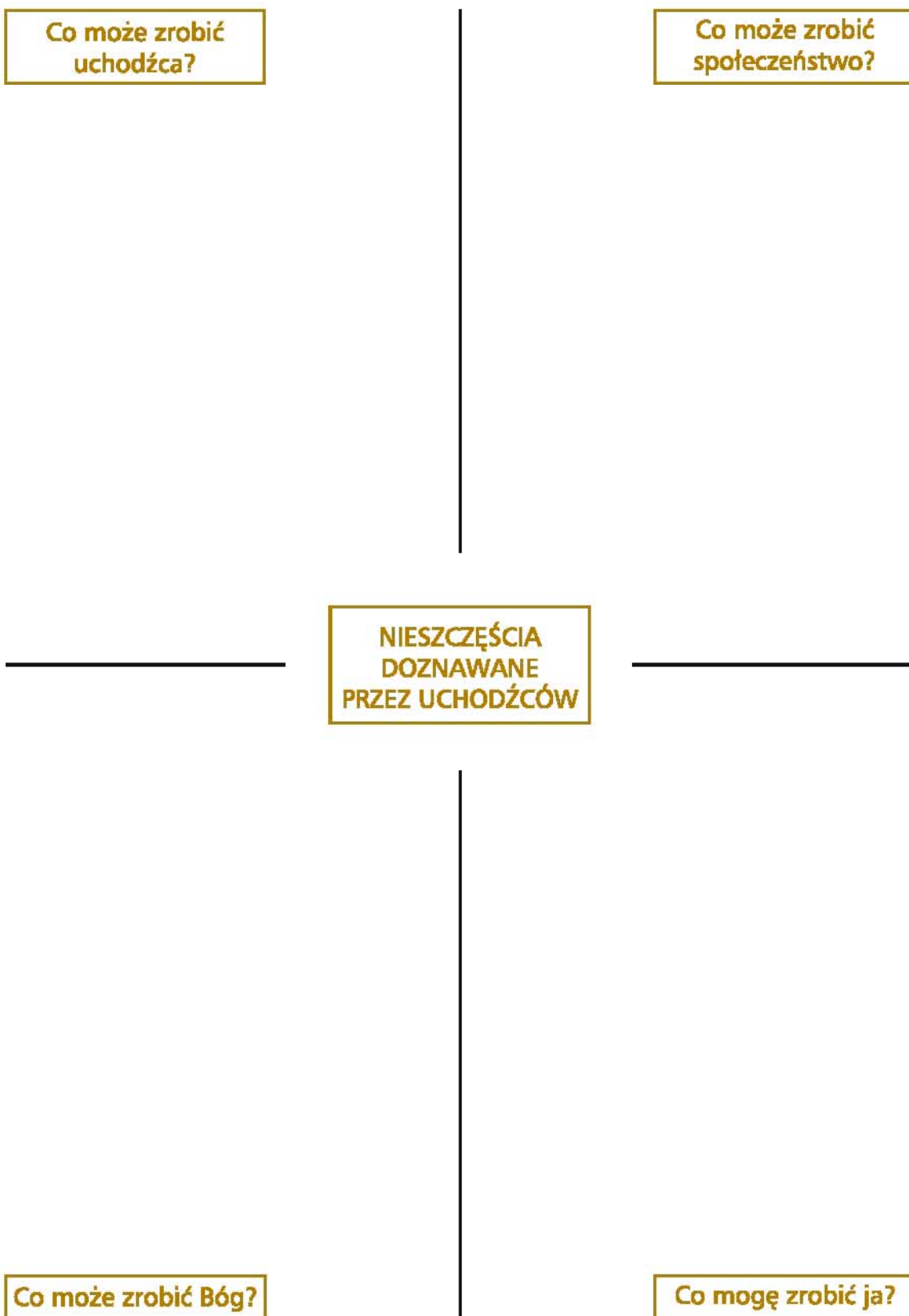
- ⁸Lecz Bóg strzałami w nich godzi, nagle odnoszą rany,
- ⁹własny język im gotuje upadek: wszyscy, co ich widzą, potrząsają głowami.
- ¹⁰Ludzie zdjęci bojaźnią sławią dzieło Boga i rozważają Jego zrzędzenia.
- ¹¹Sprawiedliwy weseli się w Panu, do Niego się ucieka, a wszyscy prawego serca się chlubią.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

TABELKA DO PRACY W GRUPACH

Katarzyna Poremska

JĘZYK POLSKI

UCHODźCY – SWOJSKOŚĆ I OBCOŚĆ

Ojczyzna istnieje tylko wtedy, gdy istnieje też obczyzna; nie ma „swoich” – gdy nie ma „obcych”. Od stosunku do obcych zależy kształt patriotyzmu. Jest w tym zawsze coś paradoksalnego, że miłość do kraju i do własnego narodu określana być może dopiero przez stosunek do innych krajów i do innych narodów (...)

Rzecz w wartościach i ocenach: czy uważamy się za lepszych – czy tylko za innych.

Jan Józef Lipski,

*Dwie ojczyzny, dwa patriotyzmy
(uwagi o megalomanii narodowej
i ksenofobii Polaków)*

Wstęp

Scenariusz można wykorzystać na zakończenie omawiania fragmentów „Pana Tadeusza” (przewidzianego w programie gimnazjum), można także potraktować go jako konspekt lekcji poświęconej współczesnym uchodźcom.

Kategorie „swojskości” i „obcości”, mające szerokie zastosowanie we współczesnych badaniach nad kulturą możesz potraktować dość swobodnie, zdając się nawet na ich intuicyjne rozumienie przez uczniów. Ważne jest uświadomienie sobie, jakie czynniki odgrywają rolę w budowaniu „swojskości” — wspólny język, religia, tradycja, obyczaje... Oczywiście pozytywną wartością jest budowanie wspólnoty, dobrze jednak dostrzec, że wspólnota mająca charakter zdecydowanie „zamknięty” przynosi także szkody, nawet jej członkom — sprzyja tworzeniu się postaw ksenofobicznych, nietolerancyjnych, uniemożliwiających porozumiewanie się. Uchodźcy zawsze — dziś i przed wiekami — szczególnie boleśnie odczuwają ten problem, spotykając w krajach, w których pragną osiedlić się, mur niechętniej obojętności lub wręcz wrogości spowodowanej bardzo często nie tyle złą wolą obywateli tych krajów, ile ich niewiedzą i nieumiejętnością wczucia się w sytuację „innego”, „obcego”.

Cele

- Dostrzeżenie analogii w sytuacji uchodźców z różnych krajów, epok, kręgów kulturowych.
- Wskazanie podobieństw w odczuwaniu obcości w kraju innym niż ojczyzna, prób radzenia sobie z tęsknotą czy poczuciem niższej wartości, prób tworzenia wokół siebie atmosfery swojskości.
- Uwrażliwienie uczniów na złożoną sytuację psychologiczną, w jakiej znajdują się uchodźcy.
- Analiza językowo-stylistyczna obu omawianych tekstów — zwrócenie uwagi na styl i język, ironię i autentyczność wypowiedzi.

Metody

Interpretacja porównawcza *Epilogu* „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza i opowiadania *Przystań dla ludzi i... zwierząt* kameruńskiego pisarza Simona Mola; praca w grupach; dyskusja

Pojęcia kluczowe

Swojski, obcy, ojczyzna, „obczyzna”

Środki dydaktyczne

Kserokopie obu tekstów, będących przedmiotem analizy, mapa świata lub globus, duże arkusze papieru, mazaki

Materiały pomocnicze

nr 1 — tekst *Epilogu* „Pana Tadeusza” Adama Mickiewicza

nr 2 — tekst opowiadania Simona Mola *Przystań dla ludzi i... zwierząt*

Czas trwania

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Wstępem do lekcji jest praca domowa w postaci indywidualnej lektury obu tekstów (uprzednio rozdanych uczniom) i zastanowienia się nad ich podobieństwami i różnicami.
2. Lekcję w szkole zacznij od podziału klasy na grupy. Poleć przedyskutowanie zauważonych różnic i podobieństw. Poproś także o to, aby grupy przyjrzały się stylowi i językowi obu utworów, rozpoznały i nazwały ich cechy. Rozdaj duże arkusze papieru i poproś, aby uczniowie zapisali na nich wnioski. Po skończeniu pracy zawieście wszystkie arkusze na ścianach lub tablicy.
3. Omów pracę grup i podsumuj ogólnie zebrane przez nie informacje na temat treści, jakie można wyczytać w obu tekstach. Doprowadzą one zapewne do generalnego wniosku o zasadniczej różnicy sytuacji życiowych i historycznych, w jakich znajdują się narratorzy oraz o dużym podobieństwie ich nastrojów psychicznych, sposobów postrzegania świata, uczuć, które objawiają w tekstach.
4. Poleć, by uczniowie odnaleźli teraz na mapie Kamerun i Francję, a także inne kraje, o których wzmiankuje tekst Simona Mola.
5. Opowiedz uczniom o sytuacji uchodźców polskich we Francji po powstaniu listopadowym oraz o współcześnie istniejących obozach dla uchodźców. Ukaż uchodźstwo jako problem ważny dla ludzkości — i współcześnie, i w przeszłości.
6. Poproś, aby na podstawie przeczytanych tekstów uczniowie wskazali podobieństwa w sytuacji ludzi, o których opowiada *Epilog* oraz utwór kameruński. Przykładowe analogie, które zauważą uczniowie:
  - zamęt i niesnaski panujące w środowisku uchodźców spowodowane stresem wywołanym przez konieczność opuszczenia ojczyzny,
  - próby obrony przed stresem dzięki wspomnieniom, ucieczce w świat marzeń i fantazji,
  - przyroda jako czynnik łagodzący niepokój i napięcie uchodźców,

- poczucie winy odczuwane przez uchodźców w związku z sytuacją, w jakiej się znaleźli,
- oczekiwania (bardziej i mniej uświadomione) pod adresem obywateli i rządów państw, w których znaleźli się uchodźcy.

7. Z arkuszy uczniowskich wybierz wnioski dotyczące warstwy stylistyczno-językowej obu utworów. Omówcie je, zauważając różnice i podobieństwa w pozycji narratorów, możliwość utożsamiania ich z autorami, osobisty charakter wypowiedzi. Spróbujcie także określić przynależność gatunkową tekstów oraz ukryte w nich funkcje językowe (np. magiczną czy impresywną, optymizm, pesymizm, ironię). Prowadząc analizę porównawczą utworów, ukaż możliwość sytuacji dialogu — „rozmowy” między sobą tych tak różnych, a zarazem tak podobnych tekstów.

8. W zależności od stopnia przygotowania klasy możesz nawiązać do „Ksiąg narodu i pielgrzymstwa polskiego” Mickiewicza, ale — uwaga — tekst ten nie ma w sobie śladu otwartości i chęci dialogu, które możemy wyczytać z opowiadania Mola. Przywołać go zatem możesz głównie jako opozycję wobec omawianych zagadnień, obraz innych poglądów. Ale przydać się on może do uwypuklenia znaczeń określeń „swój” i „obcy”. Zwróć jednak uczniom uwagę zarówno na funkcję, jaką utwór pełnił podczas zaborów, jak i na zasadniczą odmienność sytuacji narodu polskiego ówczesnie i obecnie. Formułując końcowe wnioski wzbogać pojęcie „ojczyzna”, posługując się słowami Jana Józefa Lipskiego, które zostały wykorzystane jako motto scenariusza.

9. Oceń uczniów za: staranność wykonania pracy, wnikliwość analizy i umiejętność formułowania wniosków, umiejętność dyskusowania i trzymania się tematu, także umiejętność odwoływania się do wcześniej zdobytej wiedzy i wykorzystywania jej.

10. Po lekcji uczniowie mogą wyszukać w prasie informacje na temat sytuacji uchodźców w Polsce. Mogą z tego korzystać podczas pisania wypracowania pt. „Kartki z dziennika uchodźcy we współczesnej Polsce”.

Bibliografia

- *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, PWN, Warszawa 1985
- *Słownik literatury XIX wieku*, pod redakcją J. Bachórz, A. Kowalczykowej, Ossolineum, Wrocław 1992 (Pojęcia: Mesjanizm, Wielka Europejska, Pielgrzym, Podróż).
- Mickiewicz A., *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego*, Czytelnik, Warszawa 1998

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

Adam Mickiewicz

„Pan Tadeusz”: Epilog

O tym — że dumać na paryskim bruku,
Przynosząc z miasta uszy pełne stuku
Przekleństw i kłamstwa, niewczesnych zamiarów,
Za późnych żalów, potępieńczych swarów!

Biada nam zbiegi, żeśmy w czas morowy
Łękiwe nieśli za granicę głowy!
Bo gdzie stąpili, szła przed nimi trwoga,
W każdym sąsiedzie znajdowali wroga,
Aż nas objęto w ciasny krąg łańcucha
I każą oddać co najprędzej ducha.

A gdy na zale ten świat nie ma ucha!
Gdy ich co chwila nowina przeraża,
Bijąca z Polski jak dzwon ze smętarza,
Gdy im prędko zgonu życzą strażę,
Wrogi ich wabią z dala jak grabarzel
Gdy w niebie nawet nadziei nie widzą!
Nie dziw, że ludzi, świat, siebie ohydzą,
Że utraciwszy rozum w mękach długich,
Plwają na siebie i żrą jedni drugich!

* * *

Chciałem pominąć, ptak małego lotu,
Pominąć strefy ulewy i grzmotu
I szukać tylko cienia i pogody,
Wieki dzieciństwa, domowe zagrody...

Jedyne szczęście, kto w szarej godzinie
Z kilku przyjaciół usiadł przy kominie,
Drzwi od Europy zamykał hałasów,
Wyrwał się z myślą ku szczęśliwym czasom
I dumał, myślał o swojej krainie...

Ale o krwi tej, co się świeżo lała,
O łzach, którymi płynie Polska cała,
O sławie, która jeszcze nie przebrzmiała!
O nich pomyśleć — nie mieliśmy duszy!...
Bo naród bywa na takiej katuszy,
Że kiedy zwróci wzrok ku jego męce,
Nawet odwaga załamuje ręce.

Te pokolenie żałobami czarne,
Powietrze tylu klątwami ciężarne,
Tam myśl nie śmiała zwrócić [swoich] lotów,
W sferę okropną nawet ptakom grzmotów.

O Matko Polsko! Ty tak świeżo w grobie
Złożona — nie ma sił mówić o tobie!

Ach! czyjeż usta śmiać pochlebiać sobie,
Że dzisiaj znajdą to serdeczne słowo,
Które rozczuła rozpacz marmorową,
Które z serc wieko podejmie kamienne,
Rozwiąże oczy tyłą też brzemienne
I sprawia, że łza przestygła wypłynie?
Nim się te usta znajdą, wiek przeminie.

Kiedyś — gdy zemsty łwie przehuczą ryki,
Przebrzmi głos trąby, przełamią się szyki,
Gdy wróg ostatni wyda okrzyk boleści,
Umilknie, światu swobodę obwieści,
Gdy orły nasze lotem błyskawicy
Spadną u dawnej Chrobrego granicy,
Gdy ciał podjedzą i krwią całe spłyną,
I skrzydła wreszcie na spoczynek zwiną! —
Wtenczas; dębowym liściem uwieńczeni,
Rzuciwszy miecze siądą rozbrojeni!
Rycerze nasi! zechcą słuchać pieni!
Gdy świat obecnej doli pozazdrości,
Będą czas mieli słuchać o przeszłości!
Wtenczas zapłaczą nad ojców losami,
I wtenczas łza ta ich lica nie splami.

Dziś dla nas, w świecie nieproszonych gości,
W całej przeszłości i całej przyszłości
Jedna już tylko jest kraina taka,
W której jest trochę szczęścia dla Polaka:
Kraj lat dziecinnych! On zawsze zostanie
Święty i czysty, jak pierwsze kochanie,
Nie zaburzony błędów przypomnieniem,
Nie podkopany nadziei złudzeniem
Ani zmieniony wypadków strumieniem.
Gdziem rzadko płakał, a nigdy zgrzytał,
Te kraje rad bym myślami powitał,
Kraje dzieciństwa — gdzie człowiek po świecie
Biegł jak po łące, a znał tylko kwiecie
Miłe i piękne, jadowite rzucił,
Ku pożytecznym oka nie odwrócił.

Ten kraj szczęśliwy, ubogi i ciasny!
Jak świat jest boży, tak on był nasz własny!
Jakże tam wszystko do nas należało,
Jak pomnim wszystko, co nas otaczało:
Od lipy, która koroną wspaniałą
Calej wsi dzieciom użyczała cienia,
Aż do każdego strumienia, kamienia,
Jak każdy kątek ziemi był znajomy
Aż po granicę, aż po sąsiadów domy!

I tylko krajów tych obywatele
Jedni zostali wierni przyjaciele,
Jedni dotychczas sprzymierzeńcy pewni!
Bo któż tam mieszkał? — Matka, bracia, krewni,
Sąsiedzi dobrzy. Kogo z nich ubyło,
Jakże tam o nim często się mówiło,
Ile pamiątek, jaka żałość długa!
Tam, gdzie do pana przywiązańszy sługa
Niż w innych krajach małżonka do męża,
Gdzie żołnierz dłużej żałuje oręża
Niż tu syn ojca; po psie płaczą szczerze
I dłużej niż tu lud po bohaterze.

I przyjaciele wtenczas pomogli rozmowie,
I do piosenki rzucali mnie słowo za słowem,
Jak bajeczne żurawie nad dzikim ostrowem,
Nad zaklętym pałacem przelatując wiosną
I słysząc zaklętego chłopca skargę głośną,
Każdy ptak chłopcu jedno pióro zrzucił,
On zrobił skrzydła i do swoich wrócił...

O, gdybym kiedy dożył tej pociechy,
Żeby te księgi zbłądziły pod strzechy,
Żeby wieśniaczki, kręcąc kołowrotki,
Gdy odśpiewają ulubione zwrotki
O tej dziewczynie, co tak grać lubiła,
Że przy skrzypeczkach gąski pogubiła,
O tej sierocie, co piękna jak zorze
Zaganiać gąski szła w wieczornej porze, —
Gdyby też wzięły na koniec do ręki
Te księgi, proste jako ich piosenki!

Tak za dni moich, przy wiejskiej zabawie,
Czytano nieraz pod lipą na trawie
Pieśń o Justynie, powieść o Wiesławie.
A przy stoliku drzemiący pan wódarz
Albo ekonom, lub nawet gospodarz,
Nie bronił czytać i sam słuchać raczył,
I młodszym rzeczy trudniejsze tłumaczył,
Chwalił piękności, a błędom wybaczył.

I zazdrościła młodzież wieszczów sławie,
Która tam dotąd brzmi w lasach i polu,
I którym droższy niż laur Kapitolu
Wianek, rękami wieśniaczki osnuty,
Z modrych bławatków i zielonej ruty.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

SIMON MOL:

Przystań dla ludzi i... zwierząt

„Ośrodek dla Uchodźców — Dębak”, który nie ma sobie równych w konkurencji usuwania skutków uchodźczego kryzysu w Polsce, udziela także schronienia zwierzętom. Zbłąkane psy (i całkiem liczne koty) z otoczenia Podkowy Leśnej łatwo znajdują drogę do tej bezpiecznej przystani, gdzie dostają jedzenie i dach nad głową; podobnie jak ich ludzcy pobratymcy z Afryki, Azji i Europy Wschodniej. Niektórzy właściciele celowo porzucają swoich ulubieńców w pobliżu, w nadziei uchylenia się od odpowiedzialności. Niedole tych stworzeń obracają się jednak na lepsze, kiedy tylko przywita je Elżbieta Przychodzeń, dyrektor Ośrodka, która ma nieodpartą słabość do psów. I pracownicy i uchodźcy nie przestają się dziwić jej tajemniczej umiejętności łagodzenia i temperowania przelotnych nastrojów czworonogów, bywa że nieprzewidywalnych. Zwierzęta mają zarezerwowane miejsca w dyrektorskim biurze i goście zazwyczaj są pod wrażeniem absolutnej demokracji i sympatii, która panuje między panią dyrektor i jej psami. Wystarczy porównać obraz psów skaczących sobie do gardeł na zewnątrz i ciszę, jaka zapada, kiedy wrogowie i sojusznicy spotykają się w jej biurze. Każdego ranka, przy bramce staje się ona uprzywilejowanym odbiorcą rytualnych powitań w wykonaniu stadka liczącego niemal dziesięć sztuk; ze specjalnymi skokami radości Blackiego, najbardziej nieobliczalnego z nich; nikt nie śmie odwrócić się do niego plecami, raz sojusznik, następnym razem wróg. Nawet kiedy pałaszuje podarowany mu przed chwilą kawałek mięsa, skrywa w sobie warkot zapowiadający niczym nie motywowaną chęć odesłania darczyńcy do szpitala z objawami pogryzienia. Rzecz jasna nie grozi to ani pani dyrektor, ani pani Ani; jego najlepszym przyjaciółkom.

Poza dobrowolną odpowiedzialnością za Królestwo Zwierząt, Dyrektor Dębaka znajduje dość czasu na podstawowy obowiązek zarządzania światem uchodźców; a to nie byle zadanie. Socjolog dostałby zawrotu głowy, próbując rozszyfrować skomplikowany skład Ośrodka. Już na początku musiałby się zastanowić, czy to ośrodek dla osób szukających schronienia, czy też punkt tranzytowy dla autostopowiczów zmierzających na Zachód. Dziś na liście obecności znajduje się sto osób, jutro odpowie „jestem” tylko dziesięć... dziewięćdziesiąt wyjechało! Dokąd? Cóż, nie zada tego pytania nikt, kto w porę wyuczył się koranicznego wersetu — motta autostopowiczów: „Kiedy miejsce, w którym jesteś nie jest dobre, poszukaj innego; po to Allah stworzył tak duży świat”. Tym, którzy nadal nalegają na bezpośrednią odpowiedź, lepszej udzielią ujeżdżacze osłów.

Należy doceniać fakt, że istnieje „ciepło” między pracownikami ośrodka i uchodźcami. Oczywiście w ludzkiej naturze leży wywoływanie spieć. Po to mamy jednak doktor Annę Duszyńską, która zawsze służy radą. Wie, że „niełatwo jest żyć z dala od domu i bliskich”. O swojej pracy mówi filozoficznie — „to mój własny sposób poprawy tego chorego świata”. Dzięki ogromnemu doświadczeniu wzbudza absolutne zaufanie większości uchodźców. Nie ma co się dziwić, że ta dama, z jej macierzyńskim ciepłem, mocnym zakorzeniem w zasadach moralnych i charyzmą, zniewala i budzi głęboką sympatię; jakieś fluidy emanują z jej słów w mistrzowskim polskim, angielskim, francuskim i rosyjskim.

Dyscyplina stanowi elementarny warunek utrzymania porządku w tak pluralistycznej społeczności. To zadanie spoczywa na pani Jance, którą można opisać jako „Matkę Ośrodka”; zwykle zdecydowana i sroga, potrafi być czuła, kiedy wymaga tego sytuacja. Jej poczucie humoru jest nieprzewidywalne, ale zawsze wyraża się w nim mądrość. Z całą pewnością starsza część załogi ośrodka cieszy się szacunkiem swoich podopiecznych. Także część młodszej, choć niektórzy od czasu do czasu mają na pieńku z nieusatisfakcjonowaną uchodźcą, który gotów jest ich oskarżyć o emocjonalny osąd najprostszycich spraw. Regułą jednak jest tolerancja — cnota, którą rezydenci kultywują tym bardziej, im więcej czasu spędzają w tej mieniącej się kolorami tęczy społeczności. Hinduista będzie medytował, chrześcijanin się modlił, a muzułmanin spotykał z Allahem. Nikt nie będzie ograniczał Afrykanina, który niewzruszenie patrzy w słońce w kulcie Ozyrysa. Ale! Muszę na chwilę przestać pisać; ktoś wybija ludowe rytmy na moich drzwiach!... To nic takiego; Czecheńcy dostali ataku nostalgii zmuszającego ich do przywoływania ducha własnej kultury! Dołączam do innych, żeby popatrzeć, czekając aż kakofonia wyczerpie się w ich zręcznym tańcu do ludowych melodii. Drzwi, wiadra, rondle, talerze i kubki występują w roli bębnow i innych instrumentów! Tak, to jest Dębak. Stąd nie wyjeżdża

się bez zysku. Każdy wynosi lekcję życia i ludzkiej natury. Spotykają się tutaj różne kultury, religie i diety. Ci, którzy mają odwagę chwilowo porzucić troski, mogą uchwycić w przelocie ukryty czar otoczenia. Nie należy bowiem zapominać o lesie! Zwłaszcza że pobliski las daje wrażenia budzące grozę, niemal namacalny, Spokój, który przenika duszę! Podczas spaceru można by powtarzać wersy Matthew Arnolda napisane w Ogrodach Kensington dziesiątki lat temu — „Ucisz duszę świata! Spraw, bym ją odczuł, pośród chaosu miasta, który trwa przy Twoim Spokojem; człowiek go nie stworzył i nie może zniżyć”. Ten wszechobecny spokój jest nie do opisania! — wrażenie, że wróżki tańczą na wierzchołkach drzew, sylfidy grają na harfie i wietrze. Przez ulotny moment człowiek się czuje wszechmocny; chce wrzeszczeć, wybuchnąć i odkrywać niezgłębione, tylko po to, by zdać sobie sprawę ze szponów praw stanowionych przez człowieka. Doprawdy, ten, kto zna sposób, znajdzie Spokój wszędzie — nawet w piekle!

Świat uchodźców nie jest dla mięczaków. Wymaga odpornej psychiki, żeby znieść wszystkie jego traumy. Uchodźca potrzebuje niezachwianej odwagi, żeby pokonać przepaść między nim a nowym społeczeństwem i pewnie stanąć na nogach. Napoleońska myśl, że „największa mądrość polega na rozsądnej determinacji” stanowi dobrą wskazówkę. A nie można zapomnieć o barierze języka! To zwykle poważne wyzwanie. Ośrodek gości osoby, których ojczysty język znajduje się w grupie najtrudniejszych na ziemi (licząc w tym język miejscowy). Są tu Mongolczycy, Chińczycy, Afgańczycy, Czeczeni, Rosjanie, Kosowianie, Afrykanie... ta lista nie ma końca. Wszyscy ci ludzie muszą w taki czy inny sposób przekroczyć bariery językowe. To prawdziwa sztuka. Człowiek staje się ekspertem języka migowego i mistrzem w odczytywaniu ekspresji twarzy. I nie należy zapominać o najlepszym tłumaczu — „uczuciu”; intuicyjnie odczuwa się nastroje innego i, jak się okazuje, nieświadomie popada w telepatię. Pewnego dnia Azer, dobrze powyżej siedemdziesiątki, rozpoczął ze mną rozmowę... cóż, mogłem tylko odczuć, że napomykał coś o pięknej pogodzie, ponieważ świeciło słońce. Odpowiedziałem mu po prostu uśmiechem, potrząsając głową w geście aprobaty dla jego opowieści snuty w ojczystym języku. Co jeszcze mogłem zrobić?

W swoich szeregach uchodźcy czerpią także przyjemność z wojen na słowa i polemik. Takie słyszy się rozmowy: „Można przyznać, że w kwestiach ekonomicznych Polska ciągle jeszcze jest w powijakach, ale składać cały ciężar finansowej odpowiedzialności na uchodźców, którzy dopiero mają osiągnąć ekonomiczną niezależność, to po prostu niedorzeczne” — zaczyna A. Protestuje B — „O co u diabła się piekiesz; karmią cię trzy razy dziennie. Poza tym, takie jest prawo”. — „Ale prawo jest czasem głupie. Powinno wiedzieć, że uchodźca dostaje 42 złote miesięcznie!” — argumentuje A. — „No to co?” — „To, że oczekiwanie, że uchodźca kupi normalny bilet na pociąg za 3 złote i bilet autobusowy za 2,40 jest samobójcze! To oznacza ponad 150 złotych miesięcznie na samą komunikację; średnio jeden przejazd dziennie. Nie widzisz tego? Szkoda, że prawo nie bierze tego pod uwagę!” — upiera się A. „Przestań na mnie wrzeszczeć, nieszczęsny uchodźco. Dlaczego nie pójdziesz do Gazety Wyborczej, TVP 1 albo Polskiego Radia? Tam dasz upust swojej chandrze” — żartobliwie odpowiada B. „Oczywiście bym poszedł, gdybym tylko miał szansę. W społeczeństwie polskim ścierają się różne racje. To kluczowy moment w jej historii i cudzoziemcy, także uchodźcy, mają do odegrania rolę „luster” odzwierciedlających rzeczywistość. Tanie pochlebstwo jest w tym przypadku gorsze niż cierpki krytycyzm; to zdradliwa hipokryzja. Ci, którzy temu ulegają, są wrogami postępu” — mądrzy się A. B — „Czy zdajesz sobie sprawę, że nastąpiła podwyżka kieszonkowego o 3 dolary? Pozwól poza tym się przestrzec: kiedy mówisz o pieniądzach możesz zostać zaszufladkowany jako „migrant ekonomiczny” — „Zgoda, podwyżka to dobry znak. Ale nie mieszajmy różnych spraw; nie jestem migrantem ekonomicznym, dopóki nie uznamy, że był nim Krzysztof Kolumb, odkrywając Amerykę. Moja krytyka nie jest opinią niewdzięcznika, ale obywatela” — upaja się sobą A, zmierniacząc na lunch.

Najważniejszy może wymiar tego tekstu to mój sen z Blackiem w roli głównej. Prowadził czerwony autobus kierowany na jawie przez nieokrzesanego młodzieńca pełnego wzdrygi dla uchodźców. Blackie rozpoczął rozmowę! Psychoanalityk przywołałby teorię podświadomości Carla Junga, by to wyjaśnić, ale faktem jest, że Blackie mówił i to mówił... dorzecznie! „Śmiałem się dzisiaj z faceta, który szlochał jak dziecko” — powiedział. — „Dlaczego?” — zapytałem. „Powinien wiedzieć, że tajemnica spełnienia polega na czerpaniu przyjemności z naturalnej prostoty; kiedy stawka wynosi dziesięć do jednego przeciwko tobie, musisz umieć obrócić sprawę na swoją korzyść — utrzymać się na grzbiecie fortuny i wziąć los w swoje ręce, zamiast trwonić i rozpraszać energię twórczą” — wyjaśnił. „Cóż,

ludzki żywot nie jest łatwy” — odpowiedziałem. „Dlaczego nie? Duch jest mocą umysłu! Kiedy chce działać, kto go może powstrzymać? Wszystko czego mu potrzeba, to energia. Zwierzę, które zrzuca z siebie jarzmo właściciela — tyrana, musi najpierw naładować swoje czakry, żeby dojść do nieustraszonej decyzji podjęcia drogi w nieznaną. Czasem napotka na niej Dębak, gdzie może żyć godnie” — dowodził. Milczałem, wiedząc, że ma rację. Gandhi trafił w sedno, kiedy powiedział, że „godność człowieka wymaga posłuszeństwa wyższemu prawu — sile ducha”. I kto powiedział, że psy są głupie?! „Proszę, naucz mnie swej mądrości” — poprosiłem. „Cóż, padłeś ofiarą złośliwych istot, które wierzą w swoją nieśmiertelność. Lubię cię, bo jesteś czarny, a ja jestem czarnym psem” — powiedział. „Możesz powtórzyć?” — zabelkotałem. „To nie ma znaczenia” — kontynuował. — „Dam ci dwadzieścia dziewięć zasad przetrwania, które pomogą ci przejść przez życie” — zaczął:

- 1) „Twoje poczucie humoru powinno opierać się na prawie kosmicznym, dzięki temu można się śmiać, kiedy inni płaczą.
- 2) Pamiętaj, że żyje się tylko raz — to dlatego zwierzęcy instynkt samozachowawczy nie ma sobie równych. Pożre swojego właściciela i zginie śmiercią głodową przy najmniejszym podejrzeniu zdrady.
- 3) Wiedz, że największe boje życia toczą się między sprzecznymi pragnieniami.
- 4) Pracuj nad nieustępliwością; bądź stanowczo nieustępliwy — byle grzecznie.
- 5) Siedź cicho w obliczu zniewag, nie z powodu tchórzostwa, ale wyższej świadomości.
- 6) Wiedz, że czas wzbudza największą obawę twego przeciwnika — żałuj go, ponieważ nie człowiek, ale czas nim pogardzi.” (Przemknął mi przez myśl aforyzm Ryszarda Kapuścińskiego, doświadczonego polskiego pisarza — „To niezwykle, być świadkiem działania tych niewidzialnych sił, które przywodzą do ruiny instytucje, o których myślano, że będą trwały wiecznie. Wydają się zrobione z twardego wosku, a potem nagle, bez uprzedzenia — bach! Upadają”.) Mogłem tylko kiwać głową ze zdumieniem, kiedy Blackie kontynuował swoje szkolenie. „Teraz słuchaj uważnie” — kontynuował:
- 7) „Oto głęboki sekret znany nielicznym szczęśliwcom...”

Przepraszam za to nieprzewidziane dygresyjne zakończenie. To wina Blackiego; chwilowo w ataku szału. Tym razem za cel obrał sobie nie człowieka, ale swego pobratymca spośród zwierząt — uchodźców — czarnego jak węgiel kota. Ze swojego okna widzę, jak rozwija się zdumiewająca scena, w której napad złego humoru idzie o lepsze z wolą przetrwania; czarny pies w czarnym nastroju ściga czarnego kota uciekającego na czarne w zimowym sezonie drzewo. Gdybym tylko miał kamerę! Szaleńczy pościg Blackiego nie dorównuje zręczności czarnego kota, który jest już w pół drogi do wierzchołka bezlistnego czarnego drzewa tuż przy moim oknie. Ale zabawa! Uwielbiam zabawę ponad wszelkie ziemskie troski! Pora już zatem kończyć.

Simon Mol (w:) „Z obcej ziemi”, nr 9 (maj 2000)

Simon Mol — kameruński poeta, pisarz i dziennikarz, ubiega się o status uchodźcy w Polsce.

Katarzyna Poremska

JĘZYK POLSKI

UCHODźCY WŚRÓD NAS

W problemie „uchodźczym” kryje się jakaś sprawa, dramat ludzki, ludzka biografia – indywidualna opowieść wpisana w historię (...). Kilka lat temu zrobiłem film „Trwoga” o ludziach ze Wspólnoty Niepodległych Państw, z Rosji, którzy przyjeżdżają do Polski pracować. Ja nie czuję jakiegoś zagrożenia z tego powodu, że oni pracują tutaj – na czarno czy nie. Widziałem, że to jest normalne w Paryżu, Londynie. Zatem, co to dla nas, Polaków znaczy? Nasze społeczeństwo wydaje się ksenofobiczne – jak sobie z tym damy radę? Ale przede wszystkim interesowały mnie ludzkie historie. Pamiętam zdjęcie Einsteina, które kiedyś zobaczyłem, „on też był uchodźcą”. Moi dziadkowie byli uchodźcami, uciekli z Rosji przed rewolucją.(...) Zawsze kiedy o uchodźstwie czytałem, dowiadywałem się czegoś – czułem w tym dramat. (...) Za każdym razem decyzja o tym, żeby wszystko zostawić jest przecież dramatyczna.

Andrzej Titkow

o swoim filmie *Przystanek do raj*

Wstęp

Obywatele państw, w których panuje pokój i nie ma prześladowań politycznych nie zawsze zdają sobie sprawę z tego, jak ogromnym problemem dla człowieka jest konieczność opuszczenia swej ojczyzny z powodu obawy przed represjami. Dotyczy to także Polski, w której często z niepokojem mówi się o przybyszach z innych krajów jako o zagrożeniu dla Polaków, rzadko pamiętając o pomocy, jaką właśnie Polacy — uchodźcy nie tak dawno otrzymywali od innych państw i ich obywateli. Uczulając młodzież na problem uchodźstwa, omawiając akty prawne i pomoc państwa dla uchodźców, warto także przyjrzeć się, co na temat tego problemu sądzą zwyczajni ludzie, sąsiedzi — mieszkańcy naszego osiedla czy miasteczka.

Przeprowadzenie lekcji musi być poprzedzone jej starannym (i zajmującym sporo czasu!) przygotowaniem. Po pierwsze, uczniowie powinni dobrze rozumieć pojęcie „uchodźca” i być wcześniej zaznajomieni z problematyką uchodźczą na lekcjach innych przedmiotów: WOS, historii. Po drugie, temat należy wcześniej (około trzy–cztery tygodnie przed planowanym terminem lekcji) zapowiedzieć, podzielić klasę na grupy i rozdać im zadania.

Cele

- Uświadomienie faktu, że problem uchodźców nie jest we współczesnej Polsce ani czysto teoretyczny, ani egzotyczny, lecz że dotyczy obecnego życia społecznego, być może występuje w najbliższym sąsiedztwie.
- Ćwiczenie umiejętności prowadzenia rozmów, trzymania się obranego tematu.
- Ćwiczenie umiejętności opracowania samodzielnie zdobytych informacji, formułowania na ich podstawie wniosków.

Metody

Metoda projektu

Pojęcia kluczowe

Uchodźca, obcokrajowiec, emigrant, obywatel państwa

Środki dydaktyczne

Magnetofony, aparaty fotograficzne, notesy, długopisy, przydatna może być kamera wideo, ale nie jest niezbędna

Czas trwania

Przygotowania: zajęcia indywidualne i spotkania grup poza lekcjami, przeprowadzanie wywiadów — około trzech, czterech tygodni;

zajęcia w klasie, omawiające projekt — dwie lub cztery godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Na trzy–cztery tygodnie przed planowanymi lekcjami w klasie opowiedz o celu zajęć, podziel uczniów na grupy i rozdaj im zadania. Głównym zadaniem będzie przeprowadzanie wywiadów z przypadkowymi przechodniami.
2. Poproś, aby uczniowie podzieleni na grupy samodzielnie przygotowali pytania, które będą zadawać. Postaraj się pomóc w tej pracy, koordynować ją, pomóc w podjęciu decyzji, czy wszystkie grupy mają zadawać pytania takie same czy różnorodne.
3. Wspólnie zastanówcie się, czy są w waszej miejscowości instytucje, które mogą bezpośrednio stykać się z problemem uchodźców (urząd miejski, placówka opieki socjalnej itp.) — może warto, aby jedna lub dwie grupy przeprowadziły tam wywiady.
4. Uprzedź uczniów, że praca zajmie im sporo czasu; można założyć, że samo przeprowadzenie rozmów zajmie grupie ok. 3–4 godzin (10–15 minut na wywiad z jedną osobą), podobnie — opracowanie materiału. Wywiady najlepiej przeprowadzać w weekendy, kiedy uczniowie nie są zajęci przygotowaniem do innych lekcji, a ich potencjalni rozmówcy — bardziej chętni do rozmów. Jeśli szkoła znajduje się w małej miejscowości, warto aby 3–4 grupy odwiedziły sąsiednie miejscowości; należy to zaplanować, by uniknąć sytuacji, w której w słoneczną niedzielę „po kościele”, tych samych spacerowiczów zaczną „napadać” coraz to inne grupki gimnazjalistów.
5. Poproś, aby grupy wybrały swoich liderów, a także wyznaczcie (lub zrób to sam) osobę odpowiedzialną za kontakt z dyrekcją szkoły w celu uzyskania od niej pomocy przy realizacji projektu. Warto, aby uczniowie mieli identyfikatory; być może będą potrzebne pisma do instytucji, zajmujących się problemem uchodźców czy zwolnienie kogoś z zajęć na krótki czas.
6. W krótkim wykładzie na temat zjawiska uchodźstwa przypomnij uczniom definicję słów: uchodźca, emigrant, obywatel państwa.

Uwzględnij sytuację Polaków jako niedawnych uchodźców (odwołując się do informacji zawartych w scenariuszu lekcji historii na ten temat), przypomnij, że Polacy potrzebowali wtedy pomocy i otrzymywali ją.

Wspólnie dokonajcie wyboru pytań. Oto przykładowe z nich:

- Kim według Pana (Pani) jest uchodźca? Prosimy krótko powiedzieć, kogo określiłby Pan (Pani) tym mianem. Uwaga: przed rozpoczęciem wywiadów warto uświadomić uczniom, że bardzo często przypadkowi przechodnie nie będą znali definicji pojęcia „uchodźca” i mylić je będą z pojęciem emigranta. Uczniowie nie powinni komentować tej pomyłki.
- Czy zetknął się Pan (Pani) osobiście z problemem uchodźców?
- Czy sądzi Pan (Pani), że powinniśmy uchodźcom pomagać? „My” — ludzie, „my” — obywatele, czy może „my” — państwo? Czy państwo powinno zajmować się uchodźcami?
- Co sądzi Pan (Pani) o tym, aby: a) tworzyć obozy dla uchodźców, b) stwarzać im warunki do dalszej wędrówki, do innych krajów osiedlenia, c) stwarzać im warunki do pozostania w naszym kraju (nauka języka, zabezpieczenie socjalne itp.)?
- Czy (w jaki sposób?) uchodźcy mogą zagrażać Polakom?
- Czy (w jaki sposób?) uchodźcy mogą pomóc Polakom?

Oczywiście, nie wszystkie te pytania muszą być zadane, należy także dodać inne, zaproponowane przez uczniów, uwzględniając ewentualną specyfikę terenu czy danej szkoły.

7. Po przeprowadzeniu wywiadów najważniejszym zadaniem uczniów będzie samodzielne ich opracowanie. Najlepiej zrobić to w formie pracy domowej wykonywanej w grupach. Jej celem będzie uzyskanie informacji o stanie wiedzy lokalnej społeczności, dostrzeżenie schematów i stereotypów charakterystycznych dla rozumowania wielu ludzi. Można też pokusić się (ale tylko w przypadku najlepiej przygotowanych grup) o dokonanie analizy języka i stylów wypowiedzi rozmówców (określenia nacechowane, nowomowa, język publicystyczny mechanicznie przejęty ze środków masowego przekazu itd.).

8. Uświadom uczniom, że końcowym efektem ich pracy będzie prezentacja zebranego materiału, bardzo ważną sprawą jest zatem jego świadoma selekcja, prawdopodobnie rozmówcy poruszać będą inne kwestie, luźno związane z problemem uchodźców (bezrobocie, antysemityzm...). Być może będą one mogły stanowić wstęp do innego projektu.

9. Przebieg zajęć w klasie: każdej grupie należy wyznaczyć czas (uzależniając jego wymiar od liczby uczniów w klasie) na prezentację zebranego materiału. Każda prezentacja powinna zakończyć się zaproponowaniem tez do dyskusji oraz wnioskami. Przedstawienia dokonań grupowych zajmą co najmniej jedną godzinę lekcyjną, drugą godzinę poświęćmy na dyskusję, wybierając do niej niektóre (albo wszystkie) z zaproponowanych tez.

Tematy do dyskusji:

- Jaki jest stosunek społeczeństwa polskiego do uchodźców?
- Co możemy zrobić, aby uczulić innych na problemy uchodźców?
- W jaki sposób możemy pomóc uchodźcom?

10. Ocenić możesz:

- 1) sposób prezentacji materiału i jej atrakcyjność — wykorzystanie przygotowanych plansz, wykresów, zdjęć, nagrań, umiejętność zaciekawienia słuchaczy,
- 2) wartość merytoryczną prezentacji — staranność wykonania, dokonaną hierarchizację zagadnień, umiejętność wyciągania wniosków, zauważenie impresywnej funkcji języka. Rozsądne wydaje się, aby nauczyciel przed przystąpieniem uczniów do pracy zapowiedział, co będzie podlegać ocenie.

11. Poproś, aby uczniowie zastanowili się nad swoimi pomysłami na działania społeczne na rzecz uchodźców. Wyłoni się ich zapewne sporo: zbiórka darów dla uchodźców; ogólnoszkolna debata, prowadzona przez liderów grup na temat problemu uchodźców i pomocy dla nich; może pojawić się pomysł współpracy z innymi szkołami albo chęć uczniów do samodzielnego przeprowadzenia lekcji na temat uchodźców dla młodszych kolegów — np. w szkole podstawowej. Ogólnie pojawi się spontaniczna ochota na prowadzenie akcji uświadamiającej w najbliższym środowisku — zorganizowanie wystawy, czy chęć przyłączenia się do czynnej pomocy dla uchodźców.

Bibliografia

- Lipski J. J., *Tunika Nessosa, szkice o literaturze i nacjonalizmie*, Wydawnictwo „PEN”, Warszawa 1992
- Miłosz Cz., *Rodzinna Europa*, Czytelnik, Warszawa 1998
- Vincenz S., *Z perspektywy podróży*, Wydawnictwo Znak, Kraków 1980
- Vincenz S., *Po stronie pamięci*, Paryż 1979

Monika Agopsowicz

JĘZYK ANGIELSKI

MŁODZI DZIENNIKARZE

Uczmy dzieci tolerancji, na dorosłych szkoda już czasu.

Umberto Eco

Wstęp

Do Polski prawie codziennie przybywają uchodźcy z różnych krajów świata. Ze środków masowego przekazu dowiadujemy się o kolejnych deportacjach cudzoziemców. Tylko niekiedy ukazują się materiały dziennikarskie, które nie są nastawione na sensację, lecz rzetelnie i w pełni pokazują problematykę uchodźców, szczególnie ludzi młodych.

Jest to lekcja dla grupy podstawowej.

Cele

- Poznanie problemów młodych uchodźców.
- Wzbudzenie szacunku i wrażliwości na sprawy ludzi innej rasy, narodowości, wyznania.
- Sporządzenie w grupach kilku krótkich (ok. 100 słów), bezstronnych relacji prasowych w języku angielskim do gazetki szkolnej na temat dołączenia do klasy nowego ucznia–uchodźcy.
- Poznanie angielskich słów i zwrotów związanych z młodymi uchodźcami.

Metoda

Praca w grupach

Środki dydaktyczne

Fotografia formatu A4, przedstawiająca młodego człowieka, duży arkusz papieru np. pakowego, flamastry lub długopisy

Czas trwania

1 godzina lekcyjna

Przebieg zajęć

1. Powiedz parę słów wstępu o uchodźcach, którzy codziennie muszą uciekać z własnych domów, by uniknąć skutków wojny lub głodu. Tacy ludzie i ich dzieci często szukają schronienia w innych krajach, również w Polsce. Z czasem, gdy dorośli otrzymują status uchodźców, ich dzieci zostają przyjęte do polskich szkół. Zaznacz, że celem lekcji jest napisanie przez uczniów krótkich relacji po angielsku, opisujących pierwszy dzień młodego uchodźcy w nowej klasie. Zwróć uwagę na to, że w takiej relacji powinna znaleźć się informacja o nim samym.

2. Pokaż fotografię rówieśnicy twoich uczniów. Przedstaw ją po polsku jako uchodźcę i poproś, by uczniowie wyobrazili sobie, że dziewczynka ma na imię Nijar i kilka dni temu dołączyła do waszej klasy. Przetłumacz słowo „uchodźca” na język angielski: „refugee”.

3. Zadaj pytania pomocnicze. Zachęć uczniów do odpowiedzi na nie.

— How old is Nijar? (Ile lat ma Nijar?)

— What color is Nijar's hair (Jakiego koloru są włosy Nijar?)

— Is Nijar tall or short? (Czy Nijar jest wysoka, czy niska?)

4. Poproś uczniów, aby wyobrazili sobie, kim jest Nijar. Pomóż im dodatkowymi pytaniami:

— How do you think, has Nijar got any brothers or sisters? (Jak myślicie, czy Nijar ma rodzeństwo?)

— Where does Nijar come from? (skąd pochodzi Nijar?)

— Where are her parents now? (Gdzie są teraz jej rodzice?)

— Where does she live in Poland? (Gdzie Nijar mieszka w Polsce?)

5. Na arkuszu papieru zapisz po angielsku, w punktach, wszystkie zgłoszone informacje na temat *Nijar*.

6. Podziel klasę losowo na grupy 3–5-osobowe, np. każdemu uczniowi po kolei przyporządkuj jeden z trzech (dla grup trzyosobowych) lub jeden z pięciu (dla grup pięcioosobowych) dowolnych kolorów. Poproś, aby uczniowie, którym przypadły te same kolory usiedli przy jednym stoliku.

7. Powiedz, że każda grupa ma 20 minut na napisanie po angielsku relacji złożonej z około 100 słów z pierwszego dnia pobytu Nijar, nowej uczennicy w waszej klasie. Wyjaśnij, że relacja powinna mieć objętość około połowy ręcznie zapisanej strony A4.

Napisz na arkuszu początek zdania, od którego każda grupa zacznie pisać swój artykuł: „Two days ago Nijar came for the first time...” („Dwa dni temu Nijar po raz pierwszy przyszła...”). W razie potrzeby przedłuż czas pracy w grupach.

Zachęć do korzystania ze słów wcześniej zapisanych i do tworzenia prostych zdań. Powiedz, że relacja jest o tym, co było, a więc pisana powinna być w czasie przeszłym.

8. Poproś przedstawiciela każdej grupy o przeczytanie relacji. Wspólnie dokonajcie oceny prac. Umieśćcie je w szkolnej gazecie.

Małgorzata Multańska, Dorothea Burdzik **JĘZYK NIEMIECKI**

ANIA Z ŁODZI W KASSEL

Tolerancja to dążenie do rozumienia innych.

Karol Čapek

Wstęp

Przed przeprowadzeniem tej lekcji warto zapoznać uczniów z tematem „Polscy uchodźcy lat osiemdziesiątych” (scenariusz lekcji historii Małgorzaty Glinki).

Podczas zajęć uczniowie wczuwają się w sytuację rówieśniczki, której rodzina po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce otrzymała azyl w Niemczech.

Rodzice dziewczynki, aktywni działacze „Solidarności”, obawiają się powrotu do Polski. Zapisują córkę, imieniem Ania, do „Europaschule” w Kassel. Jest to placówka, jedna z dwudziestu w Niemczech, do której wprowadzono nauczanie o profilu „integracja europejska”. W szkole w Kassel (Hesja) w ramach zajęć lekcyjnych prowadzona jest intensywna nauka języka niemieckiego dla uczniów emigrantów i uchodźców z całego świata. Uczniowie ci są przydzielani do normalnych klas dopiero po ukończeniu kursu języka niemieckiego.

Podstawowym celem tej lekcji jest uświadomienie uczniom istnienia zjawiska niechęci wobec cudzoziemców oraz pobudzenie do refleksji. Język obcy w aspekcie interkulturowym staje się nośnikiem treści ogólnospołecznych.

Pamiętaj, aby uczniowie podczas lekcji mieli do dyspozycji słowniki dwujęzyczne.

Poniższy scenariusz przewidziany jest dla uczniów, którzy uczą się języka niemieckiego drugi rok (w wymiarze trzech godzin tygodniowo).

Cele

- Wzucie się w sytuację rówieśników, którzy nie ze swej woli znaleźli się w obcym kraju.
- Kształtowanie postawy tolerancji wobec uchodźców.
- Uwrażliwienie na nietolerancyjne postawy wobec cudzoziemców.
- Kształtowanie umiejętności wyrażania uczuć w języku niemieckim.

Metody

Odgrywanie ról, dyskusja

Pojęcia kluczowe

in der Schule fehlen (nie chodzić do szkoły), schreien (krzyczeć), sich aufregen (denerwować się), verprügeln (bić), sich unwohl fühlen (czuć się nieswojo), vermissen (tęsknić), e Toleranz (tolerancja), r Hass (nienawiść), s Mitgefühl empfinden (współczuć), r Ausländer.

Środki dydaktyczne

Widokówki niemieckich i polskich miast, mapa Niemiec (lub folie przedstawiające „Europaschule” i mapę Niemiec), słowniki polsko-niemieckie, gazety i czasopisma polskie oraz niemieckie, materiały papiernicze

Materiały pomocnicze

- nr 1 — list w języku polskim
- nr 2 — list w języku niemieckim
- nr 3 — adresy internetowe

Czas trwania

3 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Wyłóż kilka widokówek z Polski i Niemiec, poproś uczniów, aby podeszli i przyjrzeni się im dokładnie, a następnie powiedzieli, co one przedstawiają.

2. Zapisz na tablicy temat lekcji: Anna aus Lodz in Kassel (Ania z Łodzi w Kassel).

3. Zapytaj uczniów:

- Jak rozumieją podany temat?
- O czym będzie mowa podczas lekcji?
- Co ważnego wydarzyło się w Polsce przed 7 stycznia 1982 r.? (odpowiedzi uczniów także w języku polskim)

4. Rozdaj uczniom list w języku polskim (materiał pomocniczy nr 1) i poproś o jego przeczytanie. W ten sposób uczniowie zostają wprowadzeni w sytuację dziewczynki — azylantki.

5. Połóż przed każdym uczniem list Ani w języku niemieckim o treści odpowiadającej listowi w wersji polskiej. Poproś, by po jego przeczytaniu uczniowie porównali obie wersje.

Uwaga! Uczniowie powinni zauważyć, że są to listy o takiej samej treści.

6. Zapisz na tablicy wszystkie pojęcia kluczowe. Poproś uczniów o odnalezienie i podkreślenie w tekście słów, znajdujących się na tablicy, wymienienie i objaśnienie zaznaczonych pojęć kluczowych.

Połącz uczniów w pary i poproś o zastanowienie się oraz zaproponowanie własnej wersji obraźliwej wypowiedzi rówieśnika — Niemca.

Zgłoszone propozycje zapisz na tablicy, np. „Was habt ihr hier zu suchen? Haut ab, wo der Pfeffer wächst”. (Czego tu szukacie? Wynoście się, gdzie pieprz rośnie!)

7. Podziel uczniów na trzyosobowe grupy i poleć przećwiczenie oraz odegranie sceny z tramwaju. Następnie zapytaj uczniów o ich odczucia podczas grania każdej z trzech ról.

8. Ponownie podziel na grupy, tym razem 4–6-osobowe. Każda z grup ma za zadanie odpowiedzieć na dwa z czterech poniższych pytań. Przydziel odpowiednio:

- Wie ist Ania in diese schreckliche Situation in der Straßenbahn gekommen? (Jak doszło do tego, że Ania znalazła się w tak trudnej sytuacji w tramwaju?)
- Wieso hat der deutsche Jugendliche so aggressiv reagiert? (Dlaczego chłopiec — Niemiec był agresywny?)
- Warum wollte Janek ihn verprügeln? (Dlaczego Janek chciał go pobić?)
- Warum hat Janek die Beleidigungen Ania nicht erklärt? (Dlaczego Janek nie chciał wyjaśnić Ani obraźliwej wypowiedzi chłopca?)

9. Zachęć do przedstawienia odpowiedzi — najpierw członków grup odpowiadających na dwa pierwsze pytania, a następnie uczniów z grup, odpowiadających na dwa kolejne pytania. Przedyskutuj rozbieżności w odpowiedziach (także po polsku).

10. Poproś uczniów o przejrzanie polskich gazet i czasopism oraz artykułów dotyczących nietolerancyjnych zachowań wobec cudzoziemców w Polsce. Jeżeli masz taką możliwość, zachęć uczniów do surfowania w Internecie (materiał pomocniczy nr 3).

11. Poleć uczniom, aby wycięli z artykułów tytuły i ewentualnie ich krótkie streszczenia, a następnie nakleili na plakaty lub sztywny papier formatu A4.

Ich dodatkowym zadaniem będzie zamieszczenie krótkiej informacji o artykule lub gazecie. Uczniowie mogą także dołączyć własne rysunki.

Poproś reprezentantów grup o przedstawienie rezultatów pracy. Powieście plakaty w klasie lub na korytarzu szkolnym.

12. Podziel ponownie uczniów na grupy 4–6-osobowe i poleć przedyskutowanie następujących kwestii:

— Czy spotkali się z postawami nietolerancji wobec cudzoziemców? (Bist du der Ausländerfeindlichkeit persönlich begegnet?)

— Jakie mogą być tego przyczyny? (Wie sind wohl Gründe dafür?)

Zachęć do korzystania z zapisów na plakatach.

Poproś o przedstawienie wniosków z dyskusji.

Podsumuj: postawy nietolerancji wobec cudzoziemców są spotykane nie tylko w Polsce czy w Niemczech, ale są obecne na całym świecie.

13. Praca domowa. Zadaniem uczniów będzie śledzenie przez np. najbliższy miesiąc wydarzeń w kraju i na świecie, świadczących o postawach tolerancyjnych i nietolerancyjnych wobec „obcych”. Poleć założenie teczki, w której znajdą się materiały związane z tym tematem, przydatne np. do ogólnoszkolnej debaty: „Czy jesteśmy tolerancyjni?” lub do napisania rozprawki w języku niemieckim pod tym samym tytułem.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

Kassel, dnia 7 stycznia 1982

Kochana Zosiu,

Pewnie się dziwisz, dlaczego tak długo nie ma mnie w szkole. Mieszkam teraz w Kassel, u mojej cioci. Rodzice podjęli decyzję, że nie wrócimy do Polski i zapisali mnie do nowej szkoły „Europaschule”.

Ciężko jest mi się porozumieć, chociaż uczę się bardzo dużo języka niemieckiego. Wyobraź sobie: codziennie 5 godzin! Poznałam nowe koleżanki. Jedna z nich — Ursula jest rodowitą Niemką.

W mojej klasie jest też chłopiec z Polski — Janek.

On tu mieszka już od roku. Chcę Ci opowiedzieć, co straszego się wczoraj wydarzyło, gdy oboje jechaliśmy tramwajem.

Oczywiście rozmawialiśmy po polsku, gdy nagle jakiś chłopak — Niemiec odepchnął mnie i coś do nas głośno krzyknął. Zrozumiałam tylko jedno słowo „cudzoziemcy”. Janek o mało się z nim nie pobił. Nie chciał mi powiedzieć, o co chodziło, potem był bardzo zmartwiony.

Przez to czuję się nieswojo. Chciałabym wrócić do Łodzi. Tęsknię za Tobą i naszą klasą.

Całuję Cię mocno,

Twoja Ania

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

Kassel, den 7.1.1982

Liebe Sosia,

Du weißt nicht, warum ich so lange in der Schule fehle.

Ich wohne jetzt in Kassel bei meiner Tante und besuche die Europaschule, denn meine Eltern wollen nicht nach Polen zurück.

Ich verstehe noch zu wenig, obwohl ich täglich 5 Stunden Deutsch lerne. Ich habe aber schon einige neue Mitschülerinnen kennengelernt. Die eine heißt Ursula und ist eine Deutsche.

In meine Klasse ein Junge aus Polen. Er heißt Janek und wohnt schon ein Jahr in Kassel.

Gestern in der Straßenbahn habe ich mit Janek Polnisch gesprochen. Plötzlich hat ein Junge etwas zu uns geschrien. Ich habe nur ein Wort verstanden „Ausländer”.

Janek hat sich sehr aufgeregt und ihn fast verprügelt.

Er war traurig, hat mir aber nicht erklärt, was der deutsche Junge gesagt hat.

Ich fühle mich hier nicht wohl und möchte zurück nach Lodz.

Ich vermisse Dich und unsere Klasse.

Herzliche Grüße

Deine Ania

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

PRASA/CZASOPISMA/DZIENNIKI

TYTUŁ	ADRES INTERNETOWY
Der Spiegel	http://www.spiegel.de
Chip	http://www.chip.de
Hamburger Morgenpost	http://www.mopo.de
Focus	http://www.focus.de
Stern	http://www.stern.de
Die Zeit	http://www.zeit.de
Taz	http://www.taz.de
Die Welt	http://www.welt.de
PC-Week	http://www.ziff.com/pcweek
Insider	http://www.mex.com/online/online1.htm
TechView	http://www.techart.cv.com/techview.html
Uni-Online	http://www.uni-online.de
NTR-Berlin	http://www.obh.snafu.de/ntr/
Troja	http://rfs0002.uni-regensburg.de/troja/
UNIMAX	http://www.deutschland.de/unimax/unihome.html
Magnet-Online	http://www.magnnet.com/
Auspuff	http://www.auspuff.com/
Kosmos	http://www.kosmos-mag.de/
Natur	http://www.natur.de/
Biosciences	http://golgi.harvard.edu/journals.html
Die Tagesschau	http://www.tagesschau.de
ZDF	http://www.zdf.de
Bayrischer Rundfunk	http://www.br-online.de/
NDR2	http://www.ndr2.de
Deutsche Welle	http://www.dw.gmd.de/deutsch/index.html
MTV	http://www.mtv.com/
Computer-News	http://www.iway.de/
Elektronische Magazine	http://www.meer.net/john/e-zine-list/zines/alpha.html
Netsurfer Digest	http://www.netsurf.com/nsd/index.html
The Press Association	http://www.pathfinder.com/@@QdEFXgAAAAAAD4F/time/universe.html
TV Today	http://www.tvtoday.de/navigator
Verlag Heinz Heise	http://www.ix.de/
Różne tytuły	http://paperball.fireball.de

Katarzyna Kozłowska

JĘZYK FRANCUSKI

POKÓJ DANY ČAVAR

Dana Čavar est une jeune écolière de 12 ans, de l'ex-Yougoslavie, qui nous a dessiné son cadre de vie, les conditions dans lesquelles elle vit tous les jours.

Son appartement est criblé de balles. Tous les meubles ont été touchés. Ils sont cassés. Ce ne doit pas être facile de s'asseoir dans un canapé troué de balles. On doit craindre à tout moment que les tirs reprennent, non?...

Dana Čavar jest 12-letnią uczennicą z byłej Jugosławii, która za pomocą rysunku pokazała warunki, w jakich żyła.

Jej mieszkanie jest podziurawione pociskami z karabinu. Trafili również w krzesła, które są połamane. Wyobraź sobie, że siedzisz na takim krześle, w które już kilka razy bezpośrednio trafiono!...

L'enfant réfugié, HCR (Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés)

Wstęp

Uchodźca to człowiek, który w obawie przed prześladowaniem z powodu narodowości, rasy, przynależności do określonej grupy społecznej, wyznawanej religii czy przekonań politycznych musi uciekać ze swojego kraju. Boi się wrócić do domu lub wrócić nie może, ponieważ jego życiu zagraża niebezpieczeństwo. Czasem nie ma już dokąd wracać... Dziecko uchodźca to dziecko pozbawione dzieciństwa, narażone na głód, choroby, samotność. Często jest świadkiem straszliwych cierpień, zdarza się, że w panice zostaje porzucone przez swoich rodziców. Jeśli ma szczęście, to podczas ucieczki udaje mu się zabrać ze sobą ulubioną lalkę czy pluszowego misia. Na ogół jednak nie ma na to ani miejsca, ani czasu... Traci dom, a dla dziecka dom jest wszystkim. To nie tylko budynek. To rodzina, ciepło, miłość, źródło tożsamości. Poniższa lekcja przybliży ten problem i pomaga zrozumieć, co to znaczy być opuszczonym, zmuszonym do pozostawienia wszystkiego, co się miało, znało i kochało, pomaga nazwać i zrozumieć uczucia.

Scenariusz przeznaczony jest do realizacji w grupie ze znajomością języka francuskiego na **podstawowym poziomie języka** (zadania oznaczone symbolem gwiazdki *), jednak może być również wykorzystany w pracy z uczniami ze **średnio zaawansowanym poziomem znajomości (**)** lub nawet **zaawansowanym (***)**. Przy niektórych ćwiczeniach nie został określony poziom języka. Oznacza to, że można je realizować po polsku lub po francusku, w zależności od poziomu grupy.

Cele

Językowe:

- Podsumowanie wiadomości i umiejętności dotyczących opisu wnętrza.
- Powtórzenie i utrwalenie słownictwa (nazwy sprzętów domowych, przymyki itp.).
- Wyrażanie podstawowych uczuć i stanów w języku obcym.

Wychowawcze:

- Uwrażliwienie na problemy dzieci-uchodźców.
- Rozwijanie umiejętności wczuwania się w sytuację innych.
- Rozwijanie wyobraźni i kreatywności.
- Nabycie umiejętności nazywania oraz wyrażania uczuć i stanów (werbalnie i niewerbalnie — język ciała).
- Nabycie umiejętności wchodzenia w rolę.

Metody

Współpraca w grupie, drama — żywe obrazy*

Pojęcia kluczowe

Uczucia i stany — radość, spokój, lęk, strach, samotność, ból, zagrożenie

Środki dydaktyczne

Zdjęcia pokoi uczniów, duże kartony, kolorowe flamastry, kredki itp.

Materiały pomocnicze

- nr 1 — rysunek pokoju Dany Čavar z broszury „Enfants Réfugiés” UNHCR
nr 2 — opis pokoju Dany

Czas trwania

3 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1*. Poproś, aby każdy uczeń zaprezentował swój pokój, opisując go i pokazując przyniesione do klasy zdjęcie lub rysunek swojego pokoju.

Uwaga! Prezentacja odbywa się po francusku, powinna być atrakcyjna i trwać 2–5 minut. Uczniowie mogą np. wejść w role przewodników oprowadzających wycieczkę lub przygotować reklamę, itp.

2*. Po prezentacji przyczepcie zdjęcia / rysunki wnętrza pokoi uczniów do ściany.

3*. Zachęć uczniów do wyrażenia opinii o prezentacjach kolegów, poproś o wybranie trzech najciekawszych prezentacji (np. poprzez głosowanie) i najciekawszego (najsympatyczniejszego, najweselszego, najzabawniejszego, najmniejszego, najbardziej kolorowego itp.) pokoju.

4*. Opisz po francusku jakiś pokój z tablicy. Opowiadaj o nim tak długo, aż jego „lokator” rozpozna go na podstawie twojego opisu. Teraz on opisuje dowolny pokój. Powtórzcie to ćwiczenie kilka razy.

5*. Poproś, aby każdy uczeń po kolei powiedział krótko (w miarę możliwości po francusku), czy lubi swój pokój i co mu się w nim najbardziej/najmniej podoba (np.: „*J’aime ma chambre parce qu’elle est très jolie*”. / „*Je n’aime pas ma chambre. Elle est trop petite.*” — „*Lubię mój pokój, bo jest bardzo ładny.*” / „*Nie lubię mojego pokoju. Jest za mały.*”).

6*. Poproś uczniów o dobranie się w dwu- czteroosobowe grupki. Wyjaśnij, jak przebiegnie to ćwiczenie. Poproś, aby uczniowie dołożyli starań, by efekt ich pracy był czytelny dla odbiorców, bez dodatkowych ustnych wyjaśnień:

- każda grupka znajduje sobie w klasie wolną przestrzeń i wymyśla, w jaki sposób ustawić z siebie jakiś domowy sprzęt, mebel (stół, krzesło, szafę, zegar, telefon, okno itp.); uczniowie, wykorzystując swoje ciała, przybierają kształty i pozy charakterystyczne dla poszczególnych mebli,
- grupy ustawiają „salon meblowy” i przedstawiają pozostałym swoje pomysły (połowa klasy przedstawia, druga połowa „zwiedza”, potem następuje zmiana).

7*. Zaproś uczniów do wspólnego stworzenia żywego obrazu: umeblowanego pokoju, w którym będą wykorzystane ich wcześniejsze pomysły. Zadbaj, aby w pokoju znalazły się wszystkie sprzęty. Wyjaśnij, że pokój powinien być ładny, wygodny i funkcjonalny, taki w jakim chcieliby mieszkać i który by lubili.

Uwaga! Uczniowie będą zapewne ciekawi, jak wygląda ustawiony przez nich pokój. Pozwól im go obejrzeć „uwalniając” po jednej — dwie osoby z obrazu. Po obejrzeniu uczniowie wracają na swoje miejsca. Dopiero wtedy z obrazu mogą wyjść następne osoby. Jeśli grupa jest niewielka, uczniowie opuszczają obraz pojedynczo. Jeśli to możliwe, wchodź do obrazu na ich miejsce.

8*. Poproś, aby każdy „uczeń-mebel” znajdujący się na obrazie (jeśli mebel tworzy grupa, mówią jedna osoba) przedstawił się, mówiąc jakim jest meblem/sprzętem („*Je suis[Nous sommes] le fauteuil / l'armoire / la table / ...*” — „*Jestem[Jesteśmy] fotelem / szafą / stołem / ...*”).

9*. Powiedz „meblom”, że mieszkańcy wyszli do szkoły / pracy, mieszkanie jest puste, ciche i spokojne. Zapytaj każdy „mebel”, jak się czuje.

10*. Odpowiedzi uczestników (np.: „*Jestem zadowolony / spokojny / znudzony / szczęśliwy / senny / ...*”) powtarzają po francusku („*Je suis content / calme / ennuyé / heureux / J'ai sommeil / ...*”) i zapisują po jednej stronie tablicy.

11*. Poproś uczniów, aby usiedli w ławkach i przepisali zdania z tablicy.

12*. Przeczytajcie je głośno, zastanówcie się wspólnie, do jakiej kategorii można zaliczyć te uczucia / stany — czy są raczej pozytywne, negatywne czy neutralne?

13*. Powiedz uczniom, że chcesz im pokazać jeszcze jeden rysunek pokoju. Wyjaśnij, że mieszka w nim ich 12-letnia koleżanka.

14*. Rozdaj uczniom materiał pomocniczy nr 1 (rysunek pokoju Dany bez podpisu).

15*. Poproś uczniów o ustne opisanie po francusku pokoju, który widzą. Zachęć do stosowania znanych z lekcji struktur (np.: „*Dans la chambre il y a un fauteuil, une petite table, un canapé...*” — „*W pokoju jest / znajduje się fotel, mały stolik, kanapa...*”). Zadawaj im pytania pomocnicze. Zaczynij od rzeczy prostych, oczywistych (np.: „*Est-ce qu'il y a des chaises? Combien y a-t-il de fauteuils? Où est la table?*” — „*Czy są tam krzesła? Ile jest foteli? Gdzie stoi stół?*”), następnie przejdź do „dających bardziej do myślenia” (np.: „*Est-ce qu'il y a des jouets? Est-ce que cette chambre est en ordre? Est-ce que c'est une chambre normale? Elle ressemble à vos chambres? Qui habite dans cette maison? Où sont les gens? Qu'est-ce qui s'est passé dans cette chambre?*” — „*Czy są tam zabawki? Czy w pokoju panuje porządek? Czy to jest zwykły / normalny pokój? Czy przypomina wasze pokoje? Kto tam mieszka? Gdzie są ludzie? Co wydarzyło się w tym pokoju?*”). Pomagaj im stopniowo odkrywać pokój, pozwól im zauważyć dziury w meblach i ścianach, potłuczone szyby, zwróć ich uwagę na fakt, że pokój jest pusty, opuszczony, raczej nie przypomina pokoju dwunastolatki, jest smutny, nie ma w nim zabawek, książek, itp.

16*. Zachęć uczniów do stawiania hipotez na temat mieszkańców i wydarzeń, które mogły mieć miejsce.

Uwaga! Jeśli jest czas i uczniowie mają na to ochotę, możesz im zaproponować dobranie się w kilkusobowe grupy. Każda grupa jest zespołem detektywów, którzy muszą zebrać i przeanalizować ślady i na tej podstawie ustalić swoją teorię. Po upływie 5–10 minut jeden detektyw z każdej grupy przedstawia wyniki przeprowadzonego śledztwa. Zastanówcie się, która z przedstawionych teorii jest najlepiej uzasadniona, najbardziej prawdopodobna, na co wskazują poszlaki.

17*. Opowiedz uczniom o Danie i jej prawdopodobnych losach, o tym, że musiała uciekać ze swego mieszkania z powodu wojny i że być może przebywa teraz w ośrodku dla uchodźców (jeśli poziom języka uczniów na to pozwala, powiedz im to po francusku, przeczytaj lub daj do przeczytania podpis pod rysunkiem Dany — materiał pomocniczy nr 2).

18*. Zachęć uczniów, aby ustawili ten sam pokój, co poprzednio, tym razem jednak jest to pokój, przez który przetoczyła się wojna, meble są zniszczone, uszkodzone.

19*. Poproś o wyrażanie uczuć: (np.: „*Jestem fotelem, mam dziurę w oparciu / boli mnie / jestem samotny / smutny / ...*”). Tak jak poprzednio, tłumacz wypowiedzi uczniów na francuski („*Je suis le fauteuil, j’ai un grand trou / j’ai mal / je suis seul / triste / j’ai peur / ...*”) i zapisuj je po drugiej stronie tablicy. Pozwól uczniom obejrzeć obraz, który ustawili.

20*. Poproś uczniów, aby wrócili na miejsca i przepisali z tablicy nowe słowa. Porównajcie je z zapisanymi poprzednio, porozmawiajcie o tym, jak zmieniły się uczucia, jak się czuli jako połamane meble, co działo się z ich ciałem, o czym myśleli (o tym, że im niewygodnie / że są opuszczeni / że nikt do nich nie przyjdzie / nikt ich nie naprawi / że to rozbrykane dziecko, które po nich skakało nie było takie złe; a może o czymś jeszcze innym? o czym?).

21*. Podziel uczniów na kilkusobowe grupy i poproś ich o przygotowanie na dużych kartonach plakatów, będących protestem mebli przeciwko wojnie, zachęć do wykorzystania słów zapisanych na tablicy, np. do narysowania mebli za pomocą słów:

t			m
r		,	m a
i	s o l i t a i r e		m a l
s	e	u	m
triste	u	l	a
e e	l	e	malheureux

guerre guerre guerre guerre guerre guerre guerre guerre guerre guerre guerre

Mogą też wymyślić slogan reklamowy, hasło itp. Wyjaśnij, że plakat powinien przyciągać uwagę, zwracać uwagę na problem, przekazywać jakąś myśl.

22*. Powieście plakaty na ścianach klasy i omówcie je. Zastanówcie się, który z nich najlepiej oddaje ideę, który jest najciekawszy graficznie, który najlepiej wykorzystuje słowa i zwroty poznane na lekcji.

23*. Zapytaj uczniów, jak się czuli będąc meblami, czy było im łatwo czy trudno, co było najtrudniejsze, jak się czują po wyrażeniu tego protestu.

24*. Poproś uczniów, aby uważnie przyjrzeni się zdjęciu / rysunkowi własnego pokoju (lub wyobrazili sobie swój pokój), wyszukali na nim ulubione przedmioty, pamiątki, książki, maskotki, przypomnieli sobie, skąd je mają, jakie historie się z nimi wiążą, zastanowili się, których przedmiotów używają najczęściej.

25*. Powiedz uczniom, że muszą natychmiast to wszystko zostawić i uciekać, mogą zabrać ze sobą tylko dwie rzeczy, jeśli zdążą je złapać i pod warunkiem, że nie będą one zbyt ciężkie i nie będą im kępować ruchów.

26*. Zapytaj każdego ucznia, jak się czuje w tej sytuacji. Zachęć do korzystania z zapisanych na tablicy zwrotów. Gdy wszyscy uczniowie już się wypowiedzą, spróbujcie wybrać trzy najsilniejsze uczucia.

27*. Porozmawiaj z uczniami o zjawisku uchodźstwa, powiedz im, że ludzie, którzy z powodu toczącej się wojny muszą opuścić swój dom i szukać schronienia w innym państwie to uchodźcy. Wyjaśnij, że wojna nie jest jedyną przyczyną uchodźstwa, powiedz o skali zjawiska, o tym, że każdego dnia gdzieś na ziemi jakies dzieci zostają uchodźcami. Porozmawiajcie o tym, jak to jest, kiedy trzeba wszystko zostawić, co dzieje się z ludźmi zmuszonymi do ucieczki ze swojego kraju, kto im pomaga.

Sugestie dotyczące oceniania:

Nie wszystkie działania uczniów muszą być koniecznie oceniane w tradycyjny sposób, przeliczane na ocenę w skali 1–6. Czasem cenniejsza, choć niewymierna i nie pozostawiająca śladów w dzienniku lekcyjnym jest SAMOOCENA UCZNIĄ, refleksja, rozmowa, omówienie tego, co się odbyło. Uczniowie mogą więc zastanowić się nad tym, jak przebiegała np. praca w grupach, jaki był ich osobisty wkład w pracę grupy, z czym mieli problem, co im się udało, a co nie, jaka mogła być przyczyna niepowodzenia, czego się nauczyli, czy osiągnęli cele, które sobie postawili... Może im w tym pomóc wypełnienie tabeli według podanego wzoru:

ZADANIE	CO MI SIĘ UDAŁO?	CO MI SIĘ NIE UDAŁO? Z CZYM MIAŁEM PROBLEM?	DLACZEGO MI SIĘ NIE UDAŁO?	CO MOGĘ ZMIENIĆ?
Żywy obraz				
Dyskusja w grupie				
Plakat				
...				

W tradycyjny sposób mogą być oceniane *plakaty, **komiksy / foto-story i ***opowiadania (patrz poniżej — „warianty scenariusza”), po uprzednim jasnym ustaleniu kryteriów oceny, która powinna zawierać takie elementy, jak: strona graficzna, czytelność przekazu, wykorzystanie języka (poprawność gramatyczna, użycie słów i zwrotów adekwatnych do sytuacji, bogactwo słownictwa itp.). Dobrze by było, gdyby kryteria oceny były ustalane wspólnie z uczniami, PRZED przystąpieniem do pracy, a ocena była wystawiana wspólnie (np. uczniowie oceniają stronę graficzną i czytelność przekazu / wrażenie artystyczne, a nauczyciel stronę językową).

Praca domowa:

- *znaleźć w słowniku polsko-francuskim słowa: „uchodźca”, „wojna”, „prześladowanie”,
- **znaleźć w słowniku francusko-francuskim definicję słowa „réfugie”,
- **na podstawie opisu pokoju Dany (materiał pomocniczy nr 2) sporządzić krótki, kilkuzdaniowy opis swojego pokoju, który będzie zawierał zasygnalizowanie jakiegoś problemu, krótką historijkę itp.

Warianty scenariusza:

- **co powiedziałyby meble, gdyby mogły mówić — wspólne rysowanie komiksu (lub foto-story), wpisywanie w dymki tego, co mówią meble,
- ***wspomnienia mebli — każdy uczeń pisze (po francusku) krótkie opowiadanie z punktu widzenia jakiegoś mebla, porzuconego przez właścicieli w zdewastowanym wojną mieszkaniu; opublikowanie zbioru opowiadań uczniów, może być ilustrowany.

Bibliografia

- Dzedzic A., Kozłowska W. E., *Drama na lekcjach historii*, WSiP, Warszawa 1998
- Pankowska K., *Drama — zabawa i myślenie*, Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, Warszawa 1990
- Reichel G., Rabenstein R., Tanoffer M., *Grupa i ruch — metody relaksacyjne — taniec twórczy — sport zespołowy — gry i zabawy integrujące*, Centrum Animacji Kultury, Warszawa 1994
- Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1995
- *Zbiór grupowych gier i ćwiczeń psychologicznych*, oprac. Małgorzata Jachimska, Oficyna Wydawnicza UNUS, Wałbrzych 1994

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

RYSUNEK POKOJU DANY ČAVAR

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

OPIS POKOJU DANY ČAVAR

Dana Čavar, est une jeune écolière de 12 ans, de l'ex-Yougoslavie, qui nous a dessiné son cadre de vie, les conditions dans lesquelles elle vit tous les jours. Son appartement est criblé de balles. Tous les meubles ont été touchés. Ils sont cassés. Ce ne doit pas être facile de s'asseoir dans un canapé troué de balles. On doit craindre à tout moment que

les tirs reprennent, non ?

Les volets sont fermés le jour comme la nuit. Mais Dana a quand même laissé la porte du balcon ouverte pour nous permettre de voir ce qui se passe à l'extérieur.

Le balcon a été touché par des tirs d'obus. Au loin, on voit une partie de la ville avec ses maisons détruites et leurs toits défoncés qui laissent passer la pluie.

Par une autre porte entre-

baillée, on aperçoit une vitre qui a volé en éclats et la façade de l'immeuble voisin touchée par les tirs répétés. L'immeuble de Dana est sans aucun doute dans le même état.

Regarder ce dessin et en examiner les détails aide à mieux comprendre ce que vit un enfant qui est devenu un réfugié, un enfant qui a dû fuir sa maison et son pays à cause de la guerre.

Katarzyna Kozłowska

JĘZYK FRANCUSKI

DZIECI UCHODźCY – KRZYźÓWKA

Distribuer des vivres et des couvertures ne suffit pas. Il faut tout de suite aider les enfants réfugiés à recouvrer la santé et, surtout à reprendre espoir dans l'avenir. Sinon, c'est toute une génération qui sera perdue.

ces enfants sont comme des graines semées dans le sol mais qui, privées d'eau et de soleil, ne peuvent pas grandir normalement.

Nie wystarczy rozdać żywność i koce. Trzeba pomóc dzieciom uchodźcom odzyskać zdrowie, ale przede wszystkim trzeba im pomóc odzyskać nadzieję i wiarę w przyszłość. W przeciwnym razie, całe pokolenie mogłoby zostać spisane na straty.

Te dzieci są jak nasiona rzucone w ziemię, które, pozbawione wody i słońca, nie mogą się dobrze rozwijać.

L'enfant réfugié, HCR (Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés)

Wstęp

Każdego dnia, gdzieś na świecie dzieci zostają uchodźcami. Aby przeżyć, potrzebują jedzenia i wody, ubrań, lekarstw, witamin, dachu nad głową, opieki medycznej i edukacji. Tym wszystkim zajmują się rządy państw, udzielających im schronienia, a także organizacje, fundacje i instytucje powołane do niesienia im pomocy (np. UNHCR). Czy jednak instytucja może dać dziecku miłość, przyjaźń, ciepło, poczucie bezpieczeństwa i normalne, beztrudne dzieciństwo? A co JA mogę zrobić? Może też mogę pomóc? Może nie są mi do tego potrzebne duże pieniądze... Może wystarczy trochę wyobraźni i wrażliwości...

Poniższy scenariusz przewidziany jest do realizacji z grupami ze znajomością języka francuskiego na **średnio zaawansowanym** i **zaawansowanym** poziomie. W zależności od poziomu może być zrealizowany częściowo lub całkowicie po francusku.

Cele

Językowe:

- Rozwijanie umiejętności znajdowania w tekście częściowo niezrozumiałych potrzebnych informacji, domyślania się znaczenia słów na podstawie kontekstu.
- Wzbogacenie słownictwa.
- Praca ze słownikiem.

Wychowawcze:

- Refleksja nad sytuacją dzieci uchodźców, ich problemami i potrzebami, próba znalezienia rozwiązania.
- Uświadomienie sobie, że do pomocy drugiej osobie czasem wystarczy bardzo niewiele.
- Zapoznanie się z organizacjami niosącymi pomoc uchodźcom.
- Uwrażliwienie na problemy i potrzeby innych.
- Ćwiczenie umiejętności pracy w grupie, negocjacji.

Metody

Współpraca w grupie, burza mózgów

Pojęcia kluczowe

Réfugié, HCR, migrants, personnes déplacées, camp... (uchodźca, UNHCR, migranci, wewnętrzni uchodźcy, obóz...)

Amitié, tolérance, espoir, santé, éducation, peur, solitude, pauvreté... (przyjaźń, tolerancja, nadzieja, zdrowie, edukacja, strach, samotność, bieda...)

Środki dydaktyczne

Słowniki polsko-francuskie i francusko-francuskie; duże kartony, kolorowe flamastry, kredki, taśma klejąca itp.;

broszury UNHCR — francuska wersja językowa

Materiały pomocnicze

nr 1 — artykuł: *L'enfant réfugié* (broszura w jęz. francuskim *Dzieci uchodźcy*, UNHCR)

nr 2 — artykuł *Le HCR et les enfants réfugiés* (broszura w jęz. francuskim *Dzieci uchodźcy*, UNHCR)

nr 3 — artykuł *Peur et solitude* (broszura w jęz. francuskim *Dzieci uchodźcy* UNHCR)

Czas trwania

2–3 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Rozdaj uczniom materiały pomocnicze nr 1, 2 i 3 — artykuły: *L'enfant réfugié*, *Le HCR et les enfants réfugiés*, *Peur et solitude* lub broszurę UNHCR *Enfants Réfugiés*, zawierającą te artykuły.

Uwaga! W zależności od poziomu językowego grupy i czasu, jakim dysponujesz, możesz rozdać uczniom wszystkie artykuły jednocześnie, dać każdemu uczniowi inny artykuł lub też wybrać tylko jeden z tych artykułów.

2. Zachęć uczniów do obejrzenia zdjęć. Spytaj, z czym im się kojarzą, jaka może być treść tekstu zilustrowanego takimi zdjęciami?

3. Poproś uczniów o przyjrzenie się tekstowi. Zwróć ich uwagę na tytuł, śródtytuły, tekst napisany kolorową czcionką (jeśli dysponujesz broszurą) lub wytłuszczonym drukiem i inne, rzucające się w oczy elementy tekstów (cyfry, skróty, nazwy geograficzne, itp.). Zachęć do dalszego stawiania hipotez na te-

mat treści artykułów. Zwróć ich uwagę na sposób rozmieszczenia tekstu na stronie, kolumny, akapity. Spytaj, gdzie ich zdaniem mogły być opublikowane te artykuły (gazeta codzienna? książka? czasopismo? broszura? ...?), dla kogo są przeznaczone (dla dzieci? turystów? dziennikarzy? specjalistów? naukowców? gospodyń domowych? nas wszystkich? ...?), jaki jest cel tej publikacji (informacja? reklama? zwrócenie uwagi na problem? rozrywka? ...?). Ewentualnie pokaż uczniom inne broszury UNHCR.

4. Poproś uczniów o odnalezienie w tekstach definicji słów: *réfugié*, *migrants*, *personnes déplacées*, *camp* i rozwinięcia skrótu HCR (skrót nazwy Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców w jęz. francuskim).

5. Podsumuj zebrane informacje, w razie potrzeby pomóż uczniom zrozumieć znalezione definicje (zwróć ich uwagę na kontekst, podobieństwo słów francuskich do słów w innych znanych uczniom językach, np. angielskim lub polskim, itp.). Spytaj uczniów, o czym są artykuły i czy potwierdziły się ich hipotezy na temat ich treści, co naprowadziło ich na właściwy trop?

6. Porozmawiajcie chwilę o dzieciach uchodźcach, o ich sytuacji, powodach ucieczki, miejscach schronienia.

Uwaga! W tym momencie możesz przeczytać uczniom relacje dzieci–uchodźców zamieszczone w scenariuszu „Dzieci uchodźcy” Katarzyny Koszewskiej i „Komu przyznałbyś status uchodźcy” Ewy Bobińskiej.

7. Podziel klasę na dwie grupy — A i B. Wyjaśnij, jak przebiegnie to ćwiczenie:

- grupa A będzie się zajmować problemami dzieci uchodźców — tym, czego im brakuje, aby mogły być szczęśliwe,
- grupa B zajmie się sytuacją idealną — tym, co dzieci uchodźcy powinny mieć, aby były szczęśliwe i mogły się normalnie rozwijać.

Uwaga! Jeśli klasa jest liczna, podziel grupy A i B na trzy- pięcioosobowe podgrupy.

Zadaniem obu grup będzie odnalezienie w artykułach (lub w broszurach UNHCR) albo w innych dostępnych źródłach słów i pojęć związanych z ich tematem i ułożenie krzyżówki na bazie słowa *RÉFUGIÉ* (UCHODźCA), np.

Grupa A:	Grupa B:
<i>peuR</i>	<i>Réves</i>
<i>maladiEs</i>	<i>Espoir</i>
<i>Faim</i>	<i>Famille</i>
<i>solitUde</i>	<i>joUets</i>
<i>aGression</i>	<i>manGer</i>
<i>Indifference</i>	<i>amlS</i>
<i>rEjet</i>	<i>Education</i>

(grupa A: strach, choroby, głód, samotność, agresja, obojętność, odrzucenie;
grupa B: marzenia, nadzieja, rodzina, zabawki, jedzenie, przyjaciele, edukacja)

Słowa — hasła krzyżówki (problemy / potrzeby) zaczynają się od liter słowa *réfugié* lub się z nimi krzyżują. Uczniowie, by dokonać wyboru — muszą negocjować. Mogą korzystać z artykułów, słowników i pomocy nauczyciela. Jeśli w wybranym słowie nie występuje żadna litera ze słowa *réfugié*, uczniowie szukają synonimu.

8. Zachęć uczniów do ułożenia własnych definicji hasel krzyżówki.

9. Rozwiążcie krzyżówki.

Uwaga! Jeśli klasa nie jest zbyt liczna, czyli nie ma wielu krzyżówek, można je rozwiązać wspólnie na tablicy; jeśli uczniów jest dużo, grupy zamieniają się krzyżówkami. Można również zorganizować konkurs.

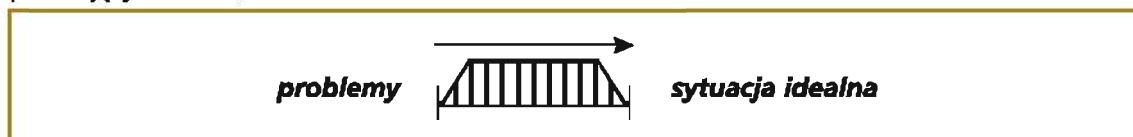
10. Omówcie krótko pracę nad krzyżówką. Spytaj uczniów, w jaki sposób wybierali hasła, co im pomogło przy układaniu definicji, z czym mieli największy kłopot, co im się podobało.

11. Poproś uczniów, aby w tych samych co poprzednio grupach, korzystając ze swoich krzyżówek, przygotowali plakaty. Zachęć do nadania im ciekawej formy graficznej, malowania, naklejania zdjęć z obozów uchodźców itp.

12. Powieście gotowe plakaty na przeciwległych ścianach: po jednej stronie plakaty „z problemami”, po drugiej — te z „sytuacją idealną”.

13. Omówcie plakaty, porozmawiajcie o tym, jak powstawały (co było łatwe, z czym był kłopot), wybierzcie najlepszy plakat (plakaty), najtrafniej oddający ideę, ciekawy graficznie, przyciągający uwagę. Zastanówcie się, jaką funkcję pełni plakat, jaką może odgrywać rolę, w czym może pomóc.

14. Na ścianie łączącej obie ściany z plakatami naklejcie duże kartony i narysujcie na nich most, prowadzący od problemów do sytuacji idealnej (nad mostem narysujcie strzałkę — drogowszkaz pokazujący kierunek).

15. Zachęć uczniów do zastanowienia się, jakie działania, zachowania, uczucia itp. mogą pomóc w doprowadzeniu do sytuacji idealnej (burza mózgów). Wszystkie pomysły uczniów zapisujcie po francusku na moście.

16. Na moście dorysujcie barierkę ze szczelkami lub filary.

17. Poproś uczniów o wpisanie pomiędzy szczelkami barierki mostu (lub pomiędzy filarami) wszystkich znanych im, polskich i zagranicznych organizacji, instytucji, fundacji itp. (wraz z adresami, telefonami, e-mailami), które zajmują się pomocą uchodźcom (np. UNHCR, PAH).

Porozmawiajcie na temat dzieci uchodźców, ich potrzeb, tego czy łatwo im pomóc.

— Co bym czuł, gdybym to ja znalazł się w takiej sytuacji?

— Czego bym oczekiwał?

Sprawdźcie, czy odpowiedzi na te pytania znalazły się na tablicy (na moście lub plakacie). Dopiszcie je. Spróbujcie uszeregować potrzeby według ich ważności, wybierzcie trzy, które wydają się wam najważniejsze i trzy, które waszym zdaniem są najmniej istotne.

Uwaga! Jeśli czas na to pozwala, wybór trzech najważniejszych i trzech najmniej ważnych potrzeb może się odbywać w następujący sposób:

- poproś uczniów o wypisanie na kartce sześciu potrzeb (3 ważnych i 3 najmniej ważnych),
- poleć uczniom, aby dobrali się w pary i wybrali ze swoich propozycji 6 potrzeb (3 ważnych i 3 najmniej ważnych),
- powtórzcie to samo w grupach 4–6-osobowych,
- doprowadź do sytuacji, w której w klasie będą dwie duże grupy ze swoimi listami sześciu potrzeb,
- porównajcie te listy, podyskutujcie o wynikach.

Jeśli trzeba, uzupełnijcie most.

18. Sugestie dotyczące oceniania:

Powyższa lekcja zawiera wiele elementów, wymagających od ucznia stawiania hipotez, poszukiwania, twórczego działania, współpracy z innymi. Oceną tych działań nie będzie stopień (który może raczej przestraszyć ucznia i zahamować jego twórcze poszukiwania niż stanowić informację o czynionych postępach), lecz wspólne omówienie ich i autorefleksja ucznia (Co robiłem? Czy użyłem właściwych środków? Co mi się udało? Z czym miałem kłopoty? Z czym sobie nie poradziłem? Co było przyczyną niepowodzenia? Jak mogę to poprawić?)

W tradycyjny sposób może być oceniona krzyżówka lub plakat. Ważne jest uprzedzenie o tym uczniów PRZED rozpoczęciem pracy i wspólne ustalenie kryteriów oceny, która poza umiejętnością posługiwania się językiem powinna zawierać takie elementy, jak wrażenie artystyczne, wykonanie, strona plastyczna itp.

19. Praca domowa:

- Znaleźć w Internecie instytucje, organizacje, fundacje itp. zajmujące się niesieniem pomocy uchodźcom; na następnej lekcji ich adresy, telefony i e-maile będą dopisane między barierkami / filarami mostu.
- Odszukać w Internecie strony UNHCR oraz wiadomości o uchodźcach (również na stronach francuskich), zrobić wykaz adresów tych stron i umieścić go na moście.
- W dwu-, trzyosobowych zespołach przygotować w programie *Microsoft PowerPoint* prezentację multimedialną po francusku, przedstawiającą potrzeby dzieci uchodźców (np. 3–4 najważniejsze potrzeby) i możliwe sposoby ich spełnienia.
- Praca pisemna „Jestem uchodźcą” („Je suis réfugié”).

Warianty scenariusza:

- z grupami zaawansowanymi można zakończyć zajęcia wnikliwą lekturą tekstów i dyskusją w języku francuskim na temat sytuacji dzieci uchodźców i ich praw,
- porównanie francuskiego słowa „*réfugié*” (nacisk położony na schronienie, azyl) i polskiego „*uchodźca*” (nacisk położony na ucieczkę), próba znalezienia przyczyn tej różnicy, dyskusja,
- napisanie streszczenia wybranego artykułu w określonej ilości słów (skrócenie artykułu do jednej czwartej jego objętości),
- napisanie syntezy trzech artykułów,
- napisanie rozprawki.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

L'ENFANT RÉFUGIÉ

Distribuer des vivres et des couvertures ne suffit pas. Il faut tout de suite aider les enfants réfugiés à recouvrer la santé et, surtout, à reprendre espoir dans l'avenir. Sinon, c'est toute une génération qui sera perdue.

▲ Réfugiés de Bosnie-Herzégovine. Comme des milliers d'autres, ils ont fui les violences de la guerre pour trouver asile en Croatie. Ils vivent entassés dans des gymnases, dans les cantines d'écoles...

Page de couverture : Un enfant réfugié indochinois dans le camp de Phanat Nikhom, en Thaïlande.

LE LANGAGE HCR

Les réfugiés sont des personnes qui, craignant d'être directement victimes de persécutions du fait de leur race, de leur religion, de leurs opinions politiques ou de leur appartenance à un groupe social particulier, ne peuvent pas rentrer chez elles ou ne veulent pas en prendre le risque

L' enfant réfugié

Les enfants réfugiés sont des enfants sans pays, des enfants orphelins ou vivant dans des familles sans foyer, sans maison. Des enfants privés d'enfance.

Partir, les mains vides

Chaque jour, quelque part sur cette planète, des enfants deviennent des réfugiés, fuyant leur pays où leur vie était en danger.

S'ils ont de la chance, ils peuvent emporter avec eux en partant leur livre favori, un jouet, un ours en peluche. Mais, bien souvent, il n'y a pas

de place dans les bagages des réfugiés pour de tels objets - pourtant si précieux - et pas de temps pour les rassembler. Presque toujours, ce ne sont que leurs rêves que les enfants réfugiés emportent avec eux.

Désillusion...

Fuyant la guerre, la haine ou la persécution, ils sont témoins d'horribles souffrances. Certains sont abandonnés en route dans la panique, sont violents ou encore sont obligés de prendre parti dans des conflits auxquels ils ne comprennent rien.

Quand enfin, apeurés, épuisés, affamés, ils arrivent dans un lieu sûr, ce que l'on appelle un «lieu de refuge», ils ne trouvent souvent pas grand-chose à manger, pas assez d'eau.

Particulièrement vulnérables aux maladies, ils risquent de s'affaiblir encore davantage. C'est une autre forme de danger qui les menace.

Pendant des jours et des semaines d'angoisse, ils se demandent alors pourquoi le rêve qu'ils se faisaient d'une maison heureuse et d'une vie normale est devenu un cauchemar.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

LE HCR ET LES ENFANTS RÉFUGIÉS

Le HCR et les enfants réfugiés

Le Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés (HCR) protège les enfants réfugiés dans le monde, leur assure un abri, des soins médicaux et leur fournit de la nourriture, de l'eau et autres biens de première nécessité.

Mais il ne peut pas leur as-

surer une vie normale dans un camp, ni leur promettre qu'ils pourront retourner un jour dans leur pays.

Une tragédie mondiale

Sur les 19 millions de réfugiés dans le monde aujourd'hui, plus de la moitié sont

Ces enfants viennent du Tadjikistan. Ils ont trouvé refuge avec leurs familles et des milliers d'autres dans un camp en Afghanistan. Ils passent leur enfance sous cet abri précaire, à peine protégés du vent, du froid, de la neige et des pluies.

des enfants. Fuyant les combats et la persécution, des milliers d'autres enfants sont déplacés dans leur propre pays. Et leur nombre augmente chaque jour.

Ces enfants sont comme des graines semées dans le sol mais qui, privées d'eau et de soleil, ne peuvent pas grandir normalement.

3
L'enfant réfugié

HCR / M. O'NEILL

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

PEUR ET SOLITUDE

Sur la route

LEXIQUE HCR

Les personnes déplacées sont, comme les réfugiés, des gens qui ont été obligés de fuir leur foyer à cause des persécutions, de la guerre ou d'autres dangers mais qui, contrairement aux réfugiés, sont restés dans leur propre pays.

Peur et solitude

Les enfants réfugiés souffrent terriblement de ne plus avoir de maison, d'avoir perdu leurs points de repère. Mais le long voyage qu'ils doivent faire pour parvenir à un lieu sûr est encore bien souvent l'expérience la plus traumatisante. A chaque étape, ils affrontent de nouveaux dangers et vivent dans des conditions misérables. Ils dor-

ment dans des fossés, des forêts, au bord des routes, dans des aéroports, des gares, sur des bateaux...

La faim, jour après jour

Tout le long de leur fuite, des millions de garçons et de filles souffrent de la faim, jour après jour. Ils savent ce que c'est que d'être malades sans avoir aucune chance de se faire soigner. Ils savent, même les plus jeunes d'entre eux, ce que c'est que la torture, les abus sexuels, la prison. Ils connaissent la terreur de vivre en zone de guerre.

Des expériences qui marquent

L'une des images les plus désolantes au monde est certainement le regard perdu d'un enfant réfugié abandonné ou orphelin. Un enfant privé de tout sentiment de sécurité, dont les parents ont été tués, emprisonnés ou contraints de rester en arrière. Ces enfants, séparés de leurs parents, de leurs amis, de tout ce qu'ils aimaient, ont déjà payé cher l'espoir d'atteindre un lieu où ils se sentiront enfin en sécurité. Ils ont tout perdu, et peut-être pour toujours.

Il n'est pas difficile d'imaginer à quel point des expériences aussi terribles peuvent frapper l'esprit d'un enfant. ▀

LEXIQUE HCR

Les migrants sont des gens qui quittent leur pays pour vivre dans un autre où ils espèrent mener une vie moins dure et gagner davantage d'argent pour donner à leurs enfants une meilleure éducation. Contrairement aux réfugiés, les migrants peuvent rentrer chez eux comme ils le veulent. Car, même s'ils étaient pauvres dans leur pays, leur vie n'était pas en danger.

▲ La Somalie a connu le chaos pendant des mois. Des milliers d'hommes, de femmes et d'enfants sont morts à cause de la guerre et de la famine. Des milliers d'autres ont dû fuir leur maison. Grâce à une gigantesque opération de secours, les Somaliens ont reçu de la nourriture et certains ont même commencé à rentrer chez eux.

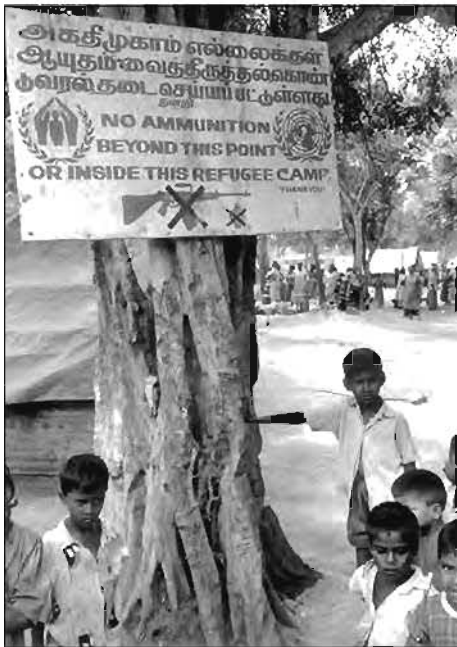

Ewa Bobińska

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

KOMU PRZYZNAŁBYŚ STATUS UCHODźCY?

Ten jest najszczęśliwszy, czy to król, czy wieśniak, kto znajduje pokój w swoim domu.

J. W. Goethe

WSTĘP

Z roku na rok przybywa w Polsce uchodźców. Widok ludzi o egzotycznych rysach przestaje dziwić i szokować. Pojawienie się uchodźców znacznie wyprzedziło ratyfikowanie przez Polskę w 1991 roku Konwencji Genewskiej i wprowadzenie sześć lat później do nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej odpowiednich zapisów, regulujących życie cudzoziemców w Polsce oraz uchwalenie Ustawy o cudzoziemcach. Ustawy są bardzo ważne, lecz nie wystarczą, by zapewnić cudzoziemcom bezpieczne i spokojne schronienie. Potrzebna jest jeszcze zmiana myślenia o uchodźcach, przełamywanie stereotypów, uczenie tolerancji oraz zrozumienia innych ludzi. Tym zagadnieniom poświęcona będzie ta lekcja.

CELE

- Uwrażliwienie uczniów na zjawisko uchodźstwa; zrozumienie sytuacji prawnej, materialnej i emocjonalnej uchodźców.
- Zapoznanie uczniów z terminami: uchodźca, status uchodźcy, prześladowanie, obozy dla uchodźców, Konwencja Genewska.
- Analiza tekstu źródłowego „Uchodźcy mówią”.
- Kształtowanie umiejętności dyskusji, pracy w grupie, prezentacji, logicznego myślenia.

METODY

Drama, dyskusja „za i przeciw”, współpraca w grupie

POJĘCIA KLUCZOWE

Uchodźca, status uchodźcy, prześladowanie, rasa, obozy dla uchodźców, Konwencja Genewska

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

Papier, pisaki, książka *Uchodźcy mówią* (wydana przez Stowarzyszenie Amnesty International w Polsce, Zespół ds. Uchodźców, Warszawa 1997 — w scenariuszu umieszczono jej fragmenty jako materiał pomocniczy), słownik języka polskiego, leksykon, encyklopedia.

MATERIAŁY POMOCNICZE

nr 1 — „Uchodźca w prawie polskim” — fragmenty Konwencji Genewskiej z 1951 i Ustawy o cudzoziemcach z 1997 r.

nr 2 — fragmenty książki „Uchodźcy mówią”

nr 3 — Tabele kryteriów oceny debaty

CZAS TRWANIA

2 godziny lekcyjne

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Zapoznaj uczniów z celami lekcji.

2. Poproś, by na kartkach napisali, jak rozumieją słowo „uchodźca”. Następnie połącz uczniów w pary i zachęć do wspólnego opracowania definicji. Powtórz ćwiczenie rozszerzając grupy — w cztero- i ośmioosobowe zespoły. Podczas pracy uczniowie mogą korzystać z notatek. Po zakończeniu ćwiczenia przedstawiciele grup prezentują opracowane definicje. Podsumuj pracę. Porównaj definicję uczniów z określeniem zawartym w Konwencji Genewskiej z roku 1951, dotyczącym statusu uchodźców.

„Uchodźca to osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekoń politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”.

Jeżeli będzie taka potrzeba, wyjaśnij co oznaczają słowa: „prześladowanie”, „rasa”.

3. Podziel klasę na cztery kiluosobowe grupy. Rozdaj materiał pomocniczy nr 1 — „Uchodźca w prawie polskim”. Zadaniem każdej grupy będzie zapoznanie się z otrzymanym tekstem i udzielenie w ciągu 10 minut odpowiedzi na poniższe pytania.

— Kogo uważamy za uchodźcę?

— W jakich sytuacjach cudzoziemcowi może zostać nadany status uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej?

— Kto może nadać status uchodźcy?

— Jakie prawa otrzymuje cudzoziemiec, który posiada status uchodźcy?

Po zakończeniu pracy poproś przedstawicieli grup o odczytanie odpowiedzi. Jeżeli będzie to potrzebne, udziel dodatkowych wyjaśnień (np. co praktycznie oznacza przyznanie statusu uchodźcy, co ludzie zyskują — np. prawo do pracy, ubezpieczenia, pomocy społecznej, bezpłatnej nauki).

4. Zaproś czterech chętnych uczniów, którzy odegrają wybrane role w dramie „Teatr Czytelnika”. Rozdaj aktorom teksty (materiał pomocniczy nr 2 — „Opowiadania uchodźców”). Daj im czas na

zapoznanie się z tekstem. Wprowadź uczniów w sytuację dramową. Opowiedz, skąd pochodzą te wspomnienia. Są to prawdziwe relacje uchodźców z Centralnego Ośrodka Recepcyjnego dla Uchodźców w Dębaku, opublikowane w książce „Uchodźcy mówią”.

Podaj instrukcję: *Aktorzy stają plecami do klasy. Pierwszy lektor obraca się twarzą do widzów i czyta tekst. Po przeczytaniu swojego fragmentu odwraca się do nich plecami. Kolejny lektor powtarza ruchy pierwszego i czyta odwrócony fragment do klasy, a po skończeniu odwraca się plecami. Następne osoby zachowują się podobnie.*

Poproś obserwatorów o skupienie i ciszę.

Daj sygnał do rozpoczęcia. Po zakończeniu zaproś wszystkich uczniów do dyskusji. Zwróć uwagę na różne aspekty przedstawionej sytuacji, porozmawiaj z uczestnikami dramy i obserwatorami o emocjach, jakie im towarzyszyły w czasie prezentacji. Podziel się swoimi przeżyciami. Porozmawiajcie o sytuacji uchodźców, przedstawionej przez aktorów. Może pojawią się refleksje, wnioski lub uwagi.

5. Wyjaśnij, że uczniowie wezmą teraz udział w debacie „za i przeciw”. Ich praca będzie oceniana według kryteriów, podanych w materiale pomocniczym nr 3. Przedstaw je. Przedmiotem debaty będą kontrowersyjne kwestie, dotyczące przyznawania statusu uchodźcy.

Zapisać na tablicy temat: „Czy jesteś za przyznaniem statusu uchodźcy? Jeśli tak — to komu i dlaczego?”.

Podziel klasę na dwie grupy i poleć, aby przygotowały się do debaty. Pierwsza grupa będzie formułowała argumenty, przemawiające za nadaniem statusu uchodźcom, przybywającym do Polski i szukającym pomocy w naszym państwie. Druga grupa wystąpi przeciw przyjmowaniu uchodźców i nadawaniu im statusu uchodźcy. Obie przygotowują kontrargumenty przewidywanych tez przeciwnej strony.

Rozdaj grupom arkusze papieru i poproś o zapisywanie argumentów. Jeśli uznasz za stosowne, pomóż w ich poprawnym formułowaniu.

Poproś, aby wybrani przedstawiciele grup przekazali klasie opracowane stanowisko. Daj czas na przygotowanie się (ok. 15 min.). Po zakończeniu pracy poproś obie strony o zajęcie miejsca naprzeciwko siebie i przedstawienie swoich tez. Uczniowie powinni wysłuchać argumentów strony przeciwnej, powstrzymując się od komentarzy. Dopiero na twój znak mogą przystąpić do wymiany zdań. Zwróć ich uwagę na to, że trzeba umiejętnie bronić swojego stanowiska, rzeczowo i konkretnie je uzasadniać. Przypomnij o kulturze prowadzenia dyskusji.

Po zakończeniu wyjaśnij uczniom, że przedstawione przez nich argumenty są pierwszym, ważnym krokiem do zrozumienia problemu, ale nadal go nie rozwiązują.

Celem dalszej pracy będzie wybranie takiego rozwiązania, które satysfakcjonuje większość dyskutantów. Aby znaleźć wspólne elementy i możliwe najlepsze rozwiązanie, zaproponuj zespołom współpracę. Bądź mediatorem. Skupcie się na szukaniu porozumienia oraz tego, co łączy zespoły (np. pojęcia „tolerancja,” „przestrzeganie praw człowieka”).

Podsumuj ćwiczenie, zapytaj uczniów, jak im się współpracowało, co sprawiło najwięcej problemów, jakie nasunęły się refleksje.

Oceń uczniów według wcześniej podanych kryteriów.

Praca domowa:

Przeczytaj motto lekcji i poproś uczniów o pisemne wytłumaczenie słów J. W. Goethego i odniesienie ich do sytuacji uchodźców.

Bibliografia

- Banks J., *Teaching Strategies for the Social Studies*, Longman, White Plains, New York 1990
- Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2000

- Czepów G., *Psychodrama*, PWN, Warszawa 1979
- Dziejic A., Kozłowska E. W., *Drama na lekcji historii*, WSiP, Warszawa 1998
- Gudro M., *Drama w szkole podstawowej*, CODN, Warszawa 1997
- Mechulska H., Pruszkowska A., Tatarowicz J., *Drama w szkole podstawowej*, WSiP, Warszawa 1997
- Pankowska K., *Edukacja przez dramę*, WSiP, Warszawa 1997
- Rybotycka L., *Gry dramatyczne*, WSiP, Warszawa 1990
- Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CODN, Warszawa 1996
- Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1995

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

UCHODźCA W PRAWIE POLSKIM

Uchodźcą, zgodnie z artykułem 1 Konwencji Genewskiej z 1951 r., jest osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajduje się, na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego zamieszkania i nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa.

Według **Ustawy o cudzoziemcach z 25 czerwca 1997 r.** (Dz.U. Nr 114 poz. 739) cudzoziemcowi może być nadany w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy w powyższym rozumieniu Konwencji Genewskiej, o ile nie uzyskał on tego statusu w innym państwie.

- Decyzję o nadaniu cudzoziemcowi statusu uchodźcy podejmuje na wniosek cudzoziemca Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji po przeprowadzeniu stosownego postępowania.
- Cudzoziemcowi, któremu nadano status uchodźcy wydaje się **Genewski dokument podróży**, przewidziany w art. 28 Konwencji Genewskiej oraz zezwolenie na zamieszkanie na określony czas. Dokumentem stwierdzającym posiadanie przez uchodźcę tego zezwolenia jest **Karta czasowego pobytu**.

Cudzoziemiec, który posiada status uchodźcy w Polsce korzysta z ochrony naszego państwa. Ma prawo do podjęcia legalnej pracy, pomocy społecznej, bezpłatnej opieki medycznej, bezpłatnej nauki.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

OPOWIADANIA UCHODŹCÓW

Esat Fejza (Kosowo)

(...) Mam 22 lata. Matka zginęła w wypadku samochodowym, gdy miałem półtora roku. (...) Do czternastego roku życia żyłem w porządku. I przyszły demonstracje Albańczyków przeciwko rządowi. Mój ojciec był członkiem partii, która te demonstracje zorganizowała. (...) Miasto Pristina, na którego ulicach zginęły dwadzieścia dwie osoby. Tam byłem ja. Strzelali z gumy. I było dużo gazu. Dlatego musieliśmy jeść cebulę. (...) Aresztowano mojego ojca. Zostałem sam. W końcu zabrali mnie do więzienia. Tu, każdego dnia inaczej, każdego inna tortura. Kiedy przykładali mi pistolet do głowy myślałem: „Zastrzel mnie albo rób co chcesz!” (...) Potem zimna woda. Całe ciemne pomieszczenie wody. I tak kolejna noc. Inna od poprzedniej. Pod paznokcie każdej ręki wbijali mi igły. (...) Puścili mnie do domu. Pobiegłem do wujka. Tam dostałem paszport. Uciekłem do Danii, gdzie spędziłem dwadzieścia trzy dni. Ruszyłem dalej w poszukiwaniu domu, bezpieczeństwa, spokoju i normalności. W 1993 roku udałem się do Niemiec, bo tam byli znajomi. Azylu w Niemczech nie dostałem. Kazali mi jechać do Polski, bo właśnie ona była trzecim, bezpiecznym krajem, którego granice przekroczyłem (...).

Mirna Vucak — Džumhur (Bośnia)

Lądowanie w Warszawie oznaczało, że nie muszę więcej bać się o życie mojej córki. Został tam jednak mój mąż i naprawdę bałam się, że mogę go już nigdy nie zobaczyć.

Całe moje życie jest związane z Sarajewem. Tu chodziłam do szkoły, dorastałam i skończyłam medycynę. Moja matka z pochodzenia była Chorwatką, a ojciec Macedończykiem. Nigdy w gruncie rzeczy się nad tym nie zastanawialiśmy. Większość przyjaciół pochodziło z mieszanych rodzin, zostaliśmy wychowani w duchu jugosłowiańskim. Powoli coraz więcej słyszało się o wojnie, dochodziły ponure wieści z Chorwacji. Kilka dni przed całkowitą blokadą Sarajewa, moja serbska przyjaciółka namawiała mnie do ucieczki, ostrzegając, że zaraz rozpęta się tu piekło. Następnego dnia zaczęło się. Miałam wrażenie zupełnej nierealności tego, co się tam wtedy działo. Nie mogłam uwierzyć, że tam w górze na Jahorinie stoi artyleria i czołgi, z których strzelają do ludzi, którzy razem z nimi mieszkają i mówią tym samym językiem. Mieszkaliśmy w czteropiętrowym domu w centrum Sarajewa, blisko szpitala Kosevo. Na pobliski komisariat policji leciał grad pocisków. Wszyscy schroniliśmy się w piwnicach. Byliśmy przerażeni. (...) Po kilku dniach wróciliśmy na górę. Powoli przyzwyczajaliśmy się do nienormalnego życia, bez prądu i wody. W sierpniu w nasz, zdawało się bezpieczny, dom trafił pocisk. Wyleciały wszystkie szyby. Na szczęście, odłamki nie trafiły w moją dwuletnią córeczkę Vanję. Kiedy zbliżała się zima, mąż zrobił piecyk z wurnika do pralki. Okna były zabezpieczone jedynie folią rozdawaną przez UNHCR. Wszystko zamarzło — nie mogliśmy korzystać z toalet. (...) W rozgrzany, sierpniowy dzień potężny pocisk spadł na budynek leżący po drugiej stronie ulicy. Wielki podmuch powietrza wepchnął do środka moją córeczkę, która bawiła się na balkonie. Cudem przeżyła, miała jedynie zwichnięcie biodra. Nie chciałam już więcej igrać ze śmiercią. Zdecydowałam się złożyć wniosek o ewakuację medyczną wraz z córką. Nie mieliśmy co prawda specjalnych nadziei, że to się uda, wiele osób znajdowało się w jeszcze cięższej sytuacji. Po miesiącu oczekiwania jednak ją otrzymaliśmy. Lot do Ankony trwał bardzo krótko, stamtąd doleciałam do Warszawy.

Sinnajja Candrakumar (Sri Lanka)

Mam dwadzieścia pięć lat. Jestem Tamilką. Mieszkaliśmy w Dżafanie z rodzicami i młodszą siostrą. Skończyłam szkołę średnią, zrobiłam maturę. Gdyby czasy były inne, może bym poszła na studia. Ale nie było warunków. Trzeba było zacząć pracować i pomóc rodzinie, bo w Dżafanie żyło się ciężko. Odkąd pamiętam, nie było zgody między Tamilami a Syngalezami. Przez lata narastało w nas uczucie rozżalenia, rozgoryczenia. Władze traktowały Tamilów jak ludzi gorszej kategorii. Syngalezicy uważali, że skoro jest nas mniej, to powinniśmy im się podporządkować. Chcieli nam narzucić swój język i swoją władzę. Na każdym kroku byliśmy dyskryminowani. Gdy po latach prześladowań Tamilowie,

rozgoryczeni z powodu polityki rządu, utworzyli organizacje militarne, gdy powstało LTTE, gdy Tamilowie wystąpili zbrojnie w obronie swoich interesów, władze Sri Lanki wprowadziły surowe prawa i ograniczyły nasze swobody. Rząd powołał specjalne jednostki do walki z organizacjami tamilskimi, zwane STF. Nikt nie ma nad nimi kontroli. Robią, co chcą. I nie ponoszą za to żadnych konsekwencji. Terroryzują ludzi. Torturują i mordują mężczyzn. Gwałcą i zabijają kobiety. Kradną pieniądze, biżuterię, a zwłoki zakopują albo wrzucają do rzeki, do latryn. (...) Nie chciałem wstąpić do LTTE. Jestem zwykłym, prostym człowiekiem. Chcę żyć normalnie. Dopóki to było możliwe, starałem się pracować, zarabiać pieniądze, pomagać rodzinie. (...) Gdy armia rządowa zbliżała się do Dżafny, to LTTE ogłosili przez megafony, że zarządzają ewakuacją. Ta droga była straszna. Tłum ludzi, ścisk, płacz, krzyki. Było ciemno, padał ulewny deszcz. Zbliżyliśmy się do mostu. Wtedy nadleciały samoloty, spadły bomby. Tłum się rozproszył, ludzie uciekli. W tym zamieszaniu straciłem z oczu moją rodzinę, zostaliśmy rozdzieleni. (...) Aby wyjechać z kraju, musiałem dostać się do Kolumbo. Ale przedtem trzeba było zdobyć u władz wojskowych przepustkę. Takie przepustki wydają w Tandikulam. To jest posterunek graniczny. Znajdują się tam koszary wojskowe. (...) Wojskowi wiedzieli, że nie należymy do organizacji, że jesteśmy cywilni, ale znęcali się nad nami i czekali na pieniądze. Bicie jest na porządku dziennym. Stosują też inne tortury — wieszają za nogi z głową w dół, porażają prądem elektrycznym. Po dwóch tygodniach zwolnili mnie z więzienia pod warunkiem, że codziennie będę się meldować w koszarach. To wydarzenie ostatecznie przekonało mnie, że nie mogę zostać w kraju, nie ma tu dla mnie życia, że muszę uciekać za granicę.

Yahie Haji — Ali Jusef (Somalia)

Urodziłem się w Mogadishu, stolicy kraju, 1 stycznia 1967 r. Kiedy zaczęły się konflikty między plemionami, sytuacja w Somalii stawała się coraz bardziej dramatyczna i z tego powodu opuściłem mój kraj. Wyjechałem 20 lutego 1990 r., tuż przed obaleniem prezydenta Siad Bary, którego klan doprowadził do rozpętania wojny domowej w marcu 1991 r.

Dotarłem do Czechosłowacji, do której miałem wizę. Z Czechosłowacji starałem się wyjechać do Włoch, do mojej rodziny. Niestety, uzyskanie wizy włoskiej okazało się niemożliwe. 2 marca przyjechałem do Polski. Dostałem krótkoterminową wizę. Nadal ubiegałem się o wizę do Włoch, ale znów bezskutecznie. Wówczas do Polski, pojedynczo lub z rodzinami, zaczęli napływać cudzoziemcy z różnych krajów, deklarujący się jako uchodźcy.

Celem ich podróży była Szwecja. Posiadali krótkoterminowe wizy polskie, następnie zaopatrywali się w fałszywe wizy szwedzkie i podróżowali promem do Szwecji. Ja natomiast, nie mając żadnych krewnych ani znajomych w Szwecji, nie starałem się wyjechać. Po kilku próbach uzyskania wizy na Zachód, zdecydowałem się w końcu zgłosić jako uchodźca do PCK. Po kilku miesiącach zostałem zatrudniony jako tłumacz języków arabskiego, somalijskiego i kilku jego dialektów na język angielski, francuski, włoski. Kiedy Polska podpisała Konwencję Genewską, zacząłem myśleć o podjęciu studiów wyższych. Pod koniec 1991 r., po otrzymaniu pozytywnej decyzji o nadaniu statusu uchodźcy, napisałem podanie w sprawie studiów do MEN, ONZ, UNHCR i Biura ds. Migracji i Uchodźstwa MSW. W kwietniu 1992 r. dostałem informację, że mój wniosek został zaakceptowany. Rozpocząłem naukę języka polskiego w Łodzi. Po ukończeniu kursu zacząłem studiować na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. W przyszłym roku ukończę studia dziennikarskie i fakultatywnie, jako drugi kierunek, stosunki międzynarodowe.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

TABELA KRYTERIÓW OCENY DEBATY

Zanim przystąpimy do oceny, musimy sobie odpowiedzieć, co to znaczy, że ktoś dobrze dyskutował, czyli ustalić kryteria. Uczniowie powinni je poznać przed debatą. W ocenianiu przydatne będą podane niżej kryteria.

Tabela nr 1

POZIOM ARGUMENTÓW		
0-3	4-4,5	5-6
Argumenty są niewłaściwie dobrane. Istnieją trudności w formułowaniu argumentów.	Argumenty są właściwie sformułowane i odpowiednio adresowane.	Argumenty są dobrze sformułowane, trafne, przemyślane, właściwie adresowane.
UŻYCIE DOWODÓW		
0-3	4-4,5	5-6
Użyto niedostateczną ilość dowodów. Nie wszystkie argumenty zostały poparte dowodami.	Większość argumentów została uzasadniona i poparta dowodami.	Wszystkie argumenty zostały udowodnione w logiczny sposób.
UDZIAŁ W PRACY ZESPOŁU		
0-3	4-4,5	5-6
Nie wszyscy członkowie grupy biorą udział w pracach zespołu.	Wszyscy biorą udział w pracach zespołu. Każdy uczestnik występuje w jednej lub wielu rolach.	Grupa ma znaczny wpływ na rozwój debaty.
PRZYGOTOWANIE WYSTĄPIENIA		
0-3	4-4,5	5-6
Niekompletne przygotowanie do poszczególnych wystąpień całej grupy i poszczególnych członków.	Dobre przygotowanie całej grupy do poszczególnych wystąpień.	Wystąpienia całej grupy i poszczególnych członków dobrze przygotowane.

Tabela — Dyskusja sokratejska

KATEGORIA	OCENA CELUJĄCA	OCENA ZADOWALAJĄCA	OCENA NIEDOSTATECZNA
Relacje z Innymi uczestnikami dyskusji	<ul style="list-style-type: none"> — koncentruje całą uwagę na mówiącym (słucha, patrzy, odpowiedni język ciała) — aktywnie broni praw każdego z uczestników do bycia wysłuchanym — uważnie zastanawia się nad poglądami odmiennymi niż jego własne 	<ul style="list-style-type: none"> — przysłuchuje się mówiącemu — pozwala innym dokończyć wypowiedź, nie przerywa — akceptuje prawo innych do wypowiedzi, ale nie staje w obronie osób nie dopuszczonych do głosu — wysłuchuje przedwnych poglądów, ale nie rozważa możliwości zmiany własnych 	<ul style="list-style-type: none"> — odbiega uwagą od dyskusji — przerywa innym lub domlnuje w dyskusji, nie dopuszczając innych do głosu — zniechęca innych do zabierania głosu poprzez ośmieszające komentarze lub gesty — wysłuchuje przedwnych opinii tylko po to, aby je ośmieszyć, a nie po to, aby się czegoś z nich nauczyć
Jakość wkładu do dyskusji	<ul style="list-style-type: none"> — prezentuje oryginalne tezy, stwierdzenia i popiera je dowodami — przedstawia wnikliwe analizy, które rzucają nowe światło na temat dyskusji, podważają podstawowe założenia czynione przez innych — wyraża głęboko przemyślane opinie 	<ul style="list-style-type: none"> — wypowiada się na temat — wypowiedzi są jasne i zrozumiałe — wypowiada się ściśle (nie powtarza się, nie odbiega od tematu) 	<ul style="list-style-type: none"> — odbiega od tematu — przeskakuje z zagadnienia na zagadnienie bez jasnego sformułowania swojej opinii („głośno myśli”) — podaje przykłady, które podważają to, co sam powiedział
Rodzaj wkładu do dyskusji	<ul style="list-style-type: none"> — zadaje pytania prowokujące do przemyśleń — przedstawia oryginalne, wnikliwe przemyślenia — w celu poparcia swego zdania odwołuje się do materiałów, z którymi uczestnicy dyskusji mieli się wcześniej zapoznać — dostrzega skomplikowane powiązania między różnymi poglądami wyrażonymi przez innych dyskutantów 	<ul style="list-style-type: none"> — podaje nowe przykłady dla poparcia poglądów wyrażonych przez kogoś innego, rozwija myśli innych — wyraża przemyślane odpowiedzi lub zapytania dotyczące wcześniej wyrażonych poglądów — zachęca innych uczestników do dyskusji 	<ul style="list-style-type: none"> — nie odzywa się w ogóle — terroryzuje, dokucza, wyśmiewa się, podsycia kłótnię — przeszkadza innym swoimi komentarzami, odciąga dyskusję od tematu

Tabela „Dyskusja sokratejska” zamieszczona w: *Preparing Citizen — Linking Authentic Assessment and Instruction in Civic/Law — Related Education*, B. Miller i L. Singleton, Social Science Education Consortium Boulder, Colorado 1997.

Tabela kryteriów oceny debaty ustnej (propozycja)

Imię i nazwisko .....

Klasa ..... data wystąpienia .....

Temat .....

TEMAT

- 1. rzeczowy wstęp i zwrócenie na siebie uwagi słuchaczy
- 2. dobre ujęcie i wypunktowanie głównych zagadnień lub zaakcentowania ważności, sądów czy spostrzeżeń
- 3. nowe informacje lub nowa ocena i interpretacja znanych faktów

FORMA

- 4. zdania krótkie i proste
- 5. przejrzysta całość
- 6. chronologicznie ułożone, uporządkowane myśli

ARGUMENTACJA

- 7. jasna, rzeczowa, wyraźnie przedstawiona, dobrze rozwinięta
- 8. wiarygodne, sprawdzone argumenty
- 9. interesujący, systematycznie uporządkowany materiał
- 10. logiczne i konkretne wnioski
- 11. płynność w przechodzeniu od myśli do myśli
- 12. dobre i trafne kontrargumenty

SPOSÓB PREZENTACJI/JĘZYK

- 13. zrozumiały i komunikatywny
- 14. żywy, barwny i pobudzający wyobraźnię
- 15. utrzymujący napięcie
- 16. poprawny, bez błędów gramatycznych
- 17. zdania budowane poprawnie, właściwy szyk wyrazów
- 18. głos pewny i donośny, wyrazisty
- 19. kontakt wzrokowy ze słuchaczami (bardzo ważny)
- 20. zwracanie uwagi na reakcje sali
- 21. oszczędna gestykulacja i mimika, swobodna, ale wyrażająca szacunek dla audytorium
postawa
- 22. robienie pauz dla efektu
- 23. dobra dykcja, intonacja, poprawna i estetyczna wymowa
- 24. wyważone tempo mówienia
- 25. umiejętność frazowania (splatania w całość poszczególnych części wypowiedzi)

PODSUMOWANIE PUNKTACJI: ogółem punktów: .....

25 pkt. — celujący, 20 pkt. — bardzo dobry, 15 pkt. — dobry, 10 pkt. — dostateczny, 7 pkt. — mierny, poniżej — niedostateczny.

Przygotowanie: Ewa Bobińska, Anna Klimowicz

Ewa Bobińska

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

KROK PO KROKU

Jeżeli marzy tylko jeden człowiek, pozostanie to tylko marzeniem. Jeżeli zaś będziemy marzyć wszyscy razem, będzie to już początek nowej rzeczywistości.

Helder Camara

Wstęp

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ustawa o cudzoziemcach z 1997 roku gwarantują dzieciom rodziców, którzy otrzymali status uchodźcy prawo do bezpłatnej nauki w polskich szkołach. Istnienie tego prawa jest ważne w procesie budowania demokratycznego państwa, które daje bezpieczeństwo nie tylko swoim obywatelom, ale także uchodźcom. Niestety, w praktyce okazuje się, że przepisy prawne nie wystarczają, by przyjąć dziecko uchodźcy do szkoły.

Co powinna zrobić szkolna społeczność, by przyjąć do siebie dziecko z odległego kraju? Jakie powinny być pierwsze kroki zmierzające do tego, by nowy uczeń został zaakceptowany przez uczniów, nauczycieli, rodziców i dyrekcję szkoły? Tym zagadnieniom poświęcona będzie lekcja „Krok po kroku”.

Cele

- Powtórzenie i utrwalenie poznanych pojęć (uchodźca, status uchodźcy).
- Uświadomienie uczniom trudnej sytuacji dziecka-uchodźcy w polskiej szkole.
- Określenie sposobu, w jaki uczniowie, nauczyciele, dyrektor szkoły oraz rodzice mogą pomóc dziecku uchodźcy.
- Nabycie umiejętności pracy w grupie, dyskusji, planowania, analizowania i wnioskowania.

Uwaga! Lekcję „Krok po kroku” powinny poprzedzić lekcje: „Dzieci uchodźcy” oraz „Komu przyznałbyś status uchodźcy”.

Metody

Metaplan, dyskusja, burza mózgów, współpraca w grupie

Pojęcia kluczowe

Ustawa, uchodźca, cudzoziemiec, mniejszości etniczne/ narodowe

Środki dydaktyczne

Papier, nożyczki, papier kolorowy, flamastry, wizytówki z napisem (dyrektor, nauczyciel, uczeń, rodzice)

Materiały pomocnicze

- nr 1 — opis metody metaplan
- nr 2 — opis zaproponowanej sytuacji
- nr 3 — „Dla młodych Czecheńców” (w:) „Gazeta Wyborcza”, 11 września 2000 r.

Czas trwania

2 godziny lekcyjne

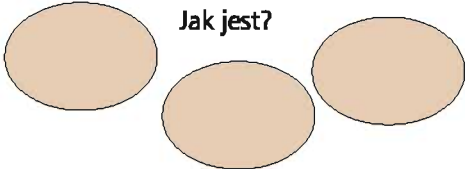
Przebieg zajęć

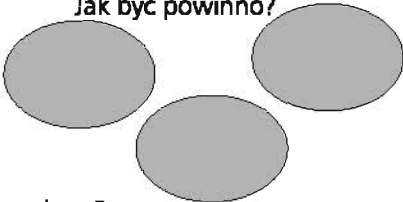
1. Zapoznaj uczniów z celami lekcji.
2. Zapytaj:
  - Czy w naszej szkole są uczniowie innych narodowości?
  - Jeżeli tak, to z jakiego kraju pochodzą?
  - Kim są ich rodzice? Co robią?
  - Jeżeli nie, to czy znacie takie dzieci lub czy widzieliście je, np. na ulicach?
  - Czy, według was, te dzieci chodzą do szkoły? Jeżeli nie, to dlaczego?
Zapisuj na tablicy lub plakacie wszystkie odpowiedzi uczniów. Pamiętaj, że każda propozycja jest dobra, nawet ta, która wydawałby ci się nieodpowiednią.
np. bo nie wolno im,
bo muszą zarabiać,
bo nie znają języka,
bo nie mają praw,
bo im się nie chce,
bo są nielegalnie w naszym kraju.
3. Podziel uczniów na 4 grupy zadaniowe, rozdaj pomoce (słowniki, encyklopedie lub leksykony), przydziel każdej grupie jedno z pojęć: uchodźca, imigrant, cudzoziemiec i mniejszość narodowa. Poleć, aby je odnaleźli w leksykonie lub encyklopedii. Poproś przedstawiciela każdej grupy o przeczytanie znalezionej definicji. Zastanówcie się nad różnicami między omawianymi pojęciami. Podsumuj i usystematyzuj dotychczasową wiedzę swoich uczniów. Zwróć szczególną uwagę na powody, dla których ludzie opuszczają swoje ojczyzny.
4. Zapoznaj uczniów z metodą pracy — **METAPLANU** (materiał pomocniczy nr 1). Podziel klasę na kilka grup, np. cztery. Określ czas pracy (20 min.). Rozdaj środki dydaktyczne potrzebne do wykonania pracy: arkusze papieru, flamastry, kredki, nożyczki, kartki kolorowego papieru. Zapisz problem do przeanalizowania. Ukierunkuj dyskusję w grupach.

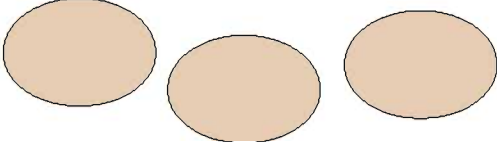

Czy jesteśmy przygotowani na przyjęcie dzieci uchodźców do naszej szkoły?

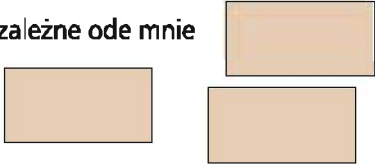
Jak jest?

Jak być powinno?

Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?

Co ja mogę zrobić, żeby było tak, jak być powinno?

Zależne ode mnie

Niezależne ode mnie

Możesz pomóc uczniom w zapisaniu przebiegu dyskusji. Pamiętaj o podstawowej zasadzie: forma pracy każdej grupy jest dowolna, np.:

- burza mózgów (wszystkie pomysły zostają zapisane),
- każdy indywidualnie zapisuje odpowiedź na pytanie na kartce i przykleja ją na plakacie w wyznaczonym miejscu,
- grupa najpierw dyskutuje, a później zapisuje na plakacie wspólne wnioski.

Daj szansę uczniom i pozwól im na inwencję plastyczną. Pamiętaj, że metoda metaplanu to graficzny zapis dyskusji — czym barwniejszy, tym łatwiej uczniowie zapamiętają jego treść.

Poproś przedstawicieli grup o prezentację wyników prac. Zwróć uwagę na wnioski. Razem poszukajcie wspólnych elementów. Podkreście je. Będzie to przydatne w dalszej pracy.

Zapytaj uczniów, jak im się pracowało. Czy ktoś był szczególnie aktywny?

W jaki sposób grupa realizowała zadania, np. kto rozdzielał pracę, kto zapisywał pomysły, pilnował czasu, wykazał się zdolnościami plastycznymi?

Uwaga! Powinieneś ocenić każdą grupę i poszczególnych uczniów. Weź pod uwagę zarówno zawartość merytoryczną, jak i estetyczną stronę wykonanej pracy.

5. Powiedz uczniom, że zrobili już pierwszy krok. Zachęć do zrobienia następnego: *Wyobraźcie sobie, że dzieci uchodźców przychodzą do naszej szkoły od 1 września 2001 r. Co możecie zrobić? Jak im pomóc odnaleźć się w naszej szkole?*

Podziel uczniów na cztery grupy:

- grupę dyrektorów,
- grupę nauczycieli,
- grupę uczniów,
- grupę rodziców.

Przeprowadź losowanie ról. Przygotuj cztery stanowiska pracy. Na każdym umieść kartkę z nazwą grupy (dyrektorzy, nauczyciele, uczniowie, rodzice) oraz instrukcją dla każdej z nich (materiał pomocniczy nr 2).

Poleć uczniom zajęcie przydzielonych stanowisk. Poinformuj o czasie pracy (ok. 15 min.).

Jeżeli będzie taka potrzeba, pełnij rolę eksperta. Będzie to szczególnie pomocne grupie dyrektorów i nauczycieli. Zachęć do prezentacji efektów pracy. Wspólnie dokonajcie oceny, czy przedstawione propozycje są konkretne i realne.

Powiedz uczniom: *Skoro wiemy, jakie kroki możemy zrobić, spróbujmy wybrać i zrobić jeden z nich. Inni już to robią i im się udaje. Nam też się uda.*

Możesz przeczytać lub rozdać artykuł pt. „Dla młodych Czezeńców”, Gazeta Wyborcza, 11 września 2000 r. (materiał pomocniczy nr 3).

6. Praca domowa

Poproś o przemyślenie „kroku”, który wybrali i pisemną odpowiedź na pytania:

Jak i kiedy mamy to zrobić? Kto ma nam pomóc? Jak zachęcić innych? Czego potrzebujemy do zrealizowania naszego „kroku”?

Bibliografia

- *Encyklopedia naukowa dla dzieci i młodzieży*, Muza, Warszawa 1998
- *Encyklopedia Organizacji Międzynarodowych* pod redakcją Z. Doliwy-Klepackiego, Wydawnictwo 69, Warszawa 1997
- *Nowa encyklopedia powszechna*, PWN, Warszawa 1999
- *Uchodźcy świata — 50 lat pomocy humanitarnej*, UNHCR, Warszawa 2000

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

METAPLAN — opis metody

METAPLAN — to plastyczny zapis dyskusji, podczas której uczestnicy tworzą plakat związany z tematem rozmowy. Plakat jest graficznym, skróconym zapisem dyskusji. Metoda ta jest stosowana w omawianiu drażliwych, trudnych spraw oraz rozwiązywaniu konfliktów.

W tym przypadku rozwiązanie konfliktu nie polega na wskazaniu, kto miał rację a kto nie, bo przecież często „prawda leży pośrodku”. Celem metody jest spokojne rozważenie problemu i próba poszukania wspólnego rozwiązania, choć ćwiczenie niekoniecznie musi się zakończyć jego znalezieniem. Metaplan skłania ucznia do myślenia, sprzyja rozwojowi umiejętności analizy, oceniania faktów i sądów, wyciągania wniosków i propozycji rozwiązań. Kształtuje umiejętność współpracy w grupie.

Sposób przeprowadzenia metaplanu:

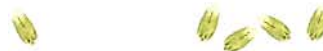
1. Nauczyciel przedstawia klasie problem, który będzie przedmiotem ich dyskusji.
2. Dzieli klasę na 5–6 osobowe grupy.
3. Każda grupa otrzymuje od nauczyciela wcześniej przygotowane materiały:
  - arkusz papieru,
  - papier kolorowy do zapisania odpowiedzi,
  - kolorowe flamastry do zapisania pytań,
  - taśmę samoprzylepną.
4. Nauczyciel ustala limit czasu na wykonanie zadania (ok. 30 min.).
5. Uczniowie tworzą plakat:
  - zapisują temat w górnej części plakatu,
  - dzielą plakat na obszary według wzoru.

Zapisany na kolorowych kartkach opis aktualnego stanu należy umieścić w polu „jak jest?”, w taki sposób, by kartki utworzyły koło. W polu „jak być powinno?” — kartki koła z opisem pożądanego stanu. Kolejne odpowiedzi umieszcza się zgodnie z wydzielonymi polami tematycznymi.

Zapisywane wnioski powinny być zaakceptowane przez całą grupę.

6. Grupy prezentują swoje plakaty.
7. Każda grupa wybiera osobę, która prezentuje plakat, odpowiada na pytania pozostałych uczniów oraz udziela wyjaśnień. Podczas omawiania można nanieść na plakacie zmiany, np. przesunąć lub wycofać kartki.
8. W trakcie prezentacji plakatów nauczyciel nie ingeruje w wypowiedź ucznia. Nie powinien także odpowiadać na pytania (to należy do przedstawiciela grupy omawiającej efekt pracy).

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

OPIS ZAPROPONOWANEJ SYTUACJI

1. DYREKTOR

Wyobraź sobie, że jesteś dyrektorem szkoły. Masz do rozwiązania problem, bo właśnie się dowiedziałeś, że od września do twojej szkoły przyjdą dzieci uchodźców. Zwierzchnicy powiadomili cię, że dzieci pochodzą z różnych krajów i nie znają języka polskiego. Musisz zaplanować przygotowania do przyjęcia nowych uczniów. Co zrobisz? Skorzystaj z wniosków zapisanych w metaplanie.

2. NAUCZYCIEL

Wyobraź sobie, że jesteś nauczycielem historii i wychowawcą II a. Przed chwilą dyrektor szkoły powiedział ci, że od nowego roku do twojej klasy dołączą dzieci uchodźców. Nie jest to pewne, ale prawdopodobnie nie znają języka polskiego. Co powinieneś zrobić? Skorzystaj z wniosków zapisanych w metaplanie.

3. UCZEŃ

Wyobraź sobie, że jesteś uczniem II a. Na godzinie wychowawczej nauczyciel powiedział wam, że po wakacjach do klasy przyjdą dzieci uchodźców. Prawdopodobnie są z różnych krajów i kiepsko mówią po polsku. Co zrobisz? Skorzystaj z wniosków zapisanych w metaplanie.

4. RODZIC

Wyobraź sobie, że jesteś rodzicem ucznia II a. Podczas zebrania w szkole dowiedziałeś się, że do klasy twojego dziecka dołączy grupa dzieci uchodźców. Co zrobisz? Co mówisz? Jak zareagujesz? Jakie decyzje podejmiesz?

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

DLA MŁODYCH CZECZEŃCÓW

Dla małych Czeczenów

Spoleczna szkoła pomaga uchodźcom

Ponad 2 tys. zł zebrano na aukcji prac plastycznych czeczeńskich dzieci. Jednak aby mogły się one uczyć, potrzeba dziesięć razy więcej.

Spoleczna Szkoła Podstawowa nr 15 od kilku miesięcy „opiekuje się” dziećmi czeczeńskich uchodźców, przebywających w ośrodku dla uchodźców w Smoszewie. – Najpierw włączyliśmy się w pomoc konwojom dla Czeczenii Polskiej Akcji Humanitarnej. Wtedy dowiedzieliśmy się, że Czeczeni przebywają także w Polsce – tłumaczy Ryszard Pietrucha, nauczyciel w SSP nr 15.

W czerwcu uchodźców zaproszono na święto szkoły. – Zobaczyliśmy wówczas, w jak ciężkiej sytuacji znajdują się te rodziny. Kiedy czekają na przyznanie im statusu uchodźcy, nie mogą podjąć pracy, na miesiąc dostają jedynie 50 zł na życie. Ich dzieci zaś nie mogą chodzić do szkoły. Czasem taki stan trwa kilka lat – mówi Ryszard Pietrucha.

Szkoła zorganizowała dla dzieci uchodźców wycieczki po Warszawie, m.in. do zoo i Sejmu.

– Rozpoczął się rok szkolny i te dzieci nadal nie chodzą do szkoły, nikt się nimi nie interesuje. Jest ich ośmioro, w naszej szkole byłoby im dobrze: uczniowie ich znają, nie byłoby żadnej niechęci – zapewnia Ryszard Pietrucha.

Rodziców uchodźców nie stać jednak na zapłacenie czesnego. Na rok nauki dla tej ósemki potrzeba ok. 30 tys. zł.

W niedzielę szkoła zorganizowała aukcję, aby zebrać pieniądze na naukę dla małych Czeczenów. Wystawiono prace namalowane przez polskich uczniów, artystów oraz czeczeńskie dzieci. Te ostatnie to przeważnie zapisy tragicznych, wojennych wspomnień: samotna kobieta w chustce płacząca nad

mogilą, płonące bloki, ludzie z karabinami na ulicach, potwór w rosyjskim mundurze z bombą pod pachą, wyciągający pazury w stronę maleńkiej, górzystej wysypki, wilk ubrany w czeczeński mundur, ścinający zakrwawionym nożem głowę rosyjskiego orła.

– I tak najbardziej drastycznych prac nie wystawiliśmy na aukcji – mówi Ryszard Pietrucha.

Na rysunkach czeczeńskich dzieciaków są też tematy, które narodziły się już w Polsce. Żyrafa, wielbłąd, strusie – to wynik wizyty w zoo; kopia portretu marszałka Małachowskiego – w Sejmie. – Koszmarnie wspomnienia zaczynają od nich powoli odchodzić – cieszy się Ryszard Pietrucha.

JAK

Podczas aukcji zebrano dwa tysiące złotych

Gazeta Wyborcza, 11 września 2000 r.

Małgorzata Glinka

HISTORIA

GRECY W POLSCE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Okrutną zagadką jest życie.

Nikos Kazantzakis

Wstęp

Grecy od wieków związani są z historią Polski. Przemierzając szlakami handlowymi setki kilometrów, docierali na północ Europy. Najnowszy, wspólny polsko-grecki epizod to pierwsze lata po II wojnie światowej. Polska przyjęła do siebie kilkanaście tysięcy greckich uchodźców. Przymusowa ucieczka Greków z ojczyzny to skutek kilkuletniej, wyniszczającej wojny domowej i pogłębiającego się podziału Europy.

Lekcja o greckim uchodźstwie w powojennej Polsce pokazuje uczniom skomplikowaną rzeczywistość polityczną i społeczną okresu Zimnej Wojny i jej wpływ na życie milionów ludzi, w tym Greków skazanych na opuszczenie ojczyzny.

Cele

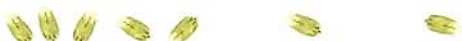
- Zdobycie wiedzy z historii powszechnej Europy po zakończeniu II wojny światowej.
- Kształtowanie umiejętności dyskusji, analizy, wyciągania wniosków, argumentacji, myślenia przyczynowo-skutkowego, poszukiwania informacji.
- Kształtowanie umiejętności współpracowania w grupie.

Metody

Wizualizacja, rozmowa dydaktyczna, wykład, współpraca w grupie

Pojęcia kluczowe

Emigracja polityczna, komuniści, monarchiści, ELAS, EDES, doktryna Trumana, plan Marshalla, przemówienie Winstona Churchilla w Fulton

Środki dydaktyczne

Zdjęcia i nagrania muzyczne Eleni — dowolne fragmenty, magnetofon, fragmenty poezji Nikosa Chadzinikolau, mapa ścienna Europy po II wojnie światowej, atlas historyczny, słownik języka polskiego

Materiały pomocnicze

- nr 1 — biogramy greckich artystów
- nr 2 — podstawowe informacje o greckiej wojnie domowej
- nr 3 — podstawowe informacje o Planie Marshalla
- nr 4 — podstawowe informacje o Zimnej Wojnie
- nr 5 — podstawowe informacje o powojennym Berlinie

Czas trwania

1–2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Zaprezentuj uczniom fragmenty nagrań Eleni (mogą być zarówno w języku polsku, jak i w greckim).
2. Wyjaśnij związki artystki z Polską (materiał pomocniczy nr 1).
3. Przedstaw uczniom cele lekcji i zapisz temat lekcji na tablicy.
4. Zapytaj:
  - Kiedy zakończyła się II wojna światowa w Europie?
  - Kto zwyciężył w II wojnie światowej?
  - Czy po zakończeniu działań wojennych powstały bloki państw; jeżeli tak, to dlaczego?
 Podsumuj odpowiedzi uczniów.
5. Wygłoś krótki wykład na temat sytuacji politycznej po II wojnie światowej w Europie.
6. Poproś uczniów, aby podzielili się na kilkuosobowe zespoły.

Każdej grupie przydziel do przeanalizowania jedno z podanych zagadnień:

  - Geneza Zimnej Wojny — okres rozpadu sojuszu antyfaszystowskiego i wzrost napięcia między mocarstwami kapitalistycznymi a ZSRR (materiał pomocniczy nr 5).
  - Konflikt w sprawie Niemiec — różnice w traktowaniu stref okupacyjnych (materiał pomocniczy nr 6).
  - Wojna domowa w Grecji w latach 1946–1949 (materiał pomocniczy nr 2).
  - Plan Marshalla — pomoc finansowa dla zniszczonej wojną Europy (materiał pomocniczy nr 3).
Określ czas pracy. Poproś przedstawicieli grup o zaprezentowanie efektów pracy.
Podsumuj.
Zniszczenia wojenne oraz polityczny podział Europy na dwie strefy wpływów: zachodnią i wschodnią przyczyniły się do masowej migracji ludności.
7. Zapytaj:
  - Co oznacza termin „emigracja polityczna”?

Poproś, aby uczniowie w parach ustalili wspólną definicję tego pojęcia i zapisali ją na kartkach. Następnie zachęć do połączenia się w czteroosobowe zespoły, które porównają swoje definicje i opracują ostateczne wersje.

Przedstaw definicję ze słownika terminów i pojęć historycznych, zaproponuj porównanie uczniowskich definicji ze słownikową interpretacją.

8. Poleć uczniom, aby na podstawie map porównali granice państwa polskiego z 1939 roku i po zakończeniu II wojny światowej.

9. Zapytaj uczniów, czy znają miejsca w Polsce, w których mieszkają Grecy. Być może słyszeli o skupiskach greckich we Wrocławiu i okolicach, Poznaniu lub Szczecinie? Wyjaśnij:

W latach 1948–1956 przyjechało do Polski około 13,2 tysiąca Greków, w tym około 4 tysięcy dzieci. Grecy od początku bardzo mocno akcentowali tymczasowość swojego pobytu, nie integrowali się z Polakami i Polską. Konsolidacja, zamknięcie i tendencje separatystyczne środowiska greckiego przyczyniły się do przetrwania tradycji, języka i religii we wszystkich pokoleniach. Gdy po upadku junty pułkowników w 1974 roku, decydowali się na powrót do Grecji, wracali z zachowaną kulturą ojczystą.

Uchodźcy greccy wywodzili się z emigracji politycznej, która po upadku powstania zorganizowanego przez lewicę w latach 1946–1949, zmuszona była opuścić ojczyznę i szukać schronienia w krajach demokracji ludowej. Większość z nich pochodziła z Macedonii, Tracji i Tesalii. W Polsce Grecy zostali skierowani na Ziemię Odzyskane. Ośrodkiem społeczno-kulturalnym uchodźców stał się Wrocław, gdzie ulokowały się: Związek Uchodźców Politycznych z Grecji w Polsce oraz redakcja pisma „Demokratis”, wydawanego w języku greckim i macedońskim.

Pod koniec 1951 roku uchodźcy greccy pojawili się w Bieszczadach. Osiedlono ich w Krościenku oraz w kilku sąsiednich wsiach położonych na szlaku drogowym z Ustrzyk Dolnych do Przemyśla (przez Birczę).

Tak było 50 lat temu. Teraz w okolicach Ustrzyk nie ma już Greków, a miejsca po ich domach dawno zarosły trawą i krzewami.

Obecnie w Polsce żyje około 4,5 tysiąca Greków i Macedończyków.

10. Pokaż zdjęcia i noty biograficzne Greków mieszkających i tworzących w Polsce — Eleni, Nikosa i Aresa Chadzinikolau, Paulosa Raptisa (materiał pomocniczy nr 1a i 1b).

11. Poleć, aby uczniowie przygotowali na podstawie podręcznika notatkę na temat konfliktów politycznych pomiędzy ZSRR a Stanami Zjednoczonymi.

12. Uzyskaną wiedzę i umiejętności uczniów oceń na podstawie testu podsumowującego wydarzenia z powszechnej historii powojennej.

Bibliografia

- Bankowicz B., Bankowicz M., Dudek A., *Słownik historii XX wieku*, KAW, Kraków 1992
- Biernacka M., *Kształtowanie się społeczności wiejskiej w Bieszczadach*, Wrocław 1974
- Biernacka M., *Osady uchodźców greckich w Bieszczadach* (w:) *Etnografia Polska*, r. 1973, tom XVII, zeszyt 1
- Garlicki A., *Historia 1939–1996/7, Polska i świat* Podręcznik dla liceów ogólnokształcących, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1997
- Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1994*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1995
- Wojecki M., *Polacy i Grecy — związki serdeczne*, Dziennikarska Oficyna Wydawnicza „Prymat”, Wolsztyn 1999
- Wojecki M., *Uchodźcy polityczni z Grecji w Polsce, 1948–1975*, Jelenia Góra 1989

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

BIOGRAMY GRECKICH ARTYSTÓW

A. ELENI — właściwie Helena Dzokas z domu Milopoulou. Piosenkarka, kompozytorka i gitarzystka. Urodziła się w Bielawie niedaleko Wrocławia w rodzinie Peryklesa i Despiny Milouosów — greckich emigrantów, osiadłych w Polsce w latach 50-tych. Ukończyła naukę w klasie gitary w średniej szkole muzycznej. Jako piosenkarka zadebiutowała w szkolnym zespole „Niezapominajki”. Później śpiewała w licealnym tercecie „Ballada”. Po maturze trafiła do studenckiego zespołu „Hellen”. W 1975 roku została solistką zespołu „Prometheus”. Nagrała z nim trzy płyty długogrające, koncertowała w kraju oraz RFN, NRD, Holandii, Grecji i we Francji. W 1980 roku nagrała debiutancką płytę solową „Eleni: Ty — jak niebo, ja — jak obłok”, która w wersji anglojęzycznej ukazała się pod tytułem „Lovers”. W swoim dorobku ma ponad 200 piosenek. Brała udział w koncertach festiwalowych w Opolu (1984, 1990, 1991 i 1993), w Good News Festival w Częstochowie (1991), w Festiwalu Piosenki Kresowej w Mrągowie (1998). Koncertowała także w ośrodkach polonijnych w USA, Kanadzie i Australii. Jest laureatką „Wiktora”, Konkursu Telewizji Polskiej (1985). Longplaye: „Morze snu”, „Muzyka twoje imię ma”, „Eleni...10”, „Miłość jak wino” zdobyły tytuł Złotej Płyty, a „Ty — jak niebo, ja — jak obłok”, „Kolędy polskie śpiewa Eleni” tytuł Platynowej. Zrealizowała recitale telewizyjne: „Wesołe smutki” (1982), „Eleni 20 lat z nami” (1995), „Kolędy” (1997) i „Jubileusz po grecku” (1999).

B. Nikos Chadzinikolau — urodził się w Trifili w Grecji. Tłumacz i poeta. Studiował polonistykę na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Trzydzieści lat pracował w poznańskich szkołach podstawowych i średnich. Debiutował w piśmie greckim „Diznokratis” w 1957 r. Pierwszy tomik jego wierszy „Bramy czasu” opublikowano w 1961 r. Pisarz kieruje poznańskim oddziałem Związku Literatów Polskich. W marcu 2000 r. został uhonorowany Orderem Uśmiechu. W uzasadnieniu wniosku dzieci napisały, że jego utwory pozwalają im lepiej rozumieć poezję.

(Na podstawie Serwisu informacyjnego Katolickiego Radia Poznań z 18 marca 2000 r. i relacji ustnych)

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

GRECKA WOJNA DOMOWA

Grecka wojna domowa 1946–1949 — konflikt pomiędzy wojskami rządowymi a komunistyczną partyzantką. Gdy w 1944 roku wylądowały w Grecji wojska brytyjskie, znaczną część jej terytorium kontrolowała komunistyczna partyzantka (ELAS). W Atenach utworzono rząd z udziałem komunistów. Sytuacja zmieniła się, gdy w wyborach 31 marca 1946 roku komuniści ponieśli klęskę. Tego samego roku, po wygranym plebiscycie i restytucji monarchii, z emigracji wrócił król Jerzy II.

Rozgorzała wojna domowa pomiędzy zwolennikami króla a komunistami, którzy w górach północnej Grecji zorganizowali oddziały partyzanckie (tzw. Demokratyczną Armię Grecji gen. Vafidisa Markosa). Komuniści otrzymywali pomoc pośrednio od ZSRR, a bezpośrednio z Albanii, Jugosławii i Bułgarii. W 1947 roku komuniści utworzyli rząd Wolnej Grecji. W 1948 roku Josip Broz-Tito, przywódca Jugosławii zamknął granice swojego państwa z Grecją i wstrzymał pomoc dla partyzantów. Rok później zwycięstwo odniosła armia rządowa gen. A. Papagosa. Komuniści złożyli broń. Rząd zdelegalizował partię komunistyczną. Kombatanci zostali zmuszeni do opuszczenia Grecji i osiedlili się w krajach demokracji ludowej, między innymi w Polsce.

ELAS — Grecka Armia Narodowowyzwoleńcza (Elinikos Laikos Apelefferotikos) — armia zorganizowana w 1940 roku pod kierownictwem partii komunistycznej. W latach 1940–1944 walczyła z hitlerowskim okupantem. Wyzwoliła znaczny obszar kraju i wprowadziła swoje porządki. Po wylądowaniu w Grecji wojsk angielskich w październiku 1944, władzę przejął emigracyjny rząd grecki, który rozpoczął walkę z ELAS. Rozwiązana w 1945 roku.

EAM — Grecki Front Wyzwolenia Narodowego (Elinikon Apelefthrotikon Metopen) — grecka organizacja podziemna założona przez komunistów w 1941 roku. Powołała do życia Grecką Armię Narodowowyzwoleńczą (ELAS). Z jej inicjatywy, w marcu 1944, powstał Polityczny Komitet Wyzwolenia Narodowego (PEEA), pełniący funkcję rządu tymczasowego walczącej Grecji, opozycyjnego do rządu emigracyjnego. Po wojnie stał na czele walki przeciwko rządowi monarchicznemu. Rozwiązany w 1947 roku.

(Opracowanie na podstawie: J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1994*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1995)

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

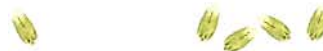
PLAN MARSHALLA

Plan Marshalla 1948–1952 — Plan Odbudowy Europy. Jego celem było ułatwienie procesu odbudowy gospodarczej krajów europejskich. George Marshall, sekretarz stanu USA przedstawił 5 czerwca 1947 roku istotę programu: udzielenie przez Stany Zjednoczone gospodarczej pomocy krajom europejskim, pozostającym w sferze wpływów USA. Plan zakładał dostawy brakujących towarów oraz kredyty udzielane na bardzo dogodnych warunkach, w formie pożyczek bezzwrotnych oraz niskoprocentowanych pożyczek długoterminowych.

W drugiej połowie lipca 1947 roku w Paryżu odbyła się konferencja 16 państw europejskich, które przyjęły plan Marshalla. Były to: Austria, Belgia, Dania, Francja, Grecja, Holandia, Irlandia, Islandia, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Wielka Brytania, Włochy oraz Stany Zjednoczone i Kanada.

16 kwietnia 1948 roku powstała Europejska Organizacja Współpracy Gospodarczej i amerykańska Administracja Współpracy Gospodarczej do realizacji Planu Marshalla.

(Opracowanie na podstawie: B. Bankowicz, M. Bankowicz, A. Dudek, *Słownik historii XX wieku*, KAW, Kraków 1992)

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 4

ZIMNA WOJNA

5 marca 1946 roku w Fulton Winston Churchill powiedział m.in.: „Od Szczecina nad Bałtykiem po Triest nad Adriatykiem przecina kontynent Żelazna Kurtyna. Poza tą linią pozostały stolice historycznych państw centralnej i wschodniej Europy. Warszawa, Berlin, Praga, Wiedeń, Budapeszt, Belgrad, Bukareszt i Sofia, wszystkie te sławne miasta i narody pozostają w sferze sowieckiej i są przedmiotem, w tej czy innej formie, nie tylko wpływów sowieckich, ale i wciąż wzrastającej kontroli Moskwy”.

([w:] A. Garlicki, *Historia 1939–1996/97, Polska i świat*, Podręcznik dla liceów ogólnokształcących, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1997)

Zimna Wojna (Cold War) — to stan napięcia między blokami państw zachodnich a ZSRR i jego satelitami po II wojnie światowej. Za początek Zimnej Wojny uważa się przemówienie Winstona Churchilla, wygłoszone 5 marca 1946 r. w Fulton, w którym zaatakował on ekspansjonistyczną politykę ZSRR. Premier Wielkiej Brytanii stwierdził m.in.: „Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem, rozcięła kontynent Żelazna Kurtyna ...” oraz wezwał do połączenia wysiłków Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych w walce z imperialną polityką Stalina. W 1947 roku prezydent Stanów Zjednoczonych Harry Truman zapowiedział udzielenie „pomocy wojskowej i ekonomicznej państwom zagrożonym przez komunizm” (tzw. doktryna Trumana). W 1947 roku zdecydowana polityka Stanów Zjednoczonych uniemożliwiła m.in. zdobycie przez komunistów władzy w Grecji (wojna domowa 1946–1949). Zaostrzenie Zimnej Wojny nastąpiło po wprowadzeniu przez ZSRR, w czerwcu 1948 roku, blokady zachodnich sektorów Berlina i uruchomienie przez Stany Zjednoczone mostu powietrznego, dzięki któremu Amerykanie nadal zaopatrywali w żywność i towary niezbędne do życia zablokowane dzielnice miasta. Konsekwencją rosnącego napięcia w stosunkach Wschód–Zachód było utworzenie Paktu Północnoatlantyckiego (NATO). Apogeum Zimnej Wojny przypada na okres wojny koreańskiej w latach 1950–1953.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 5

POWOJENNY BERLIN

Po klęsce Niemiec w II wojnie światowej Związek Radziecki, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Francja podpisały akt, na mocy którego terytorium państwa niemieckiego zostało podzielone na cztery strefy okupacyjne, a Berlin na cztery sektory. Bardzo szybko uwidoczniły się głębokie różnice dzielące radziecką strefę okupacyjną od trzech pozostałych. Już w 1948 roku nastąpiło formalne zbliżenie polityczne strefy brytyjskiej i amerykańskiej (poprzedzone wcześniejszym zbliżeniem ekonomicznym). Powstała wówczas tzw. Bizonia. W 1949 roku przyłączyła się strefa francuska, formując Trizonię. Szczyt kryzysu przypadł na okres blokady Berlina (1 lipca 1948 – 4 maja 1949). Radzieckie działania w Berlinie przyspieszyły proces tworzenia z zachodnich stref okupacyjnych jednolitego państwa niemieckiego. 7 września 1949 roku ogłoszono powstanie Niemieckiej Republiki Federalnej. Prezydentem nowego państwa został Theodor Heuss, premierem — Konrad Adenauer. ZSRR nie zwlekało z decyzją: miesiąc później powstała z radzieckiej strefy okupacyjnej Niemiecka Republika Demokratyczna. Prezydentem został Wilhelm Pick, a premierem Otto Grotewohl.

Małgorzata Glinka

HISTORIA

POLSCY UCHODŹCY LAT OSIEMDZIESIĄTYCH

*...Odtąd się zaczynają podróże Polaków,
Emigracje dalekie, wędrowne zwyczaje.
Po niebie płyną sznury wracających ptaków,
A po ziemi wychodźcy idą w obce kraje.*

*Idą przez horyzonty i szlaki stokrotne,
Niosąc imię ojczyzny, smutne i samotne.*

Stanisław Baliński, *Podróż zamorskie*

Wstęp

W latach osiemdziesiątych latach XX wieku wielu Polaków zdecydowało się opuścić ojczyznę. Kierowali się różnymi względami: jedni wyjeżdżali w poszukiwaniu lepszego, dostatniejszego życia, inni nie mogli pogodzić się z represjami politycznymi, wprowadzonymi przez rządy komunistyczne. Wielu podjęło trudną decyzję o emigracji po wprowadzeniu 13 grudnia 1981 roku stanu wojennego. Powrót do kraju stał się praktycznie niemożliwy. Tysiące Polaków w różnym wieku, z różnym wykształceniem i dotychczasowym doświadczeniem życiowym musiało zacząć nowy etap życia — emigrację.

Dlaczego doszło do tak licznych wyjazdów z kraju? Jak wyglądała sytuacja w Polsce przed i po wprowadzeniu stanu wojennego?

Podczas realizacji lekcji uczniowie zapoznają się z sytuacją społeczno-polityczną w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na przełomie lat 70. i 80., najważniejszymi wydarzeniami z tego okresu oraz przyczynami emigracji Polaków.

Przed lekcją poproś uczniów o przyniesienie pamiątek z okresu stanu wojennego. Mogą to być na przykład: list z pieczętką „ocenzurowano”, kartki na cukier lub mięso, itp.

Cele

- Zdobycie wiedzy na temat sytuacji społeczno-politycznej w PRL pod koniec lat 70. i w latach 80.
- Zapoznanie uczniów z przyczynami emigracji Polaków przed i po stanie wojennym.
- Kształtowanie umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego, gromadzenia i selekcji zabytków kultury materialnej, prezentacji przygotowanego indywidualnie materiału.

Metody

Wizualizacja, wykład, dyskusja, praca z tekstem, współpraca w grupie

Pojęcia kluczowe

Stan wojenny, internowanie, WRON, godzina milicyjna, „suka”, ZOMO, ścieżka zdrowia, pacyfikacja, NSZZ „Solidarność”, cenzura, „lojalka”, emigracja

Środki dydaktyczne

Zdjęcia dokumentalne ilustrujące wydarzenia lat 80., fragmenty przemówienia gen. Wojciecha Jaruzelskiego o wprowadzeniu stanu wojennego, pamiątki stanu wojennego nauczyciela i uczniów, taśma chronologiczna

Materiały pomocnicze

nr 1 — podstawowe pojęcia

nr 2 — daty i wydarzenia

nr 3 — fragmenty przemówienia gen. Wojciecha Jaruzelskiego

Czas trwania

1–2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Przedstaw uczniom temat lekcji i wyjaśnij jej cele. Zapisz temat na tablicy, aby towarzyszył wam przez cały czas trwania zajęć.

2. Wyjaśnij lub przypomnij uczniom znaczenie pojęć: „uchodźca”, „emigracja ekonomiczna” i „emigracja polityczna”.

Poproś, by w ciągu 2 minut napisali na kartkach własną definicję pojęcia „uchodźca”. Następnie poleć, by w parach, porównując notatki, opracowali wspólną definicję. Kolejnym etapem będzie praca w czteroosobowych zespołach i stworzenie ponownie wspólnej definicji. Na koniec poproś, by porównali własne definicje ze słownikowym wyjaśnieniem (patrz materiał pomocniczy nr 1).

3. Zadań pytania:

— Czy ktoś z waszej rodziny, znajomych mieszka poza granicami Polski?

— Jeżeli tak, to kiedy i w jakich okolicznościach wyemigrował z kraju?

Uwaga! Jeżeli masz taką możliwość, to możesz zaprosić na lekcje osobę, która wyemigrowała z Polski w latach 80. Będzie to bardzo interesujące doświadczenie dla uczniów, którzy otrzymają sposobność zadawania samodzielnych pytań, dotyczących ówczesnej sytuacji czy motywów wyjazdu z kraju.

4. Wprowadź uczniów w zagadnienia, które będą powiązane z najważniejszymi wydarzeniami omawianego okresu (materiał pomocniczy nr 2).

5. Rozpocznij rysowanie na tablicy taśmy chronologicznej. Zaznaczaj na niej wydarzenia, będące przedmiotem twojego wykładu.

1976.II
zmiana Konstytucji PRL

1976.VI
kartki na cukier

1976.VIII
utworzenie KOR-u

1977.III
utworzenie ROPCiO

6. Podziel uczniów na cztery grupy. Rozdaj materiały pomocnicze potrzebne do sporządzenia taśmy chronologicznej wydarzeń końca lat 70. i lat 80. w PRL. Każda grupa powinna otrzymać: szary papier i przygotowane wcześniej paski papieru z zanotowanymi wydarzeniami przedstawionymi w materiale pomocniczym nr 2.

Koordinuj wykonanie pracy.

Daj uczniom to zadanie odpowiednio wcześniej, aby mogli się przygotować pod twoim kierunkiem.

7. Podziel uczniów w klasie na dwa zespoły i poproś o przeczytanie tekstu zamieszczonego w materiale pomocniczym nr 3. Rozdaj pytania do analizy.

— Kto i kiedy wygłosił to przemówienie?

— Jak była sytuacja w Polsce?

— Jaki nowy organ władzy powstał w Polsce?

— Co się stało w Polsce po wygłoszeniu tego przemówienia?

— Co się stało z działaczami Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”?

8. Omów z uczniami wydarzenia nocy 13 grudnia 1981 roku.

9. Poproś o pokazanie przyniesionych pamiątek stanu wojennego.

Zapytaj:

— Z jakich środowisk wywodziła się emigracja?

— Co pomagało Polakom w budowaniu nowego życia na obczyźnie?

— Jakie były motywy wyboru miejsca emigracji?

— Czy emigranci wrócili do kraju; jeżeli tak, to kiedy?

Zwróć uwagę na terminy: „internowanie”, „obozы uchodźców”. Wyjaśnij je, jeżeli uczniowie będą mieli trudności w dokładnym zdefiniowaniu tych pojęć.

10. Zakończ lekcję refleksją, poświęconą polskiej emigracji, szczególnie z XIX wieku, która odegrała ogromną rolę w tworzeniu świadomości narodowej Polaków.

Poleć wypisanie nazwisk Polaków, którzy mieszkają za granicami kraju, a stali się znani i sławni na całym świecie ze swoich osiągnięć w dziedzinie kultury, nauki i sportu.

Bibliografia:

- Konwencja Genewska z 1951 roku
- Fiala E., *Brzemie, które przyniesie spokój* (w:) Trybuna Ludu, 15 grudnia 1981, nr 294
- Frasyński W., wywiady (w:) „Zeszyty Historyczne” nr 78/1986
- Garlicki A., *Historia 1939–1996/7, Polska i świat* Podręcznik dla liceów ogólnokształcących, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1997
- Meretik G., *Noc generała*, Wydawnictwo „ALFA”, Warszawa 1989
- Rolicki J., *Zbigniew Bujak: przepaszam za Solidarność*, Warszawa 1991
- Rykowski Z., Władyka W., *Kalendarium polskie 1944–1984*, Warszawa 1987
- Skórzyński J., *Uгода i rewolucja, władza i opozycja 1985–1988*, Presspublica, Warszawa 1995
- Snoch B., *Słownik szkolny — terminy i pojęcia historyczne*, WSiP, Warszawa 1992

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

PODSTAWOWE POJĘCIA

A. UCHODźCA — według Konwencji Genewskiej z 1951 roku.

Art. 1. Określenie terminu „uchodźca”

„W rozumieniu niniejszej Konwencji termin „uchodźca” stosuje się do osoby, która (...) na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem, z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”.

B. EMIGRACJA — (łac. emigratio), wychodźstwo, opuszczenie kraju ojczystego spowodowane niezadowolaniem z panujących stosunków społecznych, politycznych (emigracja polityczna), wyznaniowych lub dążeniem do poprawy warunków materialnych (emigracja zarobkowa); także — zbiorowość ludzka objęta ruchem emigracyjnym.

(Bogdan Snoch, *Słownik szkolny — terminy i pojęcia historyczne*, WSiP, Warszawa 1992)

C. INTERNOWANIE — (łac. internus — wewnętrzny), przymusowe zatrzymanie i umieszczenie w wyznaczonym miejscu pobytu, połączone z zakazem opuszczenia tego miejsca (kraju, miejscowości, obozu), stosowane w czasie wojny przez państwa wojujące wobec obywateli przeciwnika, a przez państwo neutralne — w stosunku do oddziałów wojskowych (dotyczy to również okrętów, które odmówiły opuszczenia portu neutralnego). Internowanie bywa stosowane w okresie stanu wojennego lub wyjątkowego — wobec obywateli własnego państwa.

(Bogdan Snoch, *Słownik...*, op. cit.)

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

DATY I WYDARZENIA

- 1976 luty — zmiana Konstytucji PRL: wprowadzenie zapisu o PZPR jako kierowniczej sile i o przyjaźni z ZSRR
- 1976 czerwiec — robotnicze manifestacje w Radomiu, Ursusie i Płocku
- 1976 sierpień — wprowadzenie kartek na cukier (2 kg miesięcznie na osobę)
- 1976 wrzesień — utworzenie KOR-u (Komitetu Obrony Robotników, od 1977 roku funkcjonował jako Komitet Samoobrony Społecznej KSS-KOR)
- 1977 marzec — utworzenie ROPCiO (Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela)
- 1978 październik — wybór kardynała Karola Wojtyły na Papieża
- 1979 czerwiec — pielgrzymka Jana Pawła II do Polski
- 1979 wrzesień — akt założycielski KPN (Konfederacji Polski Niepodległej)
- 1980 lipiec — strajki po podwyżce cen (Ursus, Tczew, Tarnów, Sanok, Mielec)
- 1980 sierpień (14) — początek strajków w Stoczni Gdańskiej
- 1980 sierpień (31) — podpisanie w Stoczni Gdańskiej porozumienia pomiędzy Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym a Komisją Rządową, zgoda na niezależne związki zawodowe
- 1980 wrzesień — decyzja o utworzeniu jednolitego NSZZ „Solidarność”
- 1981 luty — podpisanie porozumień rzeszowsko-ustrzyckich, utworzenie NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych
- 1981 luty — strajk studentów w Łodzi
- 1981 luty — ogłoszenie racjonowania mięsa i jego przetworów
- 1981 kwiecień — pierwszy numer „Tygodnika Solidarność”
- 1981 kwiecień — decyzja o racjonowaniu masła i przetworów zbożowych
- 1981 czerwiec — w Poznaniu odsłonięcie pomnika wydarzeń czerwcowych 1956 r.
- 1981 lipiec — marsze głodowe w Łodzi i innych miastach
- 1981 sierpień — 20 dni bez prasy
- 1981 wrzesień — w Gdańsku I tura zjazdu „S”, postanie do ludzi pracy Europy Wschodniej
- 1981 październik — wzrost napięcia w kraju, strajki, pogorszenie zaopatrzenia
- 1981 grudzień (2) — pacyfikacja strajkującej (od 25 listopada) Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarniczej w Warszawie
- 1981 grudzień (11) — początek Kongresu Kultury Polskiej w Warszawie
- 1981 grudzień (12) — posiedzenie Komisji Krajowej „S” w Gdańsku
- 1981 grudzień (13) — ogłoszenie stanu wojennego
- 1981 grudzień (16) — pacyfikacja kopalni „Wujek” w Katowicach
- 1981 grudzień (16–17) — pacyfikacja Stoczni Gdańskiej
- 1981 grudzień (23) — Ronald Reagan, prezydent USA ogłosił sankcje ekonomiczne wobec PRL
- 1983 lipca (20) — decyzja Rady Państwa o zniesieniu (od 22 lipca) stanu wojennego, Sejm uchwalił zmiany w Konstytucji

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

FRAGMENTY PRZEMÓWIEŃ WOJCIECHA JARUZELSKIEGO

06.00

Warszawa

„Tu Polskie Radio Warszawa. Mamy dziś niedzielę, 13 grudnia 1981 roku. Rozpoczyna się szczególny dzień w historii naszego państwa i naszego narodu. Za chwilę przed mikrofonami Polskiego Radia przemówi generał armii Wojciech Jaruzelski”.

Głos prezentera jest spokojny, opanowany, bez śladu emocji...

Rozlega się hymn narodowy...

„Obywatelki i obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej!

Zwracam się dziś do Was jako żołnierz i jako szef rządu polskiego. Zwracam się do Was w sprawach wagi najwyższej.

Ojczyzna nasza znalazła się nad przepaścią.

Dorobek wielu pokoleń, wzniesiony z popiołów polski dom ulega ruinie. Struktury państwa przestają działać. Gasnącej gospodarce zadawane są codziennie nowe ciosy. Warunki życia przytłaczają ludzi coraz większym ciężarem.

Przez każdy zakład pracy, przez wiele polskich domów przebiegają linie bolesnych podziałów. Atmosfera niekończących się konfliktów, nieporozumień, nienawiści — sieje spustoszenie psychiczne, kaleczy tradycje tolerancji. Strajki, gotowość strajkowa, akcje protestacyjne stały się normą. Wciąga się do nich nawet młodzież szkolna, wczoraj wieczorem wiele budynków publicznych było okupowanych. Padają wezwania do fizycznej rozprawy z ludźmi o odmiennych poglądach. Mnożą się wypadki terroru, pogroźek i samosądów moralnych, a także bezpośredniej przemocy.

Szeroko rozlewa się po kraju fala zuchwałych przestępstw, napadów i włamań. Rosną milionowe fortuny rekinów podziemia gospodarczego. Chaos i demoralizacja przybrały rozmiar klęski. Naród osiągnął rozmiar klęski. Naród osiągnął granice wytrzymałości psychicznej. Wielu ludzi ogarnia rozpacz.

Już nie dni, lecz godziny przybliżają ogólnonarodową katastrofę (...)

Obywatelki i obywatele!

Wielki ciężar odpowiedzialności, jaka spada na mnie w tym dramatycznym momencie polskiej historii. Obowiązkiem moim jest wziąć tę odpowiedzialność — chodzi o przyszłość Polski, o którą moje pokolenie walczyło na wszystkich frontach wojny i której oddało najlepsze lata swego życia.

Ogłaszam, że w dniu dzisiejszym ukonstytuowała się Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego.

Rada Państwa w zgodzie z postanowieniami Konstytucji wprowadziła dziś o północy stan wojenny na obszarze całego kraju (...)

W imię interesu narodowego dokonano zapobiegawczo internowania grupy osób zagrażających bezpieczeństwu państwa. W grupie tej znajdują się ekstremalni działacze „Solidarności” oraz nielegalnych organizacji antypaństwowych.”

Mirosław Sielatycki

GEOGRAFIA

UCHODźCY EKOLOGICZNI – CZARNY SCENARIUSZ XXI WIEKU?

...i spłonęła też jedna trzecia ziemi, spłonęła też jedna trzecia drzew i spłonęła wszystka zielona trawa. I zatrząbił drugi anioł; i coś jakby wielka góra ziejąca ogniem została wrzucona do morza; a jedna trzecia morza zamieniła się w krew. I jedna trzecia zwierząt żyjących w morzu zginęła, a jedna trzecia okrętów uległa zniszczeniu...

Objawienie św. Jana, 8, 7–9

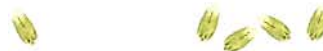
Wstęp

Uchodźcy ekologiczni są bardzo istotną, a jednocześnie nietypową grupą uchodźców. Ich sytuacja nie jest unormowana pod względem prawnym, stąd nie mogą oni liczyć na znaczącą pomoc międzynarodową. Zjawisko nie jest nowe, już w starożytności bowiem wyniszczenie środowiska w wyniku rabunkowej gospodarki człowieka przyczyniało się do wędrówek ludów, a nawet upadku państw państwowych (przykłady znajdujemy m.in. w basenie Morza Śródziemnego). Czasami przyczyną uchodźstwa były klęski naturalne — wybuchy wulkanów, powodzie itp. W drugiej połowie XX wieku eksplozja demograficzna negatywnie wpłynęła na równowagę środowiska naturalnego w krajach Południa (Trzeciego Świata, rozwijających się). Bezpośrednią przyczyną były zwiększone wypasy bydła i owiec, wyrąb lasów, poddawanie uprawie wyjątkowo wrażliwych ekosystemów, nadmierne połowy ryb itp. Doprowadziło to do pustoszczenia obszarów, wzmożonej erozji gleby, zaniku wielu gatunków zwierząt. Konsekwencją tych niekorzystnych zjawisk było zaś załamanie gospodarki i kolejne fale uchodźców.

Pod koniec XX wieku UNHCR oceniał, że na świecie żyje ponad 12 milionów uchodźców ekologicznych. Wielu badaczy środowiska zwraca uwagę, że w przyszłości problem uchodźstwa ekologicznego prawdopodobnie dotknie także bogatszą część ludności świata. Przyczyną tego mogą być globalne zmiany klimatu, a zwłaszcza efekt cieplarniany (globalne ocieplenie), w wyniku którego zaczną się topić pokrywy lodowe Ziemi i wzrośnie poziom oceanu światowego. Na skutek tych zjawisk położone niżej obszary zostaną zalane, a zamieszkujący je ludzie zostaną zmuszeni do opuszczenia swoich domów. Również inny proces globalny — „dziura ozonowa” — może doprowadzić do emigracji ludności z części obszarów Ziemi, zwłaszcza położonych w wysokich szerokościach geograficznych.

Czy więc groźba globalnego exodusu ekologicznego jest realna? Jak przygotować uczniów do powyższych wyzwań? Jak wzbudzić w nich refleksję i poczucie solidarności w stosunku do ludzi cierpiących w Afryce czy w Azji? Jak praktycznie włączyć się w akcje pomocy humanitarnej? Na powyższe pytania będziemy poszukiwali odpowiedzi w niniejszym scenariuszu.

Scenariusz może być przygotowaniem do realizacji projektu edukacyjnego, włączającego uczniów w akcje pomocy humanitarnej.

Cele

- Ukazanie zjawiska uchodźstwa ekologicznego jako problemu współczesnego świata oraz zagrożenia dla przyszłości.
- Budzenie solidarności z osobami potrzebującymi pomocy w krajach Południa.
- Kształtowanie umiejętności uczestnictwa w akcjach pomocowych dla uchodźców.

Metody

Studium przypadku, burza mózgów, symulacja

Pojęcia kluczowe

Kłęski żywiolowe, globalne problemy ekologiczne, uchodźcy ekologiczni, rozwój zrównoważony, solidarność, pomoc humanitarna

Środki dydaktyczne

Atlasy geograficzne, filmy edukacyjne, duże arkusze papieru

Materiały pomocnicze

nr 1 — Przykłady uchodźstwa ekologicznego w XX w. — w Europie (Czarnobyl), Azji (Jez. Aralskie), Afryce (Sahel) i Ameryce (Amazonia)

nr 2 — Możliwe przykłady uchodźstwa ekologicznego w XXI w. — w Europie (Holandia), Oceanii (Nauru), Ameryce (Patagonia) i Afryce (Etiopia)

nr 3 — Przykłady pomocy humanitarnej Polski dla krajów Południa — Polski Czerwony Krzyż (Rumunia), Caritas (Sudan), Polska Akcja Humanitarna (Mozambik)

nr 4 — Szkolny projekt uczestnictwa w akcji humanitarnej dla uchodźców ekologicznych

Czas trwania

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Przedstaw uczniom cele lekcji. Wyjaśnij pojęcie „uchodźstwa ekologicznego”, zwracając uwagę na genezę zjawiska, jego współczesne przejawy oraz przyszłe zagrożenia. Poproś uczniów, aby korzystając z posiadanych wiadomości, spróbowali wskazać regiony świata, w których występuje to zjawisko. Zapytaj o jego przyczyny i poproś uczniów o opinie na powyższy temat.

2. Podziel klasę na cztery grupy. Każdej z nich daj inne studium przypadku, zawarte w materiale pomocniczym nr 1. Przykłady dotyczą „ekologicznych exodusów” drugiej połowy XX wieku na czterech kontynentach. Spowodowane zostały działalnością człowieka, który w ten sposób uruchomił niekontrolowane zmiany w środowisku naturalnym. Możesz wykorzystać fragmenty filmów wideo (wybór należy do Ciebie). Poproś uczniów o przeczytanie tekstu, zlokalizowanie miejsca zdarzeń na

mapie (w atlasie geograficznym) oraz o wypełnienie tabeli (jej wzór zamieszczony jest w materiale pomocniczym nr 1). Należy w niej określić przyczyny zjawiska, jego konsekwencje oraz zaproponować program pomocowy dla uchodźców. W czasie wspólnej klasowej dyskusji podsumuj wyniki pracy grup.

3. W tej części lekcji zaproponuj projekcję przyszłości, wskazując na możliwe (przewidywane przez część naukowców) zagrożenia ekologiczne, które mogą uruchomić kolejne fale uchodźstwa ekologicznego. Podziel klasę na cztery grupy (inne niż poprzednio), każdej rozdaj materiał pomocniczy nr 2, zawierający studia przypadków, odnoszące się do czterech obszarów na różnych kontynentach. Zadaniem uczniów będzie:

- zlokalizowanie na mapie opisywanych obszarów,
- analiza przytoczonych przypadków,
- wypełnienie tabeli (wzór tabeli w materiale pomocniczym nr 2).

W tabeli uczniowie określają przyczyny zjawiska, jego możliwe skutki oraz działania, jakie należy podjąć, aby zjawisko nie miało miejsca w przyszłości. W odróżnieniu od poprzednio wykonywanego ćwiczenia (dotyczącego współczesności), zaproponuj działania mające na celu nie „leczenie” skutków zjawiska, lecz eliminowanie jego przyczyn. Zwróć uwagę uczniów, że społeczność światowa musi działać równolegle na obu tych polach. Po zakończeniu pracy w grupach zaproponuj wspólną dyskusję, którą moderuj i podsumuj. Wprowadź pojęcie „rozwoju zrównoważonego” (ekorozwoju). Jeżeli uczniowie go jeszcze nie znają, poleć, by odszukali je w słowniku pojęć geograficznych lub słowniku pojęć ekologicznych. Zwróć uwagę na zależność pomiędzy przyjętym sposobem gospodarowania a zjawiskiem uchodźstwa ekologicznego.

4. Wprowadź pojęcie „solidarność”. Zapytaj uczniów, z czym im się ono kojarzy. Przeprowadź burzę mózgów na powyższy temat. W tym celu poproś o podawanie skojarzeń, zapisuj je na tablicy; w pierwszej fazie nie ocenij podawanych haseł. Po stworzeniu listy „jak leci”, posegreguj skojarzenia. Wspólnie z uczniami możesz przedstawić propozycje w formie graficznej, w postaci „gałęzi” rozchodzących się od wspólnego środka (zawierającego pojęcie).

Poproś o wskazanie takich sytuacji, w których solidarność Polaków okazała się szczególnie ważna. Następnie skoncentruj dyskusję na pojęciu „solidarności międzynarodowej”. Zachęć uczniów, by podali znane im przykłady solidarności Polaków z innymi narodami (społeczeństwami). Zapytaj, jakie miało to znaczenie i jakie przyniosło skutki.

W kolejnym etapie odnieś rozważania do „solidarności globalnej”, czyli takiego stanu, w którym ludzkość czuje się współodpowiedzialna za cały świat. Dzieje się tak szczególnie w przypadku problemów, które można rozwiązać jedynie w wyniku ogólnoswiatowej współpracy. Przykładem są globalne problemy ekologiczne — efekt cieplarniany (globalne ocieplenie), ubytek warstwy ozonowej („dziura ozonowa”), zakwaszenie środowiska („kwaśne deszcze”), utrata bioróżnorodności (wymieranie gatunków roślin i zwierząt). Do tej listy dodać należy zagrożenie nuklearne, którego geneza jest polityczna, lecz skutki również ekologiczne. W powyższych przypadkach potrzebne jest globalne działanie, powinnością szkoły jest zaś budzenie wśród uczniów „myślenia planetarnego”.

5. Nawiązując do przeprowadzonej dyskusji, przedstaw uczniom przykłady pomocy humanitarnej udzielanej przez Polskę krajom Południa (Trzeciego Świata, rozwijającym się). Przykłady konkretnych działań zawarte są w materiale pomocniczym nr 3 i dotyczą głównych polskich organizacji humanitarnych — Polskiej Akcji Humanitarnej, Caritas i Polskiego Czerwonego Krzyża. Przedstaw krótko historię tych organizacji (skorzystaj z informacji zawartych w materiałach źródłowych publikacji). Przywołaj też inne organizacje udzielające pomocy (np. Lekarze bez Granic). Poproś uczniów, aby po przeczytaniu tekstu odpowiedzieli na pytania:

- Co obejmowała opisywana pomoc?
- W jakiej formie jej udzielono?
- Jak wyglądała strona organizacyjna pomocy?
- Jak spożytkowano pomoc w miejscu przeznaczenia?

Zwróć uwagę na fakt, że są to przykłady pomocy humanitarnej w skali globalnej, lecz realizowanej lokalnie, co oznacza, że pomoc jest organizowana i dociera do konkretnej społeczności lokalnej. Jest to więc praktyczna realizacja hasła „myśl globalnie, działaj lokalnie”.

6. Podsumuj lekcję. Zaproponuj uczniom, aby miała ona ciąg dalszy — w formie zrealizowanego przez klasę projektu edukacyjnego. Projekt może dotyczyć zorganizowania akcji pomocy humanitarnej dla określonej grupy uchodźców ekologicznych.

Ciąg dalszy lekcji — przygotowanie do realizacji projektu

Na kolejnych lekcjach uczniowie mogą się podjąć opracowania założeń projektu, dotyczącego pomocy humanitarnej udzielanej przez społeczność lokalną, w której działa szkoła, uchodźcom ekologicznym z wybranego regionu położonego w państwach Południa. Zaproponuj uczniom, aby ich praca była przygotowaniem do udziału w konkretnej akcji pomocy humanitarnej. Pełna realizacja projektu edukacyjnego wymagać będzie kilkumiesięcznej pracy. Na naszej lekcji chcemy jedynie rozpocząć myślenie na ten temat i wzbudzić zainteresowanie uczniów.

Podziel klasę na grupy, rozdaj materiał pomocniczy nr 4, zawierający podstawową tabelę projektową. Poleć, aby każda grupa wybrała: adresata pomocy, formę pomocy, organizację humanitarną, z którą młodzież będzie współpracowała. Grupy wypełniają załączoną tabelę określając: etapy realizacji projektu, najważniejsze działania, osoby odpowiedzialne za poszczególne elementy projektu, osoby udzielające konsultacji (nauczyciele, działacze samorządowi, przedstawiciele organizacji pozarządowych), organizacje współuczestniczące i współpracujące w projekcie, niezbędne zasoby (materiały, informacje, środki finansowe) oraz terminarz projektu. Grupy wykonują zadanie na dużych arkuszach papieru.

Po zakończeniu pracy następuje prezentacja wyników, dyskusja, wymiana pomysłów oraz sformułowanie wniosków. Dokonaj krótkiej oceny projektów, zwracając uwagę na elementy, które uczniowie wykonali szczególnie dobrze oraz na te elementy, w których konieczne jest dalsze ćwiczenie umiejętności i pozyskiwanie dodatkowej wiedzy.

Bibliografia

- Barnier M., *Atlas wielkich zagrożeń*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1995
- Medows D., Medows D., Randers J., *Przekraczanie granic. Globalne załamanie, czy bezpieczna przyszłość?*, Centrum Uniwersalizmu przy Uniwersytecie Warszawskim, Polskie Towarzystwo Współpracy z Klubem Rzymskim, Warszawa 1995
- *Nasze światowe podwórko*, Raport Komisji do spraw Światowego Kierowania, pod redakcją I. Carlssona i S. Ramphal, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996
- *Nasza wspólna przyszłość*, Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju, pod redakcją G. H. Brundtland, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1991
- *Polska dla Ciebie. Poradnik dla uchodźców*, Fundacja Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 1999
- *Uchodźcy świata. Wyzwania humanitarne*, pod redakcją J. Crisp, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998
- *Uchodźcy świata. 50 lat pomocy humanitarnej*, pod redakcją M. Cuttsa, UNHCR, Warszawa 2000
- *Ziemia. Atlas zarządzania planetą*, pod redakcją N. Myersa, Wydawnictwo „bis”, Warszawa 1997

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

PRZYKŁADY UCHODŹSTWA EKOLOGICZNEGO w XX w. — w Europie (Czarnobyl), Azji (Jez. Aralskie), Afryce (Sahel) i Ameryce (Amazonia)

Przypadek 1 — Czarnobyl (Europa — Ukraina)

W kwietniu 1986 r. w Czarnobylu, w ówczesnym ZSRR (obecnie północna Ukraina) doszło do tragicznej w skutkach awarii elektrowni jądrowej. Wskutek wadliwej technologii wykorzystanej przy budowie reaktorów, błędów obsługi i nieodpowiedzialności władz państwowych napromieniowaniu uległy tysiące osób, a skażenie osiągnęło skalę kontynentalną. W czasie awarii i podczas akcji usuwania jej skutków zginęły dziesiątki osób, setki umarły w wyniku napromieniowania, a tysiące chorują na chorobę popromienną. Katastrofa uruchomiła również falę uchodźców ekologicznych. Wokół elektrowni wydzielono zamkniętą strefę o promieniu 30 kilometrów. Ludność z tej strefy wysiedlono, osiedlając w nowych miejscach. Akcją objęto 135 tysięcy ludzi. Pomimo zagrożenia zdrowia i życia wiele osób trzeba było przesiedlić przymusowo, a część z nich w dalszym ciągu nielegalnie powraca do „strefy śmierci”. Kolejna grupa osób, z bardziej oddalonych terenów, sama postanowiła emigrować obawiając się zagrożenia zdrowia i możliwości kolejnych awarii. Skutki skażenia jądrowego są wyjątkowo trwałe, więc zjawisko exodusu ekologicznego wokół Czarnobyla nie będzie mogło być całkowicie zlikwidowane w ciągu wielu pokoleń.

Przypadek 2 — Jezioro Aralskie (Azja — Kazachstan/Uzbekistan)

Jezioro Aralskie (drugie na Ziemi pod względem wielkości powierzchni) od kilkadziesiąt lat przeżywa agonię. Jej powodem stała się polityka gospodarcza byłego Związku Radzieckiego. Władze radzieckie zaplanowały uprawy rolne (zwłaszcza uprawę bawełny) na ogromnych obszarach Azji Centralnej. W tym celu wybudowano potężne systemy irygacyjne w dorzeczu Amu-darii i Syr-darii — dwóch głównych rzek zasilających jezioro. W efekcie jezioro pozbawione dopływu wody zaczęło wysychać. Pod koniec XX wieku jego powierzchnia zmniejszyła się o 40 proc. w stosunku do stanu pierwotnego, gleby wokół jeziora uległy zasoleniu, zanikły cenne ekosystemy, wymarło wiele gatunków ryb, dawne główne porty położone są teraz w odległości 70–100 km od wody. Tysiące mieszkańców tego obszaru, którzy utrzymywali się z rybołówstwa, straciło podstawy egzystencji. Rozpoczęła się ekologiczna emigracja. Część osób podąża za oddalającym się jeziorem, inni wyjeżdżają w odległe strony. Obecnie realizowany jest międzynarodowy program ochrony jeziora, trudno jednak przewidzieć, czy doprowadzi on do powstrzymania uchodźstwa ekologicznego i do powrotu w przyszłości części ludności.

Przypadek 3 — Sahel (Afryka — Sudan, Czad, Mali, Niger, Mauretania)

Obszar Sahelu oddziela pustynną Saharę od obszarów centralnej Afryki pokrytej bujną roślinnością. Przyroda Sahelu jest wyjątkowo wrażliwa ekologicznie, naturalne pastwiska mogą być użytkowane tylko w sposób ekstensywny, zasoby drewna i wody są bardzo ograniczone, a obszar może wyżywić niezbyt dużą liczbę ludności. Ponadto teren ten nawiedzają cykliczne susze, co jest zjawiskiem naturalnym. Na omawianym obszarze znajdują się najbiedniejsze państwa świata. Klęska ekologiczna Sahelu ma kilka źródeł — część z nich ma charakter naturalny, inne związane są z działalnością człowieka. W drugiej połowie XX wieku udało się w krajach Południa uzyskać znaczące sukcesy w walce z chorobami, głównie dzięki zastosowaniu szczepionek. W efekcie nastąpiła eksplozja demograficzna. Liczba ludności stała się zbyt duża w stosunku do „pojemności środowiska”. Więcej ludzi oznaczało więcej bydła i owiec, będących podstawą tutejszej gospodarki. Stada zgromadzone wokół studni powodowały obniżanie poziomu wód gruntowych, zadeptywanie pastwisk, niszczenie nielicznych drzew. Biedna i niewykształcona ludność nie potrafiła ograniczyć tych zjawisk poprzez wprowadzenie nowoczesnych metod uprawy ziemi (użycie nawozów sztucznych, irygację). Rozpoczął się proces pustynnienia, którego skutkiem są klęski głodu dotykające od lat 70-tych kraje Sahelu. Miliony ludzi straciły życie, miliony stały się ekologicznymi uchodźcami. Pojawiło się również zjawisko „wojen ekologicznych” — o lepszy dostęp do ograniczonych zasobów środowiska. Państwa Sahelu nie są w stanie same rozwiązać problemu, niezbędna jest międzynarodowa pomoc na ogromną skalę.

Przypadek 4 — Amazonia (Ameryka Południowa — Brazylia)

Problem uchodźstwa ekologicznego w Amazonii wiąże się z zanikiem grup etnicznych. Uchodźcami są Indianie tracący z roku na rok tereny, na których żyją i gospodarują. Przyczyną tego jest wycinka amazońskich lasów (selwy) w celu uzyskania nowych terenów pod uprawy, hodowlę, osadnictwo lub eksploatację surowców (złoto, ropa naftowa i in.). W tym przypadku jedną z przyczyn zwiększającej się presji człowieka jest również eksplozja demograficzna. Brazylia próbując rozwiązać ten problem, udzieliła osadnikom w amazońskiej selwie wielu udogodnień. Indianie zmuszeni są do opuszczenia swoich dotychczasowych terenów i schronienia się w rezerwach, ale i tam nie są zawsze bezpieczni, o czym świadczą dokonywane na nich (przez hodowców bydła czy poszukiwaczy złota) mordy. Zagrożone są m.in. ludy Yammami i Guarani. Powrót Indian na ich dawne terytoria wydaje się niemożliwy; chodzi jednak o to, aby uchronić od podobnego losu inne plemiona. Przypadek Indian amazońskich jest pośrednim przykładem uchodźstwa — spowodowanego prześladowaniami i, równocześnie, przyczynami ekologicznymi. Rząd Brazylii, jak i społeczność międzynarodowa próbują przeciwdziałać temu zjawisku. W 1982 r. ONZ uznała istnienie „ludów autochtonicznych”, zaś w 1992 r. w Rio de Janeiro odbyła się Międzynarodowa Konferencja Ludów Tubylczych. W obronę Indian zaangażowało się wiele międzynarodowych osobistości i autorytetów.

Tabela analizy przypadków (wzór)

Przypadek	Przyczyny zjawiska	Konsekwencje zjawiska	Programy pomocowe dla uchodźców

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

MOŻLIWE PRZYKŁADY UCHODŹSTWA EKOLOGICZNEGO w XXI w. — w Europie (Holandia), Oceanii (Nauru), Ameryce (Patagonia) i Afryce (Etiopia)

Perspektywa 1 — Holandia (Europa)

Skutkiem efektu cieplarnianego („szklarniowego”) jest ocieplenie klimatu i topienie pokryw lodowych. W latach 1980–2000 średnia roczna temperatura na Alasce i Syberii wzrosła o 4 stopnie Celsjusza, a pokrywa lodowa na Oceanie Arktycznym jest o 40 proc. cieńsza i zajmuje o 6 proc. mniej powierzchni. Topienie lodu powoduje podnoszenie poziomu oceanów, co zagraża niżej położonym obszarom przybrzeżnym. Takim obszarem w Europie jest Holandia, której 2/3 terytorium leży poniżej poziomu morza. Jej sukcesy w „walce z morzem” w ciągu ostatnich stuleci mogą okazać się niewystarczające (do uratowania części kraju przed zalaniem), jeżeli efekt cieplarniany będzie postępował. Rząd Holandii w 1992 r. rozpoczął program mający na celu przeciwdziałanie efektowi cieplarnianemu.

Perspektywa 2 — Nauru (Oceanie)

Nauru — jedno z najmniejszych państw świata (21 km kw. powierzchni, 9 tys. mieszkańców) jest przykładem kraju całkowicie zagrożonego efektem cieplarnianym. W czasie ogólnoświatowej konferencji ekologicznej w Rio de Janeiro w 1992 roku prezydent Nauru, symbolicznie jako pierwszy, podpisał Konwencję o ochronie klimatu światowego. Wyspa może zostać całkowicie zalana, jeżeli tendencja do ocieplania klimatu nie zmieni się. W podobnej sytuacji jest wiele innych małych państw wyspiarskich, na przykład Malediwy, których rząd zaapelował do ONZ o podjęcie działań na rzecz powstrzymania emisji gazów cieplarnianych, zagrażających istnieniu tego państwa. Wyspa Nauru została też zniszczona wskutek eksploatacji fosforytów. Niemal 4/5 wyspy zostało w wyniku zderzenia 15–40-metrowej warstwy fosforytów przekształcone w kamienną pustynię. Oba powyższe fakty sprawiają, że przyszłość Nauru wydaje się niepewna. W 1992 r. opracowano plan rekultywacji wyspy.

Perspektywa 3 — Patagonia (Ameryka Południowa)

Patagonia — kraina położona na południu Argentyny i Chile jest obszarem zagrożonym w wyniku utraty warstwy ozonowej. Freony i inne gazy zmniejszające warstwę ozonową emitowane są głównie w krajach położonych w średnich szerokościach geograficznych, ale ubytek ozonu występuje przede wszystkim w strefach okołobiegunowych. W latach 90. mieliśmy do czynienia z pierwszymi „alarmami ozonowymi” na tym obszarze. Poziom szkodliwego promieniowania słonecznego był na tyle wysoki, że w godzinach południowych polecono ludności (zwłaszcza dzieciom) nie wystawiać się na bezpośrednie oddziaływanie promieni słonecznych. Dalszy ubytek warstwy ozonowej jest wielką niewiadomą, jednak gdy będzie postępował, życie w Patagonii może stać się niebezpieczne.

Perspektywa 4 — Etiopia (Afryka)

Etiopia to jeden z najbiedniejszych krajów świata, od kilkudziesięciu lat targany konfliktami zbrojnymi i klęskami głodu. Północnej części kraju zagraża pustynnienie. Klęski suszy nawiedzały ten obszar i dawniej, lecz nigdy nie gospodarowało na nim tak wielu ludzi. Etiopia jest częścią większego regionu o podobnych problemach — tzw. rogu Afryki (Etiopia, Erytrea, Sudan, Dżibuti, Somalia). Z powodów politycznych, ekonomicznych i ekologicznych pod koniec XX wieku żyło w tym regionie 1,3 miliona uchodźców. W wyniku konfliktów zbrojnych załamują się podstawy lokalnej gospodarki, ludzie uciekają do obozów dla uchodźców w innych państwach. Do Sudanu — Erytrejczycy i Etiopczycy, do Etiopii — Somalijczycy i Sudańczycy, itd. Stłoczeni na ograniczonym obszarze dewastują środowisko naturalne i nie są w stanie dalej egzystować bez pomocy międzynarodowej. Przyszłość Etiopii, jak i całego regionu, jest niepewna.

Tabela analizy przypadków

Przypadek	Przyczyny zjawiska	Możliwe skutki	Działania zapobiegawcze

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

PRZYKŁAD POMOCY HUMANITARNEJ POLSKI DLA KRAJÓW POŁUDNIA — Polski Czerwony Krzyż (Rumunia), Caritas (Sudan), Polska Akcja Humanitarna (Mozambik)

POLSKI CZERWONY KRZYŻ — Akcja „Zbiórka darów dla powodzian w Rumunii”

W kwietniu 2000 r. Rumunię dotknęła klęska powodzi. Tysiące osób ewakuowano z zagrożonych obszarów. Stali się oni w pewnym sensie chwilowymi uchodźcami ekologicznymi. Często w powodzi stracili cały swój dobytek.

W związku z zaistniałą sytuacją PCK rozpoczął **zbiórkę darów** dla powodzian. W Warszawie uruchomiono punkt przyjmowania darów. Szczególnie potrzebne powodzianom były koce, środki czystości, nowa odzież oraz pieniądze, za które zakupiono w Rumunii niezbędne materiały przydatne w usuwaniu zniszczeń.

CARITAS — Projekt „Caritas dla dzieci w Sudanie”

Od wielu lat w północnym Sudanie panuje susza, zmuszająca mieszkających tam ludzi do emigracji na inne obszary. Dodatkowo tereny te zostały przez człowieka wyeksploatowane, co uruchomiło proces pustoszenia. Na ten proces nakłada się konflikt pomiędzy arabską (muzułmańską) społecznością na północy kraju a murzyńską (chrześcijańską) społecznością na południu. Miliony osób cierpią z tych powodów głód i niedożywienie.

Caritas Polska uruchomiła akcję pomocy dzieciom w Sudanie. Polegała ona na **sprzedaży świec wigilijnych** — 10 groszy od sumy za każdą sprzedaną świecę przeznaczone było dla potrzebujących dzieci spoza granic Polski. Zebrane środki przeznaczone zostały na dostarczenie wody pitnej dla rodzin wielodzietnych oraz na program szczepień dla matek i ich dzieci.

POLSKA AKCJA HUMANITARNA — Akcja „SOS Mozambik”

W lutym 2000 roku Mozambik dotknęła wielka powódź, z brzegów wystąpiła rzeka Limpopo. Ucierpiały setki tysięcy osób, wiele z nich musiało opuścić własne domostwa. Większość z nich po powodzi wróci w rodzinne strony, część jednak zostanie uchodźcami ekologicznymi.

Polska Akcja Humanitarna wraz z członkami Związku Studentów i Absolwentów Afrykańskich w Trójmieście zorganizowała 5 maja 2000 roku **koncert charytatywny**. Odbył się on w Warszawie. Wstęp na koncert był wolny, przy wejściu do sali koncertowej pieniądze dla potrzebujących w Mozambiku zbierali młodzi aktorzy z popularnych polskich seriali telewizyjnych. W koncercie brali udział muzycy afrykańscy studiujący lub pracujący w Polsce. Zebrane pieniądze przekazane zostały dla Ligi Harcerzy Mozambiku — lokalnej organizacji, która aktywnie włączyła się w usuwanie skutków powodzi.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 4

SZKOLNY PROJEKT UCZESTNICTWA W AKCJI POMOCY HUMANITARNEJ DLA UCHODźCÓW EKOLOGICZNYCH

Tytuł projektu: .....

Adresat pomocy: .....

Forma pomocy: .....

Organizacja humanitarna: .....

Etap realizacji	Poszczególne działania	Osoby odpowiedzialne	Współpraca, konsultacja	Potrzebne zasoby	Termin wykonania

Mirosław Sielatycki

GEOGRAFIA

EUROPA 1945–2045 – KONTYNET UCHODźCÓW?

Życie jest wędrówką, która, dokądkolwiek by nie wiodła, zawsze prowadzi do domu.

Herman Melville

Wstęp

Problem uchodźstwa towarzyszy rozwojowi Europy „od zawsze”. W XX wieku napędzającymi go siłami okazały się totalitaryzmy (faszyzm i komunizm) oraz nacjonalizmy. Lata 30. to czas stalinowskich deportacji i przesiedleń. Lata 40. to okres hitlerowskich akcji eksterminacyjnych, a lata po zakończeniu wojny to czas wielkich fal migracji ludności w centralnej części kontynentu. W wyniku II wojny światowej kilkadziesiąt milionów ludzi stało się uchodźcami, dla większości z nich uchodźstwo okazało się trwałe. Od lat 50. rozpoczął się napływ na kontynent europejski uchodźców z biedniejszych krajów, głównie z byłych kolonii w Azji i Afryce, które w tym czasie uzyskiwały niepodległość. Do tej fali wkrótce zaczęły dołączać kolejne rzesze uchodźców — ofiar konfliktów zbrojnych w Trzecim Świecie bądź osób emigrujących wskutek narastającego ubóstwa w krajach niesłusznie nazywanych rozwijającymi się.

Skala tego zjawiska rosła z każdą dekadą. Niemniej sama Europa, „zakonserwowana” Zimną Wojną, wydawała się kontynentem spokojnym, w którym zjawisko uchodźstwa już nie wystąpi. Kto pod koniec lat 80. przypuszczałby, że w ciągu kilku miesięcy 1992 r. 1,5 miliona Bośniaków zmuszonych będzie do opuszczenia swoich domów, a w 1999 r. w krótkim czasie z Kosowa uciekną 2 miliony Albańczyków i Serbów? Czystki etniczne zdarzyły się na Bałkanach, ale problem okazał się nie tylko ogólnoeuropejski, jego rozwiązań trzeba było szukać w polityce światowej. Postawy etnocentryczne, będące główną przyczyną bałkańskiej tragedii, są obecne również w innych państwach europejskich. Wzmacnia je ciągle żywy rasizm i ksenofobia. Powyższe postawy uwidaczniają się m.in. w Austrii i Niemczech. Również w Polsce hasła w rodzaju „Polska dla Polaków” znajdują posłuch u części społec-

czeństwa. W latach 90. nasz kraj stał się atrakcyjnym miejscem dla uchodźców, choć większość z nich traktuje Polskę jedynie jako kraj tranzytowy.

W XXI wiek Europa wchodzi z zaawansowanym procesem integracji, rozszerzającą się strefą demokracji, wzrastającą współpracą pomiędzy krajami oraz z coraz większym poziomem bezpieczeństwa. Lecz jednocześnie wkracza w ten wiek z bagażem zapalnych miejsc i nierozwiązanych konfliktów (Kosowo, Kraj Basków, Irlandia Północna, Zadnieprze, Krym, Kaukaz) oraz nieustającą falą uchodźców z krajów Południa. Europejczycy podejmują działania mające na celu przeciwdziałanie konfliktom i przygotowanie społeczeństwa do poznania problemów uchodźstwa. Przykładem może być powołane przez Unię Europejską w 2000 r. Europejskie Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii (z siedzibą w Wiedniu) czy też kampania Rady Europy „Każdy inny, wszyscy równi”.

Jaka przyszłość czeka Europę w najbliższych dziesięcioleciach w związku ze zjawiskiem uchodźstwa? Czy możemy przewidzieć przyszłe zagrożenia i im przeciwdziałać? Co w tej sprawie może zrobić szkoła? Na powyższe pytania będziemy poszukiwali odpowiedzi w niniejszym scenariuszu.

Cele

- Ukazanie zjawiska uchodźstwa w Europie w XX wieku oraz prognoz na XXI wiek.
- Kształtowanie „myślenia dla przyszłości”.
- Kształtowanie postaw tolerancji i przeciwdziałania ksenofobii.

Metody

Studium przypadku, dyskusja

Pojęcia kluczowe

Uchodźca, nacjonalizm, ksenofobia, etnocentryzm, rasizm, czystki etniczne, prawa człowieka

Środki dydaktyczne

Atlasy geograficzne, filmy edukacyjne, duże arkusze papieru

Materiały pomocnicze

- nr 1 — Uchodźcy w Europie po zakończeniu II wojny światowej
- nr 2 — Uchodźcy z państw Południa przybywający do Europy
- nr 3 — Uchodźcy w czasie wojen bałkańskich pod koniec XX wieku
- nr 4 — Czystki etniczne i uchodźcy
- nr 5 — Uchodźcy w państwach europejskich

Czas trwania

2 godziny lekcyjne

Przebieg zajęć

1. Przedstaw uczniom cele lekcji. Wyjaśnij, że przedmiotem rozważań będzie zjawisko uchodźstwa na kontynencie europejskim w perspektywie jednego wieku (1945–2045). Przypomnij, że część tego stulecia mamy już za sobą, a część dopiero przed nami. Będziemy więc przewidywali przyszłość na podstawie przeszłości. Zwróć uwagę uczniów na znaczenie „myślenia dla przyszłości” (myślenia strategicznego). Jego warunkiem jest pamięć o wydarzeniach z przeszłości.

2. Podziel klasę na trzy grupy, każdej z nich rozdaj odpowiednio materiał pomocniczy nr 1, 2 i 3. Materiały dotyczą przypadków związanych z **falami uchodźców** w Europie — uchodźstwo pod koniec II wojny światowej i bezpośrednio po jej zakończeniu (lata 40.), uchodźstwo z krajów Południa do Europy Zachodniej (lata 80.) oraz uchodźstwo w wyniku wojen bałkańskich (lata 90.).

Poleć uczniom, aby przeanalizowali przedstawione studia przypadków. Przeprowadź dyskusję na forum całej klasy. Podczas rozmowy przedstaw bardziej szczegółowe informacje i dane na temat opisywanych zjawisk. Zapytaj uczniów:

- Jakie były przyczyny przytoczonych fal uchodźców?
- Jakie konsekwencje przyniosły one dla Europy?
- Jakie skutki występują do tej pory?
- Jak Europa radziła sobie z opisywanymi zjawiskami?

3. Zwróć uwagę na zjawisko **czystek etnicznych**, które zastosowano w czasie konfliktów w Bośni (1992–95) i Kosowie (1998–99). W tym konflikcie uchodźstwo nie było pochodną działań wojennych, lecz założonym z góry celem. Poproś, aby uczniowie zastanowili się nad tym zjawiskiem, określając przede wszystkim, co leży u jego podłoża (jakie ideologie, postawy ludzi, warunki życia i czynniki zewnętrzne). Wprowadź pojęcie **etnocentryzmu**, oznaczające skrajną odmianę nacjonalizmu. W przypadku Bośni i Kosowa właściwie oddaje ono istotę problemu. Tego typu postawy prowadzą do etnokracji, czyli takiego sposobu sprawowania władzy, który wyklucza udział w życiu społecznym innych grup narodowych i etnicznych poza własną. Podziel klasę na zespoły, rozdaj materiał pomocniczy nr 4 poświęcony odkrywaniu mechanizmu czystek etnicznych. Poproś uczniów o zastanowienie się i wypełnienie tabeli.

Po zakończeniu pracy w grupach poproś o zreferowanie spostrzeżeń oraz zaproponuj dyskusję nad omawianym zagadnieniem. Zakończ ją ustaleniem listy działań, mających zapobiegać w przyszłości zjawisku czystek etnicznych — w obszarach prawa, polityki, gospodarki, kultury i edukacji.

4. W tej części lekcji podsumuj dotychczasowe rozważania i w formie krótkiego wykładu przedstaw sytuację uchodźców w Europie na początku XXI wieku. Opisz główne grupy uchodźców, miejsca ich przebywania, liczebność, status prawny. Posłuż się materiałem pomocniczym nr 5. Zapytaj, czy Europę możemy określić mianem **kontynentu uchodźców**.

5. Ostatnia część lekcji poświęcona będzie projekcji przyszłości — to znaczy przewidywaniu rozwoju zjawiska uchodźstwa w Europie w pierwszej połowie XXI wieku (symbolicznie datą końcową jest rok 2045 — 100 lat od zakończenia II wojny światowej, co ma stanowić swoiste memento). Zaznacz, że tak odległej przyszłości nie są w stanie dokładnie przewidzieć najlepsze instytuty analityczno-badawcze zajmujące się planowaniem strategicznym. Celem tego ćwiczenia jest uwrażliwienie uczniów na troskę o wspólną przyszłość. Zwróć uwagę, że obecni twoi uczniowie skończą wówczas 60 lat, wielu będzie miało wnuki. Czy Europa, w której będą mieszkali okaże się bezpieczna, jak będziemy rozwiązywali problem uchodźców, jak wspomniane procesy ogónoeuropejskie będą wpływały na Polskę i życie uczniów? Te i podobne pytania będą podstawą pracy grup nad zagadnieniem „Uchodźcy w Europie w 2045 r.”. Nie określaj formy wykonania tego ćwiczenia, chodzi o nieskrępowaną ekspresję uczniów. Może to więc być plakat, kolaż, relacja ustna, mapa itd. Przeprowadź dyskusję podsumowującą. Zapytaj, jak należy rozumieć określenie **bezpieczna Europa**, w odniesieniu do zjawiska uchodźstwa. Czy sytuację Polski można rozpatrywać w oderwaniu od sytuacji Europy? | czy sytuację Europy można rozpatrywać w oderwaniu od sytuacji świata (koncepcja „Europy-twierdzy“)?

6. Podsumuj lekcję.

Bibliografia

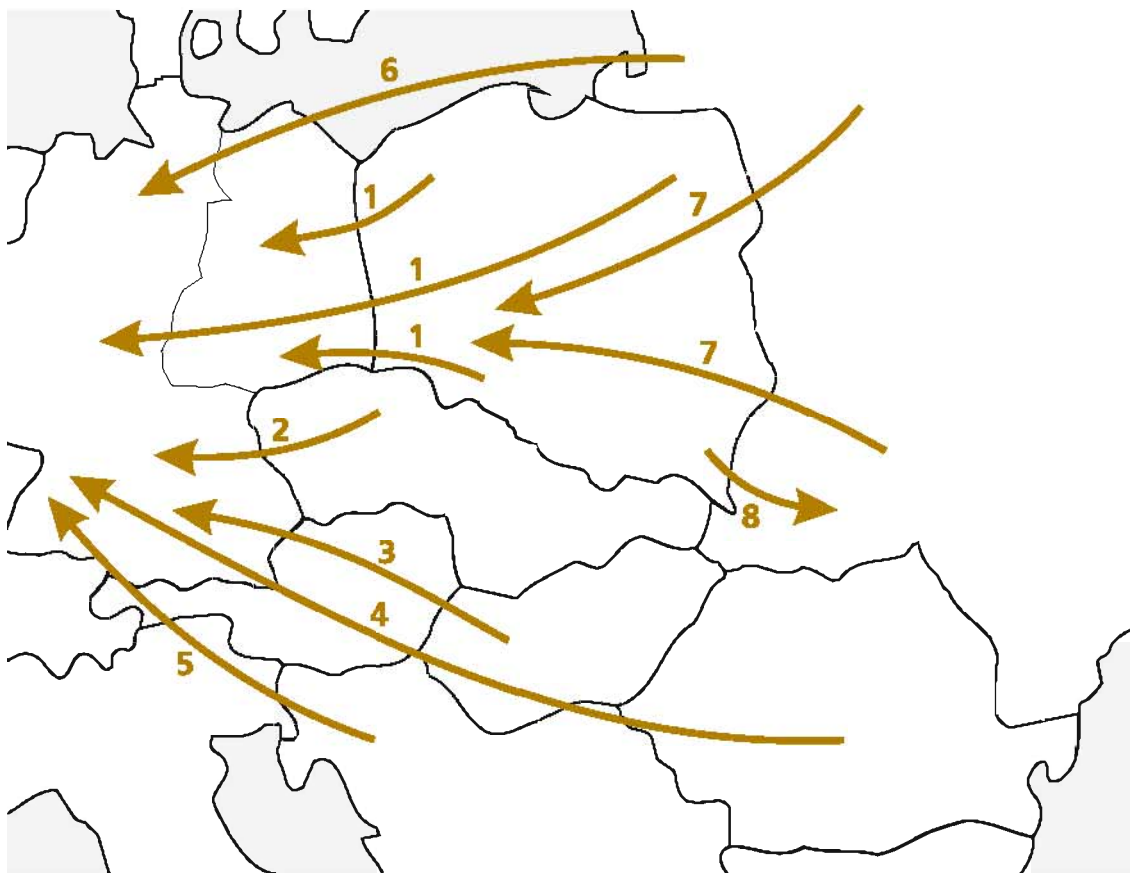
- Bowkett S., *Wyobraź sobie, że... Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów*, WSiP, Warszawa 2000
- Davis N., *Europa*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 1998
- *Edukacja międzykulturowa*, pod redakcją J. Nikitorowicza, Trans Humana, Białystok 1995
- *Europa na co dzień*, edukacyjny pakiet multimedialny, pod redakcją M. Taraszkiewicz i M. Sielatycznego, Wydawnictwa CODN, Warszawa 1997
- Jagiełło M., *Partnerstwo dla przyszłości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2000.
- *Każdy inny, wszyscy równi*, Europejska Kampania Młodzieży Przeciwko Rasizmowi, Ksenofobii, Antysemityzmowi i Nietolerancji, Ośrodek Informacji i Dokumentacji Rady Europy w Centrum Europejskim Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994
- Nęcka E., *TRO? Twórcze rozwiązywanie problemów*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1994
- *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*, praca zbiorowa pod redakcją T. Pilcha, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000
- Rougemont D., *List otwarty do Europejczyków*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1995

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 1

UCHODźCY W EUROPIE PO ZAKOŃCZENIU II WOJNY ŚWIATOWEJ

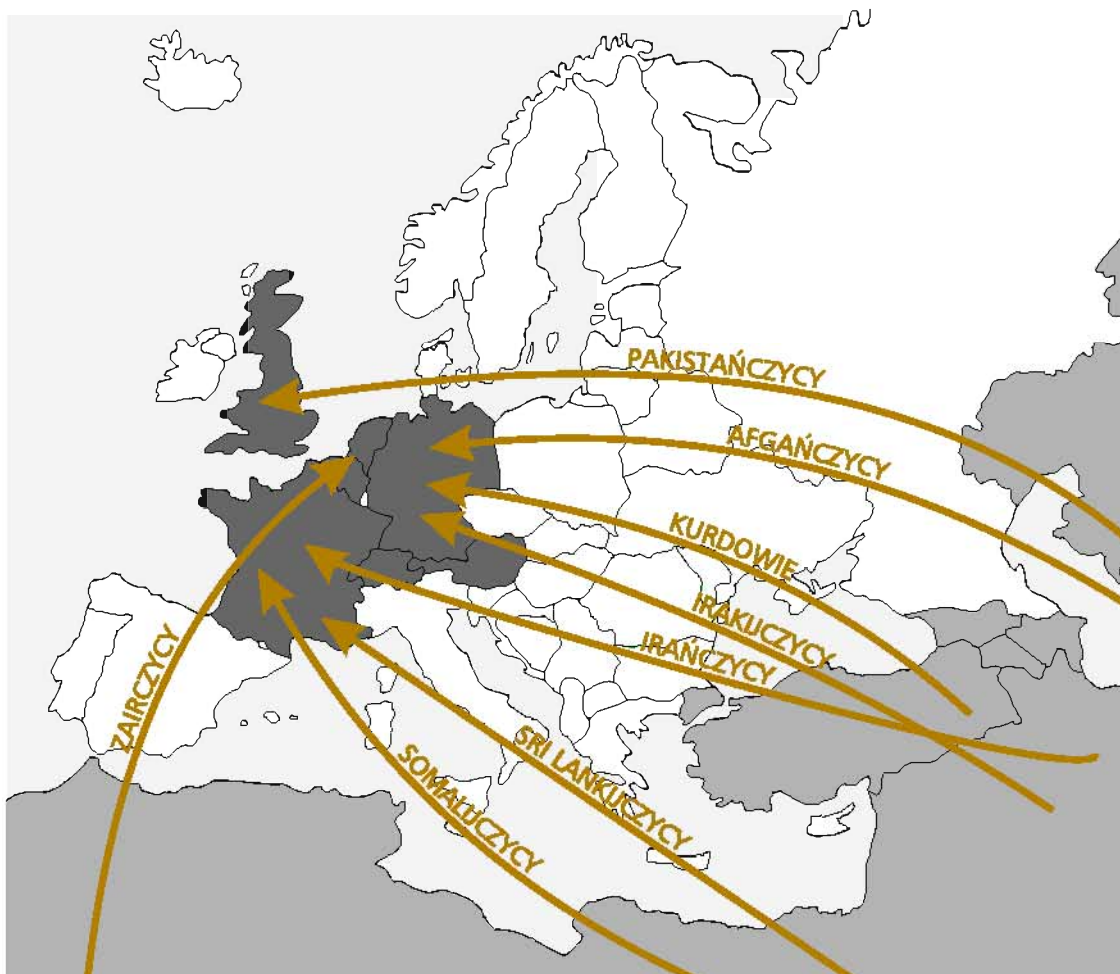
1. Niemcy z Polski do Niemiec
2. Niemcy z Czechosłowacji do Niemiec
3. Niemcy z Węgier do Niemiec
4. Niemcy z Rumunii do Niemiec
5. Niemcy z Jugosławii do Niemiec
6. Niemcy ze Związku Radzieckiego do Niemiec
7. Polacy ze Związku Radzieckiego do Polski
8. Ukraińcy z Polski do Związku Radzieckiego

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 2

UCHODźCY Z PAŃSTW POŁUDNIA PRZYBYWAJĄCY DO EUROPY (lata 80. XX wieku)

- Główne państwa europejskie przyjmujące uchodźców
- Kierunki uchodźstwa

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 3

UCHODŹCY W CZASIE WOJEN BAŁKAŃSKICH POD KONIEC XX WIEKU

- 1a. Bośniacy wewnątrz Bośni
- 1b. Serbowie wewnątrz Bośni
- 1c. Chorwaci wewnątrz Bośni
- 2. Serbowie z Bośni do Serbii
- 3. Bośniacy z Chorwacji do Bośni
- 4. Chorwaci z Bośni do Chorwacji
- 5. Serbowie z Chorwacji do Serbii
- 6. Albańczycy z Kosowa do Macedonii
- 7. Albańczycy z Kosowa do Albanii
- 8. Serbowie z Kosowa do Serbii

- granice byłej Jugosławii
- granice państw w 2000 r.

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 4

CZYSTKI ETNICZNE I UCHODźCY

Jak czystki etniczne rodzą się w umysłach ludzkich?
Jakie warunki muszą powstać, aby ludzie byli skłonni to zrobić?
Jakie ideologie muszą być podzielane przez przywódców, aby do tego doszło?

Jak przeprowadza się czystki etniczne?
Co czyni się z uchodźcami?

Jakie są konsekwencje czystek etnicznych?
Jaki jest los uchodźców po zakończeniu wojny?

MATERIAŁ POMOCNICZY NR 5

UCHODźCY W PAŃSTWACH EUROPEJSKICH (okres wojen bałkańskich)

Liczba uchodźców w Europie 1 stycznia 1997 r. (wg krajów azylu i obecnego pobytu)

Kraj azylu — obecne miejsce pobytu	Liczba osób będących przedmiotem troski UNHCR
NIEMCY	1 266 000
JUGOSŁAWIA	563 215
ROSJA	205 458
SZWECJA	191 200
CHORWACJA	165 395
FRANCJA	151 329
HOLANDIA	103 425
WIELKA BRYTANIA	96 905
SZWAJCARIA	84 413
WŁOCHY	71 630
NORWEGIA	57 000
DANIA	53 302
Łącznie w Europie	3 166 039

Liczba uchodźców wewnętrznych w Europie 1 stycznia 1997 r.

Kraj	Liczba uchodźców
BOŚNIA I HERCEGOWINA	760 146
ROSJA	161 312
CHORWACJA	144 147
Łącznie w Europie	1 066 092

Źródło: *Uchodźcy świata. Wyzwania humanitarne*, PWN, Warszawa 1998

Joanna Gospodarczyk

SŁOWNIK POJĘĆ

Azyl — schronienie dla ściganych przez prawo, zwłaszcza schronienie udzielone przez państwo cudzoziemcom; łacińskie „asylum” — przytułek, greckie „asylon” — schronienie, sanktuarium, z którego nie można było wydać ściganego przestępcę.

Współcześnie azyl jest instytucją prawną, poddaną wewnętrznym regułom danego państwa. Choć rozumienie azylu jest podobne na całym świecie, to rządy w różny sposób interpretują sposób jego uzyskania. Różnica między statusem uchodźcy a azylem widoczna jest w Ustawie o cudzoziemcach, uchwalonej przez Sejm RP w 1997 roku.

Azyl oznacza przyjęcie cudzoziemca przez konkretne państwo i zgodę na udzielenie bezpiecznego schronienia ze względów humanitarnych lub politycznych. Sposób udzielenia azylu zależy od wewnętrznych ustaleń danego państwa. Nie ma ogólnych konwencji międzynarodowych zalecających procedurę udzielania azylu. Państwa mogą się stosować do ogólnych zasad, które zawarte są m.in. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku oraz Deklaracji o Azylu Terytorialnym, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1967 roku.

Polska Ustawa o cudzoziemcach ustala, że azyl może otrzymać cudzoziemiec, gdy jest to niezbędne dla zapewnienia mu bezpieczeństwa oraz gdy przemawia za tym ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawodawca odwołuje się w tym akcie prawnym do Konstytucji RP, w której zawarte jest stwierdzenie, że cudzoziemcy mają prawo do azylu w Polsce. Taki zapis oznacza więc, że według polskiego prawa azyl jest wewnętrzną regulacją prawną nie wynikającą bezpośrednio z międzynarodowych umów.

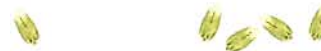
Państwo, które decyduje się na udzielenie azylu powinno zapewnić cudzoziemcowi bezpieczeństwo (nie musi być to jednak działanie przekraczające zwykłe procedury obejmujące pozostałych obywateli). Prawo azylu nie daje zgody na bezkarność — dopuszczalne jest bowiem karanie cudzoziemca za czyny popełnione w tym kraju lub w kraju pochodzenia (tak stanowi Ustawa o cudzoziemcach z 1997 roku). Państwo przyjmujące ma obowiązek zabezpieczenia warunków normalnego życia, czyli pracy, swobodnej działalności, edukacji.

Istniejące w polskim prawodawstwie rozróżnienie azylu i statusu uchodźcy będzie z pewnością zmienione, bowiem kraje członkowskie Unii Europejskiej obie te instytucje traktują wymiennie. Według porozumień z Schengen o ruchu bezwizowym w obrębie UE, sformułowanie „wniosek o azyl” oznacza „wniosek o status uchodźcy w rozumieniu Konwencji Genewskiej”.

Wskaźnik pozytywnych decyzji pokazuje odsetek osób starających się o azyl i tych, które otrzymały status. W latach 1991–1995 w Europie złożono 2,4 miliona wniosków o azyl. Z liczby tej 212 000, czyli około 11 procent otrzymało decyzję, a kolejne 10 procent otrzymało zgodę na pozostanie ze względów humanitarnych. W Stanach Zjednoczonych wskaźnik pozytywnych decyzji wyniósł niewiele ponad 20 procent, w Kanadzie zaś aż 70.

Bezpaństwowiec — człowiek, „który nie jest uznawany za obywatela przez żadne państwo na mocy funkcjonującego w tym państwie prawa” (zgodnie z Konwencją o bezpaństwowcach z 1954 roku). W szerszym rozumieniu tego pojęcia oznacza osobę, która nie może ustalić swojego obywatelstwa lub jest ono poddawane w wątpliwość przez jeden lub więcej krajów.

Człowiek może stać się bezpaństwowcem w różnych okolicznościach, np. z powodu długotrwałego pobytu za granicą, w wyniku małżeństwa a następnie rozwodu z obywatelem innego kraju. Pomimo, że każde dziecko powinno mieć prawo do nabycia obywatelstwa z racji urodzenia w danym państwie, z reguły dzieci bezpaństwowców lub uchodźców są tego prawa pozbawione. Konwencja Praw Dziecka z 1989 roku stwierdza, że każde dziecko „powinno zostać zarejestrowane natychmiast po urodzeniu i powinno mieć od chwili urodzenia prawo do imienia, prawo do uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to tylko możliwe, prawo do informacji, kim są jego rodzice oraz prawo do troski ze strony rodziców”.

Status bezpieczeństwa może otrzymać osoba, która dobrowolnie zrzecze się swojego obywatelstwa w oczekiwaniu na nowe (jest to częsta praktyka uchodźców ubiegających się o azyl).

Genewski dokument podróży — dokument uprawniający do przekraczania granic przez osoby ubiegające się o status uchodźcy. Zastąpił tzw. paszport nansenowski.

Klauzula wygaśnięcia — prawny mechanizm, zawarty w Konwencji ONZ dotyczącej uchodźców. Opiera się na zasadzie, iż osoba powinna korzystać ze statusu uchodźcy dopóty, dopóki jest to niezbędnie konieczne. Jeżeli sytuacja polityczno-społeczna w kraju pochodzenia uległa fundamentalnej i trwałej zmianie pozwalającej na powrót, takiej osobie może być odebrany status uchodźcy.

Obywatelstwo — fundamentalne prawo człowieka, gwarantujące bezpieczeństwo i ochronę ze strony państwa, a także prawo do korzystania z wielu praw obywatelskich i politycznych. Posiadanie praw obywatelskich to nie tylko możliwość uczestniczenia w demokratycznym systemie społecznym (np. prawo do udziału w wyborach różnych szczebli), ale także dostęp do systemu sądowego, możliwość znalezienia pracy, korzystanie z usług socjalnych i publicznych. Obywatelstwo nie jest przyznawane automatycznie każdej starającej się o nie osobie. Przed nadaniem obywatelstwa brane są pod uwagę takie czynniki, jak: miejsce urodzenia, pochodzenie, związki z nowym państwem, okres zamieszkiwania. Te czynniki mają stanowić o „autentycznym efektywnym związku” między osobą i państwem.

Przesiedlenie — jedna z form ochrony uchodźców, polegająca na pomocy w przesiedleniu z kraju pierwszego azylu do kraju trzeciego. Taki sposób pomocy uchodźcy stosuje się z kilku bardzo istotnych powodów. Jednym z nich jest ochrona uchodźców, którym nie można zagwarantować bezpieczeństwa w kraju pierwszego azylu (np. akcja przesiedlania Wietnamczyków do USA i Kanady z krajów azjatyckich, które chciały odsyłać uchodźców do komunistycznego Wietnamu). Przesiedlenie stosuje się także wtedy, gdy podstawowe potrzeby uchodźców nie mogą być spełnione w kraju pierwszego azylu (np. poważnie chorzy, pacjenci psychiatryczni, fizycznie upośledzeni, ofiary tortur i gwałtów, ciężko chorzy, którzy chcą się połączyć z rodzinami) oraz, jeśli brak szansy na zintegrowanie ze społeczeństwem kraju pierwszego azylu i na powrót do ojczyzny. Czwarta, coraz częstsza przyczyna przesiedlenia to gest solidarności ze strony bogatszych narodów i danie uchodźcom z biednych państw szansy życia w lepszych warunkach. Przesiedlenie postrzegane jest jako tzw. sposób ostateczny, choć czasem jedyny, pomocy uchodźcom. Jednak w międzynarodowej polityce wobec uchodźców przeważa tendencja, która kładzie nacisk na prewencję, ograniczanie, szybką repatriację i azyl w krajach położonych w tym samym regionie co kraj pochodzenia. Decyzja o przesiedleniu podejmowana jest zazwyczaj wtedy, gdy nie istnieje żadna inna opcja ani możliwość zagwarantowania prawnego lub fizycznego bezpieczeństwa danej osobie.

Repatriacja — zasada dobrowolnej repatriacji i powrotu do kraju pochodzenia jest jedną z fundamentalnych zasad ochrony uchodźców, zapisana w wielu rezolucjach Komitetu Wykonawczego UNHCR. Zasada potwierdza prawo uchodźcy do powrotu do ojczyzny. Decyzja o powrocie ma być poprzedzona dostępem do rzetelnych informacji o sytuacji w ojczyźnie. Nie wolno zmuszać do repatriacji, jeżeli istnieje ryzyko utraty życia lub zdrowia. Departament Ochrony Międzynarodowej UNHCR stwierdza: „repatriacja uchodźcy nie jest dobrowolna, gdy władze kraju goszczącego uchodźcę pozbawiają go wolności wyboru: stosując bezpośredni przymus albo takie środki, jak zmniejszenie podstawowych świadczeń”.

Uchodźca — osoba, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grup społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”. Takie sformułowanie zawiera Konwencja Narodów Zjednoczonych z 1951 roku, tzw. Konwencja Genewska.

Status uchodźcy — regulują międzynarodowe zobowiązania podjęte przez państwa, które ratyfikowały stosowne konwencje (m.in. Konwencję Genewską). Sprawy statusu uchodźcy (pojęcie uchodźcy,

procedury uzyskiwania statusu i uprawnienia wynikające z jego posiadania) normują ustalenia międzynarodowe. W ciągu 50 lat od czasu przyjęcia Konwencji Genewskiej zmieniło się podejście do spraw uchodźczych. Tuż po wojnie uznano za konieczne udzielenie pomocy ludziom, którzy stracili swój dom i majątek na skutek działań militarnych. Pomoc kilku milionom ludzi obliczono na trzy lata (na taki czas powołano Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców). Okazało się, że potrzebujących jest coraz więcej. Zmienił się również charakter udzielanej pomocy (organizowanych jest coraz więcej masowych akcji pomocowych), jak i definicja uchodźcy, która obejmuje coraz więcej grup społecznych.

Pomimo sprzeciwów niektórych państw Europy Zachodniej, które uważają, że uciekający przed wojną lub prześladowaniami ze strony lokalnej milicji, rebeliantów nie powinni otrzymywać statusu uchodźcy, to jednak zdaniem UNHCR osoby te także wymagają międzynarodowej ochrony. UNHCR wyróżnił kilka grup społecznych, które mają prawo ubiegać się o status uchodźcy, choć może być to kwestionowane przez niektóre rządy.

- Osoby unikające poboru — obywatel powinien mieć prawo odmowy służby wojskowej ze względu na sprzeciw sumienia. Jeżeli to prawo nie jest przestrzegane lub w kraju pochodzenia toczy się wojna (łamająca normy międzynarodowe), osoba unikająca poboru jest uprawniona do starania się o status uchodźcy.
- Kobiety dyskryminowane przez społeczne i kulturowe normy — kobiety prześladowane z powodów politycznych, etnicznych, religijnych mają prawo do starania się o status uchodźcy. Do tej grupy zaliczane są również kobiety, które obawiają się rytualnego okaleczenia narządów płciowych (rządy Francji, Kanady i Stanów Zjednoczonych oficjalnie uznały to za formę prześladowania).
- Homoseksualiści — mogą mieć prawo do ubiegania się o status uchodźcy z uwagi na prześladowania mniejszości seksualnych w kraju pochodzenia.

O status uchodźcy nie mogą ubiegać się zbrodniarze wojenni i żołnierze, którzy chcą kontynuować walkę zbrojną przeciwko krajowi pochodzenia.

Polska ustawa zakłada, że podczas postępowania administracyjnego w sprawie nadania statusu uchodźcy, organ administracji państwowej ma obowiązek czuwania, by obie strony postępowania miały zapewniony czynny udział w każdym etapie postępowania oraz możliwość wypowiedzenia się na temat zebranych materiałów dowodowych przed wydaniem decyzji. W ustaleniach Unii Europejskiej jest wyraźny zapis, że cudzoziemiec ubiegający się o azyl uchodźcy ma zagwarantowaną sposobność przesłuchania. Jest więc to prawo cudzoziemca, a nie ustalenia natury technicznej, jak jest to zapisane w polskim prawie.

Uchodźca wewnętrzny (internally displaced person — IDP) — osoba, która musi opuścić dom, z tych samych przyczyn co uchodźcy, ale w odróżnieniu od nich nie przekracza granic swojego kraju. Jest to grupa ludzi obejmowana stopniowo opieką przez UNHCR. Wysoki Komisarz ds. Uchodźców, pani Sadako Ogato skomentowała kwestię rosnącej liczby uchodźców wewnętrznych: „...skala i zakres tego problemu, ludzkie cierpienie z nim związane, jego wpływ na międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo, słusznie uczyniły zagadnienie uchodźstwa wewnętrznego sprawą wielkiej troski narodów świata”.

Uchodźca miejski — osoba osiedlająca się w mieście, z reguły wykształcona, która w kraju swojego pochodzenia mieszkała i pracowała w mieście, lub uchodźca pochodzący z okolic wiejskich, która przeniosła się z obozu przesiedleńczego do miasta w poszukiwaniu pracy i innych sposobów zarabiania.

Zasada „non-refoulement” (zasada niewydalania) — reguła zabraniająca państwom zwracania uchodźców w jakikolwiek sposób do krajów, w których ich bezpieczeństwo byłoby zagrożone.

Joanna Gospodarczyk

INSTYTUCJE I ORGANIZACJE WSPIERAJĄCE UCHODźCÓW

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI – DEPARTAMENT OCHRONY GRANIC, MIGRACJI I UCHODźSTWA

00-562 Warszawa
ul. Koszykowa 16
tel. (0-22) 60-144-53
fax (0-22) 845-49-80
e-mail: dmu2msw@mswia.gov.pl
<http://www.mswia.gov.pl>

Departament ochrony granic, migracji i uchodźstwa MSWiA odpowiedzialny jest m.in. za sprawy związane z postępowaniem administracyjnym o nadanie statusu uchodźcy i udzielenie azylu oraz pobytom azylantów i uchodźców w Polsce.

Początki działalności Departamentu sięgają 1990 roku, kiedy rząd powołał Międzyresortowy Zespół do spraw Pomocy Uchodźcom z Zagranicy. Po kilku miesiącach, w grudniu 1990 roku powstało Biuro Pełnomocnika Ministra Spraw Wewnętrznych do spraw Uchodźców, które przejęło zadania pierwszego organu. Sprawami związanymi z cudzoziemcami zajął się resort spraw wewnętrznych.

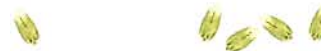
W grudniu 1996 roku, na skutek reorganizacji struktur administracyjnych państwa, Biuro zostało przekształcone w Departament Ochrony Granic, Migracji i Uchodźstwa. Zakres jego działalności określa Ustawa o cudzoziemcach z 1997 roku oraz wewnętrzne przepisy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Ten wydzielony departament zajmuje się większością spraw administracyjnych, związanych z pobytami cudzoziemców w Polsce. To m.in.: przyjmowanie wniosków oraz wydawanie decyzji i postanowień w sprawach o nadanie statusu uchodźcy i udzielanie azylu, wydawanie tymczasowych zaświadczeń tożsamości cudzoziemca, wydawanie i przedłużanie dokumentów podróży dla uchodźców, nadzór nad działalnością ośrodka recepcyjnego w Dębaku oraz ośrodków pobytowych dla azylantów i uchodźców.

Najważniejszym uprawnieniem Departamentu jest wydawanie w imieniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji decyzji administracyjnych I i II instancji (m.in. decyzji o udzieleniu statusu uchodźcy). W przypadku wydania przez Departament odmowy udzielenia statusu (jako decyzji I instancji), ubiegający ma prawo odwołać się do Rady do spraw Uchodźców, działającej w strukturze organizacyjnej Kancelarii Prezesa Rady Ministrów.

W skład Departamentu wchodzi obecnie sześć wydziałów do spraw: uchodźców i azylantów, postępowań uchodźczych, ochrony granic, legalizacji pobytu, migracji oraz informatyki i ewidencji. Działa także zespół prawny.

W 1998 roku 3 405 cudzoziemców złożyło wnioski o nadanie im statusu uchodźcy w Polsce, a w 1999 roku — 2 955 cudzoziemców. W 1998 roku podjęto 54 pozytywne decyzje o nadaniu statusu, 1 297 — odmowne, a w 1 691 sprawach postępowanie zostało umorzone. Rok później przyznano status uchodźcy 34 cudzoziemcom, odmówiono 1 865, a umorzono — 808 spraw. Do 30 listopada 2000 r. pozytywnie rozpatrzono 58 wniosków, 2 303 odrzucono, 969 umorzono.

Departament gromadzi różnego rodzaju materiały: książki, czasopisma, analizy socjologiczne, akty prawne, wyniki badań. Zgromadzone w bibliotece materiały są ogólnodostępne.

Departament zajmuje się także przybliżaniem przepisów międzynarodowych dotyczących cudzoziemców. W ramach tej działalności przetłumaczono wiele dokumentów Rady Europy poświęconych zagadnieniom uchodźczym.

AMNESTY INTERNATIONAL

Oddział w Gdańsku
80-252 Gdańsk
ul. Jaśkowa Dolina 4
e-mail: amnesty@amnesty.org.pl
Oddział w Warszawie
00-074 Warszawa
ul. Trębacka 3
e-mail: alicja.b.@amnesty.org.pl
e-mail: amnesty@free.ngo.pl
<http://www.amnesty.org.pl>

Światowy ruch działający w obronie najważniejszych praw człowieka. Jest to niezależna od rządów, partii politycznych, wyznań czy innych grup interesu organizacja, która przeciwstawia się wszelkim przejawom łamania praw człowieka. Podstawowe zasady działania AI wywodzą się z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i innych międzynarodowych traktatów poświęconych fundamentalnym prawom jednostki. W 1977 AI otrzymała Pokojową Nagrodę Nobla za „wkład w umacnianie podstaw wolności, sprawiedliwości, a tym samym pokoju na całym świecie”.

Jako organizacja bezstronna, Amnesty International nie udziela poparcia ani nie przeciwstawia się żadnemu systemowi politycznemu. Równie bezstronnie traktuje poglądy polityczne ofiar, których praw broni. AI zajmuje się prześladowanym człowiekiem, niezależnie od wygłaszanych przez niego poglądów. Ta przyjęta bezstronność w działaniach oznacza także, że działacze AI starają się nie oceniać rządów, nie wypowiadają się, które systemy w większym lub mniejszym stopniu łamią prawa człowieka. Broniąc prześladowanych, AI zdecydowanie potępia skrajne zachowania ruchów opozycyjnych: branie zakładników, terroryzm, zabijanie uwięzionych przeciwników politycznych.

Podstawowe cele Amnesty International:

- natychmiastowe i bezwarunkowe zwolnienie wszystkich więźniów sumienia, czyli ludzi zatrzymanych i więzionych z powodu ich przekonań, religii, języka, pochodzenia, koloru skóry, którzy nie stosują przemocy ani nie opowiadają się za jej użyciem,
- wprowadzenie zakazu kary śmierci, tortur i okrutnego traktowania więźniów sumienia,
- zapewnienie więźniom politycznym uczciwie i rzetelnie prowadzonych procesów sądowych,
- przeciwstawianie się „zaginięciom” i pozasądowym egzekucjom.

Ruch AI liczy ponad milion członków i sympatyków w 170 krajach. Członkowie zrzeszeni w krajowych sekcjach pracują nad przypadkami, dotyczącymi krajów innych niż własny. Dla utrzymania zasady bezstronności nie oczekuje się od nich dostarczania informacji na temat własnego kraju. Sekcje i grupy nie ponoszą odpowiedzialności za działania i oświadczenia wydane przez AI, a odnoszące się do kraju, w którym pracują. Informacje o przypadkach łamania praw człowieka analizowane są w Międzynarodowym Sekretariacie AI.

Organizacja utrzymuje się ze składek i datków od osób prywatnych, natomiast odmawiając nie korzysta z pomocy finansowej różnych rządów czy partii politycznych.

W Polsce od 1990 roku Amnesty International włącza się w działania, mające na celu uwolnienie więźniów politycznych. Częstym sposobem zachęcenia do protestów jest publikowanie w poczytnych dziennikach wzorów listów do przedstawicieli rządu, który stosuje przemoc wobec więźniów sumienia. Polscy sympatycy protestowali przeciwko łamaniu praw człowieka m.in. w Chinach (więźniowie

tybetańscy), w dawnym Związku Radzieckim. W 2000 roku AI Polska zbierała podpisy pod petycją adresowaną do prezydenta Rosji, Władimira Putina, w której upominali się o poprawę nieludzkich warunków w obozach uchodźczych w Inguszetii.

W 2000 roku Amnesty International rozpoczęła ogólnopolską kampanię na rzecz całkowitej eliminacji tortur. W raporcie ONZ wśród 150 krajów, w których stosowane są tortury wymieniona jest także Polska. Raport mówi o tzw. fali w wojsku, czyli przemocy wobec rekrutów oraz o zanotowanych przypadkach stosowania tortur wobec uchodźców.

CARITAS POLSKA

<http://www.caritas.pl>

Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców, 20-950 Lublin, ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 2, tel. (0-81) 743 71 86, 743 71 86, e-mail: migranci@kuria.lublin.pl

Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców, 50-329 Wrocław, ul. Katedralna 7, tel. (0-71) 322 17 15, e-mail: manuela_simoese@go2.pl

Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców, 59-900 Zgorzelec, ul. Ks. Domańskiego 12 tel. (0-75) 771 65 61, e-mail: migrant@alpha.net.pl

Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców, 15-817 Białystok, ul. św. Kazimierza 2, tel. (0-85) 662 11 66, e-mail: migrant@opoka.org.pl

Caritas Polska to instytucja Kościoła Rzymskokatolickiego, która działa we wszystkich diecezjach w Polsce. Początki Caritas sięgają ruchów charytatywnych z II połowy XIX wieku. W 1929 roku powstał ogólnokrajowy organ pod nazwą Instytut Caritas, zajmujący się działalnością dobroczynną. Po II wojnie światowej władze komunistyczne zabrały majątek Caritas (m.in. zakłady opiekuńcze, sierocińce). Odnowiona Caritas podjęła działalność w latach osiemdziesiątych (m.in. rozdzielanie pomocy zagranicznej), a formalnym rozpoczęciem było powołanie w 1990 roku krajowego organu koordynacyjnego Caritas Polska. W większości diecezji struktury Caritas były tworzone od nowa.

Caritas, oprócz pomocy najbardziej potrzebującym (ubogim, ludziom w podeszłym wieku, nieuleczalnie chorym) zajmuje się także uchodźcami. Biura Informacji dla Migrantów i Uchodźców powstają od 1994 roku. Pomagając uchodźcom, Caritas współpracuje z UNHCR i niemiecką organizacją Raphaels-Werk. Biura znajdują się w czterech miastach: Białymstoku, Lublinie, Wrocławiu i Zgorzelcu. Pracownicy tych placówek pomagają w kwestiach prawnych (tłumaczenie dokumentów, kierowanie do właściwych urzędów administracji państwowej i samorządowej). W odróżnieniu od innych organizacji, Caritas stara się także o pomoc w sferze duchowej (np. dotarcie z posługami religijnymi, niezależnie od wyznania uchodźcy). Kłopoty finansowe ograniczają pomoc materialną, która jednak jest udzielana w miarę możliwości danego biura. Dzięki sponsorom Caritas organizuje lekcje nauki języka polskiego, pomoc w dostępie do edukacji, stałą opiekę psychologiczną oraz reprezentację prawną i doradztwo w sprawach związanych z procedurą uchodźczą.

Program Pomocy dla Migrantów i Uchodźców objął w 1999 roku 725 osób pochodzących z Afryki, krajów byłego Związku Radzieckiego oraz Bałkanów. Większość podopiecznych Caritas jest w trakcie procedury uchodźczej, są także osoby readmitowane, nielegalni i legalni migranci oraz repatrianci.

Biura Caritas, dzięki funduszom UNHCR, pomagały finansowo osobom, które otrzymały negatywną decyzję statusową, zwracały koszty podróży (np. do centralnych urzędów w Warszawie), finansowały zakup leków, wyprawek niemowlęcych, podręczników i przyborów szkolnych oraz niektóre wydatki związane z opieką medyczną.

Jednym z ważnych punktów działalności Caritas jest praca w rejonach przygranicznych (Białystok i Zgorzelec). Biuro w Zgorzelcu w ramach Euroregionu współpracuje z organizacjami z Czech i Niemiec. Doradcy Caritas wspólnie ze Strażą Graniczną realizują program monitorowania granicy i realizacji umów readmisyjnych (m.in. finansowanie podróży uchodźców do Departamentu Migracji i Uchodźstwa MSWiA w Warszawie).

Caritas opiekuje się osobami przebywającymi w aresztach deportacyjnych (zapewnia opiekę prawną, a także konieczne środki do życia: odzież, leki, artykuły higieny osobistej).

CENTRUM PRAW CZŁOWIEKA UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

30-033 Kraków
Plac Inwalidów 4
tel. (0-12) 633 37 96, (0-12) 422 10 33 w. 1392
<http://www.uj.edu.pl>

Organizacja wolontariuszy działająca pod auspicjami Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Centrum powstało w 1993 roku. W październiku 1997 roku rozpoczęła działalność pierwsza w Polsce Klinika Praw Człowieka. Idea Kliniki Prawa, w której pracują studenci prawa pochodzi ze Stanów Zjednoczonych. Krakowska Klinika powstała przy pomocy Katolickiego Uniwersytetu Amerykańskiego przy finansowym wsparciu Fundacji Forda i Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców. Klinika Praw Człowieka jest częścią szerszej struktury, tzw. Jagiellońskiej Kliniki, w skład której wchodzi także sekcje prawa pracy i prawa karnego. Sekcja praw człowieka zajmuje się przede wszystkim bezpłatną, legalną pomocą prawną skierowaną do uchodźców i ubiegających się o azyl w Polsce. W Klinice pracują studenci ostatnich lat prawa, którzy ukończyli roczne szkolenie dotyczące praw człowieka i prawa uchodźczego. W 2000 roku 24 studentów UJ było w pełni przeszkolonych do takiej pracy.

Pod opieką adwokata i pracownika naukowego UJ wolontariusze z Kliniki pomagają uchodźcom z różnych krajów (głównie z Afryki, Środkowej, Południowej i Wschodniej Europy). Do ich zadań należy merytoryczna pomoc w przygotowywaniu wniosków o status uchodźcy, w pisaniu odwołań, towarzyszeniu w rozmowach z urzędnikami państwowymi, a także zapoznawanie cudzoziemców z polskim prawem. Studenci pomagają w przygotowywaniu skarg do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wspierają imigrantów w ich staraniach o zgodę na czasowy lub stały pobyt w Polsce.

Obecnie Centrum Praw Człowieka UJ zamierza powołać stowarzyszenie wolontariuszy (osób, które ukończyły studia), które rozszerzyłoby swoją bezinteresowną pomoc. Krakowska Klinika udziela konsultacji podobnym klinikom działającym w Czechach i Słowacji.

Oprócz pomocy uchodźcom i ubiegającym się o azyl, Centrum Praw Człowieka Uniwersytetu Jagiellońskiego organizuje szkolenia, konferencje i seminaria. Ogromną popularnością cieszy się roczny, bezpłatny kurs praw człowieka (jedyne w regionie krakowskim). Kurs finansowany jest przez UNHCR, UNESCO, Radę Europy, Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, Fundację im. Stefana Batorego oraz prywatne kancelarie prawnicze. Program szkolenia obejmuje m.in. prawa dziecka, kobiet, mniejszości narodowe i rasowe, prawo uchodźcze i współpracę z międzynarodowymi organizacjami. Pod koniec szkolenia studenci organizują hipotetyczny proces sądowy, przed którym rozstrzygają skomplikowane problemy związane z prawami człowieka.

Centrum wydało także publikację „Manual on Teaching Human Rights Together with English as a Foreign Language”, podręcznik poświęcony wprowadzaniu tematyki praw człowieka do kursów nauki języka angielskiego. Książką z ilustracjami Andrzeja Mleczki napisała Melissa Myers, ochotniczka amerykańskiego Korpusu Pokoju.

HELSIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

00-028 Warszawa
ul. Bracka 18 m 62
tel. (0-22) 826 98 75, 826 99 57, 828 69 96
e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl
<http://www.hfhrpol.waw.pl>

Organizacja pozarządowa zajmująca się prawami człowieka w Europie Środkowej i Wschodniej. Fundacja działa od 1989 roku, a jej powstanie poprzedziła siedmioletnia podziemna działalność Komitetu Helsińskiego. Po zmianie ustroju członkowie Komitetu ujawnili się i założyli Fundację, która zajmuje się edukacją i badaniami w zakresie praw człowieka. Jako niezależna organizacja pozarządowa Fundacja otrzymuje wsparcie finansowe od dużych międzynarodowych fundacji, takich jak: Fundacja

Forda, Fundacja im. Stefana Batorego, Open Society Institute, German Marshall Fund, a także z Rady Europy i Organizacji Narodów Zjednoczonych. Większość z wymienionych organizacji i fundacji było partnerami w różnych programach Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Ogromnym atutem Fundacji jest zaangażowanie w jej działalność wielu znakomicie wykształconych prawników i znawców tematyki praw człowieka.

W siedzibie Fundacji codziennie przyjmuje dwóch prawników, którzy udzielają porad niezależnie od statusu zgłaszającego się uchodźcy. Treść rozmów chroniona jest tajemnicą, a Fundacja nie prowadzi ewidencji przychodzących. Wiadomo, że co roku zgłasza się około tysiąca osób.

Uchodźcom, którzy przychodzą do Fundacji udzielane są ustne porady, dotyczące m.in. nadania statusu uchodźcy, legalizacji pobytu w Polsce, przepisów obowiązujących cudzoziemców. Fundacja pomaga także w nawiązaniu kontaktu z adwokatami specjalizującymi się w sprawach uchodźców, takimi jak np. groźba wydalenia do kraju pochodzenia i związane z tym zagrożenie podstawowych praw człowieka.

Kontakt z adwokatami jest konieczny, ponieważ zgodnie z polskim prawem Fundacja nie może brać bezpośredniego udziału w postępowaniu administracyjnym. Głośne sprawy, w które zaangażowała się Helsińska Fundacja Praw Człowieka to proces ekstradycyjny chińskiego małżeństwa Mandugequich (zakończony pozostawieniem ich w Polsce), sprawa ekstradycji białoruskiego dysydenta (również zakończona pomyślnie).

Oprócz udzielania pomocy prawnej, działacze Fundacji odwiedzają ośrodki dla uchodźców, zwracając uwagę na panujące tam warunki, atmosferę, kontakty uchodźców z miejscową społecznością. Stale prowadzą także monitoring przejść granicznych (związane jest to z nowymi kompetencjami Straży Granicznej, która może przyjmować wnioski o nadanie statusu uchodźcy). Z monitorowania granic i procesów decyzyjnych powstały obszerne raporty.

Ponadto Fundacja angażuje się w działalność informacyjno-edukacyjną (wydawanie broszur informacyjnych, ulotek, prowadzenie wykładów dla pracowników socjalnych).

Helsińska Fundacja Praw Człowieka została poproszona o opiniowanie aktów prawnych związanych z cudzoziemcami (m.in. ustawy o cudzoziemcach) oraz aktów wykonawczych (projekt zmian w związku z dostosowaniem polskich przepisów do wymogów Unii Europejskiej).

Prawnicy Fundacji wnoszą swoje wątpliwości i zastrzeżenia w przypadku niezgodności przepisów prawa. Fundacja przedstawiła także swoje stanowisko w sprawie konieczności stworzenia systemu integracji uchodźców oraz zmian w rządowym projekcie przepisów określających wysokość opłat za wizy.

POLSKA AKCJA HUMANITARNA

00-031 Warszawa
ul. Szpitalna 5 m 3
tel. (0-22) 828 88 82, 828 90 86
e-mail: ucho@pah.ngo.pl
<http://www.pah.ngo.pl>

Organizacja pozarządowa, której głównym celem jest pomoc ofiarom wojen i kataklizmów. PAH wspiera także szkoły i ośrodki zdrowia w ubogich rejonach Polski. Akcja powstała w 1992 roku. Wcześniej, od 1989 działała Fundacja EquiLibre, nawiązującą w swoich założeniach do francuskiej fundacji o tej samej nazwie.

Podstawową zasadą udzielania pomocy przez PAH jest poszanowanie ludzkiej godności i stwarzanie możliwości do usamodzielnienia. Organizacja pomaga potrzebującym niezależnie od ich narodowości, poglądów, ras i religii.

PAH wysyłała konwoje z pomocą humanitarną do wielu krajów ogarniętych wojnami, konfliktami etnicznymi. Pierwszy konwój, zorganizowany przez PAH, wyruszył w 1992 roku do Sarajewa. Później pomoc trafiła do krajów byłej Jugosławii, Czeczenii, Inguszetii, Albanii.

Organizacja, oprócz szybkich akcji (np. pomoc polskim powodzianom) zajmuje się przygotowaniem i prowadzeniem długofalowych programów humanitarnych. Jednym z nich jest pomoc w odbudowie i usamodzielnieniu szkoły w Sarajewie, innym pomoc dzieciom mieszkającym na Litwie. Te akcje wspiera program Edukacja Humanitarna, który pomaga w budowaniu demokratycznego społeczeństwa otwartego.

Polska Agencja Humanitarna prowadzi od 1993 roku Centrum Pomocy Uchodźcom. Z pomocy Centrum skorzystało dotychczas ponad 1800 osób.

Wspieranie uchodźców w ich życiu w Polsce ujęte jest w ramy kilku programów pomocowych: integracyjnego, edukacyjnego pod nazwą „Sąsiedzi” oraz programu dla dzieci. PAH prowadzi także ośrodek dla uchodźców przy ul. Marywilskiej w Warszawie.

W ramach programu integracyjnego opieką otoczonych jest 90 osób. PAH pomaga w zdobyciu kwalifikacji zawodowych, poszukiwaniu pracy i organizowaniu letniego wypoczynku dla dzieci.

POLSKI CZERWONY KRZYŻ

00-561 Warszawa
ul. Mokotowska 14
tel. (0-22) 628 55 75, 621 36 25
e-mail: info@pck.org.pl
<http://www.pck.org.pl>

Organizacja pozarządowa, której początki sięgają XIX wieku. Polski Czerwony Krzyż jest członkiem międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża lub Półksiężyc, którego podstawowym zadaniem jest niesienie pomocy chorym i potrzebującym. Po raz pierwszy w historii ludzkości ochotnicy spod znaku Czerwonego Krzyża pomagali rannym żołnierzom, niezależnie od strony, po której walczyli.

Polski Czerwony Krzyż powstał w 1919 roku i działa nieprzerwanie do dzisiaj.

Od kilkunastu lat PCK zajmuje się pomocą uchodźcom. Przede wszystkim pomaga materialnie, wyposażając w odzież, leki. PCK udziela porad prawnych, wspiera uchodźców podczas prób nawiązania kontaktów z rodziną i przyjaciółmi.

W latach 1992–93 Polski Czerwony Krzyż wspólnie z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych zajmował się przyjęciem kilku tysięcy uchodźców z Bośni (w tym około tysiąca dzieci). Drugą, obliczoną na bardzo dużą skalę akcją było przyjęcie w 1999 roku 1050 uchodźców z Kosowa. Przebywali on w kilku ośrodkach w Polsce. PCK odpowiedzialny był za prowadzenie ośrodków, dostarczanie żywności, udzielanie pomocy medycznej i psychologicznej. Ta ostatnia była bardzo potrzebna, wśród uchodźców dochodziło bowiem do zatargów i niesnasek między przedstawicielami różnych narodów.

W latach 1995–98 PCK prowadził program integracyjny, finansowany przez UNHCR.

Obecnie, oprócz stałej pomocy uchodźcom w ośrodkach wojewódzkich i okręgowych (dostarczanie ubrań, żywności) PCK objął opieką Polki, które w wyniku konfliktu bałkańskiego wróciły do starej ojczyzny. Są wśród nich kobiety, które zostawiły tam cały dorobek swojego życia, bliskich, znajomych, pracę. Do Polski wróciły pozbawione praw socjalnych. PCK stara się pomóc w trudnym powrocie do ojczystego kraju.

STOWARZYSZENIE „JEDEN ŚWIAT”

60-830 Poznań
ul. Krasieńskiego 3a/1
tel. (0-61) 84-84-338, 84-84-337
e-mail: owa-pl@it.com.pl

Stowarzyszenie działające od 1992 roku jako polska grupa Service Civil International (SCI). Międzynarodowy ruch pokojowy narodził się tuż po I wojnie światowej, gdy w 1920 roku grupa ludzi zdecydowała się pracować nad odbudową domów w zniszczonej przez działania wojenne francuskiej

miejsowości Verdun. Zebrali się ludzie różnych narodowości i wyznań, którzy chcieli pokazać, że są w stanie wspólnie pracować w pokojowy sposób.

Założone w 1920 roku Service Civil International jest organizacją międzynarodową, w której ponad 10 tysięcy wolontariuszy pokazuje, że wspólna praca jest szansą na pokój i porozumienie. SCI współpracuje z UNESCO i Radą Europy, jest członkiem Association of Voluntary Service Organisations (międzynarodowego zrzeszenia organizacji służby wolontariackiej).

Oprócz działań związanych z ideami wzajemnego zrozumienia i tolerancji pomiędzy ludźmi różnych narodów i wyznań, SCI — a więc i Stowarzyszenie „Jeden Świat” — zaangażowały się w międzynarodową kampanię Crossing Borders („Przekraczając granice”), poświęconą problemom uchodźców.

Kampanię Crossing Borders zaczęły grupy SCI z krajów azjatyckich. Od trzech lat wolontariusze prowadzą działalność edukacyjną, podczas której poruszają kwestie tolerancji i uwrażliwienia na problemy uchodźców oraz pracują w obozach dla uchodźców (przede wszystkim w krajach azjatyckich). SCI organizuje także międzynarodowe akcje protestacyjne przeciwko restrykcyjnym przepisom związanym z uchodźcami.

Stowarzyszenie „Jeden Świat” organizuje spotkania z uchodźcami w ośrodku UNHCR w Dębaku, prowadzi akcje edukacyjne wśród młodzieży, uczestniczy w organizowaniu Dnia Uchodźcy w Polsce.

Obecnie realizowany jest polsko-węgiersko-rumuński projekt „PolMaRo”, dotyczący problemów uchodźców. Członkowie SCI z tych państw Europy Środkowej postanowili rozpocząć współpracę, dzięki której wymiana doświadczeń i obserwacji przyniesie jeszcze lepsze efekty pracy z uchodźcami (niektóre działania inicjowane w krajach Europy Zachodniej nie sprawdzają się w naszych państwach). W ramach programu młodzież z tych trzech krajów wymienia się w pracy, co pomaga w praktycznym poznaniu siebie i uczeniu się od kolegów z innych państw. Wymiana z Rumunią to próba przełamania istniejącego w naszym społeczeństwie negatywnego stereotypu Rumuna.

WYSOKI KOMISARZ ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH ds. UCHODźCÓW (UNHCR)

Biurowisko Łącznikowe w Warszawie
00-056 Warszawa
Al. Róż 2
tel. (0-22) 628 69 30, fax (0-22) 625 61 24
e-mail: polwa@unhcr.ch
<http://www.unhcr.pl>

UNHCR jest agendą Organizacji Narodów Zjednoczonych. Powołany został w 1951 roku, by w ciągu trzech lat pomóc w rozwiązaniu problemu przesiedlenia 1,2 milionów mieszkańców Europy, którzy w czasie II wojny światowej stracili swoje domy i majątki.

Obecnie UNHCR pomaga 22,7 milionom ludzi w ponad 140 krajach. W czasie pięćdziesięcioletniej służby ludziom UNHCR dwukrotnie otrzymało Pokojową Nagrodę Nobla. W latach 1990–2000 urząd Wysokiego Komisarza ds. Uchodźców sprawowała pani Sadako Ogata, dyplomata japońska. Po niej tę funkcję objął Ruud Lubbers. W biurach i przedstawicielstwach w 122 krajach pracuje ponad 5 600 osób (wielu z nich w niebezpiecznych i trudnych warunkach). Siedziba UNHCR znajduje się w Genewie, w Szwajcarii.

Od kilku lat UNHCR podejmuje się pomocy nie tylko uchodźcom, czyli osobom które uciekły ze swojego kraju w wyniku uzasadnionej obawy przed prześladowaniem, ale także ludziom zmuszonym do życia w podobnych do uchodźców sytuacjach. Są to uchodźcy wewnętrzni, którzy nie przekroczyli granic swojego kraju czy ofiary wojen, np. mieszkańcy oblężonych miast podczas konfliktu bałkańskiego. W ten sposób znacznie zwiększyła się liczba potrzebujących pomocy UNHCR.

Kolejnym istotnym czynnikiem zmieniającym charakter działań UNHCR jest masowość konfliktów międzynarodowych. Wcześniej wsparcie było bardziej indywidualne, we współczesnych sytuacjach kryzysowych pomoc musi dotrzeć do tysięcy uciekających osób (np. 2 miliony uciekających podczas wojny między afrykańskimi plemionami Tutsi i Hutu). Podczas wojny na Bałkanach UNHCR jako naj-

ważniejsza agenda humanitarna wspomagała 3,5 miliona uchodźców, uchodźców wewnętrznych i innych ludzi dotkniętych działaniami wojennymi.

UNHCR wykorzystuje wiele sposobów, by chronić i pomagać uchodźcom, poczynając od współpracy z rządami różnych państw i monitoringiem przestrzegania praw człowieka po dostarczanie żywności i wody najbardziej potrzebującym. Pracownicy UNHCR koordynują udzielanie pomocy w wielkich obozach przesiedleńczych. Oprócz szybkiego reagowania na kryzysy, wojny i dramat uciekających ludzi agenda stara się znaleźć trwałe rozwiązania problemów uchodźczych (kwestie integracji w nowym kraju lub repatriacja do ojczyzny).

UNHCR działa na całym świecie. Do najbardziej znanych miejsc jego działalności należą:

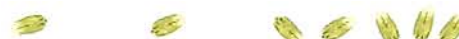
- kraje byłej Jugosławii — ponad 3,5 miliona ludzi objętych pomocą; obecnie wspieranie w powrocie do domów i w rozpoczęciu nowego życia,
- kraje Europy — ponad 5 milionów osób szukających azylu w Europie (coraz więcej ubiega się o azyl w krajach Europy Środkowej i Wschodniej),
- kraje Zakaukazia — ponad 2 miliony osób dotkniętych wojnami i konfliktami zbrojnymi,
- Wietnam — problem „boat — people”, Wietnamczyków uciekających na łódkach — ponad 800 tysięcy przypadków (109 tysięcy wróciło do Wietnamu w ramach finansowanego przez UNHCR Wszechstronnego Planu Działań),
- Palestyna — pomoc 3,2 milionom zarejestrowanym jako uchodźcy palestyńscy, których dotyczy konflikt na Bliskim Wschodzie,
- Wschodnia Afryka — pomoc humanitarna dla miliona głodujących mieszkańców tzw. Rogu Afryki (Etiopia, Erytrea).

Budżet UNHCR to dobrowolne składki poszczególnych państw, organizacji pozarządowych i osób prywatnych. Co roku na pomoc uchodźcom wydaje się ponad miliard dolarów amerykańskich. Pomagają także osoby prywatne i firmy, które oprócz finansów przekazują dary materialne: odzież, leki, żywność albo darmowe usługi, np. lotnicze.

Podczas przeprowadzania masowych akcji UNHCR współpracuje z różnymi instytucjami rządowymi i ponad tysiącem organizacji pozarządowych. Wśród najpoważniejszych partnerów znajdują się: Światowy Program Żywności (WFP), który zajmuje się dystrybucją żywności i podstawowych narzędzi, UNICEF (agenda ONZ do spraw dzieci), Światowa Organizacja Zdrowia, Program Rozwoju ONZ, Czerwony Krzyż i Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji.

W Polsce Biuro Łącznikowe UNHCR istnieje od 1992 roku. Podstawowym celem jest zapewnienie, by trudny proces ustanawiania systemu ochrony uchodźców zakończył się sukcesem, zgodnie z międzynarodowymi standardami. W pierwszych latach swojej działalności w Polsce UNHCR wspomagał rząd w tworzeniu ośrodków dla uchodźców, wprowadzaniu procedur statutowych. Wraz z nabieraniem doświadczenia przez polskie władze, Biuro UNHCR zajęło się przede wszystkim przekazywaniem szczegółowej wiedzy i umiejętności, organizując szkolenia instytucji, mających do czynienia z uchodźcami (policja, Straż Graniczna, organizacje pozarządowe itp.).

Pracownicy Biura nadal pomagają uchodźcom oraz osobom ubiegającym się o status uchodźcy, przede wszystkim w sprawach merytorycznych. Obserwują także działalność urzędów państwowych, monitorują proces postępowania administracyjnego. Bardzo ważne jest wsparcie w integracji uchodźców (np. organizowanie raz w roku Dnia Uchodźcy, o którym według badania CBOS słyszało 47 proc. Polaków) oraz prowadzenie polityki informacyjnej i edukacyjnej, propagujących tolerancję i wrażliwość na zjawisko uchodźstwa we współczesnym świecie.

STUDENCKI OŚRODEK POMOCY PRAWNEJ – KLINIKA PRAWA UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

00-927 Warszawa

Krakowskie Przedmieście 26/28

Tel. (0-22) 826-92-94, 620-03-81 w. 1392

e-mail: klinika@temida.wpia.uw.edu.pl

<http://www.uw.edu.pl>

Klinika Prawa — Studencka Uniwersytecka Poradnia Prawna przy Wydziale Prawa i Administracji UW powstała w 1997 roku, na wzór akademickich klinik w Stanach Zjednoczonych. Pracujący jako ochotnicy studenci doskonalą swoją wiedzę praktyczną, pomagając przede wszystkim osobom ubogim, których nie stać na opłacenie usług profesjonalnych prawników. Działają m.in. sekcje prawa karnego, prawa pracy, prawa cywilnego.

W ramach Kliniki funkcjonuje także sekcja ds. uchodźców, w całości finansowana przez Biuro Łącznikowe Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców w Warszawie.

Studenci prawa pomagają w przygotowywaniu wniosków o przyznanie statusu uchodźcy, pisaniu zażaleń i skarg, uczestniczą w postępowaniu administracyjnym. Starają się spotykać z cudzoziemcami podczas dyżurów w Klinice. W koniecznych sytuacjach odwiedzają uchodźców w ośrodkach lub pomagają im listownie.

Warszawska Klinika w szczególny sposób zajmuje się problemami cudzoziemskich dzieci pozostawionych bez opieki. W celu lepszego poznania problematyki studenci nawiązali kontakt z organizacją „Save the Children Fund”. Klinika występuje jako polski partner w Programie na rzecz Dzieci bez Opieki w Europie (program UNHCR i „Save the Children Fund”), finansowany przez Fundusz Odyseusz Unii Europejskiej. Studenci z Kliniki pracują nad przygotowaniem raportu na temat sytuacji prawnej i materialnej dzieci bez opieki w Polsce, w tym dzieci starających się o status uchodźcy.

BIBLIOGRAFIA

- Uchodźcy świata 1997–1998 — wyzwania humanitarne*, UNHCR i Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998
- Uchodźcy świata — 50 lat pomocy humanitarnej*, praca zbiorowa pod redakcją M. Cutts, UNHCR, Warszawa 2000
- Afrykański wygnaniec — tożsamość a prawa człowieka*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 1999
- Migracje 1945–1995*, Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu, Wyd. Neriton 1999
- Polska dla Ciebie — Poradnik dla uchodźców*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 1999
- Grzymała-Moszczeńska H., *Uchodźcy — podręcznik dla osób pracujących z uchodźcami*, NOMOS, Kraków 2000
- Wierzbicki B., *Sytuacja prawna uchodźcy w systemie międzynarodowej ochrony praw człowieka*, Białystok 1993
- Wierzbicki B., *Uchodźcy w prawie międzynarodowym*, Warszawa 1993

Periodyki

- „Amnesty International Report”, rocznik wydawany przez Amnesty International, Londyn
- „European Series”, Bureau for Europe (wydawnictwo seryjne w jęz. angielskim)
- „Journal of Refugee Studies”, kwartalnik Oxford Press University
- „Refugee Children — Guidelines on Protection and Care”, UNHCR, Genewa 1994
- „Refugees” — kwartalnik (angielska, niemiecka i francuska wersja językowa)
- „Refugee Survey Quaterly” — wydawnictwo „Oxford University Press”
- „Z obcej ziemi” — kwartalnik wydawany przez Biuro Łącznikowe UNHCR w Warszawie

Akty prawne

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (1950) podpisana przez Polskę 26 listopada 1991 i ratyfikowana 19 stycznia 1993 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61 poz. 284)
- Konwencja Genewska dotycząca statusu uchodźcy (1951), ratyfikowana przez Polskę w 1991 r. (Dz.U. z 1991 Nr 119, poz. 515 i 517).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966), ratyfikowany przez Polskę 3 marca 1977 r. (Dz.U. Nr 38, poz. 167),
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966), ratyfikowany przez Polskę 3 marca 1977 r. (Dz.U. Nr 38 poz. 169)
- Ustawa o cudzoziemcach z 25 czerwca 1997 roku (Dz.U. Nr 114, poz. 739)

WYKAZ PRZYDATNYCH ADRESÓW

Amnesty International — Biuro Stowarzyszenia AI w Polsce:

- Oddział w Gdańsku
80-252 Gdańsk
ul. Jałkowska Dolina 4
e-mail: amnesty@amnesty.org.pl;
- Oddział w Warszawie
00-074 Warszawa
ul. Trębacka 3
e-mail: alicja.b.@amnesty.org.pl, lub amnesty@free.ngo.pl
<http://www.amnesty.org.pl>

Caritas Polska

<http://www.caritas.pl>

- Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców
20-950 Lublin
ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 2
tel. (0-81) 743 71 86, 743 71 86
e-mail: migranci@kuria.lublin.pl
- Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców
50-329 Wrocław
ul. Katedralna 7
tel. (0-71) 322 17 15
e-mail: manuela_simoaes@go2.pl
- Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców
59-900 Zgorzelec
ul. Ks. Domańskiego 12
tel. (0-75) 771 65 61
e-mail: migrant@alpha.net.pl
- Biuro Informacji dla Migrantów i Uchodźców
15-817 Białystok
ul. św. Kazimierza 2
tel. (0-85) 662 11 66
e-mail: migrant@opoka.org.pl

Centralny Ośrodek Recepcyjny dla Uchodźców

Podkowa Leśna k/Warszawy — Dębak
05-805 Otrębusy
tel. (0-22) 729 80 71

Departament ds. Migracji i Uchodźstwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji

00-562 Warszawa
ul. Koszykowa 16
tel. (0-22) 601 44 53, 845 49 80
<http://www.mswia.gov.pl>
e-mail: wp@mswia.gov.pl

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

00-028 Warszawa
ul. Bracka 18 m 62

tel. (0-22) 826 98 75, 826 99 57, 828 69 96

<http://www.hfhrpol.waw.pl>

e-mail: hfhr@hfhrpol.waw.pl

Klinika Prawna Centrum Praw Człowieka Uniwersytetu Jagiellońskiego

30-033 Kraków

Plac Inwalidów 4

(0-12) 633 37 96, (0-12) 422 10 33 w.1392

<http://www.uj.edu.pl>

Klinika Prawna Uniwersytetu Warszawskiego Wydział Prawa i Administracji

00-927 Warszawa

Krakowskie Przedmieście 26/28

tel.(0-22) 826 92 94, 620 03 81 w.811

e-mail: klinika@temida.wpia.uw.edu.pl

<http://www.uw.edu.pl>

Komenda Główna Straży Granicznej

02-514 Warszawa

Al. Niepodległości 100

<http://www.sg.gov.pl>

Komenda Główna Policji

02-514 Warszawa

ul. Puławska 148/150

tel. (0-22) 601-30-07

e-mail: kgpolicji@wp.pl

<http://www.kgp.gov.pl>

Polska Akcja Humanitarna — Centrum Pomocy Uchodźcom

00-031 Warszawa

ul. Szpitalna 5 m. 3

tel. (0-22) 828 88 82, 828 90 86

e-mail: ucho@pah.ngo.pl

<http://www.pah.ngo.pl>

Polski Czerwony Krzyż

00-561 Warszawa,

ul. Mokotowska 14,

tel. (0-22) 628 55 75, 621 36 25

<http://www.pck.org.pl>

e-mail: info@pck.org.pl

Rzecznik Praw Obywatelskich

00-090 Warszawa

Al. Solidarności 77

tel. (0-22) 827-62-61

<http://www.brpo.gov.pl>

Stowarzyszenie „Jeden Świat”

60-830 Poznań

ul. Krasieńskiego 3a/1

tel.(0-61) 84-84-338, 84-84-337

e-mail: owa-pl@it.com.pl

Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców

— Przedstawicielstwo w Warszawie

00-056 Warszawa

Al. Róż 2

tel. (0-22) 628 69 30

e-mail: polwa@unhcr.ch

<http://www.unhcr.pl>

Action without Borders — Akcja bez granic

<http://www.idealists.org>

Center for the Study of Human Rights — Centrum Studiów nad Prawami Człowieka

<http://www.columbia.edu/cu/humanrights>

Childwatch International (CWI) — Międzynarodowy monitoring praw dziecka

<http://childhouse.uio.no/childwatch>

Council of Europe — Rada Europy

<http://www.coe.fr>

European Council on Refugees and Exiles (ECRE) — Europejska Rada ds. Uchodźców i Uciekających

<http://www.ein.org.uk/ecre>

European Court of Human Rights — Europejski Sąd Praw Człowieka

<http://www.dhcour.coe.fr>

European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER)

— Europejska Centrum Badawcze nad Migracjami i Relacjami Etnicznymi

<http://www.ercomer.org>

High Commissioner on National Minorities (HCNM) — Wysoki Komisarz ds. Mniejszości Narodowych

<http://www.osceprag.cz/inst/hcnm/hcnm1.htm>

Human Rights Internet (HRI) Internet Praw Człowieka

<http://www.hri.ca>

Human Rights Watch (HRW) — Monitoring Praw Człowieka

<http://www.hrw.org>

Human Rights Web — Sieć o Prawach Człowieka

<http://www.hrweb.org>

Inter-Governmental Consultations on Asylum, Refugee and Migration Policies in Europe, North America and Australia (IGC) — Międzyrządowe Konsultacje dot. Azylu, uchodźstwa, polityki migracyjnej w Europie, Północnej Ameryce i Australii

<http://www.igc.ch>

International Committee of Red Cross (ICRC) — Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża

<http://www.icrc.ch>

International Organization for Migration (IOM) — Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji

<http://www.iom.ch>

Medecines sans Frontieres (Doctors without Borders) — Lekarze bez granic

<http://www.msf.org>

OneWorld — Organizacja „Jeden świat”

<http://www.oneworld.org>

Refugee Studies Center (RSC) — Centrum Badań nad Uchodźcami

<http://isp.acad.umn.edu/RSC/rsc.html>

Refugees International (RI) — Uchodźcy Międzynarodowi

<http://www.refintl.org>

United Nations Children’s Fund (UNICEF)

— Fundusz Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci

<http://www.unicef.org>

United Nations Department of Humanitarian Affairs (UNDHA)

— Departament Spraw Humanitarnych Organizacji Narodów Zjednoczonych

http://156.106.192.130/dha_ol

United Nations Office at Geneva (UNOG) — Genewskie Biuro Narodów Zjednoczonych

<http://www.unog.ch>

United Nations Web — Sieć Narodów Zjednoczonych

<http://www.un.org>

WWW Virtual Library: Migration and Ethnic Relations
— **Wirtualna Biblioteka o migracji i relacjach etnicznych**
<http://www.ercomer.org/www/>

World Food Programme (WFP) — Światowy Program Żywności
<http://www.wfp.org>

World Health Organization (WHO) — Światowa Organizacja Zdrowia
<http://www.who.ch>

Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców — UNHCR Public Information
P.O.Box 2500
1211 Geneva 2
Switzerland
tel. (41 22) 739 8502
e-mail: hqpi@unhcr.ch
<http://www.unhcr.ch>

Jakub Boratyński

MÓJ PAMIĘTNIK Z OBOZU DLA UCHODŹCÓW

6 kwietnia 1999 (wtorek)

Wczoraj dowiedziałem się, że jadę. Wygląda to na ogromną mobilizację w UNHCR, ponieważ formalnie minęła już moja kadencja na tzw. emergency roster, czyli liście osób, które zgłosiły się na ochotnika i mogą zostać w dowolnej chwili wysłane tam, gdzie pojawią się nadzwyczajne potrzeby. Celem tego systemu jest nie tylko odpowiednie przygotowanie takich osób, ale również stworzenie gwarancji, że zostaną, niezależnie od okoliczności, zwolnione przez swoich szefów z normalnych obowiązków. Trochę trudno mi uwierzyć, że zaraz będę w środku tego, co z pozycji uważnego obserwatora chłonąłem przez ostatnie tygodnie... Jedyne, co w tej chwili wiem, to że mam stawić się wieczorem w Salonikach, a następnego dnia rano samochód zabierze nas do Skopje. Mam tam spotkać trzy osoby, które dojadą z Genewy. Dla jednej z nich Genewa to tylko przesiadka po drodze z Pakistanu.

Lot do Salonik to już wielka zmiana klimatu w porównaniu z trasą Warszawa–Wiedeń. Tam, jak to w środku tygodnia, Europa, garnitury i biznes klasa, zaś do Salonik tłok, zaduch i swojska atmosfera, może zresztą dlatego, że najbardziej widocznymi pasażerami była zwycięska (o czym dawali znać podczas lotu, klaszcząc i skandując nie gorzej niż kibice Legii), drużyna młodzików koszykarzy z Salonik, wracająca z Włoch. W Salonikach już inny świat: ciepło i do tego lekki południowo-bałkański chaos, który tak lubię. Usiłuję się czegoś dowiedzieć, ale w hotelowym telewizorze, na TV 5, są tylko belgijskie wiadomości, w których głównie o tym, jak Belgia przygotowuje się do przyjęcia uchodźców.

Z lektury dzisiejszej prasy wyłania się mętlik, a zarazem przyczynek do ponarzekania na media. „Financial Times” pisze, że Albania zaoferowała się przyjąć uchodźców z Macedonii i w związku z tym państwa europejskie już nie muszą ich przyjmować — to mi dość niewiarygodnie zabrzmiało. W „International Herald Tribune” — analiza (początek na stronie tytułowej) o Wielkiej Albanii i wielkim starciu chrześcijańsko-muzułmańskim. W sumie kuriozum: Bułgaria, jako sojusznik Albanii i Turcji, została w nim określona jako kraj muzulmański, zaś w Macedonii, wedle autora, mieszkają prawostawni Serbowie i muzulmańscy Albańczycy.

Myślę o tym, co mnie czeka. To, czego się najbardziej obawiam: jak odnajdę się w całej strukturze. Wiem i przygotowywano nas na to podczas szkolenia, że początek kryzysu to upiorny chaos, w którym trudno być od razu pożytecznym.

Oprócz mnie w Salonikach wylądowali: Kassidis, szef EPRS, czyli sekcji ds. kryzysowych — zawsze tajemniczo uśmiechnięty, wąsaty Taj; Craig, jeden z najbardziej doświadczonych emergency officers — ma coś w sobie ze starego harcerza i Katrina — prawniczka, która już od blisko roku musi siedzieć w Islamabadzie, dokąd przeniosła się cała operacja UNHCR z Afganistanu. Katrina, podobnie jak ja, jest wpisana na emergency roster.

7 kwietnia (środa)

Niezwykle intensywny czas... Ku naszemu pozytywnemu zaskoczeniu okazało się, że podczas podróży nastąpił zasadniczy zwrot w sytuacji. Tłum 60–70 tysięcy ludzi stłoczonych na ziemi niczyjej, przy granicy w Blace, został w całości przewieziony do namiotowych obozów, roztawionych przez

NATO. Kluczowa okazała się noc, którą spędziliśmy w Salonikach. To wtedy autobusami wywieziono z granicy tysiące uchodźców, których widok tak mocno wstrząsnął ludźmi na świecie.

Wkrótce po przyjeździe mieliśmy bardzo krótkie spotkanie z Colinem Mitchellem, Australijczykiem, który dwa dni wcześniej przyjechał, by kierować całą operacją w Macedonii i Joe, który jako szef ewakuowanego biura z Prisztiny był tu od początku exodusu. Joe proponuje, byśmy od razu pojechali z nim do największego obozu w Brazda. To był dla mnie bardzo ważny moment: sprawdzian, czy jestem na to wszystko psychicznie przygotowany. Okazało się, że tak. Oczywiście prawdą jest, że nie byłem świadkiem skrajnie ekstremalnej sytuacji — w Brazde nikt nie głoduje, namioty są schludne, sam zaś obóz na rozłożystej równinie wygląda malowniczo w otoczeniu majestatycznych gór z ośnieżonymi wierzchołkami na horyzoncie. Na początku, kiedy tam wjechałem i zobaczyłem mnóstwo ludzi, twarze pełne napięcia, uzbrojoną po zęby macedońską policję w kamizelkach kuloodpornych i maseczkach z gazy, transportery NATO, wojskowe ciężarówki, warkot helikopterów, poczułem uderzenie. A więc to tutaj rozgrywa się dramat. Uchodźcy, jak z propagandowego plakatu UNHCR: ładne, modnie ubrane dziewczyny, które zdawałoby się w drodze na dyskotekę wpadły na kamping, młode inteligenckie małżeństwa, a chłopci albańscy niczym na oko nie różnili się (może poza męskimi nakryciami głowy) od mieszkańców polskiej wsi.

W tej chwili w obozie, oprócz pojawiającego się co jakiś czas Joe'go, jest Peter, Holender z ekipy z Kosowa wraz z trójką tamtejszych kierowców, którzy pracowali tam dla UNHCR i przybyli wraz z uchodźcami. Razem z nami przyjeżdżają pudła z megafonami. Pierwsze co robię, to rozrywam pudełko z bateriami i ładuję je do megafonów. Idziemy z Benny'm, jednym z kierowców, przez obóz. Co parę metrów zatrzymujemy się, przedstawiamy się przez megafon i zaczynamy od rzeczy podstawowej: mówimy uchodźcom, że są w obozie Brazda, są bezpieczni i mają zachować spokój.

Ponieważ obawiamy się, że uchodźcy będą chcieli uciekać — zawyżamy podawaną odległość do Skopje. Świadomość całkowitej izolacji podkreśla fakt, że obóz jest dość szczelnie oddzielony od reszty Macedonii. Policja macedońska w kamizelkach kuloodpornych i maskach z gazy na ustach stoi w bramie, uzbrojona w kałasznikowy. To efekt powszechnej psychozy, że uchodźcy przynoszą zarazę.

Wieczorem — całkowity przeskok. Uczestniczymy w pierwszym od początku kryzysu spotkaniu całego międzynarodowego personelu UNHCR. Ponieważ biuro UNHCR gnieździ się w małej, jednopiętrowej willi przy ciągnącym się kilometrami bulwarze Partizanski Odredi w Skopje, spotkanie odbywa się w sali konferencyjnej hotelu „InterContinental”. Sceneria dość zabawna: hotel, trochę jak warszawska „Victoria” czasów gierkowskich, lekko podejrzany blichtr i pseudoświatowy oddech, stoły przykryte grubym zielonym suknem i skuteczna, choć potwornie głośna, klimatyzacja. Uczestnicy zaś w mało reprezentacyjnym wydaniu, zakurzeni i zmęczeni. Parę osób w tym, jak na obecne warunki przytulnym, wnętrzu przysnęło. Mam szansę zobaczenia wszystkich naraz. Ton nadają weterani z Kosowa, czyli ci, którzy przez ostatni rok w na poły wojennych warunkach pracowali w Kosowie — nie tylko w Prisztinie, ale i kilku miastach, gdzie mieściły się tzw. biura satelitarne UNHCR. Joe podsumowuje wydarzenia ostatnich kilku dni: koszmarny tysiący ludzi na granicy w Blace, potem transport uchodźców do obozów i, niestety, również incydenty, gdy ludzie, bez własnej wiedzy byli wysyłani do Albanii i Turcji — na lotnisku zakuto kogoś w kajdany.

8 kwietnia (czwartek)

Przed godziną ósmą rano docieram do naszego biura w Male, które stało się centrum potężnej operacji. W piwnicy mieści się placówka z Prisztiny, ewakuowana przed rozpoczęciem nalotów NATO. To weterani na czele z Jo Hegenaur'em. Wysoki facet z długimi, siwymi włosami, twarzą doświadczonego życiem dobrego szeryfa z westernu — niewątpliwie charyzmatyczna postać. Na parterze szef i ludzie z pierwszego biura w Skopje; na piętrze radiostacja i cała reszta.

Oczekuję na decyzję przydziału konkretnych zadań. W ramach tzw. field, czyli działań bezpośrednich w terenie, pracują dwie główne grupy ludzi z UNHCR: „stacjonarni”, którzy są przydzieleni do konkretnych obozów oraz „mobilni”, którzy monitorują sytuację na granicach. Wszystko jest tak naprawdę w fazie tworzenia — obozy działają dopiero od kilku dni, niewiele dłuższy żywot ma operacja UNHCR w Macedonii. Pierwsze zadanie przede mną i moimi kolegami to nie poddać się nieuniknionemu w takich sytuacjach chaosowi. Podchodzić do niego należy z mieszaniną dobrej woli, cierpliwości,

a tam, gdzie niezbędne — z inicjatywą. Francis, Kanadyjczyk malajskiego pochodzenia, zwierzchnik „fieldu”, budzący swoją misiowatą fizjonomią odruchową sympatię, zaraz po porannym spotkaniu zaproponował, żebym razem z Paulą pojechał w objazd terenów do granicy. Twarz Pauly, rzeczniczki prasowej UNHCR w Skopje, znałem już z dramatycznych relacji telewizyjnych sprzed dwóch tygodni. Dziewczyna jest rzeczywiście całkowicie „obłożona” — jej opowiadanie o wydarzeniach ostatnich dni przerywa telefon komórkowy, który z kilkunastosekundowymi odstępami dzwoni od wczesnego ranka do pierwszej w nocy. Zainteresowanie mediów jest ogromne. Macedonia przyciągnęła tysiące dziennikarzy, stąd też najłatwiej dostać się do Kosowa. Podczas jazdy Paula decyduje, że najpierw pojedziemy do Brazdy. Kiedy tam wylądowaliśmy, Peter dziękuje Pauli za przybycie i... rzuca ją od razu na pożarcie dziennikarzom. Za chwilę dodaje, że ktoś by się jeszcze przydał. Mimo że korci mnie, żeby coś jeszcze zobaczyć, postanawiam jak najszybciej zakończyć wstępny etap obserwacyjno-rozpoznawczy i oferuję swoją pomoc. Czuję, że w ten sposób zacznę coś robić. Wydarzenia są tak intensywne. Najpierw towarzyszę Peterowi i poznaję obóz, ludzi. W trakcie okazuje się, że trzeba zająć się rejestracją. To ważne zadanie, bowiem znaczna część uchodźców potraciła po drodze członków rodzin.

9 kwietnia (piątek)

W ciągu pierwszych dwóch dni, kiedy jeszcze niewiele wiem, zaczynam chyba rozumieć, jak panować nad własnymi emocjami: wrażliwość i refleksyjność są niewskazane, wgłębianie się w cierpienia — również. Koncentrowanie się na zadaniach, przyjazne rozmowy z ludźmi, ale bez przekraczania pewnego emocjonalnego dystansu.

Jestem pod dużym wrażeniem spokoju i opanowania uchodźców. Swój los przyjmują z godnym podziwu spokojem. Uśmiechają się nawet wtedy, kiedy mówimy im „nie”, gdy np. proszą o udostępnienie telefonu komórkowego. Podczas pierwszych dwóch dni mam nawet wrażenie, że to wszystko za dobrze wygląda. Coś, jakby weekend na trawce. Na początku jest jeszcze w miarę luźno. Ziemię porasta trawa. Wyschłe klepisko, z którego wzniesają się tumany kurzu lub morze błota po deszczu — dopiero przed nami.

Wieczorem znowu łądujemy w hotelu „Intercontinental”, gdzie wspólnie z organizacjami pozarządowymi, mieliśmy spotkać się z Sadako Ogatą, która przyjechała z Albanii. Po pół godzinie dochodzi informacja, że Wysoki Komisarz jednak się z nami nie spotka. Albania zmogła tę żelazną, już ponad 70-letnią, kobietę.

Spotkanie z bardzo cenionym Nickiem Morrisem, który przez ostatnie kilka miesięcy był wysłannikiem do byłej Jugosławii. Podczas pierwszych wieczorów mieliśmy zebrania z „wierchuszka” UNHCR. Wszyscy rozumiemy, że dla UNHCR to bardzo ważna operacja, ze względu na medialność całej historii oraz niezwykle trudną sytuację polityczną w Macedonii. Przy okazji spotkania z Morrisem okazało się, że jest nas naprawdę dużo. W małym ogrodzie na tyłach willi, mieszczącej biuro UNHCR, ustawiono namiot. Mimo to, okazało się, że się nie mieścimy. Nick wszedł na taras i przemawiał jak wódz z trybuny, podsumowując wydarzenia ostatnich dni: exodus, który tak naprawdę zaskoczył wszystkich, plany kryzysowe UNHCR, które uwzględniały mniejszą liczbę uchodźców i wolniejsze tempo przemieszczania się ludzi. Opisywał skomplikowanie sytuacji, w której w pierwszych dniach główną organizacją humanitarną okazało się NATO, a jednocześnie Macedonia podpisała porozumienia z poszczególnymi państwami, co mocno komplikuje jakąkolwiek koordynację, za którą odpowiadamy.

10 kwietnia (sobota)

Początkowo rejestracja uchodźców była związana wyłącznie z programem ewakuacji humanitarnej i zajmowała się nią grupa kilkunastu przedstawicieli OBWE. Natychmiastowe rozpoczęcie wyjazdów uchodźców do innych krajów to warunek, jaki postawiły władze macedońskie, pozwalając na przewiezienie uchodźców z Błace do obozów. Według tej koncepcji, obozy mają służyć jako punkt tranzytowy przed wyjazdem. To geneza ewakuacji humanitarnej. Personel Misji Weryfikacyjnej OBWE w Kosowie (KVM) został przeniesiony do Macedonii i wyznaczony do wspierania UNHCR. Zwłaszcza w pierwszych dniach rzucała się w oczy dysproporcja: choć w teorii na nas spoczywała odpowiedzialność za ewakuację, to OBWE przejęła jej wykonanie. Ze względu na ogromną presję, by natychmiast rozpocząć

wyloty, wybrano, na pierwszy rzut oka najprostsze, rozwiązanie: przedstawiciel OBWE w asyście tłumacza, rozmawiając z głową rodziny, wpisywał dane do formularza. Początkowo wręcz rejestrowano chętnych na poszczególne samoloty. Później, była to ogólna rejestracja, niemniej z punktu widzenia uchodźców nie ulegało wątpliwości, że obowiązywała zasada: kto pierwszy, ten lepszy.

Wszyscy zdają sobie sprawę, że musimy, niezależnie od prowadzonej ewakuacji, rozpocząć rejestrację uchodźców. Dalej nie mamy żadnego namiotu na punkt rejestracyjny. Parkujemy samochody w centralnej części obozu w pobliżu wybetonowanego placu, na którym znajduje się podręczny magazyn żywności. „Urządujemy” wśród hałasu NATO-wskich ciężarówek, wózków widłowych, biegających wte i wewte. Przed nami zadanie w skali makro: przejęcie z rąk NATO całego obozu.

Przez pierwsze dni czujemy kompleksy: garstka cywili wobec tej imponującej wojskowej maszyny. My, właściwie z gołymi rękami, stoimy przy naszych samochodach i załatwiamy wszystkie interesy. Podchodzą do nas uchodźcy, dziennikarze, ludzie z organizacji pozarządowych, dowódcy NATO, sznur rozmaitych delegacji... Nieustannie ganiamy — delegacja przedstawicieli Unii, uchodźcy chcą dzwonić z telefonów komórkowych, ktoś zmarł — jak go wywieźć — obóz jest przecież zamknięty. Wokół chaos, ale zachowując wszelkie proporcje, wszystko funkcjonuje. Jest to sytuacja kryzysowa, lecz ludzie nie umierają z głodu, jest woda i nie ma zarazy.

Powoli klaruje się mój pomysł, dotyczący kwestii rejestracji. Nie mogę już patrzeć na te kolejki. Podczas rozmów z uchodźcami spotykam zrezygnowanych, którzy nie mają siły stać. Chcę, żebyśmy wprowadzając naszą rejestrację zastąpili kolejki. Nawiązuję kontakt z Giuseppe, szpakowatym, przy kości oficerze włoskiej armii z OBWE. Tworzymy nowy kwestionariusz rejestracyjny. Rzecz w sumie dość ważna, bo stać się ma modelem zbierania informacji o dziesiątkach tysięcy ludzi. Trudność polega na pogodzeniu łatwości i szybkości zapisywania informacji z późniejszą identyfikacją. Nie wystarcza imię i nazwisko (Berishów czy Osmani są setki), trzeba notować datę i miejsce urodzenia, informację o zaginionych członkach rodzin (pomoże w przyszłości w łączeniu rodzin), wreszcie miejsce ostatniego zamieszkania. Rejestrowanie tych wszystkich danych wydaje się teraz absurdalne, ale jak uczą nasze podręczniki musi być uwzględniane od pierwszych dni choćby największego exodusu — bo od początku kryzysu trzeba przygotowywać się do repatriacji uchodźców.

Kwestionariusz powstaje na podstawie już istniejącej ankiety ewakuacyjnej. Pierwszy projekt robię wspólnie z Giuseppe — obaj mamy świadomość, że by sprawy posunąć do przodu, nie można na nikogo czekać. Potem łapię przez radio „Papa Papa 2”, czyli Benniego, naszego głównego Protection — prawnika (angielska nazwa może sugerować ochroniarza — ale w naszym żargonie „Protection” oznacza prawną ochronę uchodźców). W tej operacji uczestniczy też Indrika, który właśnie przyjechał z Genewy i ma zapanować nad procesem ewakuacji. Po licznych konsultacjach, w ciągu półtora dnia formularz jest gotowy. Cieszę się, że mój pomysł został przyjęty. Ogłaszamy koniec wszelkich kolejek, ulubionego obiektu zainteresowania mediów i dziennikarzy. Walka z kolejkami to moja obsesja, może rodem z PRL-u? Jeszcze przez dwa tygodnie ustawiały się kolejki po jedzenie. Spowodował to brak kart żywnościowych.

W rejestracji ma uczestniczyć więcej niż dotychczas wolontariuszy. Zaczątek tej grupy to kilka osób z Prisztiny, które Giuseppe znał z pracy dla OBWE. Podstawowy pomysł organizacyjny polega na tym, że uchodźcy nie muszą nigdzie chodzić — to my odwiedzimy wszystkie namioty. No właśnie, nawet nie wiemy, ile jest namiotów: tysiąc, dwa tysiące, trzy? Nie wie tego nawet NATO, które je stawiało.

Obóz to całkiem spore dwudziestotysięczne miasto. Jak można kogoś zameldować, jeśli nie ma nawet nazw ulic? Na razie do rozwiązywania takich problemów jest NATO, a konkretnie: 65 regiment królewskich inżynierów. Jednak mamy cywilny kompleks. Oni mają ludzi i dowolny sprzęt — drut, farbę, co chcesz. My — nic. Rozmawiam z młodym żołnierzem, m.in. specjalistą od kartografii. Okazuje się, że już myśleli o operacji meldunkowej. Obóz jest podzielony na kilka naturalnych sektorów. W ich ramach numerujemy namioty. Brytyjczycy są rzeczywiście bardzo sprawni: w ciągu nocy namalowali numery na blisku dwóch tysiącach namiotów (okazało się, że tyle jest rozstawionych w obozie). Jedyna wpadka związana była z Włochami, którzy wraz z Anglikami stacjonowali w obozie. Im zawdzięczamy pewną anomalię: niewielki sektor H, który pojawił się między sektorem B i C. Nic się nie stało: w końcu nie jesteśmy na Manhattanie — ważne, że zostały stworzone niepowtarzalne adresy. Numer namiotu np. D/234 stał się adresem. Widziałem, jak niektórzy uchodźcy dopisywali obok niego nazwę rodzinnej miejscowości.

Kierowanie albańskimi wolontariuszami to praca dająca ogromną satysfakcję. Są to pełni entuzjazmu, sympatyczni, inteligentni, w przeważającej liczbie studenci i uczniowie liceów, głównie z Prisztiny. Wielu z nich dobrze mówi po angielsku, dziewczyny zachowują się tak, jakby nie chciały zauważać obozowej rzeczywistości.

W sobotę rozpoczynamy akcję. Mamy dwa tysiące ulotek, które powinny trafić do wszystkich. Pierwsze spotkanie z wolontariuszami organizujemy w zaanektowanym namiocie naszego głównego pozarządowego partnera — CRS (Catholic Relief Services — jednej z największych amerykańskich organizacji humanitarnych, należącej do rodziny Caritas, a wspieranej finansowo przez kościół katolicki w USA). Zależy mi na tym, byśmy mimo okropnego pośpiechu, dali im poczucie, że są poważnie traktowani. Dlatego, na samym początku wszyscy się sobie przedstawiamy. Mówię o „filozofii” rejestracji. Musimy wiedzieć, gdzie, kto jest w obozie. Ta wiedza w przyszłości posłuży do wyrobienia dokumentów.

Ważne jest to, że jesteśmy pozbawieni, częstych w tego typu operacjach, obaw o nadużycia. Pojawiają się one tam, gdzie rejestracja jest powiązana z rozdawaniem żywności. W oszczędnych finansowo operacjach humanitarnych w Afryce, w których pomoc żywnościowa oznacza tylko niezbędne minimum, rejestracja wywołuje konflikty. Często, by uniknąć spisu podającego zawyżoną liczbę osób, a zatem zwiększenie racji żywnościowych — przeprowadza się go z zaskoczenia. Sceny z filmów instruktażowych UNHCR, pokazujące autentyczną rejestrację uchodźców somalijskich w Kenii, przypominają przepędzanie, liczenie i znakowanie bydła. Uchodźcy przechodzą wąskim przejściem z ogrodzonego terenu, przy wyjściu są stemplowani i otrzymują bransoletkę z numerem identyfikacyjnym. To zdecydowanie nieprzyjemny, ale konieczny element operacji humanitarnych, w których nie można sobie pozwolić na oskarżenia o zawyżanie liczby uchodźców. Na szczęście, w kryzysie kosowskim hojność świata jest znacznie większa i takich problemów nie mamy — taka to nietypowa forma europejskiego luksusu. Uchodźcy rejestrują się we własnym interesie po to, by odnaleźć rodziny i móc wyjechać.

Po krótkim zebraniu dzielimy wszystkich wolontariuszy na pięć grup (każda odpowiada za część obozu, czyli około 400 namiotów), które mają z megafonami przeprowadzić akcję informacyjną. Idzie to dosyć gładko. W sobotę wieczorem trochę się denerwuję: jutro zaczynamy rejestrację, a ja nie mogę znaleźć długopisów. Nasz niezwykle zaradny człowiek z administracji, Stefan Macedończyk, pojechał na zakupy do Salonik. W sobotni wieczór z ewakuowaną z Kosowa Bułgarką z UNHCR, ruszamy biegiem po sklepach w Skopje. Po życiu w obozie, odwiedziny rześkiego oświetlonego, klimatyzowanego supermarketu to dość dziwne uczucie. Udaje nam się w dwóch sklepach wykupić wszystkie długopisy oraz kilka dużych tekturowych teczek z Kaczorem Donaldem, przez które, jak się okaże, przez najbliższe tygodnie przewiną się tysiące formularzy pieczołowicie segregowanych przez liderów naszych wolontariuszy i przekazywanych do namiotu IOM (Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji), odpowiedzialnej za wprowadzanie danych do komputera.

Wieczorem dochodzi wreszcie do spotkania z Ogatą. W obozie była tak szczelnie otoczona przez dziennikarzy, że nie udało mi się jej nawet zobaczyć. Obok krótkiego wystąpienia politycznego podkreśla, że mamy na siebie uważać i nalega, by ludzie, którzy mają za sobą kilka miesięcy nieprzerwanej pracy w Kosowie zostali odesłani, choćby wbrew ich woli, na urlop.

11 kwietnia (niedziela)

Wokół wiosna w rozkwicie, chociaż nie będę udawał, że ją zauważam. Trudno jest mi relacjonować wydarzenia — czas płynie niezwykle intensywnie — przede wszystkim to kontakt i obcowanie z niewyobraźną masą ludzi. W samym UNHCR jest kilkadziesiąt osób, oprócz tego dziesiątki organizacji pozarządowych, dziennikarze, zagraniczne delegacje, żołnierze NATO i setki uchodźców. Dołącza do nas Aurvasi o pięknych, hinduskich rysach twarzy, brytyjska obywatelka urodzona w Afryce. Przed Macedonią pracowała w Prizrenie. W marcu wyjechała na krótki urlop i już tam nie wróciła. Zaczynam rozumieć ludzi, którym trudno wyobrazić sobie inne życie, bez nieustającego zastrzyku adrenaliny, emocji, twórczego stresu.

Na obóz można patrzeć w dwojaki sposób. Bajecznie ośnieżone góry na horyzoncie, przygrzewające słońce, w pierwszym tygodniu w niektórych miejscach rosła trawa, no i nie czuć było jeszcze

smrodu latryn. Można by ulec złudzeniu, że to malowniczo położony kemping. Druga, bliższa rzeczywistości strona to obóz jako jedno wielkie więzienie. Całość otoczona jest 2,5-metrowym parkanem, wokół którego rozstawiono posterunki macedońskiej policji. Do obozu wiedzie tylko jedna brama, której dzień i noc pilnuje uzbrojony oddział. Na zewnątrz można się wydostać tylko dwoma sposobami: autobusem na lotnisko w ramach humanitarnej ewakuacji oraz w wyniku skomplikowanej procedury. Obywatel macedoński lub w praktyce najczęściej uchodźca z Kosowa, który otrzymał tzw. zieloną kartę, czyli czasowe prawo pobytu humanitarne (władze macedońskie przyznały je większości uchodźców, którzy znaleźli się w Macedonii przed nalotami NATO), uzyskiwał potwierdzenie z Czerwonego Krzyża i zgodę na zabranie z obozu najbliższej rodziny: małżonka lub dzieci. Pamiętam bezsilność podczas rozmowy z trzydziestoletnim mężczyzną, który miał prawo zabrać żonę z dzieckiem, ale nie swoją siostrę i jej dzieci.

Dziś rozpoczęliśmy właściwą rejestrację. Zaczynam od szkolenia. Punkt po punkcie tłumaczę wolontariuszom kwestionariusz. Uczulam ich na to, żeby rozmawiali tylko z głową rodziny i za każdym razem upewniali się, czy wszystkie rodziny z namiotu zostały zarejestrowane. Liderzy grup mają listy namiotów, na których odhaczają te, w których rejestracja została skończona. Pytam, czy wszyscy wiedzą, co oznacza rodzina. Słyszę chóralne „tak”, ale potem okaże się, że tak naprawdę, to nie jest to takie jednoznaczne. Rodziną jest małżeństwo z dziećmi oraz starsi rodzice, w praktyce jednak okazuje się, że dorosłe rodzeństwo z dziećmi, np. brat ze swoimi bliskimi, również należą do rodziny. Powoli dochodzimy do jedynej rozsądnej definicji: rodziną są ci, którzy uważają się za rodzinę. Takie podejście pozwala zapobiec późniejszym problemom, kiedy okazuje się, że tylko część rodziny zostaje zakwalifikowana na wyjazd do jakiegoś kraju. Zasada jest prosta: jedna rodzina na jednym formularzu, lista osób pod opieką sięga 15, ale i tak trafiają się rodziny tak duże, że nie mieszczą się na jednej stronie. Zaginieni, rozdzieleni członkowie rodzin — niestety, dotyczy to ogromnej części uchodźców. Często jako miejsce, w którym pozostawili członków rodziny są w stanie podać tylko Kosowo. W trakcie kolejnych dni stanę się świadkiem poruszających spotkań, kiedy mieszkańcy obozu odnajdują wśród nowo przybyłych z granicy tych, od których od kilku tygodni nie mieli wiadomości. Ćwiczymy rodzaje pokrewieństwa po angielsku. Na koniec tego szkolenia żartuję, że nie przykładali się do nauki geografii, bo pojawia się spór, czy Kosowo podzielone jest na 28 czy 29 gmin (komun). Świeci piękne słońce, jest bardzo gorąco. Wolontariusze wyglądają jak z reklamówki: dla większości starczyło śnieżnobiałych T-shirtów z logo UNHCR — zresztą przy ich rozdawaniu była chwila zawahania, związana ze statusem tego obozu. Czuliśmy, że to było trochę tak, jakbyśmy więźniom rozdali stroje stowarzyszenia penitencjarnego.

Pierwszego dnia spotykamy się trzykrotnie, żeby wyjaśnić różne wątpliwości i rozwikłać trudne przypadki: co z dziećmi, które straciły kontakt z rodzicami i zostały przygarnięte przez obcych, jakie brzmienie nazwiska zapisywać — serbskie czy albańskie, itd. Mimo to akcja przebiega w dużym tempie.

Było mi niezręcznie, bo zachowywałem się trochę jak nadzorca więzienny, ale stanowczo upominałem wolontariuszy, by korzystając z okazji noszenia naszych koszulek, nie próbowali się wydostać na zewnątrz. Nie tylko naraziłoby to ich na poważne kłopoty, ale skutkowałoby ogromnymi problemami w naszych działaniach. Na szczęście, żaden z nich nie próbował się oddalić, a policja i tak przy wyjeździe z obozu sprawdzała nasze dokumenty.

13 kwietnia (wtorek)

Uświadomiłem sobie, że nie mam chyba najmniejszych szans opisać wszystko, co się tu dzieje. Zapomniałem nawet zanotować incydent na granicy w Blace. Najpierw (był to dopiero trzeci dzień mojego pobytu) trochę przez przypadek, trafiłem z Kassidis'em i Craig'iem na granicę. W pięknie położonej dolinie, przez którą przeszło 70 tysięcy ludzi, leżały zupełnie niewyobrażalne stosy śmieci i porzuconego dobytku. Nad palącymi się stertami unosił się upiorny fetor. W nocy zostałem w obozie razem z Radzko, jednym z kierowców, który, jak prawie wszyscy, był poprzednio pracownikiem UNHCR w Kosowie, a teraz uchodźcą. Tuż przed północą objeżdżaliśmy z Radzko obóz. Zatrzymywaliśmy się, zagadywaliśmy ludzi. Nauczyłem się mówić po albańsku „dobry wieczór”, chociaż trzeba przyznać, że nie było to łatwe. O tej porze niewiele osób zostało na zewnątrz, grupki grzejące się przy minia-

turowych ogniskach, rozpalonych z jakichś ścinków i skrzynek po owocach. Jak zwykle ludzie bardzo sympatyczni i otwarci. Kiedy pytałem, jaki jest ich główny problem, to za każdym razem powracał brak możliwości mycia się. Wielokrotnie, w ciągu tych dni dręczy mnie myśl o absurdzie sytuacji: w środku Europy, za płotem, stłoczonych jest 20 tysięcy ludzi, którzy mają żyć w warunkach, jak na obóz uchodźczy luksusowych, ale w porównaniu z ich normalnym życiem — żałosnych. Tej nocy, w sąsiednim Stankovacu był Julian, niezwykle sympatyczny Filipińczyk — Protection Officer. O 1.30 doszły nas z radia słuchy o tym, że dzieje się coś na granicy. Pojechaliśmy tam dwoma samochodami. Na miejscu potwornie spięci policjanci, żołnierze w kamizelkach kuloodpornych. Na pytanie, czy granica jest otwarta mówią, że tak. Julian usiłował wyjść z konwencji sztywnej rozmowy: coś w stylu, że szkoda, że muszą tak stać na zimnie. Odpowiedzieli nerwowym śmiechem, ale w końcu przyszło rozluźnienie. Po pięciu minutach wracamy, ja jadę pierwszy. Po 500 metrach nagle widzimy sześciu ludzi (tak twierdzi Julian, bo ja aż taką spostrzegawczością nie mogę się wykazać), pędzonych z podniesionymi rękami przez wymachujących bronią żołnierzy macedońskich. Jeden z nich miał krew na twarzy. Nie ukrywam, że był to szok, ale zwalniam i prawie się zatrzymuję. Żołnierze wymachują, żeby jechać — robi się trochę nerwowo. Przez radio utrzymuję kontakt z Julianem, po 200 metrach stajemy i mimo wątpliwości, decydujemy się jednak wrócić na granicę. Kiedy dojeżdżamy, szosę do przejścia zagradza wojsko, policja stoi w odległości 100 metrów od budynków. Bardzo stanowczo informują nas, że mamy natychmiast zawracać i nie zadawać pytań. Wracamy o świcie — nowa zmiana warty, a na niej bardzo arogancki żołnierz, który dość dobrą angielszczyzną daje wyraz zniecierpliwieniu naszym wtrącaniem się.

Dziś dużo czasu spędziłem w Stankovacu tj. trzymając się ściśle przyjętej terminologii: Stankovacu 2, czyli obozie, położonym o kilometr dalej w stronę granicy. Zgodnie z poleceniem mamy używać nowych nazw: Brazda to Stankovac 1, a dotychczasowy Stankovac to Stankovac 2. Wydaje mi się to początkowo bez sensu, bo bardzo łatwo przez charczące radio nie dosłyszeć, gdzie ma trafić ciężarówka, ale na dłuższą metę ma to sens, bo na co dzień mamy do czynienia z policją i musimy unikać nieporozumień, dotyczących nazewnictwa.

W Stankovacu 2 wykonałem to samo zadanie, co w Brazdzie — choć tam spowodowało to znacznie więcej kłopotów. Najpierw wyjaśnianie OBWE nowej procedury — koniec rejestracji z kolejki. Musiałem powtórzyć kluczową operację, czyli akcję informacyjną. Niestety, dopiero przed zmierzchem udało mi się zebrać kilku wolontariuszy. Każdy z nich dostał napisane po albańsku ulotki.

No właśnie, to był bardzo trudny moment. Przed namiotem OBWE, gdzie prowadzono rejestrację stała, jak zwykle, kolejka uchodźców, czekających na następny dzień zapisów. Wolontariusze ogłaszali przez megafony i rozdawali ulotki, w których tłumaczyliśmy zmianę systemu rejestracji: zamiast kolejki przed namiotem — grupy, chodzące od namiotu do namiotu. Tłumaczyliśmy ludziom, że nie będą już narażeni na upokarzające czekanie, stanie w deszczu. Szybko zapadał zmierzch. Czekając na powrót grup z megafonami, w niemal zupełnych ciemnościach rozmawiałem z Bardą, bardzo sympatyczną studentką matematyki z Prisztiny, jedną z wielu osób, które opowiedziały mi o swoim dotychczasowym życiu i o tym, jak rozpadło się ono w ostatnich dniach. Wyszliśmy z Bardą na główny plac Stankovaca 2. Niestety, sprawdziły się moje obawy: zobaczyłem wielką kolejkę przed namiotem rejestracyjnym OBWE. Zacząłem wyjaśniać, dlaczego zmieniliśmy procedurę. Naprzeciw stał gęsty tłum mężczyzn, niektórzy byli tu od wielu godzin. Kiedy mówiłem, że nie chcemy, aby bez potrzeby stali i mokli, rozległy się głosy aprobaty. Jeden ze starszych mężczyzn uściśnął mi rękę. Niby to drobiazgi, ale bardzo zależało mi na tym, żeby uchodźcy, o co tak łatwo, kiedy zaczynamy myśleć o nich wyłącznie w kategoriach liczb, nie byli ze względu na brak naszej wrażliwości skazani na długotrwałe, upokarzające oczekiwanie.

14 kwietnia (środa)

Wśród pracujących w obozie właściwie nie odczuwa się presji władzy. Jest tylko oczywisty podział zadań. „Góra” od polityki, spotkań w Skopje i nieustannych rozmów z Genewą, rządami itp. „Dół” od roboty na miejscu, w którą nikt się nie wtrąca. Moim szefem jest Peter Jennsen (spore poczucie humoru, partnerski, trochę w stylu starego wygi, z przepalonym głosem i okularami słonecznymi). Pozornie stereotyp twardego faceta, ale widać, że go to wszystko naprawdę obchodzi. Właśnie

słyszę jego gardłowy głos w radiu — gdy piszę te słowa, jestem w swoim domu w Skopje — za kwadrans trzecia nad ranem. Peter jest dziś w obozie, bo cały czas musimy być przygotowani na przyjęcie nowych uchodźców. W Stankovacu czeka Andres, Duńczyk (też jak się okazało niezwykle fajny a zarazem wrażliwy facet, niby niezbyt dobrze zorganizowany, ale zaraża swoim spokojem). Kiedyś był jednym z bardziej znanych młodych duńskich poetów.

Dziś, po niecałych trzech dniach skończyła się rejestracja w naszym obozie. Wolontariusze byli potwornie zmęczeni, ale tempo pracy sprawiło im ogromną satysfakcję. Co więcej pojawiła się nawet rywalizacja między grupami: która z nich skończy szybciej własny sektor. Z grupy wolontariuszy wyłaniają się liderzy: długowłose Bruno, student anglistyki trzeciego roku z Prisztiny, który większość swojego życia spędził w Belgradzie, gdzie jego ojciec był policjantem. Mówi absolutnie perfekcyjnie po serbsku. Bruno to gwiazdor — bardzo ciężko pracuje, ale jest trochę spryciarzem. Blerim, dwumetrowy student z Prisztiny, małowówny, dość błyskotliwy.

Po zakończeniu rejestracji, na porannym spotkaniu z wolontariuszami, dziękuję im za wspaniałą pracę i namawiam, by pomyśleli co mogą sensownego zrobić dla innych, np. zorganizować zajęcia dla dzieci. W ciągu dnia okazuje się, że wszystko bierze w łeb. Przyzwyczailiśmy się do tego, że Serbowie zamknęli granice, a okazuje się, że do Blace przybył pociąg i do naszego obozu dociera prawie 2 tysiące nowych uchodźców, głównie z Ferizaj. Przygotowujemy ich przyjęcie na skrawku wolnego terenu w pobliżu samolotów, a właściwie muzealnych wraków, które są jedynym znakiem tego, że obóz Stankovac 1 wyrósł na terenie skopskiego areoklubu. Wolontariusze rozpoczynają rejestrację nowo przybyłych, ochotnicy CRS znajdują puste namioty, a ich numery trafiają od razu na formularze. Niestety, trwa to bardzo długo — rodziny z dziećmi lokują się na trawie. Ustawiony zostaje prowizoryczny punkt dystrybucji, tzw. welcome wagon. Mężczyźni otrzymują koce, chleb, wodę (woda w butelkach jest tylko na powitanie — zanim rozlokują się w namiotach), kanistry na wodę, papier toaletowy (tak, tak jesteśmy jednak w Europie), mydło i pierwszą rację żywnościową (chleb, puszka z pasztetem lub tuńczykiem i mleko). No i oczywiście MARSY, czyli HDR — humanitarian daily ration, co oznacza dzienną rację humanitarną wysoko kalorycznej żywności. Są to przede wszystkim herbatniki z wysoką zawartością protein. Te małe i wygodne w użyciu pakiety ratowały od zupełnego wycieńczenia tysiące uchodźców, których trzymano w Blace.

Zanim dotarli do nas pierwsze autobusy — mieliśmy dość niezwykły przejaw aktywności politycznej uchodźców. Akurat rozmawialiśmy z Peter'em i Brytyjkami o przygotowaniach do przyjęcia nowych uchodźców z granicy, kiedy z głównej alei, idącej w poprzek całego obozu dobiegł nas potężny hałas i wyłoniły się tumany kurzu. Jednocześnie, ktoś podbiegł do nas i powiedział, że właśnie mamy pro-NATO-wską demonstrację. Uchodźcy spostrzegli, że NATO powoli się wycofuje: w punktach dystrybucji obok żołnierzy pojawili się ludzie z CRS i pierwsi uchodźcy wolontariusze przejmujący dystrybucję żywności. Zobaczyliśmy wrzeszczącą gromadę dwustu–trzystu dzieci w wieku 8–14 lat. Wiele z nich miało pomarańczowe przepaski na czołach i napisy NATO i UCK. Skandowały „NATO”, „UCK” i „wolność”. Dzieci wznosiły ręce w geście „V”, symbolu zwycięstwa. W tych napiętych okolicznościach nie była to jednak niewinna zabawa. Z dużą nerwowością przypatrywała się temu z niewielkiego dystansu macedońska policja. Sytuacja robiła się coraz bardziej groźna, ponieważ dzieci poszły w kierunku bramy — tam, gdzie znajduje się posterunek policji, a przy tym najbardziej centralny i ruchliwy punkt obozu. Staraliśmy się jak najszybciej rozładować sytuację, zwłaszcza, że ze strony policji macedońskiej pada w bardzo ostrych słowach ultimatum, że jeśli natychmiast nie uspokoi się, to nie ma mowy o przyjęciu uchodźców z granicy. Udaje nam się z pomocą kosowskich kolegów, jak zwykle w takich trudnych sytuacjach dużą przytomnością umysłu wykazuje się Benny Arben, skierować dzieci do środka. Sytuację pogarszają jednak jeżdżące NATO-wskie ciężarówki. Dzieci, gdy zobaczą machających do nich żołnierzy, biegną za nimi, próbują wdrapać się na samochody. Podobny skutek wywołuje włączona kamera. Próbujemy dotrzeć do organizatorów, ale jest to w tym tłumie trudne. W końcu dorośli powstrzymują dzieciaki. One po raz pierwszy od przyjazdu do obozu poczuły, że robią coś konkretnego. Jeszcze nie udało nam się zorganizować nauki — to luksus, na który muszą poczekać. Prosimy dowódców NATO, aby ich obecność w obozie była bardziej dyskretna.

Naprawdę, mocno przeżyłem wczoraj moment, kiedy w Stankovacu rozładowano jak zwykle zatłoczony autobus. Szpaler francuskich żołnierzy, ochotnicy i strasznie zmęczone, stężale twarze, bardzo dużo małych dzieci, ludzie prawie bez bagażu. Po raz pierwszy widziałem podobną sytuację w 5 dni po przyjeździe, w Stankovacu 2. Podjechał autobus. Obecni jeszcze na miejscu żołnierze NATO

(Francuzi) utworzyli szpaler, otworzyły się drzwi — i wychodzą ludzie. Do takiego autobusu pakuje się przeciętnie 70–80 osób, a nawet ponad 100. Żołnierze i wolontariusze rzucili się do pomocy. Staruszki, które pewnie nigdy wcześniej nie opuściły swojej rodzinnej wioski i dzieci, wszędzie pełno małych wystraszonych dzieci...

15 kwietnia (czwartek)

Powoli krzepną nasze spotkania koordynacyjne, które codziennie rozpoczynają się o 9.00. W namiocie CRS połowa z nas stoi, ponieważ zawsze brakuje krzeseł. Jestem zdumiony poziomem samodyscypliny uczestników: nie ma tu gadulstwa ani uzewnętrzniania jakichkolwiek sporów. Mimo swoich korzeni, CRS nie ma charakteru wyznaniowego, oprócz katolików pracują w niej również ludzie innych wyznań. Tak się składa, że w naszym obozie są np. Żydzi: Ed ze Stanów Zjednoczonych i Daniel z Austrii (część jego rodziny wywodzi się z Galicji), z którym na co dzień blisko współpracuję. Ed, jako przedstawiciel CRS jest na Bałkanach od początku, czyli od 1992 roku. Rozmawia z Albańczykami po serbsku z silnym amerykańskim akcentem. Ze strony UNHCR spotkaniom współprzewodniczy Peter, a w czasie jego nieobecności ja lub Aurvasi. Wreszcie zaczynam rozumieć, co tak naprawdę oznacza koordynująca rola UNHCR. Zawsze tłumaczyłem, że wbrew pewnym myślowym skrótom i wyobrażeniom to nie jest tak, że dziarski field officer (pracownik polowy) łąduje w terenie i rzuca się w wir działania: rozdaje jedzenie, głaszcze dzieci po głowach, przerzuca tony towarów z magazynów do ciężarówek. Technologia pomocy humanitarnej w przypadku obozu, w którym mieszka dwadzieścia parę tysięcy ludzi to zadanie porównywalne z zarządzaniem miasta wielkości Mławy — na dodatek takiego, które właśnie tworzy się właściwie od zera. Oprócz zwykłych usług komunalnych, jak stworzenie systemu wodociągów czy wywozu nieczystości, mamy do czynienia z zagładą mechanizmów rynkowych. Uchodźcy to byli piekarze, szewcy, nauczyciele, którzy zostali pozbawieni własnego warsztatu pracy, a zatem wszystko co potrzebne do życia, trzeba przywieźć z zewnątrz i rozdzielić. Konieczna jest pomoc medyczna czy takie luksusy, jak nauka dla dzieci. UNHCR, który w imieniu społeczności międzynarodowej jest odpowiedzialny za pomoc uchodźcom, gdy sytuacja kryzysowa dotyka nieprzygotowane państwo (tak bez wątplenia stało się w Macedonii, która jest bliska ustanowienia światowego rekordu — jej ludność w ciągu miesiąca wzrosła o 12 procent), podejmuje rolę koordynatora pomocy. To właśnie przez UNHCR płynie zasadnicza część strumienia pieniędzy, kierowanego przez państwa udzielające pomocy. Natomiast w celu efektywnego wykorzystania tych finansów UNHCR współpracuje z różnymi partnerami: agendami rządowymi kraju azylu, organizacjami lokalnymi oraz wyspecjalizowanymi międzynarodowymi organizacjami humanitarnymi. Te ostatnie są naszym głównym partnerem. Agendy rządowe czy lokalne organizacje mają za mało doświadczenia. Przeszkodą w korzystaniu z ich pomocy jest także wszechobecna korupcja. Zatem UNHCR działa trochę jak zarząd miasta, który ma do zrealizowania określoną politykę (ochrona uchodźców oparta na Konwencji Genewskiej i decyzjach organów zarządzających UNHCR) i dysponuje budżetem, który ma zostać jak najlepiej wydany. Większość konkretnych zadań jest zlecana. I tak CRS to wiodąca organizacja pozarządowa, odpowiadająca za codzienne funkcjonowanie obozu, w tym przede wszystkim za dystrybucję pomocy (żywności, koców, środków higienicznych). Obawialiśmy się, że inne organizacje mogą sprzeciwiać się takiemu podziałowi ról, że jedna organizacja pełni pewne funkcje koordynacyjne, ale okazało się jednak, że ze względu na duże poczucie odpowiedzialności uczestników nie dochodziło do sporów na tym tle. Jeśli chodzi o potencjalne rozdzielenie ról z UNHCR — wszelkie spory w zarodku ucinata rzeczywistość. Ze względu na codzienną dramatyczną sytuację blisko ze sobą współpracowaliśmy. Inną organizacją obecną w obozie była, odpowiedzialna za wodę, brytyjska Oxfam, z największą siecią wolontariuszy w Wielkiej Brytanii, od wielu lat obecna w pomocy międzynarodowej. Obecnie specjalizuje się w dostarczaniu wody: czy to w położonych na wulkanicznych obszarach obozach we wschodnim Zairze, czy w dżunglach na granicy z Kambodżą lub na pustynnych terenach Mali. Kolejny partner to International Rescue Committee — jedna z głównych organizacji amerykańskich, która odpowiada za sprawy sanitarne i wywóz nieczystości. ICMC — International Catholic Migration Commission, połączona z CRS, tworzy community services, sieć działań organizujących wewnątrz samą społeczność, pomoc grupom upośledzonym. Już od trzech dni działa ich mini ośrodek: kilka wydzielonych namiotów w pobliżu szpitala izraelskiego, gdzie trafiają szczególnie trudne przypadki. Odwiedziłem Billa, który jako jeden z pierwszych pojawił się w obozie jego kolegów z ICMC. To, co robią jest

naprawdę wspaniałe: zaopiekowali się kilkoma starszankami bez rodziny, dwiema osobami z ciężkim upośledzeniem umysłowym. Bill prosił mnie, żebyśmy nie pominęli ich przy rejestracji. Wreszcie strona medyczna — mamy grupę MSF (Lekarzy bez Granic) z Holandii, która prowadzi przychodnię oraz dwa szpitale polowe: wojskowy izraelski, który pierwszy dotarł na miejsce (swoją drogą to budujący paradoks: Żydzi niosą pomoc muzułmanom) oraz szpital niemieckiego Czerwonego Krzyża z doktor Christine, która jest jedną z większych osobowości codziennych spotkań. Nie mamy z nią łatwego życia — twardo domaga się od nas rozwiązania spraw, które ze względu na koszmarną lokalną biurokrację i krzyżujące się kompetencje są dla nas trudne do rozwikłania. Wystawianie świadectw zgonu i chowanie zmarłych poza obozem, to jedna z takich spraw. Christine z niemieckiego szpitala z uśmiechem przypomina nam, że już drugi dzień leżą u nich zwłoki i najwyższy czas je zabrać. Specjalistką w tych sprawach jest Monika, która pracowicie wydeptuje ścieżki w różnych urzędach i doprowadza do pierwszego pogrzebu na muzułmańskim cmentarzu pod Skopje, nawet z udziałem imama (za to płaci zresztą sama, bo nie ma możliwości rozliczenia). Niestety, nie udało się załatwić, aby w pogrzebie wzięła udział rodzina. To przykład sytuacji, która czasem wywołuje uczucie bezsilności. Nieustanne rozdarcie — między angażowaniem się w przedsięwzięcia, które dotyczą wszystkich lub wielu osób i bolesnymi sprawami indywidualnymi, na które nigdy nie ma dość czasu, np. ktoś mówi mi, że jego dziecko zabrano do szpitala do Skopje i nie ma o nim wiadomości. Co z tym zrobić, kiedy nie ma telefonów, a jeśli nawet są, to nie możemy pozwolić sobie na stratę pół godziny na załatwianie takiej „drobnej sprawy”. Zresztą, już ktoś inny podchodzi do mnie i pyta, czy mogę coś zrobić, by sprowadzić męża, który jest chyba w innym obozie.

Ten cały mechanizm obozowy może funkcjonować również dzięki temu, że równolegle do polowej koordynacji i współpracy, która jest bardzo odformalizowana (nie musimy dotykać żadnych pieniędzy, dokumentów finansowych i umów) towarzyszy jej świat koordynacji w Skopje. Tam są podejmowane zasadnicze decyzje strategiczne. W biurach UNHCR i NGO-sów (non-governmental organizations, czyli organizacji pozarządowych) trwa ogromna papierkowa robota. Jest ona niezbędna, bo wydawane są miliony dolarów międzynarodowej pomocy, z których niezależnie od „kryzysowości” sytuacji, trzeba się bardzo dokładnie rozliczyć. Kryzys to również cały niezwykle skomplikowany system spotkań. Odbywają się rozmowy kryzysowe z udziałem rządu macedońskiego, NATO i ONZ, spotkania szefów organizacji międzynarodowych, spotkania bilateralne UNHCR z partnerami, codzienne odprawy koordynacyjne szefów w Skopje i w poszczególnych obozach, spotkania sektorowe. Wszyscy, którzy mają do czynienia z prawami człowieka i dokumentowaniem zbrodni wojennych spotykają się dwa razy w tygodniu w hotelu „Aleksander Palace”, o którym mówimy „alpha papa” albo pieszczotliwe „ali pali”. Inne spotkania poświęcone są edukacji, zdrowiu, żywności. Na przykład w spotkaniu community services 21 kwietnia brało udział 21 organizacji, pracujących w specjalnych grupach do spraw: osób niepełnosprawnych, uchodźców mieszkających w rodzinach, dzieci. Główny problem to brak przestrzeni i szczególnie dotkliwe dla niepełnosprawnych ukształtowanie terenu większości obozów. Z wyjątkiem naszego, w wielu miejscach są znaczne nierówności uniemożliwiające poruszanie się wózkami inwalidzkimi.

W UNHCR zostają niektóre strategiczne uprawnienia, np. w konkretnym obozie wszelkie sprawy związane z bezpieczeństwem, kontaktami z władzami — przede wszystkim z policją. Do naszego mandatu należy także nadzór, by przestrzegane były ustalone przez nas standardy pomocy (ilość wody, jedzenia, powierzchni), o których mówią rozmaite opasłe broszury, a przede wszystkim nasza „biblia”, czyli kompendium wiedzy o zarządzaniu i standardach w sytuacjach kryzysowych („Emergency Handbook”). Taki nadzór, zwłaszcza na początku to pewna utopia, z tego względu w takich miejscach mamy organizacje, z którymi już wielokrotnie współpracowaliśmy i wiemy, że możemy je obdarzyć kredytem zaufania. Ostatnie uprawnienie, które sobie zastrzegamy to planowanie przestrzenne, czyli bardziej prozaicznie: gdzie, co ma stać. Każda decyzja, dotycząca postawienia nowego namiotu, latryny, magazynu musi być konsultowana z Mikaelem — Duńczykiem, który dojechał do nas z Albanii i pracując od świtu do nocy usiłuje ogarnąć namiotową rzeczywistość w Stankovacu 1 i 2 oraz w Blace. Przestrzeń, jak się wkrótce okaże, to dobro, które jest najbardziej deficytowe.

Dziś powtórzyła się dziecięca demonstracja. Tym razem dość szybko udało nam się dotrzeć do dorosłych, którzy zaczęli uciszać dzieci. No, ale dzieci jak to dzieci, okazały się nie do okiełznania — mimo krzyków dorosłych, którzy próbowali je rozproszyć, po chwili przerwy znowu zbijały się we wrzeszczącą gromadę. Większość telewizji obecnych w obozie po nakręceniu kilku minut wyłączyła

kamery. Jedynie operator telewizji tureckiej stał na dachu furgonetki a producent zachęcał dzieci, aby jeszcze głośniejszy krzyczały. Próbowałem z nim rozmawiać, tłumaczyć, że to sprzeczne z etyką dziennikarską, że zagraża innym uchodźcom. On na to, że nie rozumie po angielsku albo że muszę rozmawiać z szefem — operatorem, który stoi na dachu furgonetki i w ogóle mnie nie słyszy. To jedyny raz, kiedy poczułem niechęć do przedstawicieli mediów. Na co dzień, mimo rozlicznych śmiesznych sytuacji, czasem wścibstwa i natręctwa dziennikarzy, zdajemy sobie sprawę, że to nasi najlepsi sojusznicy, nawet wtedy, gdy wieszają psy na organizacjach humanitarnych. To dzięki nim mamy naprawdę niesamowitą mobilizację opinii publicznej, a bezpośrednio korzystają na tym uchodźcy.

16 kwietnia (piątek)

Na porannym spotkaniu zadaję przedstawicielom Oxfamu po raz kolejny to samo pytanie: kiedy prysznic? Niestety, sprawa znowu się odwlecze — nowo przybyli uchodźcy i plany rozszerzenia obozu powodują, że podstawową kwestią jest zapewnienie wody do picia. Planowany prysznic AD 1999 w Stankovac to maleńka kabina oddzielona folią brezentową, gdzie można polewać się zimną lub trochę ogrzaną wodą. Doktor Christine z niemieckiego szpitala Czerwonego Krzyża rusza dziś z sensowną inicjatywą — podgrzewanie ciepłej wody do kąpeli niemowląt. Przy okazji zastanawiam się, jak rodzice małych dzieci radzą sobie w tych warunkach.

W ramach przejmowania zadań od NATO, transportem do obozu zajmą się duńscy kierowcy, tzw. *convoy leaders*, wysłani przez Danish Refugee Council. Kierowcy z Danii współpracują z nami na całym świecie. Kilku z nich zginęło w Bośni. W ciągu dnia prawie nigdy się nie widzimy, jedynie czasem, gdy wspólnie wyjaśniamy sprzeczne zamówienia i zastanawiamy się, gdzie miała trafić ciężarówka z kocami. To właśnie do Duńczyków przez wiele następnych dni i nocy będziemy wołać przez radio: Dostarczcie ciężarówkę kocy i Marsów do DP 3.

NATO rzeczywiście się wycofuje. Okazało się, że choć z pewnym poślizgiem, to większość rzeczy funkcjonuje już bez wojska. Zmiana nie oznacza tylko tyle, że zamiast żołnierzy są pracownicy organizacji humanitarnych. Mimo niestabilnego charakteru obozowej społeczności, tworzy się normalna infrastruktura pomocy: ogromna część pracy jest wykonywana przez samych uchodźców. W punktach dystrybucji pracują uchodźcy — wolontariusze CRS, latryny kopią wolontariusze IRC. Siły NATO, głównie nasi znajomi Brytyjczycy, zostają zredukowane do dwudziestoosobowego oddziału. Choć nadal bywają nam pomocni, to tak naprawdę ich obecność ma głównie znaczenie psychologiczne dla uchodźców, którzy przy NATO czują się bezpiecznie. Policja macedońska, która nosi identyczne mundury jak serbska, traktowana jest przez nich z ogromną podejrzliwością.

Coś zaczyna ruszać w kwestii łączenia rodzin. Na razie MKCK koncentruje się na poszukiwaniu samotnych dzieci (do 15 kwietnia zarejestrował ich 185 oraz 493 pytań rodziców). Dziś kursował pierwszy autobus pomiędzy Stankovacem 1 i Stankovacem 2. Dystans 500 metrów szosą w eskorcie policji. To są te więzienne realia. Dopiero teraz, pierwsze rodziny rozdzielone w chaosie Blace, mogą się połączyć.

Tej nocy odbyła się wielka operacja logistyczna, podczas której przyjęliśmy chyba około 40 autobusów w Stankovac 1. To właśnie 16 kwietnia, w ciągu 24 godzin, do Macedonii trafiło blisko 8 tysięcy uchodźców. To również tego dnia premier Macedonii powiedziała, że nie pozwoli, aby jej kraj stał się obozem uchodźczym dla całego świata. Mimo dramatycznego braku miejsca, propozycja budowy nowych obozów jest właściwie wykluczona. Ewentualnie wchodzi w grę rozszerzanie istniejących. W dzień daje się jeszcze nad tym panować. Udało nam się zarejestrować uchodźców zaraz po ich przyjeździe. Potem nastąpiło pełne niepokojące oczekiwanie. Na autobusy z Blace czekaliśmy od godziny 14. Nasłuchiwalismy w radiu i niecierpliwie pytaliśmy, kiedy przyjadą. W namiocie OSCE odbyła się odprawa kryzysowa z udziałem pułkownika Edwardsa z NATO, naszym, CRS i OBWE. Zdecydowaną większość autobusów mieliśmy przyjąć przy DP 1 (punkt dystrybucji żywności nr 1), pomiędzy sektorami D oraz F i G, na dużej pustej przestrzeni, nazywanej ze względu na rozmiary, boiskiem do piłki nożnej. Czekanie przeciągnęło się do nocy.

To rzeczywistość z pogranicza snu — z godziny na godziny oczekujemy na radiowe wiadomości od kolegów o uchodźcach na granicy, ilości podstawianych, załadowywanych i odjeżdżających autobusach. Wreszcie, pojawiają się — pilotowanie miejskich autobusów przez wyboiste, niczym nie

utwardzone drogi, w morze namiotów jest niezwykle trudne. Była to początkowa faza funkcjonowania obozu i nie mogliśmy jeszcze za bardzo liczyć na CRS — brakowało ich międzynarodowego personelu w ciężkich momentach. Ja zostałem główną osobą kierującą ruchem uchodźców na DP1. Jak zły sen. Wyładowywanie kolejnych autobusów. Wśród uchodźców są osoby wymagające natychmiastowej pomocy lekarskiej. Wozilem je do szpitala izraelskiego. Najpierw „głowy rodziny” kieruję do rejestracji, potem wolontariusze CRS przydzielają namiot, dalej przejście przez DP, wreszcie wolontariusz bierze rodzinę i prowadzi do namiotu. Najtrudniejszy moment nastąpił około 3 w nocy, kiedy wiedzieliśmy, że wyczerpały się miejsca w namiotach i musiałem podjąć decyzję o zaprzestaniu rejestracji. Na szczęście, byliśmy na to przygotowani. Kilka godzin wcześniej żołnierze NATO pocięli role brezentu na kilkumetrowe kawałki. Zdecydowaliśmy, że położymy ludzi pod gołym niebem na folii brezentowej i rozdamy śpiwory. Ponieważ musieliśmy zakładać, że przyjadą kolejne autobusy, kierowaliśmy tłumem w dość jeszcze przestronne przejścia między namiotami w ostatnich sektorach. Nie było żadnych świateł, tylko reflektory samochodów terenowych OBWE i naszych oraz latarki. Cały czas poganiałem moich wolontariuszy, żeby nie przestawali uspokajać ludzi, powtarzając przez megafony, że mają położyć się na plastiku i przytulić do siebie, żeby było im jak najcieplej. To, co się działo, przypominało koszmar. Po obu stronach, wzdłuż drogi, między namiotami leżeli ludzie. Wśród nich zniedołężniali starcy i niemowlęta. Mimo, że był to środek nocy, uchodźcy wykrzesali z siebie jeszcze trochę solidarności. Zabierali dzieci do przepelnionych namiotów. Ja i Joko z CSR budziliśmy ludzi, żeby wzięli niemowlęta. Krzychałem po niemiecku: „Sie müssen kleine kinder nehmen”. Skutkowało. To było wszystko jakieś niedorzeczne. Nie oddajemy się żadnym refleksjom, nie zadajemy sobie pytań, tylko koncentrujemy się na technicznych zadaniach. W chwilach przerwy próbuję rozmawiać z ludźmi. Myślę, że oni, podobnie jak ja, potrzebują bliskiego kontaktu — ściskam ręce, poklepuję, obejmuję tych, którzy są załamani. Wszystko dzieje się bardzo szybko. Nie ma czasu na myślenie, wyrażanie bliskości jest takie pierwotne. Uchodźcy, co mnie zresztą przez pierwsze dni uderzało, byli bardzo spokojni i przyjaźnie nastawieni. Powoli się to zmienia, jest to nieuniknione w realiach obozu, który na dobrą sprawę jest wielkim, dwudziestoparotysięcznym więzieniem.

17 kwietnia (sobota)

Dzisiaj pojawił się kolejny problem. W piątek, po uzyskaniu zgody władz macedońskich, jeszcze z pomocą NATO przy rozbijaniu namiotów, powstał nowy sektor dla ponad 2 tysięcy osób na zewnątrz ogrodzenia. OXFAM doprowadził wodę. W ciągu dnia byliśmy w stanie przenieść tam koczujących na ziemi ludzi. Tymczasem, okoliczni rolnicy niezadowoleni z faktu, że namioty stoją na ich terenie, zaczęli protestować przeciwko uchodźcom. Mimo serii spotkań z udziałem przedstawicieli UNHCR, NATO oraz policji zażądali zwinięcia obozu. Dali nam ostateczny termin do środy. Rano wolontariusze opowiadają mi o krążącej plotce, że obóz może zostać zaatakowany przez bojówki Arkana, czyli grupy paramilitarne, które wstawiły się okrucieństwem podczas wojny w Bośni. Po wielu rozmowach okazało się, że to protestujący chłopcy śpiewali w nocy czetnickie pieśni.

Kolejny epizod to akcja małego sabotażu. Ktoś w ciągu dnia przekazał mi wiadomość, że klinikę MSF zalewa woda. Razem z Royem z IRC i jednym z Brytyjczyków jedziemy na miejsce. Nie ulega wątpliwości: ktoś w górze zmienił bieg strumienia, z którego woda płynie do płytkiego kanału wzdłuż płotu i przelewa się do wewnątrz obozu. Robimy rekonesans na zewnątrz, jedziemy landroverem — toniemy w błocie, wracamy na piechotę i forsujemy pod spodem siatkę. Potem jadę na policję i znowu więzienny klimat: relacjonuję komendantowi sytuację i proszę o zgodę na przejście grupy wolontariuszy IRC pod płotem i przekopanie kanału. Głową gwarantuję, że nie uciekną. Po raz kolejny sprawdza się nasza dobra współpraca z władzami policji. Komendant jest rzeczywiście elastyczny i informuje o „więziennym przepustce” posterunki. Około 2 w nocy udało nam się szczęśliwie skończyć.

19 kwietnia (poniedziałek)

Dziś ogłaszamy uchodźcom z zagrożonego sektora K, że będziemy ich powoli przenosić. Są bardzo chętni, bo naprawdę boją się o własne bezpieczeństwo. Koordynując tę akcję, staram się robić wszystko w miarę spokojnie, by uniknąć chaosu. W miejsce zwijającego się szpitala izraelskiego,

chcemy pod kierunkiem Mikaela postawić nowe namioty, które w ekstremalnych warunkach mogą przyjąć nawet do 100 osób. Dlatego na porannym spotkaniu gorąco prosimy Jakova, dowódcę szpitala o pośpiech. Niestety, ze względu na ostatnie powroty zdajemy sobie sprawę, że możemy nie zdążyć do środy. Wraz z Arbenem, Ilirem i paroma innymi wolontariuszami, idziemy do sektora K, gdzie namioty są narażone na największe niebezpieczeństwo. Każdej rodzinie mówimy, o której godzinie mają być gotowi i podajemy numer nowego namiotu. Chcą iść od razu. No właśnie, ale w trakcie tej precyzyjnej operacji dowiadujemy się, że na granicy są kolejne autobusy i cały plan na nic. Duże namioty musimy przeznaczyć dla uchodźców z granicy. Wielu ludzi z sektora K nie czekając na nas, bierze sprawy we własne ręce: dosłownie przenosi namioty i ustawia je na żywiol w pobliskim, wewnętrznym sektorze. Staje się to początkiem następnych kłopotów, bo właśnie z ich powodu robi się koszmarnie zagęszczenie, które grozi katastrofalnym pożarem.

I takie to właśnie mamy dylematy. Musimy przyjąć nowych uchodźców — ryzykujemy nie tylko epidemię, pożar czy fakt, że ludzie będą musieli spać na ziemi, ale również konflikt z lokalną społecznością.

20 kwietnia (wtorek)

Odbyło się nasze następne spotkanie koordynacyjne, na którym po raz kolejny staje sprawa epidemii. Mam za sobą noc, podczas której przyjęliśmy znowu ponad 30 autobusów. Była to upiornie długa i wściekle zimna noc. Ostatnie autobusy, uchodźcy na granicy czekali od poprzedniego ranka, przyjęliśmy po 7 rano. Tym razem ekipa z MSF była na miejscu z noszami i sprzętem, co naprawdę się przydało. Właściwie w każdym autobusie było po kilka osób, które nie mogły się ruszać o własnych siłach lub wymagały natychmiastowej pomocy, przede wszystkim bezradne, zrozpaczone staruszki. Wtedy również rozwalił mi się but, tak że jedną nogą chodziłem na bosaka, co sympatyczne Holenderki z MSF uznały za przejaw krańcowej identyfikacji z losem uchodźców. Byłem na nogach nonstop od 30 godzin. Gdy jechałem po tym dyżurze do Skopje poczułem, jak bardzo jestem uprzywilejowany. Ci młodzi ludzie z Prisztiny, z których kilku, na czele z Arbenem, towarzyszyło mi przez całą noc, wracało potem do dusznych namiotów, śmierdzących latryn i puszkowego jedzenia, ja zaś wyjeżdżając moim pomarańczowym mitsubishi byłem z powrotem w tzw. normalnym świecie. No właśnie, ten świat był normalny i to codziennie mnie dziwiło. W Skopje, do którego jechałem 10 minut: upajająca wiosna, kawiarnie bez wolnych stolików, na ulicach eleganckie i letnio roznegliżowane kobiety. Jakby nie istniał Stankovac 1 i 2, w których mieszka 45 tysięcy ludzi. Nagle, z przystanku autobusowego w centrum, weszła na ulicę elegancko ubrana trzydziestoparoletnia kobieta i opluła maskę mojego samochodu. Trudno o bardziej spektakularny przejaw niechęci do „obcej inwazji”, jaką tutaj reprezentuję. Mimo że byłem przygotowany, czego mogę się spodziewać, to kradzieże wycieraczek, wybite szyby, przebite opony, swastyki malowane na pojazdach międzynarodowych samochodów wciąż robią na mnie spore wrażenie. Godzinę później w zakładzie fotograficznym, gdzie kupuję używany aparat, starszy, jowialny właściciel szeroko się uśmiecha, kiedy słowiańskim wołapikiem targuję się o cenę. Trochę sobie gawędzimy. Mówię mu, co robię i o tym, że sytuacja w obozie jest bardzo ciężka, że kobiety, dzieci, itd. Niby kiwa ze zrozumieniem głową, ale potem zaczyna złorzeczyć na Albańczyków. Z jego konkluzją trudno już podejmować dyskusję: jak Niemcy okupowali Macedonię w czasie II wojny światowej to był spokój i nie panoszyli się, jak dzisiaj Albańczycy. Z drugiej strony z krytyką Macedończyków nie należy przesadzać. Ostatecznie, uchodźców do Macedonii przyjęto, nikt pod obozami nie urządził demonstracji (z wyjątkiem okolicznych rolników). A zresztą ciekawe, jakie byłyby nastroje w Polsce lub jakimkolwiek innym europejskim kraju — gdyby w ciągu miesiąca napłynęła do niego fala uchodźców równa 10 procentom społeczeństwa (przykład oczywiście absurdalny — np. 4 miliony uchodźców ze Wschodu).

21 kwietnia 1999 (środa)

Prawie tydzień minął od nocy, gdy przyjęliśmy 4 tysiące uchodźców. Na początku jeszcze ich rejestrowaliśmy. Trwa nerwowe szukanie miejsc w namiotach i rozstawianie nowych na każdym skrawku wolnej przestrzeni.

Z niecierpliwością czekamy na otwarcie obozu w Cegrane, niedaleko Gostivaru w Zachodniej Macedonii, zamieszkanego głównie przez Albańczyków. Mimo że docelowo ma być on dla 40 tysięcy ludzi, to na razie słychać tylko o fazie pierwszej, kiedy rozstawią namioty dla 5 tysięcy ludzi. Zatem, ulga na dzień, dwa. Do tej pory ratuje nas jedynie tzw. obóz przejściowy w Blace. Na splantowanym terenie, który był widownią strasznych scen z przełomu marca i kwietnia, ustawiliśmy w szeregach duże namioty, a pomiędzy nimi płachty plastikowe tak, żeby można było uchodźców położyć pomiędzy namiotami. Teren jest przy samym przejściu granicznym, właściwie na tzw. ziemi niczyjej. Początkowo dla 3 tysięcy osób, ale może przyjąć nawet 8 tysięcy. Bardzo napięta sytuacja panuje na granicy w górach, gdzie w miejscowości granicznej Malina Mala, koczuje około 6 tysięcy. Sytuację śledzimy przez radio — w którymś momencie Luis, Kanadyjczyk, monitorujący przejścia graniczne, dostaje polecenie powrotu do Skopje. Właśnie pojawiły się doniesienia o wypadach serbskich patroli na drugą stronę niezbyt precyzyjnie wyznaczonej tu granicy. Cywile giną od min. Uchodźców przybywa. Nie mamy miejsca. Ludzi w namiotach już bardziej nie upchniemy. Ogarnia nas poczucie bezsilności. Do południa jeszcze jest spokój, ale wiemy, że potem zacznie się handel żywym towarem przez radio: „No to co, weźmiecie jeszcze 8 autobusów”, brzmi komunikat do Alfa Romeo, czyli Andresa ze Stankovaca 2. „Nie ma mowy”. „Ale przecież Michael rozstawiał w nocy ze Szwajcarami nowe namioty” „Nie, jeszcze nie są gotowe”.

Przyspiesza się ewakuacja humanitarna. To zresztą, w obliczu przeludnionych obozów najbardziej pożądane rozwiązanie. Stąd nasz apel do państw europejskich o używanie dużych samolotów, takich jak boeing 747 — ze względu na zakorkowanie lotniska w Skopje lub wysyłanie dwóch lub trzech samolotów tego samego dnia. Jeśli barierą jest przygotowanie miejsc, to oczywiście nawet baraki gdzieś w Europie będą luksusem w porównaniu z naszymi obozami.

Dziś rozpoczął kursowanie regularny autobus, dzięki któremu odbywa się łączenie rodzin między obozami.

22 kwietnia (czwartek)

Po interwencjach na wysokim szczeblu dowiadujemy się, że mamy dostęp do Maliny Mala. Większość z 6 tysięcy uchodźców rozproszyła się po przygranicznych wioskach. Luis opowiada mi, jak zamieszкана przez Albańczyków miejscowość świetnie zorganizowała przyjmowanie uchodźców — dzieci z wyprzedzeniem informowały o ruchach policji, dzięki czemu właściwie nikt nie trafił do obozów, co według założeń władz macedońskich miało być regułą.

Jest szansa na przełamanie impasu w Bojane, które było tzw. narodowym obozem, co znaczy, że jego prowadzenie było uregulowane bilateralnym porozumieniem. Trafiło w ręce tureckiego Czerwonego Półksiężycy, który pomimo najlepszych chęci nie był w stanie sprostać zdaniu i, zwłaszcza w kwestii dostaw wody i spraw sanitarnych, sytuacja tam stała się krytyczna. Udało się jednak doprowadzić do wpuszczenia na teren obozu wyspecjalizowanych NGO-sów.

Dzisiaj mamy „sukces”: 1500 uchodźców zostało rozlokowanych w Neprosteni i sąsiednim Stankovacu. Nikt nie trafił do nas.

USA ogłosiły „aktywację kwoty”, czyli rozpoczęcie ewakuacji uchodźców. „Kwota” to zobowiązanie państwa do przyjęcia określonej liczby uchodźców. Do tej pory UNHCR wołał nie korzystać z ofert państw pozaeuropejskich wiedząc, że utrudni to późniejszy, ewentualny powrót. Nie mówimy o tym jeszcze uchodźcom, by nie zaognić sytuacji. Desperacja wydostania się z obozu jest ogromna. Właściwie cały czas obleżony jest ogrodzony teren, gdzie znajdują się namioty IOM i UNHCR, w których mieści się centrum komputerowe oraz biuro selekcji wyjazdów. Nad stosami kwestionariuszy i wydruków bazy siedzi zespół selekcyjny. Oprócz nadzorującego Sivanki z UNHCR, Sri Lankijczyka, który niezależnie od potwornego napięcia zachowywał stoicki spokój, są tam delegowani pracownicy OBWE oraz lekarze australijscy. Frustracja jednak narasta, bo od założenia obozu minęły trzy tygodnie, warunki się pogarszają, a wszechogarniające poczucie tymczasowości podsyca niespełnione oczekiwania. Moi wolontariusze są pod ogromną presją uchodźców. Jednocześnie są oskarżani o nieczyste zagrania, bo uważa się, że mają wpływ na selekcję. Blerim mocno zrezygnowany mówi mi, że wciąż powtarza innym: „Patrzcie, minęły trzy tygodnie, a ja tu ciągle jestem”. Jednak to nie dociera do wielu uchodźców. Sam stoję przed bardzo trudną sytuacją, kiedy łapią mnie za rękaw. Staram się cierpliwie

tłumaczyć, jeśli mąż jest chory, to ja mu nie pomogę wyjechać. Musi iść najpierw do niemieckiego Czerwonego Krzyża lub kliniki MSF, a potem do lekarzy, pracujących z zespołem selekcyjnym. Najtrudniej było jednak, kiedy o interwencję prosili wolontariusze. Twardo powtarzam, że nic nie mogę, bo nie mam z selekcją nic wspólnego. Parę razy się zlamalem i sprawdziłem, czy czyjeś nazwisko jest na listach.

Nastroje pogarszają padające w ostatnich dwóch dniach obfite deszcze. Na wszystkich drogach tworzą się wielkie, błotniste bajora. Wszystko tonie w błocie. Żwiru ciągle nie ma. Ważniejsze były inne rzeczy, przecież cały czas rozstawiamy namioty.

W tej chwili dość sprawnie wygląda rozkładanie namiotów. Mikael wraz z ludźmi ze Swiss Disaster Relief, noszącymi podobne do harcerskich mundury, przeszkolili sporą grupę uchodźców w ich stawianiu. Rzadki typ rezerwowego namiotu produkcji amerykańskiej dla 100 osób pomógł nam rozłożyć Don, oficer piechoty morskiej.

23 kwietnia 1999 (piątek)

Prześladują nas wizje autobusów. Różne: biało-czerwone miejskie autobusy ze Skopje, czasami zielonkowe sanosy — lokalne PKS-y. To nimi docierają nowi uchodźcy. Przy okazji ich przyjazdu najwyraźniej zderzają się dwa sposoby naszego funkcjonowania. Z jednej strony zupełnie na zimno zastanawiamy się, jak pokierować autobusami, gdzie nastąpi rozładunek, szacujemy liczbę uchodźców, przypadającą na jeden autobus, zastanawiamy się, ilu uda się upchnąć w jednym namiocie, jak racjonalnie pokierować tłumem, w jakiej kolejności rejestrować, rozdawać koce i jedzenie, jak kierować do namiotów. W ciągu wielu nocy przećwiczyliśmy kilka konfiguracji — z rejestracją, z wstępną rejestracją, bez rejestracji, przez DP (punkt dystrybucyjny) przechodzą tylko głowy rodziny lub całe rodziny. Uchodźców trzymamy jak najdłużej w autobusach z zamkniętymi drzwiami lub pozwalamy im usiąść? Z upływem dni osiągamy coraz większą sprawność. Z autobusów wysiadają okropnie zmęczeni ludzie: matki z gromadami małych dzieci, ledwie powłóczące nogami staruszki. Wielu ma stężałe od niepokoju twarze, płaczą małe dzieci, starsi mają łzy w oczach. Przedwczoraj rozmawiałem z dwoma płaczącymi mężczyznami. Jeden z nich nie wie, gdzie jest jego żona z dziećmi — rozdzielili się przed granicą. Drugi, jak większość z okolic Gilian, uciekał już od tygodnia, widział zwłoki sąsiada, pożar swojego domu.

Stankovac 1, podobnie jak 2, rozrósł się do ogromnych rozmiarów. Jednak nie w przestrzeni, tylko w ilości ludzi i gęstości. Mimo narastającej liczby uchodźców, nie dostajemy nowych terenów na urządzenie obozów. Zwolniła ewakuacja humanitarna. Na szczęście nasz zespół jest bardzo zgrany. Peter nawet wtedy, gdy jest zdenerwowany, pozostaje wrażliwym i sympatycznym facetem. Aurvasi jest świetnie zorganizowana, komunikatywna i bardzo koleżeńska. Fajni, inteligentni i ciepłi są kierowcy z Kosowa: Benny i Ymar.

Rośnie w nas frustracja, wynikająca z poczucia, że nikt nie oferuje nam alternatywy i kolejne tysiące uchodźców mamy upychać w istniejących obozach, przekraczając wszelkie normy. W tej chwili przypada poniżej 10 metrów kwadratowych na osobę, w normalnym obozie powinno to być 35 m, a zupełnie wyjątkowo we wstępnej fazie kryzysu — 15. Te powierzchnie uwzględniają cały obszar obozu, w tym drogi, latryny i wszelkie inne, wspólne urządzenia. Peter często powtarza, że zachowujemy się, jak w laboratoryjnym eksperymencie, usiłując sprawdzić, ile myszy da się upchnąć na danej przestrzeni i kiedy zaczną się one zagryzać. Jest potwornie gęsto, prawie 30 tysięcy ludzi, właściwie nie ma pustych miejsc, wszędzie przewala się tłum, potwornie śmierdzi przy płocie, tam gdzie wzdłuż dróg ustawione są latryny.

Wreszcie oświeciła mnie Paula, która w przeciwieństwie do nas, mających bardzo przyziemną, obozową perspektywę, jako rzeczniczka prasowa znajduje się w wirze politycznych debat: UNHCR ma po prostu słabą pozycję przetargową, ponieważ dla państw NATO nadrzędną wartością jest stabilność Macedonii, stanowiącej bazę dla przyszłej operacji w Kosowie, zaś pomysł tworzenia nowych obozów jest bardzo źle tutaj przyjmowany.

Dziś miałem spokojniejszy dzień, spędziłem trochę czasu z wolontariuszami. Niektórzy z nich, jak Dafina, studentka z Prisztiny, są bardzo zmartwieni przedłużającą się niepewnością. No i popracowa-

tem, poczułem się prawie jak w biurze, na komputerach OBWE. Napisałem ulotkę dla uchodźców, dotyczącą rejestracji i ewakuacji humanitarnej.

Nasza obecność na granicach poza przejściami stała pod dużym znakiem zapytania. W ciągu dnia doszła wiadomość o poważnym zranieniu trzech żołnierzy macedońskich, którzy patrolowali rejon na wschód od Maliny Malej. Wpadli na miny, zostawione po drugiej stronie przez Serbów.

Najczarniejszy scenariusz, na który musimy być przygotowani to przybycie do Macedonii 150 tysięcy uchodźców, zakładając że 50 tysięcy może dotrzeć w ciągu tygodnia. Obecna pojemność obozów, w tym rozwijane aktualnie Cegrane, to 80 tysięcy. Stąd konieczność przesiedlenia części uchodźców do Albanii lub zwiększenie intensywności humanitarnej ewakuacji. O relokacji, czyli przeniesieniu do Albanii myślimy z dużą obawą — trudno sobie wyobrazić, aby poza nielicznymi uchodźcami, którzy mają rodziny w Albanii, ktokolwiek chciał tam dobrowolnie jechać. Z drugiej strony, o wyjazdach na siłę nie ma mowy. Sami wielokrotnie powtarzaliśmy uchodźcom, że incydenty z początku kwietnia się nie powtórzą i nikt nie będzie zmuszany do wyjazdów wbrew własnej woli.

Dziś, już po raz kolejny, odbywała się w Skopje antyNATO-wska demonstracja — o 16 zostały zamknięte nasze biura, a my aż do późnego wieczora otrzymaliśmy zakaz pojawiania się w mieście.

24 kwietnia (sobota)

Dziś był wyjątkowo spokojny dzień. Nie mieliśmy nowych przyjazdów. Przeszła padać deszcz. Niezwykłe wrażenie obóz robił wieczorem, gdy zachodziło słońce. Na drogi wyległy tysiące ludzi nieśpiesznie się przechadzając, gawędząc, żartując — jak zwykle toczyła się zacięta rozgrywka na boisku koszykówki, towarzyszył jej tłum kibicującej młodzieży. Napięte zazwyczaj twarze wydawały się trochę rozluźnione. Pozorom normalności sprzyjały otwarte właśnie sklepy, gdzie można było kupić coca-colę, słodycze, skarpetki — no i przede wszystkim papierosy (do tej pory kwitł spory szmugiel). Lokalni przedsiębiorcy uzyskali odpowiednie zezwolenia od władz w Skopje i zaczęli rozkręcać interesy — ceny w markach i denarach, ku naszej radości (pewnie ze względu na konkurencję) nie odbiegające aż tak bardzo od cen w mieście. Niektórzy uchodźcy uratowali trochę pieniędzy jeszcze z Kosowa, część dostała je od odwiedzających rodzin. Codziennie obóz odwiedzało kilkaset osób, w tym Albańczycy, którzy zjechali tam z całej Europy, głównie z Niemiec i Szwajcarii.

25 kwietnia (niedziela)

Do domu wróciłem późno w nocy. Rano wychodzę po 8, żeby zdążyć na codzienne zebranie koordynacyjne i widzę, że zaparkowany przed domem nissan, używany przez mieszkającego obok Duńczyka z logistyki, ma przebite obie opony. Myślałem, że przynajmniej mi się udało, ale nie — miałem przebitą tylną oponę. Ismail, jeden z niedawno przyjętych do pracy kierowców, czeka na mnie w biurze. Zasuwał tam szybko na piechotę, bo wiem, że jest mała szansa, by zareagował na radio. Dostał je dwa dni temu i trochę się go jeszcze boi. Podwozi nas Ymar, który jedzie z Aurvasi do obozu. Z Ismailem zabieramy się do naprawy, a tu jakiś upiorny pech, bo koło się zassało i nic nie pomaga. Sytuacja absurdalna — senny, niedzielny poranek, willowa okolica, idylliczna pogoda, gdzieś słychać szmer kosiarek do trawy. Chyba po raz pierwszy od mojego przyjazdu widzę syna gospodyni, który wielkimi nożycami strzyże żywopłot. Chce nam pomóc. Myślę, że nie solidaryzuje się ze swoimi rodakami, którzy w tak uciążliwy dla nas sposób manifestują niechęć do uchodźców albańskich i naszych poczynań. Wreszcie udaje się nam u któregoś z sąsiadów znaleźć wielki młot i koło puszcza. Spóźniłem się na zebranie, ale zdążyłem na mszę odprawianą przez księdza Briana z Chicago, który jest kapłanem CRS w Macedonii. Msza jest bardzo krótka. W grupie kilkunastu osób (głównie z CRS) siedzimy przy chyboczących się stolikach polowych. Wokół ogromny zgiefk, co chwila ktoś zagląda do namiotu i odruchowo się cofa, widząc niecodziennie wyglądającego w tym otoczeniu księdza Briana w szatach liturgicznych. Mam wrażenie, że ta msza jest na swój sposób pierwotnie chrześcijańska. To jedyna chwila, kiedy mamy okazję pomyśleć o sensie tego, co robimy. Zaraz zaczyna się spotkanie, na którym omawiamy przyjęcie kilkunastu autobusów, którymi przyjadą uchodźcy z obozu tranzytowego w Blace. Na granicy czeka prawie 2 tysiące, dla których muszą się tam zwolnić miejsca.

